REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicaţia este editată de Ministerul Apărării Naţionale, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, membru al Consorţiului Academiilor de Apărare şi Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator naţional al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varşovia

COLEGIUL DE REDACŢIE

• General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară
• Academician DINU C. GIURESCU, Academia Română
• Dr. JAN HOFFENAAR, Preşedintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară
• Prof. univ. dr. DENNIS DELETANT, London University
• Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul ştiinţific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară
• Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea Bucureşti
• IULIAN FOTA, consilier prezidenţial
• Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. şt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară
• Prof. univ. dr. ALESANDRU DUŢU, Universitatea „Spiru Haret”
• Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Piteşti
• Comandor (r) GHEORGHE VARTIC

SUMAR

• Dezbatere: Putea România rezista militar în anii 1917-1918?
– General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU – Motivaţie 1
– NEAGU DJUVARA 3
– LUCIAN DRĂGHICI 7
– Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU 10
– Colonel (r) prof. univ. dr. ION GIURCĂ 14
– General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU 22
– SERGIU IOSIPESCU 27
– Prof. univ. dr. GHEORGHE NICOLESCU 39
– Colonel (r) PETRE OTU 49
– ADRIAN PANDEA 55
– Colonel (r) dr. VASILE POPA 58

• Istorie militară şi lingvistică
– *Dr. CRISTIAN MIHAIL* – Influenţa limbajului militar (daco-)roman asupra limbii române (II) 65

• Memorialistică militară
– *DUMITRU MOISA* – Prima participare a armatei române la o misiune de menţinerea a păcii: Angola 81

• Dezvăluiri
– *ALEXANDRU OŞCA, SORIN DAMEAN* – Mărturii documentare privind acţiunile iredentei bulgare în Dobrogea 99

• Istorie Medievală
– *Dr. VASILE MĂRCULEŢ* – Disputele pentru supremaţie între republicile maritime italiene în Marea Mediterană şi Marea Neagră în secolul al XIII-lea 104

• Relaţii militare
– *ANDREI ALEXANDRU CĂPUŞAN* – Relaţii militare anglo-române în primii ani după Războiul de Independenţă 109

• Cronică ştiinţifică
– *PETRE OTU* – Al XXXVI-lea Congres Internaţional de Istorie Militară, Amsterdam, 29 august – 3 septembrie 2010 115
– *SERGIU IOSIPESCU* – Masă rotundă: Bizanţ *versus* Bizanţ, 19 octombrie 2010 118

• Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară la târguri de carte
–*CĂTĂLIN POPÂRLAN* – Salonul de carte Polemos, 19-23 octombrie 2010; Salonul de carte al Ministerului Administraţiei şi Internelor, 24-27 noiembrie 2010 120

• In Memoriam – Alexandru Mihail 122

• Revista a fost inclusă în baza de date a Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice în Învăţământul Superior, fiind evaluată la categoria „B”.

• Poziţia revistei în lista-catalog a publicaţiilor este la numărul 5017

ISSN 1220-5710

CONTENTS

• **Debate: Could Romania Have Resisted Militarily in 1917-1918?**
– Motivation - *Major General (ret.) Dr. MIHAIL E. IONESCU* 1
– *NEAGU DJUVARA* 3
– *LUCIAN DRĂGHICI* 7
– *Dr. MARIA GEORGESCU* 10
– *Colonel (ret.) Dr. ION GIURCĂ* 14
– *Major General (ret.) Dr. MIHAIL E. IONESCU* 22
– *SERGIU IOSIPESCU* 27
– *Dr. GHEORGHE NICOLESCU* 39
– *Colonel (ret.) PETRE OTU* 49
– *ADRIAN PANDEA* 55
– *Colonel (ret.) Dr. VASILE POPA* 58

• **Military History and Linguistics**
– The Influence of the (Dacian-) Roman Military Language over the Romanian Language (II)
– *Dr. CRISTIAN MIHAIL* 65

• **Military Memoires**
– The First Participation of the Romanian Armed Forces to a Peacekeeping Operation: Angola
– *DUMITRU MOISA* 81

• **Revelations**
– Documentary evidence concerning the actions of the Bulgarian irredenta in Dobrogea
– *ALEXANDRU OŞCA, SORIN DAMEAN* 99

• **Medieval History**
– Disputes for Supremacy between the Italian Maritime Republics in the Mediterranean and Black Seas in the 13th Century – *VASILE MĂRCULEȚ* 104

• **Military Relations**
– Anglo-Romanian Relations during the First Years after the War of Independence, 1878-1882
– *ANDREI ALEXANDRU CĂPUŞAN* 109

• **Scientific Chronicle**
– The 36th International Congress of Military History, Amsterdam, August 29 – September 3, 2010
– *PETRE OTU* 115
– Round Table: Byzantium *versus* Byzantium, October 19, 2010 – *SERGIU IOSIPESCU* 118

• **The Participation of the Institute for Political Studies of Defence and Military History to Book Fairs**
– Polemos Book Fair, October 19-23, 2010; The Book Fair of the Ministry of Interior, November 24-27, 2010 – *CĂTĂLIN POPÂRLAN* 120

• **In Memoriam – Alexandru Mihail** 122

• Responsabil de număr: PETRE OTU
• ALEXANDRU VOICU, MIRCEA SOREANU – redactori • MARIANA BĂHNĂREANU, culegere computerizată
• ADRIAN PANDEA, coperta, ELENA LEMNARU, tehnoredactare computerizată

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, Bucureşti, sector 1,
telefon: 0213157827, telefax: 004021-3137955
www.mapn.ro/diepa/ispaim

Tiparul executat la Centrul Tehnic Editorial al Armatei sub comanda nr. 0000/2011
B 136/13.05.2011

MOTIVAȚIE

General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU

Istoria reprezintă, în bună accepție pozitivistă, nararea evenimentelor așa cum s-au petrecut ele, desluşirea cauzelor care le-au provocat şi evaluarea consecințelor generate pe termen scurt, mediu sau lung. Întrebarea cea mai utilizată de istorici este *de ce,* ceea ce permite atât reconstituirea faptelor, cât mai ales descifrarea tuturor cauzalităților unui eveniment. În acelaşi timp, ea concretizează şi materializează principiul *îndoielii metodice*, esențial pentru specialistul care se apleacă asupra analizei trecutului.

În mod curent, o altă întrebare – *ce s-ar fi întâmplat dacă* – este, în general, respinsă de mediile academice şi ştiințifice, ea fiind considerată, pe bună dreptate, ca ținând de istoria contrafactuală, definită cel mai adesea drept un exercițiu intelectual, fără suport ştiințific solid (istoricul E.H. Carr o definea „un inutil joc de salon"). În fond, utilizând „regula epilogului" şi punând întrebarea *ce s-ar fi întâmplat dacă* se ajunge la *n* variabile (variante), care pot pune în discuție întreaga evoluție a evenimentelor, istoria însăşi.

Şi, totuşi, mulți istorici nu au ezitat şi nu ezită să-şi pună întrebarea, unii conduşi de propria imaginație, alții dornici de a aprofunda un moment, o epocă, un fenomen, o personalitate. Pentru că, paradoxal, istoria contrafactuală şi întrebarea *ce s-ar fi întâmplat dacă* pot avea valențe pozitive pentru studiul trecutului şi pot fi un mijloc de a resuscita istoria la viață.

Prin punerea acestei întrebări se dezvăluie mai bine, ca să ne referim la istoria militară, adevăratele mize dintr-o confruntare (conflict), se întrevăd mai clar planurile beligeranților, viabilitatea soluțiilor preconizate sau, dimpotrivă, lipsa lor de realism, erorile comise în perioada anterioară sau pe parcursul desfăşurării evenimentelor. Nu lipsite de importanță sunt posibilitățile oferite de analiza contrafactuală referitoare la evaluarea (reevaluarea) mai corectă a consecințelor unui atare eveniment pe termen scurt, mediu şi lung.

Întrebarea *ce s-ar fi întâmplat dacă* poate, de asemenea, zdruncina sau amenda mituri, prejudecăți, tabuuri, opinii încetățenite de multă vreme şi care au devenit de-a lungul anilor adevărate axiome istoriografice. Reinterpretarea istoriei, sub această manieră, poate determina evidențierea unor episoade, probleme sau personalități ignorate sau peste care s-a trecut prea uşor, ceea ce duce, în final, la schimbarea de perspectivă, la nuanțarea, îmbogățirea şi reevaluarea concluziilor desprinse până în acel moment.

Există, însă, pericolul ca utilizarea în exces a analizei contrafactuale să decredibilizeze cercetarea istorică, să îndepărteze istoriografia de canoanele ştiințifice, să o transforme în literatură, uneori de proastă calitate. Toate aceste riscuri şi impedimente sunt bine cunoscute de mediile academice şi ştiințifice şi, de aceea, recursul la istoria contrafactuală trebuie să se realizeze cu prudență şi în

anumite limite. Dar, respingerea ei *ab initio* este, după opinia noastră, până la un anumit punct, contraproductivă pentru cercetarea trecutului.

De aceea, vă propunem un exercițiu analitic de o asemenea factură pentru un episod fundamental al participării României la Primul Război Mondial – încheierea păcii separate cu Puterile Centrale în anul 1918. Cum se cunoaşte, au existat mai multe etape ale ieşirii statului român din război – armistițiul de la Focşani (26 noiembrie/9 decembrie 1917), preliminariile de la Buftea (20 februarie/5 martie 1918) şi, în final, tratatul de la Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918). Pe parcursul acestor luni, la nivelul clasei politice şi al elitei militare, au avut loc ample discuții, nu o dată contradictorii, în privința căii de urmat pentru România. Generalul H. M. Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, a fost un susținător al ideii rezistenței până la căpăt, el fiind sprijinit de liderul conservator Take Ionescu. Liberalii, în frunte cu Ion I.C. Brătianu, au căutat diverse formule tranzitorii pentru a întârzia momentul depunerii armelor, mai ales că în joc era şi soarta monarhiei Hohenzollern în România. Una dintre ele a fost „soluția Averescu", căruia i s-a cerut să negocieze cu „mâna pe sabie", ceea ce eroul de la Mărăşti a refuzat să facă.

La începutul lunii februarie 2010, domnul Neagu Djuvara, în cadrul unei prezentări de carte, a relansat discuția apreciind că România avea posibilitatea să reziste militar în toamna anului 1917 şi primăvara anului 1918. Fără a intra în detalii, venerabilul istoric a adus în discuție sosirea contingentelor americane pe frontul occidental în primăvara anului 1918 şi preluarea inițiativei strategice de către forțele Antantei în lunile următoare.

Prin urmare, o rezistență de câteva luni a armatei române pe frontul din Moldova ar fi scutit România de umilința încheierii tratatului de pace şi de încălcarea Convenției Militare cu Antanta din 4/17 august 1916. În aceste condiții, statutul ei la finalul războiului ar fi fost altul, iar poziția la Conferința de Pace ar fi fost întărită.

Problema esențială era – şi aceasta constituie tema dezbaterii noastre – *dacă România putea să reziste militar în fața Puterilor Centrale la sfârşitul anului 1917 şi în prima parte a anului 1918*. În acest sens, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară şi Comisia Română de Istorie Militară au inițiat o dezbatere, invitând o serie de specialişti să-şi spună opinia, răspunzând următoarelor întrebări:

1. Cum apreciați contextul politic şi militar extern la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?
2. Cum vedeți situația politică şi strategică a României la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?
3. Care erau capacitățile militare ale României şi ale Puterilor Centrale în aceeaşi perioadă? (Care era raportul de forțe?)
4. Care erau planurile autorităților militare române privind continuarea operațiilor pe frontul din Moldova?
5. Care erau intențiile strategice ale comandamentului Puterilor Centrale în eventualitatea continuării operațiilor în Carpații Orientali?
6. Cum evaluați percepțiile clasei politice româneşti asupra situației politice şi militare a țării la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?
7. Cum evaluați concepțiile establishmentului militar românesc față de perspectiva continuării/întreruperii operațiilor?
8. Care ar fi fost profilul operațiilor pe frontul din Moldova în cazul continuării ostilităților?
9. Puteau aliații occidentali să ajute militar România în cazul continuării ostilităților?
10. Cât ar fi putut rezista armata română în fața armatelor Puterilor Centrale?
11. Care ar fi fost, pentru România, consecințele politice, militare, psihologice etc., ale rezistenței încununate de succes a armatei române în prima parte a anului 1918?
12. Care ar fi fost consecințele unui eşec al armatei române în cazul continuării ostilităților pe frontul din Moldova?
13. Cum apreciați opiniile manifestate în istoriografia națională şi internațională față de opțiunea României de a încheia pace separată cu Puterile Centrale?

Chestionarul a fost adresat unor personalități, specialişti ai problematicii Primului Război Mondial. Răspunsurile primite sunt prezentate în cele ce urmează.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

NEAGU DJUVARA:

„Da! Armata Română ar fi putut rezista condițiilor vitrege ale momentului”

1. Contextul politic şi militar la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918 e foarte greu de rezumat în puține cuvinte: după trei ani de război, cu alternanțe de pondere ale celor două coaliții, mai întâi cu succese militare zdrobitoare ale germanilor, şi la vest şi la est, urmate curând de adeziunea la coaliția Puterilor Centrale a altor state, de mare importanță militară şi strategică, cum au fost Turcia şi Bulgaria. Dar odată stabilizat Frontul de Vest după surpinzătoarea victorie franceză de pe Marna (septembrie 1914), care a silit armata germană la un recul general de peste 100 km, frontul se stabilizase pe o linie de la Marea de Nord până la Rin, unde va începe un război de tranşee cu variații nesemnificative şi sute de mii de pierderi umane de ambele părți.

Perceperea situației devenise deodată pentru statele neutre mult mai echilibrată, ba chiar favorabilă Antantei, din pricina supremației maritime anglo-franceze şi a aportului marilor colonii din Asia şi Africa; aceasta a determinat un număr însemnat de state să intre în alianță cu Antanta, ca Italia, Japonia, Portugalia, Brazilia – şi, în 1916, România.

Spre sfârşitul anului 1917, avuseseră loc două evenimente cu urmări grave pentru Aliați: marea înfrângerea a italienilor, la Caporetto, în zilele de 24-25 octombrie, şi, mai catastrofal, marea revoluție bolşevică din 7 noiembrie, care scotea subit Rusia din rândurile aliaților. În schimb, la 6 aprilie 1917, Statele Unite intraseră în război împotriva Germaniei, eveniment ale cărui consecințe n-au fost bine intuite pe moment de Puterile Centrale.

2. România, care izbutise, în nordul Moldovei, să refacă armata cu noile contingente, după dramatica retragere de cinci luni din Muntenia până la linia Siretului, a oprit, prin admirabilele victorii defensive, din iulie-august 1917 (Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz), marea ofensivă germană care viza Odessa. Catastrofala descompunere a armatei ruseşti bolşevizate, urmată, la 5 decembrie 1917, de armistițiul semnat cu Puterile Centrale de comandantul suprem al frontului, generalul rus Scerbacev (din ordinul guvernului rus) a silit şi guvernul român să urmeze armistițiul.

Între timp, pe plan politic, Brătianu încercase să consolideze guvernul luând mai mulți miniştri conservatori, în frunte cu Take Ionescu, făcut vicepremier. Acum că guvernul bolşevic al lui Lenin începuse tratative de pace cu guvernele german şi austro-ungar, se prezenta şi României dilema: să se înceapă, şi din partea noastră, tratative de pace, sau să se rupă armistițiul şi să încercăm singuri rezistența, retrăgându-ne spre Odessa?

3. şi 4. La aceste puncte, referitoare la capacitățile militare respective ale României şi ale Puterilor Centrale, nu pot răspunde decât istorici militari, posesori ai cifrelor şi cunoscători ai eventualelor planuri de stat-major.

5. La acest punct, anume care erau intențiile strategice ale comandamentului Puterilor Centrale, răspunsul îmi pare evident: atingerea marelui port naval al Odessei, pentru a face o şi mai mare presiune pe guvernul bolşevic, în dificilele negocieri – câteodată chiar întrerupte – inițiate la Brest-Litovsk.

6. Cât priveşte *„percepțiile clasei politice româneşti”*, e de la sine înțeles că ar trebui o carte întreagă pentru a le descrie, o cercetare de tipul întreprins de Lucian Boia în recenta sa lucrare

„*Germanofilii*”. Eu nu pot da aici decât o părere subiectivă, bazată pe ansamblul cunoaşterii mele despre istoria românilor.

Pentru imensa majoritate a oamenilor politici români, apare clar că perspectiva obligaţiei de a părăsi, aproape sigur, ultima bucată de teritoriu naţional rămasă neocupată de inamic, pentru a duce grosul armatei să lupte în ţară străină, era un lucru insuportabil, aproape inimaginabil. Pe când vecinii noştri sârbi, după ce au rezistat eroic, singuri faţă de forţele mult superioare ale Austro-Ungariei şi Germaniei, când au fost atacaţi pe la spate de bulgari, au acceptat teribila soluţie de a părăsi tot teritoriul naţional, a mărşălui sute de kilometri printr-o ţară ostilă, Albania, şi a se îmbarca în porturile Adriaticei pe vase britanice şi franceze pentru a continua războiul la Salonic, guvernul şi comandamentul militar român au considerat părăsirea teritoriului naţional cu grosul armatei ca o opţiune inacceptabilă. Această deosebire de atitudine între naţiunile sârbă şi română în Primul Război Mondial a jucat un mare rol în timpul negocierilor de pace de la Versailles.

În mentalitatea clasei politice româneşti şi, de altfel, aproape a tuturor intelectualilor români, s-a înfiripat ideea că, dacă teritoriul ţării e ocupat în întregime de duşmani, piere fiinţa statului. A devenit chiar o formulă juridică, cu pretenţia de adevăr incontestabil, *„să nu piară fiinţa statului”*. „Ce-i aia «fiinţa statului»”? Nu e cumva o simplă formulă juridică? Definiţia modernă a statului este: 1. o populaţie, 2. pe un teritoriu, 3. cu un guvern, 4. recunoscut de alte state.

Dacă într-o împrejurare de criză, cum era situaţia de război din 1917, unul din cele patru constituante ale statului piere (în cazul cu pricina, ar fi ieşit de pe teritoriul naţional guvernul şi şeful statului, cu apărătorii lor, armata), rămân celelalte trei elemente esenţiale din cele patru, teritoriul, masa populaţiei, recunoaşterea statelor străine. Statul n-are „*fiinţă*”, e o noţiune juridică.

De aceea, în viziunea mea, nu „*fiinţa statului*” importă în viaţa unei naţiuni, ci „*fiinţa neamului*”. Avem destule exemple în jurul nostru care să ne-o dovedească; sunt mari naţiuni ale căror state au pierit nu numai ani, ci mai multe veacuri. Polonia a fost ciopârţită integral în 1792 între Rusia, Austria şi Prusia, şi a rămas sub tripla ocupaţie 125 de ani. După care a reînviat ca stat, mai vajnică decât oricând. La fel au păţit, pe şi mai lung răstimp, Bulgaria, Serbia, Ungaria. Repet: nu „*fiinţa statului*” importă ca să nu moară o ţară, ci ceea ce face ca să nu se ştirbească sau să nu moară „*fiinţa neamului*”. De aceea cred că temerea clasei noastre politice din 1917 că pierind eventual „*fiinţa statului*”, ar fi fost o catastrofă ireparabilă pentru ţara noastră, a fost o atitudine greşită.

Din păcate, şi „*concepţiile establishmentului militar român*” au fost viciate de aceeaşi viziune devenită tradiţională: să nu fie părăsit teritoriul naţional. Cazul strălucitului strateg, generalul Averescu, e simptomatic în acest caz. Îndrăznesc să sugerez că *această mentalitate atât de generalizată la noi ar avea rădăcini istorice.*

În Ţara Românească şi Moldova, voievozii noştri, după un veac şi jumătate de rezistenţă eroică, mai întâi faţă de tendinţele dominatoare al suzeranilor lor, ungar sau polon, apoi, din secolul al XV-lea, faţă de încercarea otomană de a preface ţările lor în paşalâcuri, au ales calea compromisului, a jumătăţilor de cedare (cetăţile de la graniţă, tributul anual), în schimbul păstrării autonomiei interne (religia neştirbită prin prezenţa unor moschei şi a unui prozelitism islamic, domn pământean, boierime bogată şi influentă). Putem considera aceasta ca preludiul medieval al grijii de a asigura că „*nu piere fiinţa statului*”. La marii boieri, care au avut de la începuturi pretenţia de a împărţi puterea cu Vodă, vedem incontinuu, în decursul veacurilor, apărând două grupări, una – cel mai ades minoritară –, care voia reluarea luptei antiotomane cu sprijinul puterilor creştine, şi alta, a boierilor care văzând neputinţa sau viclenia marilor noştri vecini creştini, tindeau către politica de supunere faţă de turci (cel mai tipic în acest sens a fost marele neam al boierilor Craioveşti, care au sfârşit prin a succeda în scaun Basarabilor).

De asemeni tipic, în succesiunea voievozilor, pentru o atitudine duplicitară, a fost viteazul Vlad Dracul, cel atât de mândru că fusese ales de regele Ungariei, Sigismund de Luxemburg, ca membru în Ordinul cavaleresc al Dragonului – care-i impunea o datorie de fidelitate şi mai sfântă decât a unui simplu vasal – şi care totuşi, când a simţit că regele nu-i putea asigura domnia, s-a supus turcului şi şi-a trimis fiii (viitorii Vlad Ţepeş şi Radu cel Frumos) ca ostateci la Brusa. Vlad Dracul e modelul peren al oamenilor noştri politici: teama să nu piară „fiinţa

statului". E cea pe care o regăsim, după veacuri, larg majoritară în 1917-1918. A existat totuşi, şi atunci, împotrivă, o minoritate activă şi de mare valoare intelectuală şi morală, în frunte cu Regina Maria şi Take Ionescu, urmat de câţiva alţi oameni politici.

Cred că am expus astfel părerea mea asupra punctelor 6 şi 7: percepţiile clasei politice româneşti şi a comandamentului militar, în 1917-1918.

8-10. Punctul 8 din chestionar ne pune o întrebare de „*gâcitor*", cum ar fi zis Iorga. Profilul operaţiilor pe frontul din Moldova, în cazul reluării ostilităţilor, ar fi fost văzut diferit, bineînţeles, de cei care considerau imposibilă continuarea rezistenţei şi de cei care gândeau că aventura trebuia încercată. Primii subliniau că ne-ar fi fost tăiate sursele de aprovizonare în armament, deci practica paralizare a luptelor; se temeau pe de altă parte pentru siguranţa regelui şi a familiei regale în caz de refugiu la Odessa. Se trimisese o iscoadă la Odessa, un grup care să cerceteze situaţia în oraşul-port. Se întorsese afirmând că oraşul era în întregime în mâna bandelor bolşevice, mânate de faimosul Dr. Cristian Racovski; sefard bulgar, fost cetăţean român, militant socialist închis la noi în timpul războiului şi eliberat de soldaţii ruşi bolşevizaţi. Aprig duşman al ţării noastre, ar fi devenit un real pericol pentru guvernul nostru şi familia regală, în cazul că aceştia s-ar fi refugiat aceştia la Odessa.

Mărturisesc că azi, după 92 de ani, nu mai înţeleg argumentul; căci nu trebuia să fie vorba de trimiterea dinainte la Odessa a organelor civile împreună cu familia regală, în timp ce armata ar fi rămas pe loc, în speranţa că poate rezista pe linia Siretului, ca în iulie-august '17. Ci trebuia plănuită o retragere în arici a armatei noastre, oţelită de luptele din vară şi rămasă admirabil neatinsă de propaganda ostaşilor ruşi bolşevizaţi. O unitate română doar îl salvase pe generalul Scerbacev de proprii săi soldaţi care vroiau să-l linşeze. Guvernul şi familia regală s-ar fi retras împreună cu armata. Cum să ne închipuim că armata noastră de cel puţin 300 000 de oameni, disciplinaţi şi bine comandaţi, n-ar fi lichidat fără dificultate, la Odessa, bandele bolşevice improvizate – aşa cum se va întâmpla, din ianuarie 1918, la Chişinău, cu doar patru divizii? Pe de altă parte, se putea conjectura că, în drumul prin Basarabia şi, de asemenea, dincolo de Nistru până la Odessa, s-ar fi pus mâna pe imense cantităţi de armament, abandonate de unităţile ruseşti în debandadă.

Mi se va obiecta că armatele germană, austro-ungară, bulgară şi turcă, mult superioare, ar fi zdrobit lesne armata română retrasă spre Odessa. Trebuie notat, însă, că frontul germano-austro-ungar din Rusia era imobilizat de continuarea negocierilor de pace de la Brest-Litovsk cu guvernul sovietic. E greu de închipuit că ar fi primit ordinul de a relua lupta în sud, numai cu armata română, punând în primejdie negocierile. Am fi avut de a face, aşadar, numai cu armatele inamice de pe frontul Siretului.

Încă un amănunt: trebuie imaginat că nu din decembrie 1917, îndată după semnarea armistiţiului, s-ar fi luat hotărârea de reluare a ostilităţilor, ci doar în cursul negocierilor de la Buftea, când vor fi fost cunoscute toate condiţiile puse de puterile inamice, cu adevărat catastrofale pentru ţară (pierderea Dobrogei, anexarea de către Austro-Ungaria a întregului lanţ de curbură al Carpaţilor, toată economia ţării intrată sub control străin etc.). Ne-am apropia aşadar de fatidica dată de 7 mai 1918 când iscălim pacea de la Bucureşti – şi doar vreo şase săptămâni mai târziu începe victorioasa răsturnare a frontului occidental, franco-anglo-american de sub comanda mareşalului Foch! N-ar fi putut rezista armata română vreme de cele câteva luni sau poate chiar numai săptămâni? Şi dacă n-ar fi putut rezista şi ar fi căzut întreagă, împreună cu guvernul şi regele, prizonieră germanilor pentru câteva luni sau săptămâni, ar fi fost oare un dezastru ireparabil?

Voi veni cu încă un argument în favoarea părerii că armata română de vreo 300 000 de oameni, organizaţi şi disciplinaţi, ar fi putut rezista în condiţiile vitrege ale momentului. În aceleaşi luni din 1918, o coloană improvizată în Siberia de zeci de mii de prizonieri din fosta armată austro-ungară, în special cehi, dar şi alte naţionalităţi slave, cu totul vreo 100 000 de oameni, – i s-a zis „*Legiunea cehă*" –, cu şefi autoimpuşi la întâmplare, a reuşit să pună mâna pe întregul curs al transsiberianului, a străbătut victorios împotriva armatei roşii care se constituia, a dat o mână de ajutor unităţilor „*albe*" ale amiralului Kolciak – şi a străpuns în câteva luni până în Cehia. Nu putea armata română, de trei ori mai numeroasă şi normal organizată să săvârşească o ispravă de acelaşi gen, ajutând poate şi ea armatele

„*ruşilor albi*" ale unui Denikin sau unui Vranghel? Cred că întrebarea e legitimă.

Să ne fi putut ajuta aliații occidentali? Mi se pare improbabil. Numai un ajutor cu aviația s-ar putea imagina, dar nu ştiu dacă avioanele de atunci ar fi avut o autonomie de zbor pentru distanța Salonic-Odessa. Cred că nu. Nu era aşadar de aşteptat nici un ajutor.

11-12. Consecințele psihologice pentru noi, românii, ale continuării luptei (indiferent de succes), ar fi fost cât se poate de pozitive şi de lungă durată. Ne-am fi putut făli cu participarea noastră la război, cu mai multe decât Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Iar politic, e clar că ne-ar fi scutit de umilința refuzului Aliaților, la Congresul de Pace de la Versailles, de a mai recunoaşte validitatea tratatului de la 17 august 1916, prin care Franța, Anglia şi Rusia ne promiteau Ardealul, Banatul şi Bucovina în întregime.

13. Despre istoriografia națională şi internațională.

Istoricii români, unanimi, au argumentat în favoarea negocierilor de la Buftea, ajungând la concluzia că pacea de la Bucureşti de la 7 mai 1918 a fost o necesitate absolută... până a îndrăznit Neagu Djuvara, după 1989, să vină cu opinia că opțiunea continuării luptelor putea fi luată în considerare. Opinie îndată respinsă de mai toți „*istoricii de meserie*", dar care încetul cu încetul îşi face drum în spirite, în special la tineri; ca şi părerea, de aceeaşi natură, că ar fi trebuit, la 27 iunie 1940, să respingem ultimatumul sovietic privitor la Basarabia şi Bucovina, dramă mult mai prezentă în memoria colectivă de azi.

În istoriografia internațională, părerile sunt mult mai nuanțate, variind cu gradul de simpatie de care se bucură țara noastră în ochii autorilor. Impresia mea fiind că cel mai adesea, opinia e categoric negativă, românii fiind reputați că ar avea – ca să parafrazez o confuzie verbală, pe care anecdota o pune în gura regelui Carol I, supărat pe administratorul domeniilor Ioan Kalinderu – „*luntrea în două cururi*". Am văzut astfel la un istoric american (ce e drept, de origine greacă) verdictul următor: românii şi-au închipuit că vor putea face în al Doilea Război Mondial ceea ce au făcut în primul: să facă parte dintr-o alianță dar să înceapă războiul împotriva ei, şi când le-a mers prost, să se încline primei alianțe, pentru ca apoi iar să-şi întoarcă cojocul, când aceasta pierde partida, şi la urma urmei să fie câştigători pe toată linia. În al Doilea Război Mondial, jocul acesta nu prea a mai prins. Teribilă judecată, dar, din păcate, pot mărturisi din lunga mea trăire prin străinătăți că este foarte răspândită. Opinia publică din România e, în general, inconştientă de această judecată, iar când o află, e indignată şi o atribuie, fără motiv, numai vicleniei vecinilor noştri, care ne-ar fi toți duşmani neînduplecați.

Sfârşesc acest prea lung răspuns prin semnalarea unui ciudat paradox: în România „*post decembristă*", adică după căderea comunismului, a apărut, destul de răspândită, o mare prețuire pentru mareşalul Antonescu. O atribui contrastului viu pe care-l face figura mareşalului, cinstit şi dârz, cu imaginea tuturor politicienilor care s-au perindat la cârma țării de 65 de ani – şi nu faptului că s-a opus semnării imediate a unui armistițiu cu Uniunea Sovietică. Nu aspectul acesta, aparent eroic ar plăcea de fapt românilor de azi. În realitate, mareşalul Antonescu nu poate fi comparat cu admirabilul său omolog, mareşalul Mannerheim al Finlandei. Acesta din urmă a avut înțelepciunea să refuze împingerea armatelor sale dincolo de granițele istorice ale Finlandei, pe când Antonescu n-a vrut să asculte de sfatul înțelept al şefilor partidelor politice democratice de a nu trece Nistrul. Apoi, după intrarea în război a Statelor Unite şi a dezastrului de la Stanlingrad, n-a înțeles că Germania pierduse războiul. Militar obstinat, Antonescu a dus „*până în pânzele albe*" rămăşagul că Germania, la sfârşitul războiului, ne-ar restitui Transilvania de Nord, ceea ce, în preajma fatidicului 23 august 1944, devenise o absurditate. Refuz să fac vreo paralelă între opțiunea greşită a unui militar obstinat şi lipsit de simț politic, cu opțiunea cugetată, din 1918, a unor inteligențe strălucite ca Take Ionescu sau Regina Maria.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

LUCIAN DRĂGHICI:

„Sacrificarea Armatei Române doar pentru a permite aliaților să-și întărească pozițiile pe Frontul de Vest ar fi fost un gest inutil, cu consecințe extrem de grave”

1. În toamna anului 1917, Puterile Centrale păreau a fi mai aproape ca niciodată de victoria finală. Pe Frontul de Est, după revoluția din februarie 1917 de la Petrograd, armata rusă intrase într-un proces de dezorganizare care a dus, după lovitura de stat bolşevică din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, la destrămarea acesteia.

Principalul obiectiv al Înaltului Comandament german era de a provoca, prin orice mijloace, ieşirea Rusiei din război şi transferul diviziilor germane din Răsărit pe frontul din Franța pentru declanşarea unei ofensive decisive până la sosirea contingentelor americane. Acest plan putea fi îndeplinit la începutul anului 1918, mai ales că înfrângerea armatelor italiene la Caporetto, în noiembrie 1917, eliminase orice posibilă amenințare militară la adresa Austro-Ungariei.

2. Pe plan militar, România se găsea izolată de aliații occidentali şi fără a dispune de efectivele umane şi dotările materiale necesare apărării în cazul unui atac din mai multe direcții al trupelor Puterilor Centrale. Destrămarea armatelor ruse din Moldova a necesitat preluarea integrală a liniei frontului de către armata română.

În spatele frontului, trupele ruse anarhizate deveniseră un factor de destabilizare social-politică, mai ales după 25 octombrie/7 noiembrie 1917, când guvernul bolşevic, instalat prin forță la Petrograd, îşi trimisese emisarii în Moldova pentru a exporta „Marea Revoluție Socialistă din Octombrie” în teritoriul dintre Carpații Orientali şi Prut.

Din fericire, armata română s-a dovedit impermeabilă la valul revoluționar venit din Răsărit, ba mai mult, în decembrie 1917 a dejucat încercarea „Sovietului de la Socola” de a înlătura autoritățile româneşti legitime şi a organizat evacuarea militarilor ruşi peste Prut.

În urma declarării de către Sovnarkom, la 13/26 ianuarie 1918, a ruperii relațiilor diplomatice cu România, statul român se afla practic înconjurat din toate părțile de inamici.

3. În septembrie 1917, Puterile Centrale aveau dislocate pe frontul românesc 36 de divizii de infanterie şi 10 divizii de cavalerie cărora le erau opuse 74 de divizii de infanterie şi 10 divizii şi 4 brigăzi de cavalerie, din care 59 de divizii de infanterie şi 8 divizii de cavalerie aparțineau armatei ruse. Aparent, raportul de forțe era defavorabil Puterilor Centrale dar, aşa cum scria generalul Alexandru Ioanițiu în lucrarea „Războiul României (1916-1919)”: *„trebuie avut în vedere că începând din primăvara anului 1917, capacitatea trupelor ruse devenise din ce în ce mai redusă şi la cea dintâi presiune mai serioasă a adversarului nu se mai putea conta pe ele. Dezorganizarea armatelor ruse creştea în fiecare zi şi în toamna anului 1917 aceste armate nu mai reprezentau decât o forță negativă care prin propaganda revoluționară ce o făceau, prin fraternizările cu inamicul şi prin actele de jaf şi crime din spatele frontului, amenințau însăşi siguranța statului român”.*

În ianuarie 1918, armata română dispunea de 17 divizii de infanterie, 2 divizii şi 5 brigăzi de cavalerie, o brigadă de grăniceri, în timp ce Puterile Centrale aveau pe frontul românesc 24 de divizii de infanterie şi 7 de cavalerie. Şeful Misiunii Militare Franceze din România, generalul Henri Berthelot, dorea să suplinească această diferență de forțe prin formarea unor armate compuse din ucraineni, cehi şi cazaci.

Chiar dacă această intenție ar fi fost materializată, trebuia soluționată problema suportului logistic necesar acestor trupe, suport care se putea asigura numai prin intermediul unei linii de aprovizionare lungă de peste 9 000 de km, reprezentată de calea ferată transsiberiană.

4. În cadrul Consiliului de război din 17 noiembrie / 1 decembrie 1917, la care au participat liderii politici şi militari români, au fost examinate mai multe ipoteze privind viitoarele acțiuni de luptă ale armatei române, dar toate analizate în funcție de conduita aliatului rus. S-a ajuns la concluzia ca, în cazul abandonării frontului de armata rusă, să se efectueze o repliere „pe linia Bârladului, cu aripile sprijinite pe Prut, cuprinzând şi Iaşul", dar şi aceasta numai concomitent cu armata rusă.

5. Obiectivul strategic principal al Puterilor Centrale era de a elimina orice rezistență pe Frontul de Est prin manevre politice şi o intensă propagandă exercitată asupra armatelor ruse, acțiuni menite să grăbească dezorganizarea completă a acestor armate şi prăbuşirea Frontului de Est (inclusiv cel român) cu scopul de a realiza:

a) dislocarea forțelor militare de pe acest front pe teatrul de operații din nord-estul Franței în vederea unei ofensive decisive în primăvara anului 1918;

b) ocuparea cât mai rapidă a Ucrainei pentru asigurarea aprovizionării cu produse agricole a populației civile din Germania şi Austro-Ungaria, unde lipsurile tot mai mari aveau ca rezultat deteriorarea gravă a climatului intern, fapt care se repercuta asupra moralului trupelor din prima linie.

6-7. Majoritatea oamenilor politici şi a conducătorilor militari români erau conştienți de faptul că lupta „până la ultima rezistență" ar fi dus la nimicirea armatei române şi, prin urmare, la dezmembrarea sau chiar desființarea statului român.

Ipoteza „triunghiului morții", promovată de generalul Berthelot la presiunile prim-ministrului francez G. Clemenceau, nu avea ca scop decât întârzierea transferului de divizii germane pe Frontul de Vest. Această ipoteză era susținută de regina Maria şi apropiații acesteia, de unii oameni politici ca Take Ionescu şi Nicolae Iorga, precum şi de o parte a tinerilor ofițeri. Pentru factorii de decizie politici şi militari se punea problema dacă pot să sacrifice ființa statală doar pentru a ameliora situația militară a Aliaților.

De altfel, în toamna anului 1915, atunci când a fost pusă în fața unei înfrângeri totale, conducătorii Serbiei au preferat retragerea, în condiții dramatice, a autorităților, armatei şi a unei mari părți a populației civile spre litoralul Mării Adriatice decât să lupte într-un „triunghi al morții".

Majoritatea covârşitoare a membrilor guvernului şi a structurii superioare de comandă a oştirii realizau, în mod corect, că o rezistență armată a României nu putea dura mai mult de o lună şi, aşa cum i-a spus Ion I.C. Brătianu generalului Berthelot, ar fi o „sinucidere curată", fără a putea înlătura umilința unei capitulări.

Pe de altă parte, factorii de decizie pe plan politic şi militar erau conştienți că prin încheierea unei păci separate cu Puterile Centrale, chiar dacă acest act era justificat de izolarea militară a României, tratatul cu Antanta din 4/17 august 1916 ar fi devenit caduc. Totuşi, niciunul dintre liderii politici şi militari români nu putea decide susținerea unei rezistențe „până la capăt", act care ar fi avut consecințe incalculabile. Care ar fi fost soarta României în 1919 fără o armată aptă de luptă, având la apus o Ungarie bolşevizată, iar la răsărit o Armată Roşie tot mai amenințătoare, în condițiile în care Antanta nu mai dispunea în Europa de Est de trupe dispuse să lupte, aşa cum s-a întâmplat la Odessa în martie 1919?

8. Cel mai probabil, operațiile militare de pe frontul din Moldova ar fi avut un caracter defensiv chiar şi în cazul în care întregul Front Oriental ar fi fost restabilit de la Marea Baltică la Marea Neagră cu ajutorul trupelor poloneze, ucrainene, cehoslovace şi române.

Nu trebuie neglijat nici faptul că Puterile Centrale ar fi depus toate eforturile pe plan militar pentru neutralizarea armatelor inamice de pe Frontul de Est pentru a-şi îndeplini obiectivele menționate la punctul 5.

9. Având în vedere experiența anilor 1916-1917, cea mai sigură cale pentru aprovizionarea armatei

române era calea ferată transsiberiană. Antanta nu dispunea de trupele necesare pentru a asigura o cale de aprovizionare nord-sud printr-o Rusie aflată în plină anarhie. Totuşi, să nu uităm faptul că furnizarea de echipament şi muniţii pentru armata română putea fi realizată numai dacă ar fi fost împiedicată ocuparea Ucrainei de către Puterile Centrale.

10-11. În situaţia în care România ar fi continuat să lupte singură pe Frontul de Est, rezistenţa putea fi de ordinul a câteva săptămâni, dar cu preţul distrugerii armatei şi dezintegrării statului român şi fără a fi ameliorat raportul de forţe de pe Frontul de Vest. Dacă armata română ar fi fost, aşa cum doreau Clemenceau şi Berthelot, stăvilarul (*le môle*), în spatele căruia s-ar fi constituit *în cel mai scurt timp* noi armate formate din ucraineni, cazaci şi foştii prizonieri de război polonezi şi cehoslovaci, care să continue lupta *pe întreg Frontul de Est*, atunci România ar fi putut să rişte o continuare a ostilităţilor.

Reuşita unei rezistenţe pe plan militar a României depindea în principal de sprijinul acordat de Ucraina, care ar fi împiedicat o încercuire totală a României de către armatele Puterilor Centrale. Pe de altă parte, chiar în cazul unei rezistenţe încununate de succes, România ar fi trebuit să împartă laurii gloriei cu o Ucrainã care nu ar fi renunţat prea uşor la teritoriul dintre Prut şi Nistru.

12-13. Consecinţele unui eşec militar, în cazul în care România ar fi continuat lupta, ar fi fost dramatice. Armata română ar fi fost decimată şi, în ultimă instanţă, familia regală şi majoritatea oamenilor politici filoantantişti s-ar fi refugiat într-o Rusie prăbuşită în anarhie, de unde, în cel mai fericit caz, ar fi putut fugi în Occident prin Vladivostok.

De altfel, majoritatea cercetătorilor care au studiat în profunzime istoria Primului Război Mondial nu au întrevăzut posibilitatea unei rezistenţe a armatei române, cel puţin pe termen mediu, în lipsa unor trupe aliate alături de care să continue lupta.

Oricum, în lipsa unui nucleu statal şi a unei armate capabilă de acţiuni ofensive, România ar fi avut o soartă de neinvidiat la încheierea păcii.

Dacă ar fi învins Puterile Centrale, tratamentul aplicat României ar fi fost mult mai dur decât cel prevăzut prin clauzele Păcii de la Bucureşti din mai 1918, mergându-se până la desfiinţarea statului român.

În cazul unei victorii a Antantei, care, repetăm, nu dispunea de forţele necesare pentru a face ordine în Europa de Est, o Românie lipsită de forţe militare proprii ar fi devenit o pradă uşoară pentru o Armată Roşie înaintând triumfător spre Balcani.

Sacrificarea armatei române doar pentru a permite aliaţilor să-şi întărească poziţiile pe Frontul de Vest ar fi fost un gest inutil, cu consecinţe extrem de grave.

Liderii politici şi militari români au dat dovadă de realism şi înţelepciune atunci când au refuzat orice antrenare a armatei române într-o rezistenţă inutilă, gest care poate ar fi dobândit o aură romantică odată cu trecerea timpului, dar în vâltoarea Marelui Război ar fi dus la consecinţe deosebit de grave, consecinţe care nu puteau fi asumate de oamenii politici şi comandanţii militari care aveau în mâinile lor soarta poporului român, într-unul din cele mai tragice momente din istoria acestuia.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU:

„România nu putea să reziste militar în fața Puterilor Centrale"

La sfârşitul anului 1917 şi în prima parte a anului 1918, defecțiunea rusă a adus statul român – redus de fapt la Moldova – în situația să nu se poată apăra singur. România trebuia să facă față presiunilor Puterilor Centrale în condițiile destrămării armatei ruse pe frontul român, ca de altfel pe întregul front oriental de la Baltica la Marea Neagră ce se dezagrega vertiginos. Convorbirile de pace de la Brest-Litovsk încheiate cu armistițiul ruso-german (22 noiembrie / 5 decembrie 1917) şi tratativele similare angajate de generalul D.G. Scerbacev, comandantul forțelor ruse din Moldova, cu feldmareşalul August von Mackensen şi cu arhiducele Josef (20 noiembrie / 3 decembrie 1917) n-au lăsat guvernului de coaliție condus de Ion I.C. Brătianu decât alternativa semnării cu Puterile Centrale a unui armistițiu provizoriu la Focşani, la 26 noiembrie / 9 decembrie 1917, ce punea capăt operațiilor militare.

Armistițiul trebuia să conducă la tratative de pace, dar Brătianu, cu abilitatea cunoscută de a amâna hotărârile ce nu serveau intereselor politice ale țării, nu s-a grăbit să ajungă la o reglementare definitivă a situației, deşi guvernul se confrunta cu o gravă izolare militară şi diplomatică. Legătura cu Aliații era întreruptă, iar atitudinea lor față de sistarea acțiunilor armatei române pe front era departe de a fi înțelegătoare. Toate granițele erau amenințate de inamici dintre care „cei mai de temut sunt ruşii – după cum se specifica într-un raport din 1/13 decembrie 1917 al Marelui Cartier General – , fiindcă deşi aliați se poartă cu noi mai rău ca inamicii şi nu pot fi tratați ca inamici, fiindcă sunt încă aliații noştri"[1]. În retragere, trupele ruse bolşevizate s-au dedat la jafuri şi distrugeri, amenințând prin comportamentul lor siguranța statului şi a funcționării instituțiilor sale. Cu mari dificultăți, cu prețul unor incidente diplomatice şi a unei atitudini ostile a guvernului de la Petrograd, în ianuarie 1918, guvernul român a reuşit să curețe Moldova de foştii Aliați. Încordarea relațiilor cu Rusia sovietică ca urmare a acestor acțiuni au mărit presiunea Germaniei şi Austro-Ungariei asupra României.

Tergiversările primului ministru au putut fi stopate în cele din urmă doar printr-un ultimatum pentru începerea imediată a negocierilor de pace, dat de feldmareşalul von Mackensen, la 23 ianuarie / 5 februarie 1918. Cererea de a se lua o hotărâre în patru zile în privința păcii sau a războiului a grăbit decizia premierului şi a celorlalți oameni politici. Cabinetul nu a avut o poziție unitară. Cei patru miniştri conservator-democrați (Take Ionescu, Barbu Delavrancea, M. Cantacuzino şi N. Titulescu) au cerut denunțarea imediată a armistițiului şi a convorbirilor de pace şi continuarea războiului. Miniştrii liberali au optat pentru prelungirea armistițiului şi angajarea demersurilor de pace. Ca urmare a acestor divergențe, conservator-democrații au hotărât să iasă din cabinet, iar liberalii în frunte cu primul-ministru au demisionat la 26 ianuarie / 8 februarie 1918.

Simțul politic l-a făcut pe Brătianu să conştientizeze că în acel moment o rezistență armată nu ar fi durat mai mult de două-trei săptămâni, iar singura soluție rămânea pacea ce ar fi salvat ființa de stat şi o parte din armată, oricât de drastice ar fi fost prevederile ei. Aşadar, şeful liberalilor voia să se înceapă negocierile de pace cu Puterile Centrale, dar urmărea ca ele să fie tărăgănate cât mai mult, opunându-se pretențiilor lor exagerate şi „dându-se în acest chip Aliaților mereu impresia că ne supunem, fiindcă suntem constrânşi şi nu avem altă ieşire". Brătianu cedase conducerea executivului pentru a evita situația umilitoare de a negocia el însuşi cu duşmanul şi a putea păstra legătura cu Aliații în vederea unei eventuale reintrări în acțiune. La recomandarea lui Brătianu, regele Ferdinand a desemnat ca premier al noului guvern pe generalul Alexandru Averescu, considerat cel mai indicat

pentru a negocia pacea. Militar fiind, Averescu putea să realizeze această misiune „sunând din sabie, arătând Puterilor Centrale că, dacă pretențiile lor trec peste anume margini, nu este exclus ca România să recurgă la o ultimă şi disperată manifestare armată". Autoritatea şi popularitatea de care se bucura în rândul ostaşilor şi al opiniei publice ar fi putut atenua reacția negativă. Pe de altă parte, Brătianu considera că pentru Aliați era esențial ca nici unul dintre oamenii politici de la Iaşi să nu intre în tratative cu germanii, „acest trist privilegiu trebuia rezervat celor de la Bucureşti" care nu urmaseră pe rege şi guvern[2]. În jocul politic regizat de tandemul Brătianu-Ştirbei cu acceptul regelui, guvernul Averescu era menit să fie doar o etapă de tranziție, ceea ce generalul nu bănuia în acel moment. Există mărturii documentare din care reiese că planul învestirii unui guvern Marghiloman apăruse anterior cabinetului Averescu. Există şi părerea că Brătianu i-a încredințat semnarea păcii în ideea de a-i micşora popularitatea ce putea deveni stânjenitoare după război pentru Partidul Liberal[3].

Dincolo de aceste mize, ambițiosul general a acceptat dificila şi ingrata misiune nu numai pentru faptul că nu vedea o alternativă la pacea separată, dar şi pentru că era dornic să se impună cât mai rapid pe plan politic în fața unui rival de talia liderului Partidului Național Liberal. Luându-şi întreaga libertate în conducerea negocierilor, Averescu le-a accelerat în loc să le temporizeze, având speranța că va obține condiții mai acceptabile. A început imediat negocierile diplomatice la Buftea, în perioada 5/18 – 11/24 februarie 1918, obținând întâlniri cu August von Mackensen, apoi cu Ottokar von Czernin şi Richard von Kühlmann, miniştrii de externe ai Austro-Ungariei şi Germaniei. Din păcate, speranțele pe care şi le-a făcut după prima întrevedere cu von Mackensen că pacea ar putea fi acceptabilă nu i s-au confirmat în discuțiile cu cei doi demnitari. Aceştia s-au arătat inflexibili în pozițiile şi cererile lor față de România. În memoriile sale, liberalul I.G. Duca îl considera pe Averescu plin de iluzii şi prea încrezător în relațiile sale vechi cu von Mackensen ce ar fi putut influența hotărârile Germaniei. Cu gândirea logică ce-l caracteriza, Duca nota: „dacă Berlinul şi Viena ar fi fost dispuşi la mărinimie față de noi, Pesta şi Sofia nu puteau împinge decât la soluții extreme"[4]. Într-adevăr, Împărtita Alianță era dispusă să încheie pace în condiții grele şi umilitoare: cedarea întregului teritoriu al Dobrogei; acceptarea unor modificări de frontieră cu Austro-Ungaria; dezarmarea a circa jumătate din armată înainte de semnarea păcii; raporturi economice care să privilegieze interesele germane şi austro-ungare; doar spinoasa problemă a dinastiei a putut fi scoasă din cauză, rămânând de competența României. Luând cunoştință de aceste condiții, Averescu a fost „în sfârşit adus la simțul realităților"; a protestat în special în ceea ce privea Dobrogea, dar nu a fost luat în seamă, discuțiile rămânând fără rezultat. Mai mult, a fost pus în situația să obțină pentru Czernin o audiență la rege, extrem de stânjenitoare pentru suveran. Întâlnirea a avut loc la Răcăciuni, la 14/27 februarie 1918, în care fostul ministru al Austro-Ungariei în România a pus problema păcii într-o manieră ultimativă şi a prezentat fără menajamente termenii foarte duri ai acesteia, cei stabiliți la Buftea, conchizând că neacceptarea lor însemna sfârşitul României şi al dinastiei[5].

Decizia oamenilor politici români pentru tratativele de pace s-a luat din nou sub presiunea unui alt ultimatum dat de reprezentanții Puterilor Centrale la 16 februarie / 1 martie 1918, prin care au somat guvernul român cu denunțarea armistițiului a doua zi, dacă nu va accepta propunerile lor. Ca urmare, la 17 februarie / 2 martie 1918, la sugestia primului-ministru, regele Ferdinand a convocat Consiliul de Coroană, la care au luat parte membrii guvernului, preşedintele Senatului Em. Porumbaru, şi al Adunării Deputaților, V. G. Morțun, reprezentanții Partidului Național Liberal (Ion I. C. Brătianu, şeful partidului, asistat de Mihail Pherekyde şi Al. Constantinescu) şi ai Partidului Conservator-Democrat (Take Ionescu, şeful partidului, asistat de foştii miniştrii Mihail Cantacuzino şi Dimitrie Greceanu). În fapt, din cauza unor divergențe de opinii şi mai ales a măririi pretențiilor inamicului pe parcurs, s-au desfăşurat trei consilii de coroană derulate succesiv în zilele de 17, 18, 19 februarie / 2, 3, 4 martie 1918. S-a discutat în principal problema primirii condițiilor de pace, dintre care cesiunile teritoriale (Dobrogea şi crestele muntoase) şi dezarmarea unei mari părți a armatei erau cele mai spinoas, şi s-a clarificat atitudinea pe care trebuia să o adopte România[6].

În primul Consiliu de Coroană, confruntarea principală s-a dat între Alexandru Averescu şi Ion I. C. Brătianu.

Primul-ministru a expus în numele guvernului rezultatul convorbirilor sale de la Buftea cu reprezentanții Puterilor Centrale şi s-a pronunțat pentru începerea tratativelor de pace, arătând că „armata nu poate face decât o scurtă rezistență, că ne lipsesc subzistențele şi muniții" şi că aceasta

era şi părerea comandanţilor militari. Ministrul de Război, generalul Constantin Iancovescu, a confirmat, precizând că „în caz de rezistenţă militară, n-avem muniţii şi subzistenţe nici pentru 15 zile". De altfel, conform declaraţiilor regelui, nici generalul Constantin Prezan, şeful Marelui Cartier General, nu credea într-o rezistenţă armată.

Ion I.C. Brătianu a lansat două soluţii posibile: „rezistenţa cu armele în semn de protestare, ori acceptarea cererilor duşmanilor". În opinia lui, rezistenţa era posibilă doar dacă ambele partide (liberal şi democrat-conservator) şi guvernul erau de acord şi se impunea „ca singura protestare puternică"; că „deşi învinşi până în cele din urmă scăpăm onoarea, necedând fără vărsare de sânge". Dar, în condiţiile în care generalul Averescu persista în părerea exprimată, soluţia rezistenţei cădea şi nu rămânea decât capitularea fără condiţii. Consemnările lui Constantin Argetoianu privind dezbaterile din consiliile de coroană sunt pe alocuri diferite şi mai nuanţate decât procesele-verbale considerate a fi „aranjate" de liberali pentru posteritate. Cinicul memorialist consemna că Averescu şi-a ţinut doar expozeul, fără a-l termina cu vreo concluzie, lăsându-l astfel pe Brătianu să-şi prezinte primul punctul de vedere. „Brătianu a răspuns la şiretenia generalului printr-o perfidie" care consta tocmai în asumarea răspunderii unei decizii între cele două soluţii, pe care o punea în seama primului-ministru[7]. Cu acelaşi prilej, Brătianu venea şi cu două propuneri: 1) răspunderea păcii să fie preluată de cei „de dincolo, ca dl Marghiloman sau alţii" şi 2) dacă guvernul persista în părerea de a trata pacea, condiţiile păcii propuse de Puterile Centrale să nu se negocieze şi să fie acceptate „în bloc, fără discuţiune", ceea ce ar fi demonstrat că „am fost siliţi la o pace separată".

Take Ionescu s-ar fi pronunţat în continuare pentru continuarea războiului până la ultimul om, autorităţile legale urmând să se retragă în sudul Rusiei. Memoriile lui Argetoianu precizează că de fapt, în prima zi de consiliu, şeful Partidului Conservator Democrat s-ar fi mulţumit doar să declare că: „Toate soluţiile sunt rele!" Cel care a avut un discurs ce a zguduit pe toţi participanţii a fost al unii alt reprezentant al conservatorilor-democraţi Mişu Cantacuzino, „un om lipsit de talent, dar cinstit". El, nu Take Ionescu, a dat „soluţia rezistenţei cu orice preţ, cu sau fără succes, cu sau fără plecare în Rusia, dar rezistenţă până la ultima posibilitate, până la înfrângerea totală"[8]. Glasul lui Take Ionescu se va auzi abia a doua zi, ridicându-se cu toate resursele dibăciei sale oratorice contra ideii unui guvern Marghiloman pentru care Brătianu insista.

Al doilea Consiliu de Coroană a fost convocat pentru ca Ferdinand I să comunice hotărârea luată ca rege constituţional că România accepta începerea tratativelor de pace cu condiţia *sine-qua-non* impusă de Puterile Centrale (cedarea Dobrogei). Şeful executivului a susţinut din nou imposibilitatea susţinerii unei rezistenţe armate efective, considerându-se că acceptarea păcii era singura soluţie realistă, iar Brătianu şi-a reluat teza potrivit căreia faţă de refuzul guvernului de a se solidariza cu soluţia de rezistenţă armată a partidelor politice, nu rămânea decât să se adopte soluţia guvernului. Chiar în timpul dezbaterilor, regele a primit o telegramă cuprinzând noi cereri ultimative, pe lângă cedarea Dobrogei, ce trebuiau acceptate înainte de începerea tratativelor: rectificări de graniţă cu Austro-Ungaria; demobilizarea a opt divizii; trecerea de trupe austro-ungare prin Moldova spre Ucraina; plecarea ofiţerilor aliaţi din România. Generalul Averescu le-a considerat umilitoare, mai ales cea legată de demobilizarea armatei şi a declarat că întreaga problemă a păcii separate trebuia repusă în faţa consiliului. Faţă de pretenţiile crescânde ale inamicului, Brătianu revenea la propunerea sa iniţială de a se primi condiţiile fără discuţie, iar primul-ministru să continue negocierile la care se angajase. Referitor la aceste reacţii, Constantin Argetoianu nota: „Deşi pace voiau amândoi, se schimbaseră deodată rolurile. Deodată, Averescu făcea mutre şi nu mai voia să semneze nimic şi Brătianu – opozantul din ajun – îl conjura să nu dea înapoi şi să primească orice condiţie".

Al treilea Consiliu de Coroană nu a făcut decât să constate problemele deja soluţionate, dar s-a ţinut într-o atmosferă „de patimă şi de fierbere politică" la care au contribuit şi manevrele Reginei Maria care – neacceptând ideea păcii separate – i-a invitat fără ştirea lui Averescu pe principalii comandanţi militari (generalii C. Prezan, Eremia Grigorescu şi Arthur Văitoianu); prin intermediul lor şi al prinţului Carol (care a avut o intervenţie penibilă), regina încerca să impună rezistenţa armată, dar cu argumente de inimă.

Lăcrimând, regele a comunicat hotărârea guvernului de a primi condiţiile formulate de Puterile Centrale, după care Averescu, Brătianu şi Take Ionescu şi-au expus încă o dată punctele de vedere. Dar „n-a mai domnit calmul din precedentele

şedinţe", remarca C. Argetoianu, iar discuţia dintre Averescu şi Brătianu a fost „mai mult decât acră". Brătianu „a luat-o de sus, parcă ar fi fost el pe soclul învingătorului", iar Averescu – „enervat şi el de tot ce vedea şi de tot ce începuse să simtă şi să se puie la cale împotriva lui" – i-a reamintit destul de brusc că-i cedase locul de premier pentru a încheia pacea. Brătianu „cu rea-credinţă demnă de Bizanţ, prins în propriile abilităţi, a început să taie fire de păr în patru, că era pentru pace, dar pentru o pace fără nici o concesiune teritorială şi fără nici o atingere de dinastie şi de armată". Adopta aceeaşi metodă folosită anterior şi de Take Ionescu, pe care Argetoianu o exprima foarte plastic: „Pacea era în sac, de ce nu ne-am ridica împotriva ei? Ea tot se face, de ce nu ne-am lepăda de ea?"[9].

Acceptând în bloc condiţiile dure, guvernul Averescu şi-a asumat decizia de a trata pacea. La 20 februarie / 5 martie 1918, la Buftea, reprezentantul României Constantin Argetoianu şi împuterniciţii Germaniei, Austro-Ungariei, Bulgariei şi Turciei au semnat prelungirea armistiţiului cu încă 14 zile şi preliminariile tratatului de pace.

Demersurile lui Averescu nu s-au materializat în sensul dorit, acela de a încheia o pace onorabilă şi maniera lui de lucru a fost criticată de Brătianu care afirma că în timpul negocierilor generalul „îşi uitase sabia în anticameră"[10]. Eticheta era malițioasă şi chiar nedreaptă dacă avem în vedere că pacea era şi consecinţa războiului pregătit, purtat şi pierdut de guvernul Brătianu. Mai mult, tratativele purtate de Averescu s-au derulat în condiţiile unui context extern înrăutăţit dramatic prin încheierea tratatului de pace dintre Ucraina şi Puterile Centrale (28 ianuarie/ 9 februarie 1918), apoi al celui dintre Rusia sovietică şi Puterile Centrale de la Brest-Litovsk (18 februarie / 3 martie 1918). România era pe deplin încercuită.

În condiţiile recunoaşterii înfrângerii şi pentru a uşura negocierea păcii, regele a recurs la soluţia lui Brătianu – oameni politici din teritoriul ocupat. Alexandru Marghiloman era considerat singura persoană acceptată atât de germani şi austro-ungari, cât şi de rege, faţă de care se angajase anterior printr-un memoriu să stăruie pe lângă reprezentanţii Puterilor Centrale pentru diminuarea asprimii termenilor păcii. Fruntaşul conservator, cunoscut progerman, avea să constituie la 5/18 martie 1918 un nou guvern care cu toate eforturile depuse nu a putut atenua prevederile distructive pentru România ale păcii din 24 aprilie / 7 mai 1918.

În istoriografia română s-a mers poate prea mult pe ideea că Marghiloman ar fi fost „salvator al dinastiei", premier al unui „guvern de sacrificiu". Marghiloman şi conservatorii din preajma sa au considerat în martie 1918 că mersul evenimentelor le-a dat dreptate şi Germania era foarte aproape de victorie. „Oricât de patriot ar fi fost, nu rata în felul acesta cariera politică şi nu-şi îngropa propriul partid". El s-a angajat cu responsabilitate în îndeplinirea mandatului şi cu dorinţa de a micşora dezastrul României[11].

În concluzie, conducerea politică şi militară a ţării a conştientizat situaţia dezastruoasă şi a decis – după îndelungi tergiversări, căutări de soluţii viabile şi dramatice frământări de conştiinţă – pacea cu Puterile Centrale, finalizată la 24 aprilie / 4 mai 1918. Consider această opţiune ca fiind lucidă, realistă şi pragmatică, deoarece România nu putea să reziste militar în faţa Puterilor Centrale. A încerca să dăm astăzi o altă posibilă soluţie mi se pare hazardată, date fiind condiţiile externe vitrege, starea Frontului Oriental, situaţia economică, socială şi militară a ţării. Ştim ce a fost şi nu avem, ca istorici, materialul documentar care să ne permită o altă variantă. Chiar dacă au fost unele glasuri care, din considerente politice sau morale, au susţinut rezistenţa armată, de fapt toată conducerea politică şi militară a ţării a ajuns la concluzia că România trebuia să încheie pace. Problema era doar în ce condiţii se realiza.

---

[1] Apud Ion Mamina, *Consilii de Coroană,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1997, p. 89.

[2] I.G. Duca, *Memorii*, volumul IV, *Războiul*, Partea a II-a (1917-1919), Ediţie şi indice de Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, Bucureşti, 1994, p. 81-82.

[3] Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu, militarul, omul politic, legend*a, Editura Militară, Bucureşti, 2005, p. 205-206.

[4] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 83.

[5] Ioan Scurtu, *Ferdinand I*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004, p. 47-48.

[6] Vezi pe larg, Ion Mamina, *op. cit.,* p. 92-115.

[7] Ion Mamina, *op. cit.*, p. 98.

[8] *Ibidem*, p. 100.

[9] *Ibidem*, p. 112-113.

[10] *Ibidem*, p. 84-85.

[11] Lucian Boia, *„Germanofilii". Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, Humanitas, Bucureşti, 2009, p. 49.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

Colonel (r) prof. univ. dr. ION GIURCĂ:

„O rezistență a Armatei Române în Moldova ar fi putut dura cel puțin două luni, ar fi generat probleme armatelor Puterilor Centrale, iar consecințele politice finale ar fi fost favorabile României”

1. Contextul politic şi militar extern la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918

Sfârşitul anului 1917 şi începutul celui următor, perioada 25 octombrie /7 noiembrie 1917 – 24 aprilie /17 mai 1918, asupra căreia ne propunem să facem câteva referiri, a fost marcată de aşa-numita Revoluție din octombrie şi semnarea Tratatului de Pace de la Bucureşti între România şi Puterile Centrale.

Revoluția declanşată la Petrograd a fost rezultatul acțiunii pe multiple planuri a Germaniei, sprijinitoare şi finanțatoare a prezenței lui V.I. Lenin şi a colaboratorilor săi în capitala Rusiei, care şi-au pus în aplicare planurile de cucerire a puterii şi de scoatere a țării din război. Pe fondul revoluției ruse, a destructurării armatei țariste în curs de bolşevizare, Germania a declanşat ofensiva pe Frontul Oriental, reuşind ca până în februarie 1918 să ocupe Ucraina şi Bielorusia, fapt ce l-a determinat pe V.I. Lenin să proclame „patria socialistă în primejdie” şi să angajeze Armata Roşie în operații şi lupte împotriva trupelor germane. Înfrângerea trupelor ruse bolşevice era previzibilă, având în vedere reorganizarea lor pripită, conducerea exercitată chiar la nivele mari de către militari cu pregătire şi experiență discutabile. Victoriile germane au fost fireşti, normale, astfel ca până la începutul lunii mai 1918 fuseseră cucerite Kievul, Odessa, Harkovul, Peninsula Crimeea şi Rostov pe Don, asigurându-se o bază de aprovizionare corespunzătoare pentru armată, inclusiv pentru forțele de pe Frontul de Vest.

Evenimentele interne din Rusia, ofensiva germană şi reacțiile negative ale statelor Antantei au determinat guvernul de la Petrograd să încheie inițial armistițiul (27 noiembrie / 5 decembrie 1917) şi apoi pacea de la Brest-Litovsk cu Puterile Centrale.

Victoriile facile pe Frontul Oriental au determinat comandamentul german să aprecieze că pe toată durata războiului nu avusese *„condiții atât de favorabile unei ofensive pe frontul occidental”*[1].

Supraevaluându-şi posibilitățile, subapreciind potențialul Antantei, beneficiară a prezenței militare a SUA pe continent, a sprijinului material acordat de acestea, comandamentul german a planificat, pregătit şi declanşat „bătălia Kaiserului”, care viza o victorie categorică pe Frontul de Vest, în condițiile unui raport de forțe cantitativ de circa 30 de divizii față de aliații occidentali.

Marea ofensivă, declanşată la 18/21 martie 1918, a fost oprită după două săptămâni, marcând un eşec care se va contura evident în perioada următoare.

La 28 martie / 9 aprilie 1918, armata germană a declanşat cea de-a doua *cursă la mare*, soldată cu un nou eşec. La 5/18 aprilie, în urma unor pierderi mari, circa 140 000 de oameni, comandamentul german a ordonat oprirea ofensivei şi trecerea la consolidarea aliniamentelor cucerite.

Două operații ofensive de amploare strategică s-au încheiat cu pătrunderi pe adâncimi de valoare tactică, ceea ce era foarte puțin în raport cu aşteptările. Eşecul ofensivei germane s-a datorat capacității Angliei şi Franței de a mobiliza efective numeroase din colonii.

Unul din factorii de succes ai apărării pe Frontul de Vest a fost realizarea comandamentului unic sub conducerea mareşalului Ferdinand Foch. În memoriile sale, Erich Ludendorff a recunoscut peste ani că acea „nebunie” pe care o considerau

englezii a fost *„unul din factorii esenţiali care au făcut să eşueze planul meu”*[2].

Situaţia de pe Frontul de Vest a marcat un lucru puţin obişnuit, cucerirea iniţiativei strategice prin desfăşurarea cu succes a apărării pe poziţie. Pe celelalte teatre de operaţii din Europa, din Italia şi Balcani, acţiunile militare au fost de amploare scăzută, dar au avut menirea şi meritul de a imobiliza importante forţe ale Puterilor Centrale.

Primăvara anului 1918 marca, în raportul dintre cele două alianţe, o superioritate a Antantei în special în privinţa contributorilor la sprijinul armatelor engleze şi franceze în special.

Campania de pe Frontul de Vest în primăvara anului 1918 a demonstrat, dacă mai era nevoie, necesitatea şi utilitatea aplicării principiilor unităţii operaţiunilor şi conducerii militare, greu de acceptat în acea perioadă, în condiţiile unei alianţe din care făceau parte mari puteri, care pentru sfârşitul conflagraţiei urmăreau scopuri divergente.

2. Situaţia politică şi strategică a României la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918

Revoluţia bolşevică din Rusia a fost factorul determinant în evoluţia situaţiei politice şi militare din România, unde guvernul I.I.C. Brătianu şi armata condusă de generalul Constantin Prezan erau aureolaţi de victoriile din vara anului 1917, obţinute la sfârşitul operaţiilor ofensive şi de apărare de la Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz.

Eşecul planului de campanie german pe frontul român fusese rezultatul înfrângerilor suferite de armatele Puterilor Centrale, nevoite să consolideze aliniamentele cucerite, să renunţe la ofensivă, în condiţiile în care, probabil, la Berlin, se contura o altă variantă de acţiune, în condiţiile unui previzibil succes al acţiunii de destabilizare politică a Rusiei, cu efecte directe asupra unei armate ale cărei efective erau deja contaminate de propaganda bolşevică.

Situaţia politică din ţară a fost direct influenţată de criza generală din Rusia şi de pe Frontul Oriental, de presiunea exercitată de reprezentanţii Puterilor Centrale asupra Regelui Ferdinand I şi a guvernului pentru încheierea iniţială a armistiţiului şi, în cele din urmă, a păcii care se prefigura, fals, a fi binevoitoare şi chiar cu unele prevederi avantajoase, în contextul situaţiei generale din această parte a Europei.

Demisia guvernului I.I.C. Brătianu, aducerea succesivă şi la interval de timp scurt la conducerea ţării a guvernelor conduse de către generalul Alexandru Averescu şi Alexandru Marghiloman au avut o conotaţie şi o justificare pragmatică, dar, din start, în afara raţiunii politice în privinţa relaţiilor internaţionale.

În perioada noiembrie 1917 – mai 1918, singurele succese politice şi militare au aparţinut tot guvernului I.I.C. Brătianu care, prin hotărârile şi măsurile luate, au asigurat: restabilirea ordinii între Siret şi Prut prin acţiuni împotriva trupelor ruse bolşevizate, un răspuns pozitiv la cererile Sfatului Ţării de la Chişinău de trimitere a armatei române în Basarabia *„să respingă peste Nistru bandele ruse care ar putea încerca să treacă în Basarabia fără ordinul comandamentului rus al frontului...; să asigure ordinea şi regulata circulaţie pe calea ferată; să se facă ordine în tot ţinutul Basarabiei, punându-se viaţa şi avutul locuitorilor la adăpostul jafurilor şi crimelor”*[3].

Alexandru Marghiloman şi-a atribuit actul Unirii Basarabiei cu Ţara la 27 martie/9 aprilie 1918, dar trebuie spus că fără decizia guvernului I.I.C. Brătianu evenimentul nu s-ar fi înfăptuit. Edificatoare în acest sens este aprecierea lui Ion Inculeţ care arăta că *„Pentru noi, moldovenii, pentru mişcarea noastră naţională, intrarea armatei române în Chişinău a fost un element de primă importanţă, decisiv”*[4].

Actele juridice internaţionale încheiate de către reprezentanţii desemnaţi ai guvernelor A. Averescu şi A. Marghiloman s-au dovedit a fi dezastruoase, pe termen scurt şi mediu pentru climatul intern şi relaţiile României cu Antanta.

Apreciez că deciziile de la Iaşi, materializate în documente juridice internaţionale la Buftea (5/18 martie 1918) şi Bucureşti (24 aprilie/7 mai 1918), trebuiau adoptate sau nu în urma analizei evoluţiilor geostrategice în Europa.

Dacă semnarea armistiţiului de la Focşani (26 noiembrie/9 decembrie 1917) şi a păcii preliminare de la Buftea au avut loc în condiţii de incertitudine în privinţa capabilităţilor Antantei de a soluţiona situaţia geostrategică pe Frontul de Vest, italian şi balcanic, la data semnării păcii de la Bucureşti lucrurile erau clare: armata germană suferise două înfrângeri pe Frontul de Vest, iar, în Rusia, Armata Roşie, în curs de constituire, începea să pună unele probleme trupelor germane.

Decizia semnării în grabă a păcii de către guvernul A. Marghiloman apare ca o eroare politică, determinată de convingeri eronate în privinţa războiului, în condiţiile eludării realităţilor de pe Frontul de Vest, pe fondul lipsei de conlucrare

între şeful Marelui Cartier General, considerat omul Brătienilor, şi primul-ministru.

Rapoartele informative ale Marelui Cartier General fac dovada unei bune cunoaşteri a situaţiei de pe Frontul de Vest, iar evaluările corecte nu au fost luate în considerare de către decidentul politic.

Lecţia care trebuie învăţată este aceea că, în timp de război, decizia politică trebuie luată în urma consultării şefului militar al armatei. În aprilie 1918, acest lucru a fost eludat cu bună ştiinţă, dintr-un orgoliu politic care s-a dovedit a fi dezavantajos pentru ţară.

Referitor la situaţia strategică, apreciem că armata română s-a aflat într-o situaţie dificilă, rezultată în urma părăsirii frontului de către trupele ruse. Cu toate acestea, până în primăvara anului 1918, când a început demobilizarea unor unităţi şi mari unităţi, Marele Cartier General a reuşit să acopere linia frontului în Moldova, să restabilească ordinea între Siret şi Nistru.

Trecerea la demobilizarea unor divizii, conform angajamentului asumat la Buftea, a marcat începutul slăbirii capacităţii de reacţie a armatei, şi, firesc, un moment favorabil pentru comandamentele Puterilor Centrale de a dispune scoaterea unor forţe de pe frontul român şi manevra acestora pe alte fronturi.

3. Capacităţile militare ale României şi ale Puterilor Centrale la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918

Operaţiile şi luptele din vara anului 1917 s-au desfăşurat în condiţiile în care beligeranţii angajaseră forţe şi mijloace importante, cu care se preconiza să se îndeplinească scopurile propuse prin planurile de campanie elaborate.

Astfel, în vara anului 1917, înaintea declanşării operaţiilor, situaţia pe frontul român se prezenta astfel[5]:

Genuri de armă	Structuri	Forţe române şi ruse	Forţe ale Puterilor Centrale	Raport de forţe
Infanterie	Divizii	50	30	1,7/1
	Batalioane	614	360	1,7/1
Cavalerie	Divizii	10	9	1,1/1
	Escadroane	320	230	1,4/1
Artilerie	Baterii	523	400	1,3/1

Totalul trupelor române şi ruse prefigura o victorie în confruntarea cu un adversar care, în acord cu legea raportului de forţe, nu concentrase o cantitate de forţe şi mijloace cel puţin egală cu cea a armatelor Antantei de pe frontul român.

Chiar dacă se pot invoca elemente de superioritate în privinţa organizării, dotării şi pregătirii trupelor Puterilor Centrale, este evident că o asemenea apreciere ar fi acoperită de realitate doar în cazul trupelor germane, mai puţin pentru cele austro-ungare, bulgare şi turce.

De altfel, o analiză din această perspectivă evidenţiază că succesele tactice ale trupelor Puterilor Centrale în cadrul operaţiilor de la Mărăşeşti şi Oituz s-au obţinut în fâşiile de ofensivă ale Armatei 9 germane, sau în urma introducerii în luptă a unor divizii germane alături de cele austro-ungare.

Surprinzător, în toamna anului 1917 s-a înregistrat o creştere a cantităţii de forţe şi mijloace pe frontul român deşi nu existau indici în legătură cu pregătirea unor operaţii de amploare.

La 15/28 septembrie, situaţia forţelor beligeranţilor pe frontul român evidenţiază o superioritate cantitativă a trupelor române şi ruse:

FORŢE ŞI MIJLOACE					Raport de forţe
Mari unităţi	Antanta			Puterile Centrale	
	Române	Ruse	Total		
Divizii infanterie	15	59	74	36	2/1
Divizii cavalerie	2	8	10	10	1/1
Brigăzi cavalerie	4	-	4	-	4/10

În septembrie 1917 se înregistrează un plus de 24 divizii de infanterie, surprinzător de multe dacă avem în vedere că direcţia principală de interzis a armatei ruse era pe teritoriul Poloniei. Apreciez că numărul mare al diviziilor de infanterie ruse se datora, în principal, retragerii armatelor din Galiţia şi Bucovina, sub presiunea ofensivei inamicului, cât şi a introducerii de noi forţe în acest sector pentru oprirea acţiunilor adversarului. Este posibil, de asemenea, ca în calcul să fie luate şi diviziile aflate între Prut şi Nistru, care, la nevoie, puteau fi utilizate în special în Poarta Focşanilor.

Perioada octombrie 1917-ianuarie 1918 a fost marcată de o diminuare semnificativă a forţelor şi mijloacelor din Moldova, pe fondul efectelor revoluţiei bolşevice din Rusia, a încheierii armistiţiului pe Frontul Oriental de către Rusia şi apoi România.

Trupele ruse bolşevizate au părăsit frontul, în cele mai multe cazuri, fără aprobare, astfel că, în urma intervenţiei armatei române în cursul lunii ianuarie 1918, trupele ruse aflate în Moldova erau

nesemnificative numeric, proveneau dintr-un număr mare de unităţi şi nu erau luate în calcul ca o forţă care să facă obiectul unei analize.

Pe de altă parte, armistiţiul de pe frontul român a permis Marelui Cartier General german să scoată un număr de divizii, posibil cele mai bune care au fost dislocate cel mai probabil pe teritoriul Poloniei, de unde au fost declanşate operaţii ofensive pe teritoriul Ucrainei.

În aceste condiţii, la sfârşitul lunii ianuarie 1918, pe frontul român situaţia forţelor române şi germane era următoarea:

Mari unităţi	Române	Germane	Raport de forţe
Divizii infanterie	18	24	1/1,4
Divizii cavalerie	2	7	1/3,5
Brigăzi cavalerie	5	4	1/0,8

Chiar în condiţiile armistiţiului de pe frontul român, comandamentul german a păstrat pe teritoriul României o cantitate de forţe suficientă pentru a putea acţiona cu şanse de succes în condiţiile reluării ostilităţilor care, potrivit prevederilor Convenţiei de la Focşani, trebuia anunţată „cu 72 ore mai înainte de reînceperea lor".

Raportul de forţe de pe frontul român în ianuarie 1918 scoate în evidenţă că partea germană avea convingerea că va reuşi să determine România să încheie pacea cu Puterile Centrale şi nu intenţiona să reia ofensivei împotriva României, având în vedere inutilitatea consumului de forţe şi mijloace, în condiţiile în care avea nevoie să concentreze suficiente divizii pe Frontul de Vest, acolo unde, de fapt, se hotăra soarta războiului dintre cele două alianţe politice şi militare.

4. Planurile autorităţilor militare române privind continuarea operaţiilor pe frontul din Moldova

După stabilizarea frontului din Moldova în toamna anului 1917, preocuparea Marelui Cartier General român a fost îndreptată în principal spre consolidarea aliniamentelor de apărare prin executarea fortificaţiilor de campanie, conform unui plan elaborat de către Inspectoratul geniului, şi spre completarea unităţilor şi marilor unităţi cu efective, armament, muniţii şi materiale, pentru a fi în măsură să acţioneze în diferite situaţii.

Specificul acţiunilor în perioada septembrie-noiembrie a constat în acţiuni de cercetare, uneori prin luptă, atacuri sau chiar replierea unor forţe pentru ocuparea unor poziţii de apărare favorabile apărării.

Aliniamentul de contact şi caracteristicile spaţiului geografic din zona operaţiunilor impuneau, în continuare, concentrarea forţelor şi mijloacelor pentru interzicerea direcţiilor: Focşani–Mărăşeşti–Adjud şi Poiana Sărată–Oneşti–Adjud.

Dispozitivul strategic, regrupările şi înlocuirile executate în toamna anului 1917 au avut în vedere realizarea unei apărări sigure şi stabile, cât şi posibilitatea intervenţiei rezervelor pe una sau ambele direcţii de interzis.

Din punctul de vedere al unei confruntări esenţiale cu trupele Puterilor Centrale problema s-a pus cu acuitate la sfârşitul lunii noiembrie, când Biroul operaţiilor din Marele Cartier General a primit sarcina să efectueze o evaluare a situaţiei ţării şi armatei şi să formuleze propuneri în vederea luării unei decizii, în contextul încheierii armistiţiului de către Rusia cu Puterile Centrale.

Documentul intitulat „*Constatări şi aprecieri asupra situaţiei actuale a armatei şi a Ţării Româneşti*"[1] este dominat de aprecieri generale, sub impulsul situaţiei de moment, reflectă o stare de deznădejde, care, inevitabil şi, cred, inconştient, se transmitea factorilor de decizie politică.

Chiar dacă unele aspecte prezentate reflectă realitatea dură în care se afla ţara la sfârşitul anului 1917, generată atât de situaţia creată în urma revoluţiei din Rusia, cât şi de problemele interne, susţinerea cu date concrete a punctelor de vedere exprimate este deficitară. Rămâne de remarcat faptul că în legătură cu *Capitularea* se aprecia că „*Ar fi o crimă. Am pierde totul, chiar onoarea*".

Soluţia propusă în studiul menţionat era retragerea peste Prut sau chiar la est de Nistru, apreciată ca fiind „*cea mai militărească, cea mai onorabilă şi cea mai indicată*", „*aceasta este soluţiunea pe care o impun interesele noastre militare şi politice*".

Cert este că H.M. Berthelot, direct interesat în imobilizarea trupelor germane pe Frontul Oriental, cerea, concomitent cu eforturile de organizare a unui front ucrainean, rezistenţa armatei române în Moldova, crearea unui nou „triunghi al

morții" în zona Iași–Vaslui–Huși, cu flancurile sprijinite pe Prut, ideea fiind agreată de către generalul Constantin Prezan.

În cadrul ședinței guvernului din 7/20 decembrie 1917, când s-a discutat o eventuală denunțare a armistițiului cu Puterile Centrale, generalii invitați au exprimat ideea că apărarea s-ar putea duce pe aliniamentul existent (general Eremia Grigorescu), pe Siret (general C. Iancovescu) sau pe râul Bârlad (general Averescu).

Cert este că, la sfârșitul anului 1917, nu exista o decizie politică fermă privind atitudinea României față de o eventuală încheiere a păcii pe Frontul Oriental, prin urmare niciun plan ferm de organizare și ducere a apărării împotriva Puterilor Centrale.

Incertitudinea era nemijlocit legată de lipsa obiectivă a unor previziuni privind evoluțiile politice și militare în zona de interes a României, atitudinea aliaților occidentali și a Puterilor Centrale.

Ideal pentru asemenea situații, credem în viabilitatea armistițiului, concomitent cu continuarea refacerii capacității militare, dar evitarea pe diferite căi a încheierii păcii separate, fără acordul scris al aliaților.

Cu toate acestea, la sfârșitul anului 1917, în mesajul de Anul Nou adresat armatei, Regele Ferdinand I exprima ideea de apărare a țării în condițiile date: *„Voi vitejii mei luptători, de la Mărăști, Mărășești și Munții Oituzului stați neclintiți de pază a hotarului, făcând strajă... Stând acum cu arma la picior, ochiul vostru să fie mereu țintit la inamic"*.

6. Evaluarea percepției clasei politice românești asupra situației politice și militare a țării la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918

Răspunsul la întrebare se găsește în bogata literatură memorialistică având ca autori participanți la viața politică a țării, la conducere sau în opoziție, cât și a observatorilor desfășurărilor în plan politic și militar.

În aceste condiții, obiectivitatea evaluărilor este îndoielnică, subiectivă, în epocă, mai târziu, în perioada comunistă și chiar în prezent. Convingerile politice, uneori exacerbate, orgoliile, interese personale și de grup, atragerea unor persoane și personalități în sfera de interes a beligeranților, de multe ori stimulată prin diferite forme și mijloace, au determinat aprecieri și evaluări dintre cele mai contradictorii.

Interesant de observat este că politicienii au făcut evaluări și asupra situației militare, iar unii militari, cu funcții și responsabilități importante, au exprimat puncte de vedere în legătură cu situația politică, pe care, de cele mai multe ori, nu au înțeles-o corect, intrând în jocuri și dispute care, în cele din urmă, nu le confereau avantaje profesionale și morale.

Cert este că majoritatea politicienilor și analiștilor au evaluat *situația politică drept gravă*, cu soluții de rezolvare care au fost expuse în cadrul oficial sau neoficial, au fost exprimate în scris și verbal. Liderii politici aveau, firește, percepții diferite asupra rezolvării situațiilor create, pe care atunci când s-au aflat la conducere le-au materializat.

Exprim părerea că, totuși, I.I.C. Brătianu era liderul politic care înțelegea cel mai bine situația geopolitică și geostrategică în Europa și a țării, avea o capacitate de predicție superioară opozanților săi, dar a manifestat unele temeri și rețineri în adoptarea unor decizii tranșante în iarna anului 1918. Apreciez că I.I.C. Brătianu, rămas în fruntea guvernului, în pofida opoziției reprezentanților Puterilor Centrale, s-ar fi dovedit pentru aceștia un negociator al păcii tot atât de dificil cum a fost pentru Antanta în anii 1915 și 1916.

În privința evaluării situației militare, lucrurile sunt mai clare. Nu am identificat până în prezent un document realizat în cadrul Marelui Cartier General, pentru perioada analizată, care să ofere o imagine clară a situației armatei române, o evaluare a capacității de acțiune a acesteia, în raport cu forțele Puterilor Centrale aflate pe frontul român.

Documentul întocmit de către șeful Biroului operații – *„Constatări și aprecieri asupra situației actuale a armatei și Țării Românești"* – este irelevant pentru o evaluare serioasă și convingătoare pentru decidentul politic și militar suprem. Conținutul documentului, cunoscut bine de către istoricii militari, uneori supraevaluat ca importanță pentru acea perioadă, are mai mult un caracter general și demobilizator, în loc să avem în față date concrete, clare, analizate în baza legilor și principiilor luptei armate, care să ofere soluții și propuneri în acord cu acestea, care să se constituie într-o lucrare de știință și artă militară.

Realizarea unui document, care să ofere o imagine şi o evaluare a elementelor de potenţial a armatei române, impunea un efort colectiv, la care să participe cu date şi evaluări reprezentanţii genurilor de armă şi serviciilor şi care să fie utilizate de către şeful Biroului operaţii pentru a trage concluzii bazate pe date concrete, nicidecum emoţionale, generale şi pesimiste.

Chiar evaluarea situaţiei militare ca *dezastruoasă* este exagerată, faptele din perioada care a urmat demonstrând contrariul, dovadă fiind capacitatea comandamentelor şi unităţilor de a gestiona situaţii dificile, care au avut ca efect restabilirea ordinii între Carpaţii Orientali şi Nistru, concomitent cu menţinerea vigilenţei pe aliniamentul de contact cu trupele Puterilor Centrale.

7. Profilul operaţiilor pe frontul din Moldova în cazul continuării ostilităţilor

Situaţia generală pe Frontul Oriental şi cea specială pe frontul din Moldova au fost schimbătoare, fără răsturnări spectaculoase, impunând adaptări care în cele din urmă s-au dovedit benefice din punct de vedere militar, dar cu consecinţe dezavantajoase pe plan politic, cel puţin până în toamna anului 1918.

Ipoteza pusă în discuţie poate genera, „desigur", un răspuns dominat de aspecte şi elemente de subiectivitate.

Operaţii şi lupte pe frontul din Moldova, ca rezultat al confruntărilor dintre trupele române şi cele ale Puterilor Centrale, ar fi putut avea loc doar în condiţiile în care partea română nu ar fi acceptat încheierea Armistiţiului de la Focşani.

Având în vedere că Germania considera că Frontul de Vest era teatrul de operaţii principal, era de aşteptat că pe Frontul Oriental – teatru de operaţii secundar – operaţiunile militare să fie menite a asigura armatele aflate în vestul Europei cu resursa umană şi materială necesară.

Dispunerea forţelor Puterilor Centrale în spaţiul românesc şi polonez indică, din perspectiva intereselor geopolitice şi geostrategice, concentrarea eforturilor pentru luarea sub control a imensului spaţiu al Ucrainei, care asigura resurse suficiente pentru armata germană.

Prin urmare, efortul ofensivei s-ar fi concentrat, firesc, pe la nord de râul Prut şi fluviul Nistru, apoi prin spaţiul dintre Nistru şi Bug, favorabil operaţiilor militare de amploare.

O pătrundere în sudul Ucrainei se putea realiza uşor din nordul Dobrogei, prin sudul Basarabiei spre Odessa, având în vedere că în acel spaţiu probabilitatea întâlnirii unor rezistenţe serioase era puţin previzibilă. Prin urmare, apreciez că pentru îndeplinirea scopului propus pe Frontul Oriental pentru anul 1918, comandamentul german putea planifica ofensiva prin executarea unei manevre pe direcţii exterioare, aşa cum de altfel a procedat şi pentru anul 1917.

În aceste condiţii, acţiunile pe frontul românesc ar fi avut o amploare scăzută, acţiunile ofensive vizând fixarea trupelor române, eventual concentrarea efortului pentru cucerirea zonei economice Moineşti-Comăneşti.

Consider că, din punct de vedere economic, teritoriul Moldovei şi al Basarabiei prezenta mai puţin interes pentru Germania în special, având în vedere că acesta era secătuit de resurse, ca urmare a utilizării la maximum de către numeroasa populaţie concentrată acolo şi de către cei peste un milion de militari ruşi care s-au aflat în acest spaţiu încă din noiembrie 1916.

Planificatorii germani conştientizau faptul că o ofensivă în spaţiul românesc între Carpaţii Orientali şi Nistru era dificil de executat, având în vedere valoarea ca obstacol a zonei montane, a râului Siret, cât şi a Podişului moldo-basarabean (aşa cum era numit în epocă de către geografi), cu cele două componente ale sale de la vest şi est de Prut: Podişul Central Moldovenesc şi Masivul Corneştilor.

Apărarea română se putea desfăşura pe poziţii, pe aliniamentul consolidat continuu din septembrie 1917, pe malul stâng al Siretului, care, prin caracteristicile sale, era un obstacol greu de depăşit prin luptă, iar în cele din urmă pe Prut cu organizarea apărării într-un cap de pod la vest de acesta sprijinit pe zona deluroasă şi împădurită din Podişul Central Moldovenesc.

Din punct de vedere al planificării operaţiilor, al caracteristicilor geografico-militare ale teatrului de operaţii din Moldova apărarea se putea duce cu succes în ultima lună a anului 1917 şi în primele luni ale anului 1918. Problema ducerii operaţiilor de apărare era condiţionată de asigurarea muniţiilor şi materialului de război necesar.

Din această perspectivă, apreciez că rezervele de armament şi muniţii puteau fi completate de la trupele ruse, cu cele aflate în depozitele dintre Prut şi Nistru, chiar şi la est de Nistru, indiferent cui aparţineau.

Efortul întreprins de către autoritățile militare române, sprijinite de către misiunile militare străine, în special cea franceză, cel puțin până la jumătatea lunii ianuarie 1918, a fost edificator în acest sens.

În concluzie, în cazul declanşării operațiilor ofensive de către Puterile Centrale, armata română ar fi executat o operație de apărare strategică, care ar fi vizat respingerea atacurilor adversarului şi limitarea pătrunderii acestuia la est de Siret.

8. Dacă aliații occidentali puteau să ajute militar România în cazul continuării ostilităților

Problema pusă în discuție poate fi analizată din perspective diferite, cu un răspuns tranşant – NU, sau cu un DA mai mult sau mai puțin argumentat.

Pentru continuarea ostilităților cu Puterile Centrale, România trebuia să primească, în primul rând, un *sprijin politic ferm, scris,* din partea Aliaților, care să prevadă garanții pentru situația în care armata ar fi fost înfrântă şi țara ocupată.

Garanțiile maximale trebuiau să prevadă îndeplinirea angajamentelor politice asumate în anul 1916, iar cele minimale, integritatea teritorială a țării în granițele din perioada anterioară intrării în război.

Aspectele enunțate puteau fi negociate simultan la Iaşi, Paris, Londra şi Roma, iar în condiții de atitudine loială, Aliații puteau oferi garanții maximale României, astfel că atitudinea conducerii țării, chiar şi a opoziției, ar fi înclinat spre o decizie fermă în privința rezistenței armate.

Sprijinul militar direct, în condițiile situației din Rusia, era o imposibilitate. Singura posibilitate era ca parte din materialul militar destinat României, aflat pe teritoriul Rusiei să fie recuperat şi transportat în Moldova. În acest sens, misiunile militare aliate din România puteau face ceva, dar nu foarte mult.

Ajutorul militar putea fi realizat prin aşa-numita strategie a „acțiunilor indirecte", operații ofensive de amploare pe fronturile europene, în special în Balcani, care să impună Puterilor Centrale manevra de forțe şi mijloace de pe frontul român, slăbind, astfel, presiunea asupra armatei române.

Aprecierea ține mai mult de aspectul teoretic al ducerii războiului, în acord cu interesul nostru, al românilor, dar, cunoaştem, planurile aliaților pentru această perioadă erau cu totul altele.

Se manifestau, practic, două dorințe, necesități şi obiective comune (menținerea sau slăbirea forțelor inamicului pe acelaşi front), urmărindu-se scopuri proprii, care indirect să servească îndeplinirii scopului general al războiului.

În concluzie, în cazul continuării ostilităților, armata română trebuia să lupte, atât cât se putea, cu forțe şi mijloace proprii.

9. Cât ar fi rezistat armata română în fața armatelor Puterilor Centrale?

Un răspuns tranşant este greu, dificil şi riscant a fi formulat. Evaluările liderilor militari români în decembrie 1917 erau diferite în această privință.

Generalul Eremia Grigorescu evalua posibilitatea unei rezistențe armate cu durată de două luni, generalul Iancovescu considera că puteam rezista cel mult o lună, în timp ce generalul Alexandru Averescu considera că două săptămâni erau suficiente pentru retragerea armatei pe râul Bârlad, urmată de dispersare.

În evaluarea perioadei de rezistență a armatei române pe frontul din Moldova trebuie avute în vedere aspecte privind: diminuarea capacității de luptă a trupelor Puterilor Centrale pe frontul român; dificultățile pe care terenul le punea pentru atacator; influența condițiilor meteorologice asupra desfăşurării operațiilor ofensive ş.a.

De asemenea poate fi luat în discuție momentul declanşării ofensivei Puterilor Centrale pe frontul român.

O acțiune ofensivă de amploare necesita câteva luni de pregătire, în special în privința logisticii acțiunilor, fapt ce ne determină să avansăm ideea că acest lucru ar fi fost posibil în luna ianuarie 1918 în contextul unor acțiuni de amploare pe Frontul de Vest.

Presiunile exercitate de către Puterile Centrale pentru încheierea păcii de către România, după ce acest lucru fusese realizat cu Rusia şi Ucraina, ne determină să credem că o ofensivă în Moldova nu era de dorit.

În iarna anului 1918, erau suficienți indici, care, analizați cu luciditate, într-un context politic intern de conlucrare, în care interesele mărunte şi orgoliile să fie înlăturate, să ducă la concluzia că semnarea păcii putea fi evitată.

La data încheierii păcii cu România, la 24 aprilie/7 mai 1918, armatele Puterilor Centrale erau deja într-o puternică ofensivă pe Frontul de Vest, fapt ce făcea ca improbabilă o ofensivă pe frontul din Moldova.

Mai mult, orbit de puterea politică obținută, guvernul A. Marghiloman nu a înțeles adevărata

motivație a presiunii exercitate de către Puterile Centrale pentru demobilizarea unor divizii din armata română.

Putem avansa chiar ideea unor temeri ale comandamentului Puterilor Centrale privind o eventuală ofensivă românească, în primăvara anului 1918, în sprijinul forțelor aliate de pe frontul occidental.

Concluzionăm că o rezistență a armatei române în Moldova ar fi generat probleme armatelor Puterilor Centrale, aceasta ar fi putut dura cel puțin două luni, iar consecințele politice finale ar fi fost favorabile României.

10. Consecințele politice, militare, psihologice ale rezistenței încununate de succes a armatei române în prima parte a anului 1918.

Victoriile au adus dintotdeauna glorie militarilor şi politicienilor, care îşi consolidează puterea, sunt ridicați în rang şi rămân în cărțile de istorie în general, în cele cu tematică militară în special.

O rezistență armată încununată de succes, dacă s-ar fi produs un atac din partea armatelor Puterilor Centrale, ar fi avut câteva consecințe: pe plan politic s-ar fi consolidat poziția Partidului Național Liberal şi a liderului acestuia I.I.C. Brătianu; Partidul Conservator şi-ar fi diminuat locul şi rolul pe scena politică românească, sau ar fi dispărut mai repede decât s-a întâmplat; Alexandru Averescu nu ar mai fi constituit Liga Poporului în anul 1918 (devenită Partidul Poporului în anul 1920); Regele Ferdinand ar fi reluat atributul de cap al oştirii, la care renunțase din considerente politice odată cu încheierea Armistițiului de la Focşani; armata română ieşea la sfârşitul războiului aureolată cu lauri incontestabili ai victoriei alături de Aliați.

Nu în ultimul rând, România ar fi fost acceptată fără discuții la Conferința Păcii, unde ar fi avut un loc şi rol mai important, solicitările i-ar fi fost îndeplinite într-o măsură mai mare, nu ar fi existat niciun motiv serios de reproş la adresa sa. Posibil ca despăgubirile de război să fi fost substanțiale.

Euforia victoriei ar fi cuprins întreaga populație a țării, iar dificultățile inerente ale situației generate de război ar fi fost depăşite mai uşor de către cei implicați direct în conducerea centrală şi locală, cât şi de către majoritatea celor care susțineau țara, prin munca lor, la un nivel acceptabil economic pentru înfăptuirea scopului politic şi militar al războiului în care țara fusese angajată.

Pe plan internațional, România s-ar fi prezentat ca o țară credibilă, interesantă şi tentantă, în perspectiva unor sisteme de aliere, care să-i asigure securitatea pe termen mediu şi lung, într-un spațiu geopolitic şi geostrategic de interes pentru puteri europene aflate într-o permanentă dispută, în care teritoriul unor state rămânea, în continuare, cauză a divergențelor.

11. Consecințele unui eşec al armatei române în cazul continuării ostilităților pe frontul din Moldova

Eşecul operațiunilor militare ale armatei române pe frontul român ar fi generat efecte negative, contrare celor expuse la punctul anterior.

România ar fi decis încheierea păcii mai rapid decât a făcut-o, probabil sub un guvern conservator condus de către Al. Marghiloman.

Exista riscul neadmiterii României la Conferința de Pace de la Paris, cât şi al neluării în considerare a prevederilor Convenției politice din august 1916, în privința aspectelor de ordin teritorial.

Înfrângerea militară generează consecințe cunoscute în istorie, protagoniştii suportând toate cele cuvenite şi nedorite conform dictonului „*vae victis*".

---

[1] P. Renouvin, *La crise européene et la première guerre mondiale (1914-1918)*, Presses Universitaires de France, Paris 1969, p. 511-512.

[2] Apud, Mircea N. Popa *Primul război mondial*, 1914-1918, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, București, 1979, p. 407.

[3] Arhivele Militare Române (în continuare, AMR), fond Microfilme, rola P II 2.510, C.281.

[4] *Armata română şi Marea Unire*, Editura Daco Press, Cluj-Napoca, 1993, p. 178.

[5] *Romania în anii primului război mondial*, vol. 2, Editura Militară, 1987, p. 141.

[6] AMR, fond MCG, dosar nr. 233, f. 2-12.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU:

„Rezistența militară era indiscutabil posibilă, fără să fie sfârşită neapărat într-un dezastru de proporții"

Fără a răspunde specific fiecărei întrebări, exprim propria opinie asupra acestei extrem de interesante probleme in felul următor:

1. Practic, ieşirea Rusiei din război odată cu revoluția bolşevică din octombrie-noiembrie 1917 şi încheierea armistițiului ruso-german de la Focşani (1 decembrie 1917) transforma fundamental situația strategică a frontului de Est (româno-rus) în timpul Primului Război Mondial. **România rămânea singură în război în porțiunea românească a frontului.** Aceasta este principala trăsătură a evoluției războiului în ansamblu la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918. **Defecțiunea Rusiei a înspăimântat elitele politico-militare din România, care apreciau că, fără parteneriatul militar al Rusiei, orice continuare a războiului în Est echivala cu o «sinucidere».** Împotriva acestei filosofii împărtăşite covârşitor a apărut «ipoteza Take Ionescu» a rezistenței în «triunghiul de fier», care sconta pe o decizie rapidă pe Frontul de Vest, adică o înfrângere a Germaniei şi deci sfârşitul războiului. Ipoteza Take – deşi sprijinită de aliații din Antantă şi de către regina Maria – a fost socotită de către decidenții români ca sfidând logica evenimentelor, **cea mai mare parte a elitelor naționale nefiind capabile să înțeleagă impactul intrării SUA în războiul continental european în aprilie 1917.** Era, nu doar pentru ele, un eveniment a cărui magnitudine nu era defel clară la răscrucea anilor 1917-1918. Dacă ar fi gândit altfel – pe logica ipotezei Take Ionescu – alta ar fi fost politica militară a României în prima parte a anului 1918 şi deci altul cursul evenimentelor. Din păcate, le-a lipsit perspectiva istorică în evaluarea cursului evenimentelor, iar militarii au vădit incapacitate în a sesiza modificările intervenite în raportul de forțe pe planul general al războiului, fiind «orbiți» de impactul – cu adevărat impunător – al defecțiunii Rusiei. Nu mai puțin, influențați şi de un aspect psihologic al întregii chestiuni: ei înțelegeau continuarea luptei ca o «sacrificare» a României de către aliații occidentali în propriul interes (a evita transferul de trupe germane pe frontul principal, occidental) fără niciun sprijin logistic aliat (Rusia fiind anarhizată, iar «liniile» de aprovizionare cu Murmansk-ul si Arhanghelsk fiind compromise).

2. Dar este tot atât de adevărat că **raportul de forțe militare era favorabil rezistenței în fața pretențiilor inamice pentru încheierea păcii separate, mai ales referitor la şansele unei lupte armate de apărare. În fața celor 45 de divizii inamice se aflau 20 de divizii românești, deci un raport relativ favorabil unei apărări îndelungate** (cu condiția unor rezerve de material de război suficiente, ceea ce era improbabil a fi fiind disponibile avându-se în vedere anarhia din Rusia). Pentru a-şi asigura o victorie rapidă, inamicul trebuia să-şi disloce de pe alte fronturi mai multe divizii pentru un raport de forțe implacabil, ceea ce este chestionabil că putea face. Să mai adăugăm că, ceea ce era unul din argumentele aliaților occidentali, evoluțiile situației din Rusia (formarea Ucrainei ca stat, rebeliunea generalilor alb-gardişti etc.) erau impredictibile şi puteau favoriza o defensivă militară a României. Chiar această defensivă ar fi putut avea un efect notabil în înrâurirea în sensul Antantei a evoluțiilor din Rusia. Desigur, acestea erau necunoscute ale viitorului, dar nu mai puțin adevărat este că şansele unei defensive a armatei române erau reale. De altfel, această **perspectivă a validității militare**

a apărării a fost la originea destrămării guvernului I.I.C. Brătianu-Take Ionescu, cel dintâi fiind partizanul negocierilor de pace, iar cel de al doilea, inflexibil, al rezistenței (cu variante principale: retragerea unei părți a armatei în Rusia de Sud; rezistența în triunghiul Vaslui-Huși-Iași). Înlocuirea acestui guvern cu cel condus de generalul A. Averescu nu a soluționat chestiunea, Puterile Centrale presând pentru rediscutarea termenilor armistițiului și, apoi, înaintând un ultimatum pentru demararea negocierilor de pace. Aici se poate adăuga și **faptul că opțiunea lui Brătianu pentru pace – din motive pe care nu le discutăm aici – a fost un element de greutate, avându-se în vedere influența acestuia asupra establishmentului politic românesc de la Iași, în asumarea ei ulterioară. Ceea ce nu înseamnă că I. I.C. Brătianu trebuie făcut singurul responsabil pentru pacea de la Bucureşti.** S-a ştiut însă chiar imediat după război, dar mitologia creată în jurul victoriei noastre a pus surdină acestei realități, că până și inamicul nu era atât de sigur de superioritatea sa militară și că presiunile exercitate asupra României pentru încheierea grabnică a păcii echivalau cu un veritabil bluff. Încă din lucrarea sa bine-cunoscută, Constantin Kirițescu afirmase tranşant: «În realitate, raporturile de forțe între cei doi adversari nu se prezentau cu acea superioritate zdrobitoare, pe care conta Marele Cartier General german. Împăratul Carol al Austriei telegrafiase ministrului său de Externe, imediat după sosirea acestuia la București, că el nu permite cu niciun chip trupelor sale să înceapă o nouă ofensivă, nici pe Siret, nici aiurea pe vreun alt sector al Frontului Oriental, iar generalul Hell, șeful de stat-major al lui Mackensen, declara că trupele germane, împuținate prin trimiterea câtorva trupe divizii pe Frontul de Vest imediat după armistițiu, erau prea slabe spre a putea să rişte singure o acțiune ofensivă, mai ales că comandamentul german din România se învățase să prețuiască armata română, după campania din vara trecută»[1]. **Aşadar, rezistența militară era indiscutabil posibilă şi fără să fie sfârşită neapărat într-un dezastru de proporții. Ce a îndemnat atunci leadership-ul românesc să recurgă la o pace atât de dezavantajoasă?**

3. O circumstanță agravantă în împrejurările de atunci – care a avut rolul său încă insuficient subliniat în decizia de pace separată a responsabililor români – a fost atitudinea noului guvern bolşevic de la Petrograd față de România. Revolta trupelor ruseşti din România în lunile imediat următoare încheierii armistițiului de la Focşani a pus România în fața unei situații inedite care a devenit practic prioritară. **Fostul/actualul aliat a devenit brusc dușman de facto.** Soldații ruși, electrizați de încetarea războiului proclamată de bolşevici nu numai că au început să părăsească în masă frontul, dar au indus o stare de anarhie generalizată, în care absența autorității – lanțul de comandă militar fusese anihilat de bolşevici – amenința să transforme România într-o «gaură neagră» a acestui spațiu continental. Deja influența revoluției ruse începuse să atingă şi forțele militare române, iar exemple de anarhizare a lor nu au lipsit, ceea ce nu putea să nu îngrijoreze conducerea statului. Guvernul român a hotărât să utilizeze trupele la dispoziție – 20 divizii echipate de război – pentru a «umple» golurile lăsate în linia frontului de forțele ruseşti anarhizate, pe de o parte, iar, pe de altă parte, să zăgăzuiasca anarhizarea țării prin intervenția împotriva fostului aliat (revoltat la nivel de divizii, cum a fost cazul la Galați) şi «calmarea anarhiei în propria tabără». Exista o altă soluție în situația dată? Greu de evaluat azi, pentru că atunci era o legătură inextricabilă între politic şi strategic, mai greu de sesizat acum, la atâția ani după evenimente. Putea guvernul român să nu intervină dincolo de Prut pentru a salva liniile de comunicații şi depozitele de aprovizionare amplasate în Basarabia, care erau cruciale pentru menținerea în stare de luptă a propriei armate? Desigur, era un comandament/imperativ militar absolut căruia nu i s-a putut sustrage, iar analiza de azi vădeşte justețea acestei hotărâri cu atât de ample consecințe. **Guvernul lui Lenin a întrerupt relațiile cu România (ianuarie 1918), iar cabinetul de la Iaşi s-a văzut în situația fără precedent istoric în planul general al războiului (Serbia în 1915 avea, măcar, o Românie vecină în stare de neutralitate, chiar dacă încă nu denunțase tratatul de alianță cu Austro-Ungaria) de a fi înconjurat numai de inamici şi fără niciun sprijin direct din nicio parte (în afară de afirmații politice ale responsabililor aliați, fără**

acoperire practică). Ceea ce i-a spus I.I.C. Brătianu generalului francez Berthelot la 18 ianuarie / 1 februarie 1918 are un indiscutabil sens ca logică militară şi politică şi fundamentează o decizie implacabilă pe care analiza realistă a situaţiei o impunea: «trenurile cu provizii nu mai sosesc [din Rusia-n.n.] şi, dealtfel, guvernul Comisarilor Poporului din Petrograd a adoptat o atitudine net ostilă faţă de noi şi a dispus arestarea concetăţenilor noştri. N-avem deci nimic de aşteptat de la nimeni, nici chiar din partea aliaţilor occidentali, care rupţi de noi, nu pot face altceva decât să ne trimită încurajări sterile. În România este foamete; muniţiile sunt insuficiente pentru o campanie de lungă durată; cea mai mare parte [a muniţiilor-n.n.] a rămas în depozitele noastre din Rusia şi, mai ales, în Ucraina [...] În aceste condiţii ce putem face? Prin urmare, pacea? Îmi repugnă şi vreau să sper că va interveni un fapt nou, că voi putea reţine cât mai mult timp posibil pe frontul nostru diviziile inamice care se găsesc acolo. Războiul nu l-aş putea relua pentru că asta ar însemna un dezastru. Germanii vor arunca cu certitudine asupra noastră diviziile necesare pentru a ne distruge şi atunci ce va rămâne? O Românie anemică, fără drepturi, fără guvern favorabil Antantei, în mâinile germanofililor rămaşi. Nu văd decât o soluţie şi anume a intra în negocieri cu Germania şi de a le face să dureze cât mai mult timp posibil»[2]. **Este o logică aparent fără fisură, care ia în calcul şi consecinţe în viitor ale evitării încheierii păcii. Dar nu era singura, când ştim că o rezistenţă, chiar îndelungată, era posibilă, cel puţin până la decizia în Vest sau clarificarea situaţiei din Rusia. De ce a prevalat această logică (a lui Ion I. C. Brătianu) şi nu cea a lui Take Ionescu?**

4. O altă circumstanţă necesar a fi evaluată în decizia de pace separată a guvernului român – cum s-a văzut în citatul de mai sus soluţia Brătianu era deja luată în luna ianuarie, poate grăbită sub impactul atitudinii Petrogradului faţă de România, ale cărei traiecte de evoluţie deloc clare trebuie că au îngrijorat la maximum elitele româneşti, care au văzut în pacea separată şi o pavăză faţă de anexiunea rusească: mai vechea spaimă tradiţională a leadership-ului românesc – a fost chestiunea Basarabiei. Cum se ştie, încă de la intrarea în războiul mondial, a fost o amplă dispută privind justeţea alăturării la tabăra Antantei. Cercetări recente arată că o bună parte a elitelor politice româneşti a fost împotriva acestei decizii. A fost desigur mai mult – cum o arată atât memoriile lui A. Marghiloman, dar şi poziţiile altfel inexplicabile ale unor intelectuali de frunte ca Arghezi, Ion Slavici, C. Stere sau Titu Maiorescu, pentru a numi doar câţiva – decât o obedienţă posibilă faţă de o asociaţie de junete din timpul studiilor în Germania, cum a fost probabil cazul lui Petre Carp şi poziţiei sale condamnate unanim în Consiliul de Coroană din august 1916[3]. Dar este evident că **«opţiunea Basarabia»** în elita politică românească a avut în epocă o însemnătate pe care istoriografia a neglijat-o până acum în ce priveşte formele ei de manifestare şi influenţă îndelungată în laboratorul deciziilor majore ale oricărui guvern român (în 1924, 1936, 1941, 1944, 1965, 1989). Pe acest temei se manifestase opoziţia conservatoare la intrarea în război în 1916, fidelă ei au fost «trădătorii» de la Bucureşti – o parte a elitelor române –, care au format un guvern colaboraţionist în teritoriul ocupat. Aşadar, această opţiune era în vederea unei părţi a eşichierului politic românesc şi era justificată, deci, politic. Aşa vedeau susţinătorii ei interesele naţionale. Nu este vorba de nicio trădare sau aservire la interese străine. Mai ales că susţinătorii ei se situau în opinia publică deasupra oricăror acuzaţii de identificare cu interese personale (inclusiv atitudinea unora dintre ei în Bucureştii ocupaţi, ca Titu Maiorescu). Evenimentele de la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918 au adus în prim plan din nou această opţiune. Se mai întâmplase identic în timpul revoluţiei din Rusia din 1905, când clătinarea conducerii ruse după înfrângerea militară în faţa Japoniei a deschis o fereastră de oportunitate pentru acţiunea politică pe temeiul ei. Un reprezentat conservator – abilitat de guvernul liberal – a fost trimis în misiune în Basarabia pentru a ridica rapid o elită naţională şi acestuia datorăm apariţia primelor ziare naţionale în această provincie şi identificarea între elevii de liceu a viitorilor lideri ai mişcării naţionale de eliberare. **Opţiunea Basarabia a jucat un rol major în decizia de deschidere a negocierilor de pace separată în 1918 şi este limpede că recuperarea provinciei româneşti răpită de**

Rusia în 1812 a fost un punct în care nu s-a cedat defel în fața presiunilor inamicului. O analiză foarte atentă a negocierilor de pace separată va evidenția cu siguranță că acest punct a fost poate mai important decât toate celelalte la un loc (fapt poate trecut sub tăcere istoriografic, dar şi politic, pentru a nu atinge valoarea hotărârii plebiscitare de la 27 martie / 9 aprilie 1918 de unire a Basarabiei cu România).

5. Evitarea unei «sinucideri» ca țară – mai precis perspectiva părții antantofile a elitelor politice, inclusiv a monarhiei, de a se vedea astfel excluse de la viitoarea gestionare a țării în cazul în care Germania câştiga războiul –, lipsa de înțelegere a evoluțiilor la nivel sistemic – impactul de durată al intrării SUA în război, care schimba fundamental raportul de forțe în favoarea Antantei, iar comandamentul german doar a fost, alături de cel englez, printre puținele instanțe strategico-politice care au realizat acest fapt capital –, opțiunea Basarabia a unei bune părți a elitelor politico-strategice româneşti explică, în opinia noastră, decizia păcii separate. Ea a fost o decizie politică, întâi de toate, întemeiată logic, dar care s-a arătat curând greşită din pricina unei îngustimi de analiză privind marea strategie a ansamblului războiului, care se poate reproşa nu doar elitelor politico-militare româneşti, ci şi altor instanțe mult mai experimentate istoric şi în ansamblul războiului mondial.

6. Nu poate fi subestimat nici rolul jucat de personalitățile implicate în decizia cardinală din 1918 de a negocia pacea cu Puterile Centrale. Chiar dacă am afirmat mai sus că greşeala de opțiune nu poate fi integral imputată lui I. I.C. Brătianu, este evident că lui îi aparține în cea mai mare parte. Nu este vorba doar de rolul său în declanşarea războiului sau în desfăşurarea lui, aşadar de faptul că se socotea responsabil de orice act major în cursul conflictului mondial asumat de România. Dar înseşi imprejurările imediate ale deciziei sunt grăitoare pentru rolul jucat de Ionel Brătianu şi trebuie încercat a se descifra motivațiile sale. Fără a lăsa deoparte caracterul «dinastic» al exercitării puterii în România acelor vremuri – Brătianu fiind reprezentantul ilustru al dinastiei de politicieni care se aflase în centrul marilor făptuiri ale ultimei jumătăți de secol: Unirea de la 1859, independența de la 1877-1878, proclamarea regatului –, trebuie totuşi insistat asupra greutății disproporționate pe care o avea acest lider asupra formării destinului României. Or această influență disproporționată vorbeşte de la sine asupra caracterului incipient al clădirii unui sistem politic democratic în România începutului de secol XX, care dădea prilejul unor astfel de cariere politice. Dar Ionel Brătianu era suficient de motivat în decizia luată şi urmărită a fi implementată cu obstinație şi în fața oricăror împotriviri. El avea teama, cu siguranță, a răspunderii politice pentru modul în care condusese războiul, a înfrângerii rapide şi dezastruoase din 1916. Spectrul dezagregării inclusiv a țării – cu conducerea pierdută undeva în Rusia şi cu armata zdrobită, iar conducerea politică a țării preluată de marele său duşman politic şi personal Al. Marghiloman – trebuie că i-a creat lui Ionel Brătianu în acea perioadă nelinişti majore. Pe de altă parte, trebuia să fi fost bântuit atunci şi de alte spaime justificate. Anarhia din Rusia, începuturile răspândirii accelerate a acesteia şi în România (Moldova) puneau în primejdie însuşi statul român şi conducerea tradițională a acestuia, pe care Ionel Brătianu o reprezenta. «Bolşevizarea» țării era un pericol real şi imediat, iar instinctul sănătos politic al lui Brătianu i-a comandat ca menținerea ordinii interne să se afle pe lista sa de priorități, poate chiar pe locul întâi. Nu este exclus ca acest instinct să-l fi călăuzit şi în raporturile cu comandamentul rusesc superior din Moldova, iar acțiunile de eliberare a Iaşilor de trupele ruse recalcitrante a fost socotită, cu siguranță, de el datoria de a evita ocuparea țării de imperiul vecin cu tradiționale veleități anexioniste asupra spațiului românesc. Dacă această amenințare rusă se identifica cu primejdia bolşevică sau nu în concepția sa este o întrebare căreia nu-i căutăm răspunsul acum. Cert este că, probabil, mai important a fost pentru Brătianu a evita acest nou şi vechi pericol la adresa țării decât a se lansa în complicate calcule privind deznodământul războiului mondial. Că, odată ce şi-a format lista politică de priorități, Ionel Brătianu a acționat cu cunoscuta energie şi experimentatul «bizantinism» este dincolo de îndoială, pentru că toate evidențele probează**. Instalarea unui cabinet condus de generalul Al. Averescu, odată**

ce disputa cu Take Ionescu asupra păcii nu a putut fi tranşată (sau nu s-a vrut acest lucru), nu însemna doar a plasa pe umerii unui militar cunoscut greutatea deciziei păcii, dar a contat şi care anume general a fost chemat ca premier. Era generalul a cărui atitudine faţă de «patronajul» generalului Berthelot asupra deciziilor militare şi politice ale României în ansamblul războiului era cunoscută – memoriile o probează suficient – şi deopotrivă activitatea de fost ataşat militar îl recomandau pentru negocierile cu inamicul. Ar fi putut fi încheiată pacea cu inamicul cu un guvern condus de, să zicem, generalul Prezan, oricum cu funcţie militară mai mare decât cel ales ca premier? Personal, socot că alegerea lui Averescu – opera neîndoielnică a lui Brătianu – ca premier a însemnat abandonarea ipotezei rezistenţei, chiar dacă în rândurile armatei începuse să se dezvolte un curent în acest sens.

7. Decizia păcii separate de la Buftea-Bucureşti din 1918, atât de curând relevata ca dezastruoasă în ansamblul războiului, care a consumat mari eforturi politice pentru a fi «reparată» la Conferinţa de Pace de la Paris din anul următor, vorbeşte de la sine despre dificultăţile întâmpinate de un aliat minor într-o alianţă asimetrică cu mari puteri. Nu numai că aliatul minor devine prizonier al jocului între marile puteri aliate – cum a fost şi în 1916, dar şi în 1917-1918, odată cu defecţiunea Rusiei, altă formă a acestui joc între «fraţii mai mari» –, dar el are o marjă redusă de acţiune şi decizie în urmărirea propriilor interese. Mai mult decât atât, aceste realităţi ale alianţei asimetrice determină o scindare a elitei politice în «linii» de opţiuni diverse, ceea ce şubrezeşte şi mai mult coerenţa deciziilor politice majore ale aliatului minor. **Pacea separată de la Buftea-Bucureşti din aprilie 1918 este un caz exemplar al incapacităţii unui aliat minor de a «juca» propria «carte» într-o alianţă asimetrică. Singurul lucru care îi este permis este supravieţuirea. Fie imediată (cum a procedat în aprilie 1918 România), fie pe termen lung (cum s-ar fi întâmplat dacă alegea calea pe care era îndemnată s-o aleagă de către Antanta, anume lupta armată fără nicio perspectivă, cum s-a întâmplat cu Serbia şi Grecia în Primul Război Mondial şi cu alte state «minore» în cea de a doua conflagraţie).** În acest din urmă caz, prăbuşirea militară a României rezistând împotriva inamicilor în 1918, care ar fi imobilizat forţe militare ale acestora eventual transferabile pe frontul de Vest, ar fi putut fi compensată după război.

---

[1] Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, vol. 2, p. 316.

[2] Arhivele Militare Franceze-Vincennes, fond 17-N, carton 540, *Raport privind evenimentele ce au marcat sfârşitul activităţii Misiunii Militare franceze în România (31 ianuarie – 9 martie 1918)* semnat Berthelot.

[3] Constantin Xeni, *Figuri ilustre din epoca României Mari*, ed. Marian Ştefan, Editura Oscar Print, Bucureşti, 2009, p. 80. P.P.Carp era membru al asociaţiei studenţeşti germane Borussia (numele neolatin al Prusiei). Un alt membru al acestei asociaţii, cancelarul Germaniei von Bullow (între 1900 şi 1909), relatează o întâlnire la Roma cu P.P.Carp în aprilie 1914, când acesta i-ar fi spus că va susţine, atunci când ceasul va suna (era cu trei luni înainte de declanşarea războiului), cauza germană, dar că se teme că „voi fi singur de părerea mea".

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

SERGIU IOSIPESCU:

„...Singura alternativă reală după 7 noiembrie 1917 la rezistența în Moldova era armistițiul şi pacea”

Chestiunea pusă în discuție de domnul profesor Neagu Djuvara pretinde, fără îndoială, etalarea unei enorme documentații militare, la capătul interpretării căreia, printr-o judicioasă cântărire a argumentelor să se poată decide dacă armistițiul din decembrie 1917 şi pacea din mai 1918 încheiată de România cu Puterile Centrale a fost sau nu îndreptățită. Intervenția în această discuție a unui istoric aplecat cu precădere asupra evului mediu ar putea părea deplasată dacă, întâmplător asupra evenimentelor din Moldova anilor 1916-1918 nu aş avea mărturiile, desigur parțiale, dar nu neapărat lipsite de însemnătate, ale unor martori oculari. Tonalitatea acestor mărturii, a unor oameni care au trăit şi cel de-al Doilea Război Mondial, mai mult decât amănuntele hotărârilor la vârf, sugerează şi o explicație de psihologie istorică referitoare la condamnarea armistițiului şi păcii separate din 1917-1918. Capitularea de la 26 iunie 1940, acceptarea ultimatumului sovietic, a creat o adevărată psihoză care, poate firesc, a impus un tip de judecată istorică şi asupra armistițiului de la Focşani şi a păcii de la Buftea – Bucureşti din 1918.

Alături de această explicație, eventual supusă cauțiunii, pare de neînțeles absența din ecuație a exegezelor atente ale unor mărturii de prim ordin, precum memoriile contelui de Sainte-Aulaire, ministrul Franței acreditat pe lângă regele Ferdinand I al României. Scrise târziu, publicate tocmai în plin Război Rece, ele au fost incomplet folosite şi cu atât mai puțin pistele oferite de acestea urmărite prin noi investigații în arhive. Ceea ce este şi mai curios este că atât ministrul Franței cât şi generalul Berthelot au practicat frecvent scenarii de soluționare a crizei româneşti din decembrie 1917 – primăvara 1918, a căror cunoaştere face, în bună parte, superfluă recurgerea la o istorie contrafactuală.

De bună seamă că spre o apropriată judecată a acestei perioade de o însemnătate deosebită sunt arhivele Ministerului Afacerilor Străine de la Paris şi ale lui Albert Thomas, accesibile abia după 1970, dar nefolosite până astăzi.

Pare la fel de curioasă nepracticarea istoriei cu dublă, sau chiar cu triplă partidă, dacă ne gândim la pozițiile Puterilor Centrale, României şi Rusiei în momentele decisive din 1917-1918.

1. Evenimentele anului 1917, reținute cu precădere de istoriografia „mare”, „consacrată”, au fost dezastrul italian de la Caporetto (24-31 octombrie), frontul din nord-estul peninsulei neputându-se stabiliza decât în a doua decadă a lui noiembrie pe râul Piave; lovitura de stat bolşevică (7 noiembrie), urmată de semnarea armistițiului între Rusia sovietică şi Puterile centrale (5 decembrie), înglobând şi frontul românesc; intrarea în război alături de Antanta a Statelor Unite (6 aprilie-7 decembrie 1917).

Toate, cu excepția ultimului eveniment, sunt grav defavorabile Antantei. Stabilizarea frontului italian nu s-a putut face decât cu ajutorul trupelor franco-engleze. Prăbuşirea frontului rus nu data din momentul acaparării bolşevice a puterii în Rusia şi a început imediat odată cu abdicarea țarului. Fenomenele de insubordonare şi descompunerea armatei ruse au luat un curs rapid începând chiar din luna aprilie, iar bătăliile de la Porțile Moldovei au lăsat să se întrevadă apropiata defecțiune a armatelor Rusiei.

Cât priveşte efectul declarației de război a Statelor Unite, lucrurile trebuie puse la punct. În pofida extraordinarei puteri economice a noului aliat, ostaşii acestuia erau cu totul nepregătiți, serviciul militar obligatoriu nefiind legiferat de

Congres decât la 28 aprilie 1917, iar echiparea, instruirea şi înarmarea primelor contingente americane sosite în Franţa căzând în sarcina acesteia. Astfel că participarea americană la Frontul de Vest este marcată cu o primă ofensivă abia în bătălia de la Saint-Mihiel din 12-15 septembrie 1918.

Aşa cum se ştie, ultimele mari ofensive germane s-au consumat la 27 mai-6 iunie 1918 în bătălia de pe Aisne, care au pus în gravă dificultate armata franceză, mai ales după pierderea oraşelor Soissons şi Château-Thierry, şi la 15-16 iulie în Champagne.

Astfel că până în a doua jumătate a lunii iulie 1918 nu se poate vorbi de o limpezire a situaţiei favorabilă aliaţilor pe Frontul de Vest.

De altfel proiectele mereu reînnoite şi eforturile multiforme ale generalului Berthelot, ale colaboratorilor săi, în legătură şi cu misiunea franceză din Rusia – despre care se va vorbi mai jos – de a menţine, încropi şi resuscita un nou front de est, sunt dovada acutei importanţe a acestuia tocmai în condiţiile agravării situaţiei în vest.

Astfel că, în pofida aparenţelor, a valorii, multă vreme mai mult psihologică, a intrării Statelor Unite în război, până târziu, în a doua jumătate a anului 1918, perspectiva victoriei Antantei nu a fost evidentă. Astfel încât armistiţiul şi pacea încheiate de guvernul României în decembrie 1917 – mai 1918 s-au consumat într-o perioadă de adâncă incertitudine privind soarta războiului.

2-3. Cum războiul este continuarea politicului prin alte mijloace, îmi pare firească reunirea acestor întrebări de ordin preponderent militar.

O chestiune care a fost prea puţin studiată, şi nu întâmplător, a fost aceea a planului de război germano-austro-maghiar pe Frontul de Vest în 1917. Lipsa unor studii detaliate se datorează şi faptului, mărturisit de colegii de la Institutul de Istorie Militară de la Potsdam a absenţei actuale a arhivei militare germane referitoare tocmai la această planificare strategică.

Din surse preponderent memorialistice se poate întrevedea că, în linii mari, înaltul comandament german preconiza defensiva pe Frontul de Vest, războiul submarin total pentru anihilarea Angliei şi concentrarea efortului militar în Est pentru scoaterea Rusiei şi României din război.

Ofensiva Puterilor Centrale din vara-toamna anului 1916 care redusese România la Moldova se oprise în ianuarie 1917 prin venirea iernii, epuizarea forţelor inamice şi instalarea armatelor ruse pe aliniamentele fixate de generalul Alexeiev şi aprobate de ţarul Nicolae al II-lea.

Tot după mărturii memorialistice, noul plan de campanie aprobat de Înaltul Comandament de la Pless avea în vedere pentru frontul românesc o ofensivă care să cucerească în câteva săptămâni Moldova şi Basarabia spre a debuşa în stepele nordpontice cu direcţia generală Don şi având ca obiectiv ocuparea grânarului Rusiei şi, eventual, a zonelor petroliere.

Cât priveşte voinţa politică a guvernului provizoriu rus de a continua războiul, ambasadorul francez la Petrograd, Maurice Paléologue, reproduce în memoriile sale o telegramă a vicepreşedintelui Sovietului din Petrograd şi ministru al Justiţiei în guvernul provizoriu, vestitul Alexandr Kerenski, din martie 1917 chiar, în care proclama dorinţa „socialiştilor ruşi" de obţinere a păcii[1]. Desigur, nu au fost îndeajuns studiate motivele pentru care Kerenski, conducător efectiv al guvernului din iulie şi până în noiembrie 1917, a continuat totuşi războiul – ceea ce, de altfel, i-a şi pricinuit căderea în faţa bolşevicilor. Este probabil că Aleksandr Kerenski a scontat şi a beneficiat de sprijinul financiar al Antantei, care a permis guvernului său să supravieţuiască, sprijin condiţionat de purtarea mai departe a războiului.

Ambasadorul francez la Curtea ţarului, Maurice Paléologue, comunicase şi succesorului său, ministrul Albert Thomas, încă de la finele lui aprilie 1917, opinia sa privind apropiata prăbuşire a Rusiei (telegrama lui Albert Thomas către ministrul Afacerilor Străine de la Paris, Alexandre Ribot, Petrograd, 27 aprilie 1917[2]).

Jurnalul din Rusia al lui Albert Thomas este fără contrazicere menit să schimbe optica chiar asupra relaţiilor dintre aliaţii în ultima fază a participării fostului imperiu al ţarilor la război şi a atitudinii acestuia în privinţa României.

În acţiunea sa politică la Petrograd şi în Rusia, ministrul francez pornea cu convingeri izvorâte, firesc, din socialismul său militant şi interpretarea de acesta a Revoluţiei franceze de la 1789, conjugate cu necesitatea pentru Franţa de a menţine în război aliatul de la răsărit. O parte din discuţiile sale cu guvernul şi sovietele ruse, de natură doctrinară, priveau caracterul războiului, necesita-

tea de a-i defini obiectivele „neimperialiste", precum şi necesitatea convocării unui nou congres socialist internaţional.

Într-o analiză globală, Albert Thomas constata menţinerea de către Italia a pretenţiilor sale „*imperialiste*" şi aprecia împreună cu ambasadorul Sir George Buchanan că obiectivele de război ale acesteia, ca şi ale României, nu aveau soluţie în raport, desigur cu ideile sovietelor.

Din convorbirile cu membrii guvernului provizoriu, ambasadorul Paléologue aflase de încercarea ministrului de externe Pavel N. Miliukov de a obţine ieşirea Bulgariei din război, promiţându-i recunoaşterea frontierelor de la 1912 cu portul Cavalla şi Cadrilaterului cu Silistra, acţiune susţinută de Sir George Buchanan[3].

În seara de 5 mai 1917 Albert Thomas avea o primă întrevedere cu generalul Berthelot şi I.I.C. Brătianu, discuţia învârtindu-se în jurul contractelor de armament ale guvernului român. Abia a doua zi, 6 mai, la un dejun s-a discutat şi cu generalul Prezan – apreciat cu deosebire de francezi – care a prezentat stadiul reconstrucţiei armatei române. Cu acelaşi prilej s-au pus la cale noi acorduri de livrare de material aliat către România. Ministrului ambasador al Franţei i-au displăcut criticile aduse de Brătianu lui Take Ionescu şi generalului Averescu.

În ultima decadă a lui mai 1917 ministrul francez a hotărât să facă o călătorie la Moscova, Kiev, Iaşi. Alexandr Kerenski, sosit şi el la Kiev, a încercat să-l abată la Odesa, el nevoind să vină la Iaşi[4].

După vizita la Iaşi şi la trupe, unde şi-a format o excelentă părere despre poporul şi armata română, despre caracterul democrat al regelui Ferdinand, Albert Thomas a revenit la Petrograd cu convingerea unei posibile ofensive a armatei ruse şi a trăiniciei noii armate române.

Împreună cu memorialul de misiune al lui Albert Thomas, mărturiile foştilor miniştri revoluţionari sau ţarişti, Mayendorff şi Sazonov, evidenţiază cauza primordială şi de neînlăturat a armistiţiului şi a păcii la care va ajunge să fie obligată România: **defecţiunea Rusiei sovietice**.

Albert Thomas a socotit însă că poate obţine de la Kerenski continuarea războiului, promiţând, în sensul socialist, o nouă definire a scopurilor acestuia. În ultimele zile ale şederii sale în Rusia, ministrul francez primise de la Aleksandr von Mayendorff (1869-1964), ambasadorul rus numit la Londra, un memoriu unde, după opinia sa, dovedea că încă la un an şi jumătate înainte de revoluţie imperiul rus nu mai era în stare să continue războiul, poporul fiind dezgustat şi lipsit de vlagă spre continuarea luptelor.

În perspectiva timpului se poate spune că Albert Thomas a avut dreptate pentru scurtă durată şi ambasadorul Franţei pentru cea lungă.

4. De o planificare strategică nu se poate vorbi decât în condiţiile stăpânirii resurselor necesare acesteia. Pentru România situaţia se prezenta însă diferit după dezagregarea Imperiului Rusiei, şi definirea ei este oferită de Nicolae Iorga în notele sale zilnice: „*De acum va trebui să negociem pentru sprijinul militar rusesc cu o lume în plină descompunere, schimbându-se capricios, isteric de pe o zi pe alta*"[5].

Rezistenţa românească la Porţile Moldovei – susţinută, chiar dacă în parte, de masivitatea şi buna, ultima înzestrare şi echipare ţaristo-antantistă a trupelor ruse – a făcut să eşueze ofensiva Puterilor Centrale pe frontul românesc. Astfel că obiectivele propuse la Pless nu au putut fi câtuşi de puţin îndeplinite. Spre o evaluare de perspectivă trebuie spus că, în alt context politico-militar, forţele germano-austro-ungare au ajuns la Odessa la 13 martie 1918, la 20 aprilie în Crimeea şi la 8 mai la Rostov pe Don, constituindu-şi aici şi un cap de pod dincolo de fluviu. Această uriaşă parte a fostului Imperiu al Rusiei a fost evacuată de armata germană abia doar cu începere de la 17 noiembrie 1918.

Retragerea familiei regale şi a guvernului în Rusia, care fusese luată în calcul în primăvara timpurie a anului 1917, nu mai putea fi preconizată după abdicarea şi arestarea ţarului Nicolae al II-lea şi a familiei sale (20 martie 1917) şi ar fi fost o decizie criminală după exilarea acesteia la Tobolk (14 august 1917) şi, mai cu seamă, ca urmare a loviturii de stat bolşevice. În acest sens, singura alternativă reală după 7 noiembrie 1917 la rezistenţa în Moldova era armistiţiul şi pacea.

5-6. Ajungem astfel la chestiunea esenţială a percepţiilor şi deciziilor politico-militare ale României, aliaţilor şi inamicilor săi la sfârşitul toamnei 1917, în iarna şi primăvara care au urmat.

Este evident că nu se poate face un bilanț static ci unul în mişcare, din nefericire într-o dinamică tot mai dezavantajoasă românilor.

Astfel, către sfârşitul anului 1917 printr-o apreciere eronată a situației, Consiliul Superior Aliat a dispus deplasarea la Salonic, via Arhangelsk, a singurei divizii sârbe de pe frontul românesc, de la Galați, ceea ce constituia o lovitură, mai ales morală, pentru conducerea României de la Iaşi[6]. În aceste momente regele Ferdinand şi regina Maria s-au gândit la retragerea împreună cu aceasta spre Arhangelsk sau prin Vladivostok în Statele Unite sau Japonia[7].

Dacă atitudinea guvernului Kerenski față de România se dezvăluise prin refuzul „micului Bonaparte" de a-l însoți pe Albert Thomas pe frontul românesc, în pofida invitației regelui Ferdinand I[8], aceea a noilor stăpâni de la Petrograd de după 7 noiembrie 1917 s-a dovedit şi mai dușmănoasă.

În ceea ce privea încheierea unui armistițiu între Puterile Centrale şi Rusia, la finele lui octombrie 1917, o vizită la Odessa a ministrului Franței în România, contele de Sainte-Aulaire, i-a lămurit acestuia, după informațiile primite de la foștii ofițeri ruşi, că armistițiul era deja efectiv dar că guvernul de la Petrograd nu făcea publică ştirea de teama pierderii surselor de finanțare ale Antantei care-i asigurau existența[9].

După luarea puterii de către bolşevici, avertizat de apropiata încheiere de aceştia a păcii cu Puterile Centrale, regele Ferdinand I a expus miniştrilor francez şi englez la Iaşi planul său de a încerca o retragere spre Persia sau Mesopotamia. Dar slabii sorți de izbândă ai acestui plan îi erau cunoscuți lui de Sainte-Aulaire încă din vremea călătoriei sale la Odessa[10].

Situația frontului român era cu atât mai gravă cu cât în spatele acestuia se aflau între 5 şi 6 sute de mii soldați ruşi dezertori, perfect înarmați şi puşi pe jaf.

În dimineața de 2 decembrie 1917, reprezentantul lui Lenin la Stavka de la Moghilev i-a telefonat lui Scerbacev la Iaşi oferindu-i comanda supremă a trupelor ruse cu misiunea încheierii păcii[11].

În redacția ministrului Franței la Iaşi, contele de Sainte-Aulaire, reprezentanții diplomatici ai Antantei acreditați regelui Ferdinand I au semnat o scrisoare recunoscând cazul de forță majoră în care se afla România după încheierea armistițiului ruso(bolşevico)-germano-austro-maghiar- bulgaro-turc şi îndreptățirea unui armistițiu cu Puterile Centrale. Alternativa nu era decât un carnagiu fără rost şi ministrul Franței se întreba:

„La France devait-elle exiger un sacrifice suprême, impossible à obtenir d' aucun pays, et d'ailleurs tout à fait inutile?"[12]

După opinia ofițerilor francezi în România, încercarea unei retrageri prin Rusia era imposibilă şi nici unul din cei care ar fi pornit nu s-ar mai fi întors. Exemplul diviziilor sârbe de la Odessa, sorbite în haosul inițial al Rusiei, era prea concludent[13].

Precedând dezbaterea noastră, contele de Sainte-Aulaire a procedat şi la un exercițiu de simulare, propunând scenariul evoluției României după plecarea regelui şi guvernului prin Rusia. Astfel el prevedea imensa pradă de război luată din Moldova ocupată de germani, instalarea la Bucureşti a unui guvern pro-central şi mânarea românilor în război cu Antanta[14].

Scenariul oferit de ministrul francez la Iaşi este pe deplin confirmat de proiectele „germanofililor" în frunte cu Petre P. Carp şi care transpar şi în memoriile, necenzurate, ale lui Alexandru Marghiloman. Înlocuirea regelui Ferdinand I – de îndată ce acesta ar fi părăsit țara legitimă – cu alt principe german şi trecerea „noii Românii" în tabăra Centralilor erau pregătite şi pe deplin posibile.

Nimic nu a putut însă convinge pe Clemenceau, care a dezavuat pe ministrul francez la Iaşi, în vreme ce toate celelalte puteri aliate au confirmat semnăturile reprezentanților lor acreditați în România pe declarația de recunoaştere a cazului de forță majoră la încheierea armistițiului[15].

În acelaşi timp, ataşatul militar englez, generalul Ballard, comunicase în acelaşi ianuarie 1918 reginei Maria că Statul Major General britanic consideră drept necesară încheierea păcii de către România, situația fiind fără scăpare. De altfel, încă din decembrie 1917, Crucea Roşie britanică fusese retrasă din România[16].

Atât Sir George Barclay cât şi baronul Fasciotti au transmis telegrafic guvernelor lor datele reale asupra situației din Moldova. În telegrama sa, ministrul englez la Iaşi constata că se realizează condițiile *„izolării de neînlăturat"* pentru cazul, *prevăzut de Cabinetul britanic*, al încheierii unei păci cu consimțământul aliaților. Ministrul italian telegrafiase la Roma că situația României este fără speranță şi că o încercare de exod în Rusia nu ar duce decât la masacrarea familiei regale, fără vreun folos pentru Antanta[17].

Odată cu încheierea păcii de la Bucureşti (7 mai 1918), reprezentanţii Antantei au recunoscut scris în numele lor personal că România „*s-a achitat cu loialism de angajamentele sale*". Guvernul francez a ţinut să completeze şi să explice această declaraţie. Ministrul Afacerilor Străine, Pichon, de acord cu Clemenceau, exprima la Cameră omagiul francez pentru „*nobila şi nefericita Românie, ameninţată până în propria existenţă de defecţiunile organizate în juru-i pe frontul rusesc*". De asemenea, ministrul francez a declarat: „*Am intervenit la Iaşi spre a face cunoscut guvernului român că toate angajamentele luate faţă de România la intrarea în război vor fi menţinute*"[18].

6. De un deosebit interes pentru percepţia situaţiei politico-militare de la finele lui 1917 şi începutul anului 1918 de către clasa politică românească îmi pare acum mărturia lui Nicolae Iorga. Ea are un caracter special provenind în primul rând dintr-o sensibilitate de multe ori exacerbată, pătimaşă, dar apoi rezultat al unei analize istorice întemeiată pe felurite şi neaşteptate surse. Astfel, mărturia sa cuprinde atât un mare număr de adevăruri cât şi sugestii pentru continuarea investigaţiilor şi descrierea altora. Nicolae Iorga surprinde nu atât ponderea unor considerente materiale, militare, atât de preţuite şi atunci de statele majore, cât efectul unor stări de spirit. Precumpănitor în naraţiunea sa, de jurnal, memorialistică sau istorică pentru cauzele armistiţiului şi păcii, este efectul descompunerii imperiului şi societăţii ruse, a cărui apogeu se produce în anii 1917-1918. Chiar pentru lumea politică de la Iaşi, asupra căreia rezistenţa victorioasă de la Porţile Moldovei nu avusese urmări excesive, prăbuşirea ţarismului, a Rusiei imperiale şi, în scrut timp, a celei liberale şi democratice nu făcuse decât să sporească un pesismism pornit din catastrofa campaniei din 1916 şi abia temperat în cursul anului 1917.

Memorialistul şi istoricul deplângea hotărârea pripită a evacuării tazaurului, arhivelor şi atâtor bunuri particulare în Rusia şi, ceea ce îmi pare foarte important, socotea inoperantă retragerea regelui şi a familei sale la Harkov sau mai departe: „*ce s-ar fi ales din rostul şi din viaţa suveranului şi a familiei sale!*"[19].

În toamna anului 1917, imediat după stabilizarea frontului, el consemna proporţiile catastrofale ale descompunerii armatei ruse: „*debandada porni spontaneu din toate părţile, unităţile se desfăceau, se topiau văzând cu ochii: mergeau acasă individual; dacă mai rămâneau grupe, unele destul de numeroase, erau numai cu intenţia de a prăda pe drum*", concluzionând: „*anarhie fără pereche, cum neamul nostru nu văzuse una la el însuşi, de-a lungul atâtor veacuri*"[20].

Cu aceeaşi sensibilitate şi temperament, istoricul insista asupra unei stări de spirit defetiste care se propaga rapid în Moldova, deşi fără un efect hotărâtor asupra soldaţilor, ţărani, nici măcar atraşi de promisiunea unei imediate lăsări la vatră. La vârf, rezistenţa împotriva acestui derapaj periculos era animată de regina Maria, de Take Ionescu şi de generalul Berthelot şi transformată în politică de stat de constanţa regelui Ferdinand – la care contribuia, desigur, şi Nicolae Iorga, atât prin publicaţiile sale, cât îndeosebi prin ziarul „*Neamul Românesc*".

În ciuda acestei rezistenţe – ale celor ce „*priviau drept sus spre stelele nemişcate ale datoriei*" – istoricul trebuia să consemneze o evoluţie foarte rapidă şi complicată a situaţiei înconjurătoare rămăşiţei libere a statului românesc. Este vorba în primul rând de împrejurările din Basarabia unde renaşterea naţională şi aspiraţiile româneşti se intersectau şi ajungeau în scurt timp în conflict cu interesele ucrainene şi sovietice.

Intervenţia militară românească în Basarabia, judecată de Nicolae Iorga drept o încercare de a restabili ordinea ameninţată de sovietici – care vor şi declara război României la 28 ianuarie 1918 – putea însă avea şi semnificaţia unei lărgiri a bazei de rezistenţă pentru cazul continuării războiului.

Se adăugau, de această dată la capitolul elementelor negative ale acestei rezistenţe, eşecul formării cu sprijinul generalului Berthelot şi cu bani francezi a unor trupe ucrainene şi încheierea, la 9 februarie 1918, a păcii Ucrainei cu Puterile Centrale şi, mai mult, promisiunea acordată trupelor acestora de a înainta până la Kiev.

O presiune suplimentară avea să se exercite asupra regelui Ferdinand I prin solicitarea unei întrevederi de către ministrul de externe al dublei monarhii, fostul reprezentant la Bucureşti al împăratului Francisc Iosif I, contele Ottokar von Czernin. S-a discutat mult despre această întrevede din gara Răcăciuni (15 februarie 1918), din punctul de vedere românesc, fără a se lua în considerare

suficient contextul general al demersului înaltului demnitar al Casei de Austria. Or aceasta era o parte a disperatei încercări a contelui Czernin şi, mai presus, a împăratului Karl de a scoate Austro-Ungaria din război, încercându-se obținerea, în ultima clipă, a unor avantaje teritoriale spre a mulțumi Budapesta.

Dar cârmuirea bolşevică a Rusiei, – **având de ales între război şi şi menținerea ei la putere** –, a încheiat la 3 martie 1918 pacea cu Puterile Centrale, ratificată la 15 următor de Congresul Sovietelor.

În Consiliile de Coroană de la 17 februarie 1918, după exemplul epopeii retragerii prin Rusia a Corpului cehoslovac şi, de bună seamă, cel anterior al exodului sârbesc spre Adriatica, Take Ionescu se declarase pentru rezistență: „*Rezistența nu trebuie să urmărească numai un scop de protestare, dar să fie făcută cu scop de a putea prin ea scăpa ființa statului, adică pe rege şi guvern cu o parte din armată, care să poată trece spre Rusia răsăriteană*”[21].

Aici desigur câteva precizări se impun. „Salvarea ființei statului” a fost aşadar pronunțată mai întâi în legătură cu această retragere. Cât priveşte epopea siberiană a Corpului cehoslovac, ea s-a petrecut **prin acorduri cu guvernul bolşevic** şi apoi în circumstanțele participării acestuia la acțiunile „albgardiste” şi chiar la însuşirea unei părți a rezervei de aur a țarilor de la Kazan, tocmai transportată de bolşevici spre Moscova. De altfel, acest succes le-a asigurat în cele din urmă retragerea prin Vladivostok, **negociată cu Troțki, comisarul bolşevic la război**, pe temeiul cedării a şapte din cele opt vagoane de aur; ultimul vagon, păstrat, contribuind chiar la statutul ulterior al acestei forțe militaro-politice în Cehoslovacia.

Exodul a ceea ce mai rămăsese din armata sârbă cu familia regală şi refugiați s-a desfăşurat în noiembrie-decembrie 1915 prin munții în parte înzăpeziți de la frontiera albanezo-muntenegreană, desigur în condiții tragice **dar pe un itinerar de circa 100 de kilometri de la frontiera sârbă la Scutari (Shkodër), pe litoralul adriatic, unde se aflau deja trupele italiene.**

Or, numai de la Iaşi la Chişinău distanța era de 160 kilometri, a căror parcurgere pe calea ferată depindea de parcul feroviar rămas între Prut şi Nistru. De la Iaşi la Odessa – presupunându-se că s-ar fi ales o retragere legată şi de țărmul mării – erau peste 330 de kilometri, supuşi aceleiaşi condiționări feroviare. Dacă până la Nistru situația mai putea fi sub controlul românesc, mai departe ea scăpa cu totul acestuia, iar din ianuarie 1918 printr-o radiogramă sovietele declaraseră război României.

•

Perioada de la 5 septembrie 1917 la 9 martie 1918 este pusă în memoriile generalului Berthelot sub titlul *La Trahison Russe. Trois mois d'attente*.

Situația de la sfârşitul *Bătăliilor române* este departe de a fi fost evaluată corect. Generalul Berthelot scria la 5 septembrie chiar că trupele ruse, care nu mai primeau nimic de la guvernul bolşevic, trăind pe seama românilor, prin rechiziții nu lipsite de excese, de jaf şi de risipă a produselor, „*şi cum acestea nu sunt inepuizabile, mă întreb ce se va petrece aici în ianuarie sau februarie*”[22]. Îngrijorătoare era şi situația din Bucovina unde exista pericolul unei străpungeri inamice după ce fusese suspendată ofensiva rusă, pe care este adevărat însă că generalul francez nu contase.

La finele lui septembrie 1917, s-a discutat lipsa efectelor de cazarmament de iarnă pentru armata română (300 000 aşternuturi de pat, 500 000 completuri de lenjerie), singura soluție fiind obținerea de la armata rusă în dezagregare sau cumpărarea cu bani peşin din America. În acelaşi timp, ministrului român de finanțe i se cereau de către comisarul rus pentru frontul românesc banii în avans pentru chiriile locuințelor din Rusia în caz de exod[23].

Către sfârşitul lui octombrie 1917, odată cu vizita lui Jan Masaryk la Iaşi, generalul Berthelot se gândea şi telegrafia în acest sens la Paris, pentru pregătirea mai multor divizii cehe, polone, sârbe în Moldova care să ia locul celor ruse „*care jefuiesc şi nu vor să lupte*”[24].

După luarea puterii de bolşevici la Petrograd, singura soluție pentru aprovizionarea României rămăseseră achizițiile directe, cu bani gheață, dar fondurile lipseau guvernului român care apela la aliați[25]. Lipsa banilor era cu atât mai gravă cu cât tezaurul țării împreună cu averile multora dintre particulari intraseră în mâinile noului regim rus, al bolşevicilor.

Față de injoncțiunile lui Lenin pentru încheierea păcii, la 23 noiembrie generalul Prezan declara generalului Berthelot că armata română va refuza orice armistițiu şi nu va tolera nici o fraternizare cu inamicul; dacă ruşii se vor retrage de pe front, rezistența românească se va organiza pe Prut şi doar dacă ruşii vor deveni duşmani se vor depune armele.

La 25 noiembrie 1917, ca răspuns la telegramele generalului Berthelot, Preşedintele Consiliului de Miniştri al Franței, Georges Clemenceau, răspundea că guvernul francez nu recunoştea noul guvern rus – Sovietul comisarilor poporului – şi că solicitase comandantului şef al armatelor ruse, generalul Duhonin, continuarea războiului. În ceea ce privea armata română, Preşedintele Clemenceau declara că, reconstituită cu atâta efort de aliați şi care-şi dovedise calitățile, ea nu putea fi dizolvată de guvernul român fără pericolul de a-şi sacrifica viitorul, dându-se pe mâna duşmanilor. În cazul necesității de neînlăturat de părăsire a Moldovei, armata română trebuia să continue lupta în Basarabia, în Rusia meridională şi, la nevoie, pe teritoriul Donețului, pentru ca împreună cu contingente, ca al lui Kaledin, care îşi fac datoria, să asigure destinele României şi Rusiei[26].

Comunicând telegrama lui I.I.C. Brătianu, bolnav, acesta a prezentat observațiile sale față de exodul preconizat generalului Berthelot, care nota în jurnalul său: [obiecții] „pe care le am eu însumi *privind impractibilitatea acestei noi retrageri ruse pe timp de iarnă*". Ministrul francez la Iaşi, contele de Saint-Aulaire, remarca totodată în declarația Preşedintelui de Consiliu francez a oricărei mențiuni a finanțării necesare României.

Chiar în aceeaşi seară, generalul Berthelot răspundea lui Clemenceau „*spre a-i atrage atenția asupra dificultăților, spre a nu spune imposibilității unei retrageri îndepărtate, nu era cazul să ne iluzionăm*". în acelaşi sens scrisese generalul Berthelot, în particular nepoatei sale la 24 noiembrie: „*Anarhia rusă merge din rău în mai rău şi ea se va traduce curând, cu siguranță cu o pace separată cu boşii. În chip fatal România va fi antrenată în această pace, căci forțele sale sunt insuficiente ca să reziste împotriva tuturor diviziilor germane şi austriece de pe frontul ei. Pe de altă parte, România este tributară Rusiei de sud din punctul de vedere al aprovizionării şi prima grijă a ruşilor va fi să să le taie proviziile*"[27]. Astfel că nu vedea decât sfârşitul misiunii sale, într-un viitor poate foarte apropiat.

De altfel, de la 30 noiembrie, armistiții parțiale au început să fie încheiate de corpurile de armată ruse. La 1 decembrie 1917, într-o sesiune la Palatul Regal prezidată de rege, cu Brătianu, Prezan, Averescu, Grigorescu, Iancovescu şi Berthelot, s-a hotărât să se continue umplerea golurilor lăsate de ruşi, refuzarea oricărei armistiții încheiat de ruşi şi, în cazul părăsirii totale a frontului de ruşi, stabilirea unei linii de rezistență pe Prut, înglobând şi Iaşii[28].

În după-amiaza de 3 decembrie 1917, I.I.C. Brătianu a obținut de la miniştrii aliați la Iaşi acordul expedierii unei telegrame către guvernele lor arătând gravitatea situației şi a lăsat pe generalul Scerbacev, numit de bolşevici comandant al frontului cu misiunea încheierii armistițiului, să procedeze ca atare.

„Subsemnații, neavând puterile necesare luării de angajamente în numele guvernelor lor, solicită intrucțiuni telegrafice. Convinşi că comandamentul rus va face tot ceea ce este în puterea sa pentru apărarea cauzei aliaților, care este însăşi cauza libertății şi democrației, recunosc şi semnalează guvernelor lor valoarea considerațiilor invocate de generalul Scerbacev, precum şi interesul primordial de a evita înstăpânirea bolşevică asupra frontului de sud-vest şi român. Ei recunosc, de asemeni, împreună cu preşedintele de Consiliu român, gravitatea pericolelor ce, în situația actuală, amenință armata română".

Generalul Scerbacev acționa în consecință în cursul nopții: „ca urmare a acordului încheiat astăzi cu românii [...] în perfectă înțelegere cu comitetul revoluționar". Preşedintele de Consiliu român, I. I. C. Brătianu a protestat imediat că nu şi-a dat acordul şi că trupele române trebuiau excluse, ceea ce comandantul suprem rus a recunoscut, dar a motivat acțiunea sa prin imperativul grabei[29].

După dezavuarea armistițiului de către guvernul francez şi protestele indignate la Iaşi ale generalului Berthelot, acesta din urmă revenea totuşi într-o telegramă către Clemenceau la 8 decembrie: „*Trebuie ținut seama de situația tragică a României al cărei inamic principal nu este acela dinainte, ci chiar poporul aliat care o trădează în front, o jefuieşte în interior şi-i taie aprovizionarea în spate. Această trădare datează de mult [...]*"[30].

În următoarele zile, şeful misiunii franceze a încercat să contribuie şi a părut să spere în organizarea militară a Basarabiei, a Rusiei meridionale, care să dea o consistenţă frontului românesc. Considera acum armistiţiul doar o suspendare a luptelor în spatele căreia s-ar putea organiza rezistenţa. Dar, la sfârşitul anului, socotea anarhia din Rusia până-ntr-atât de deplină *„că un singur regiment disciplinat ar putea să traverseze întreaga Rusie fără ca nimeni să poată să-i stea împotrivă”*[31].

În preajma Crăciunului, cărbunele lipsea şi singura şansă era sosirea celui din Donețk. La 27 decembrie 1917, Ministerul de Război de la Paris acorda deplină autoritate şi mijloace generalului Berthelot pentru a acţiona în Ucraina şi Basarabia spre a organiza rezistenţa contra Centralilor. Simultan, însă, generalul nota că problema aprovizionării frontului românesc şi a asigurării siguranţei căii ferate Ungheni-Tighina devenea chinuitoare[32].

De altfel, încă din preziua lansării ofensivei în vara anului 1917, generalul Berthelot atrăsese atenţia într-un raport trimis la Paris că recolta de cereale şi de furaje trebuia să asigure până în decembrie aprovizionarea armatei şi a populaţiei aflate în Moldova. Dar că, în acelaşi timp, dacă până atunci randamentul căilor ferate ruse nu se tripla, comandantul misiunii militare franceze socotea iminentă o criză, din ianuarie 1918. Ca o soluţie se preconiza dotarea Rusiei de către Statele Unite cu 350 de locomotive şi materialul feroviar corespunzător[33].

Dar după datele de care dispunea, şeful misiunii franceze apreciase, încă la începutul lunii decembrie 1917, că trupele inamice de pe frontul român erau în incapacitatea declanşării unei ofensive: germanii retrăseseră toţi soldaţii sub 35 de ani şi aproape întreaga artilerie grea. Rămăseseră 5 divizii germane, 13 divizii austro-maghiare, 2 bulgare şi una turcă, adică 21 divizii, tot atât cât cele 18 divizii române, 2 cehoslovace şi 1 sârbă.

Că socoteala nu era chiar sigură şi că evolua mereu împotriva speranţelor sale rezultă şi din însemnarea sa de la 10 ianuarie 1918 potrivit căreia spre a acoperi, „într-o oarecare măsură”, golurile lăsate de plecarea trupelor ruse, Marele Cartier General studia grabnic formarea a încă trei divizii româneşti, pentru care însă singura soluţie de înarmare rămânea obţinerea materialului de la ruşii în debandadă[34]. Şi mai grav era faptul că diviziile cehoslovace erau încă în Ucraina, iar posibilitatea lor de a ajunge pe frontul românesc depindea de acordul autorităţilor bolşevice sau ucrainene[35]. Cât despre divizia sârbă, ea se va topi curând în zona Odessa absorbită de anarhia rusă.

În ciuda acestei evoluţii, generalul Berthelot imagina febril posibilitatea ca armata română să menţină încă frontul acoperind linia Siretului – chestiunea pendinte fiind asigurarea aprovizionării –, păstrarea Rusiei de sud alături de Antanta – ceea ce totuşi nu i se părea prea sigur –, şi încercarea unei alianţe cu Ucraina[36].

Iluzionându-se asupra scăderii forţei combative a inamicului pe care îl diminua până la 100 000 de militari, şeful misiunii franceze acuza curând moralul scăzut al frontului românesc pentru lipsa voinţei de a continua lupta: „În fond, toţi aceşti orientali sunt sătui de război. Soldatul, ţăranul român este excelent, dar ofiţerii, orăşenii, oamenii din clasa bogată şi instruită sunt nişte profitori cărora, în vreme de război, le lipseşte plăcerea şi de care nu voiesc să se priveze mai mult”, scria generalul nepoatei sale[37].

Dincolo de aceste recriminări, dominantă era situaţia aprovizionării frontului care avea să impună extinderea ariei de achiziţii a armatei şi statului român în Basarabia ca si prevederea unor măsuri de siguranţă pentru depozitele şi căile de comunicaţii dintre Prut şi Nistru. După declaraţia de război a Sovietelor, reprezentanţii acestora la Chişinău au început, în ultima decadă a lunii ianuarie 1918, să împiedice achiziţiile pentru frontul românesc şi transportul echipamentelor de la depozitele din Basarabia[38].

O contribuţie de prim ordin la soluţionarea chestiunii a adus-o regretatul general Eugen Bantea (1921-1987), fost director al Centrului de Studii şi Cercetări de Istorie şi Teorie Militară, într-un studiu apărut postum, referitor tocmai la situaţia militară de la finele lui 1917 şi începutul lui 1918 ca şi la rolul misiunii Berthelot în această vreme. Autorul se întemeiază pe documentele puse în circulaţie odată cu publicarea tezei de doctorat la Sorbona a lui Michel Roussin, consacrată tocmai activităţii misiunii militare franceze (1972). Acesta a făcut pentru prima dată publică o parte din corespondenţa secretă a misiunii Berthelot.

O primă chestiune este aceea a hotărârilor luate la Consiliul de război de la 1 decembrie 1917. În raportul său din 12 decembrie, scris sub impresia şi

ca reacție la încheierea armistițiului, generalul francez preciza, între altele, că la acest consiliu se luase în considerare şi posibilul armistițiu încheiat de ruşi: „*Se decisese să nu se participe la un armistițiu, limitându-se doar la o recunoaştere statu-quo-ul, adică încetarea focului, dar fără a se purta discuții sau negocieri*". În noaptea de 3 spre 4 decembrie 1917, când generalul Scerbacev a propus telegrafic armistițiul feldmareşalului Mackensen, el ar fi avut asentimentul lui I.I.C. Brătianu pentru a include şi armata română. Ceea ce în viziunea generalului Berthelot constituia „uitarea angajamentului solemn" luat la consiliul de război de la 1 decembrie. Totuşi el convenea asupra „*situației tragice a României având în fața ei inamicul comun austro-german şi în spate un inamic şi mai de temut pentru că poartă masca de aliat: Rusia*", indicând chiar soluția dorită a unei „*păci onorabile*"[39].

În raportul său din 12 ianuarie 1918, generalul Berthelot înfățişa descompunerea armatei ruse după preluarea efectivă la 18 decembrie a comandei supreme de reprezentantul puterii bolşevice, Krîlenko.

Dincolo de mesajul şi tonul rapoartelor generalului Berthelot, trebuie desigur ținut seama de responsabilitatea sa ca reprezentant militar suprem al Franței pe acest front pentru continuarea, cu orice preț, a războiului. Superiorilor săi din patrie trebuia să li se demonstreze îndeplinirea rolului pentru care misiunea sa fusese trimisă în România. Chiar şi aşa însă transpar, mai mult sau mai puțin evident, reflectările unei realități sumbre, cu neputință de a mai fi influențată de voința unor lideri politici sau militari, de acțiunea misiunii militare franceze, transformată într-un grup de presiune față de conducerea statului şi armatei române. Concluzia generalului Bantea este clară: „*raportul de forțe militar /.../ hărăzea un adevărat dezastru în cazul continuării ostilităților şi pericole mortale în ipoteza extravagantă a unei «migrații» pe teritoriul fostului imperiu rusesc*"[40].

Totuşi, la încheierea misiunii sale în condițiile apropiatei perspective a păcii separate şi a unei atente analize a celor înfăptuite şi a evoluțiilor de spirit româneşti, generalul Berthelot considera că „*orice s-ar mai întâmpla, la congresul de pace Franța va trebui să-şi ridice glasul în favoarea României şi aceasta chiar din cauza propriilor noastre interese*"[41]. Că aceasta a fost opinia definitivă a generalului Berthelot o dovedeşte şi depeşa trimisă la 3 ianuarie 1919 ministrului francez de Război unde afirma, textual: „*nu trebuie reproşat României că a fost obligată să facă pace*"[42].

Concepția generalului Berthelot în legătură cu situația din Rusia se precizează după declarația de independență a Ucrainei: „*Este de neîngăduit în adevăr să subscriem la independența Ucrainei. Interesul nostru este de a avea în orientul Europei o Rusie mare şi puternică pentru a fi o contragreutate imperiilor centrale. O Rusie îmbucătățită, dimpotrivă, nu ar putea fi decât o reunire de colonii germane*"[43] (30 ianuarie 1918).

În ciuda optimismului său, generalul Berthelot trebuia să recunoască pericolul unui atac inamic de la nord, între Bistrița şi Nistrul superior, unde se aflau 4 divizii de infanterie şi 2 de cavalerie austro-maghiare. Împotriva acestora se pregăteau în grabă la nord-vest de Iaşi 3 divizii noi româneşti,care ar fi trebuit să fie gata în trei săptămâni[44].

Dar umplerea cu trupe române a golurilor lăsate de ruşi în frontul românesc a fost considerată de feldmareşalul Mackensen o încălcare a armistițiului, adresând o telegramă cominatorie şi solicitând imediata începere a tratativelor de pace. După opinia generalului Berthelot, aceasta a fost doar un bluff, dar conducerea politică românească s-a lăsat păcălită, lucrată fiind de curentul pacifist (31 ianuarie – 15 februarie 1918)[45].

Chestiunea retragerii în Rusia are antecedente care nu au rămas fără influență asupra deciziei armistițiului şi păcii separate din 1917-1918.

Despre retragerea în Rusia a armatei şi chiar a unei părți a populației din Moldova a fost vorba în toamna târzie şi iarna 1917/1918. Generalul Zaharov, mandatat de Stavka, ceruse regelui Ferdinand ca trupele române să fie evacuate pentru reorganizare în Rusia, dincolo de Prut, în regiunea Odessa, sub cuvânt că prezența lor în Moldova ar putea stânjeni mişcările şi aprovizionarea forțelor ruse şi ar fi sub influența „deprimantă" a populației locale[46]. În această propunere, conducerea românească a văzut o încercare de anihilare a țării, de acaparare a materialului de război – achiziționat de guvernul de la Iaşi şi trimis acum cu ceva mai multă regularitate de aliați –, şi chiar de retragere a frontului pe Prut.

A fost necesară o întreagă pledoarie a generalului Berthelot în conferințele de la Petrograd din februarie 1917 pentru a convinge mai întâi pe

generalul de Castelnau – delegat în Rusia de guvernul francez împreună cu Gaston Doumergue şi Albert Thomas – apoi pe ruşi ca să renunţe la acest proiect, apărat până la sfârşit de generalul Gurko[47].

Astfel încât este evident că pentru conducerea de la Iaşi ideea retragerii în Rusia din iarna 1917/1918 se asocia în mod firesc acestui mai vechi episod şi temerile nu erau decât sporite de împrejurările tragice ale momentului. Dacă în toamna anului 1916, sub administraţia Consiliului miniştrilor condus de Stürmer, exista bănuiala unei posibile păci separate ruso-germane în care România ar fi putut constitui un obiect de schimb între părţi, cu atât mai mari erau aprehensiunile în iarna 1917/1918, când noua cârmuire bolşevică a Rusiei ducea efectiv negocieri cu Puterile Centrale.

Este simptomatic pentru situaţia din Rusia că imediat ce a fost declanşată ofensiva Brusilov la 1 iulie 1917 – şi cea de pe frontul românesc de altfel –, bolşevicii au lansat la 16-18 iulie asaltul lor pentru cucerirea puterii, de înlăturare a guvernului Kerenski, patronul noului efort militar rusesc împotriva Puterilor Centrale, o „aventură criminală" pentru bolşevici[48]. Chiar dacă era vorba de un calcul simplu, de a nu permite lui Kerenski să-şi asume un eventual succes pe front – întemeiat pe echiparea, în sfârşit realizată cu ajutorul Antantei şi a ultimului efort al regimului ţarist –, şi poate chiar de a aspira la o dictatură, ce ar fi frânat accesul spre putere al tovarăşilor Lenin & Co., nu este mai puţin plauzibil de a aprecia tentativa lor de destabilizare a puterii centrale în Rusia şi, implicit, a Frontului de Est drept extrem de utilă, dacă nu cumva conivent, Înaltului Comandament german, cel care de altfel avizase şi executase în vagoane plumbuite transportul tovarăşilor din Elveţia în „patrie".

7. Confruntată cu o realitate care lucra zilnic tot mai sever împotriva României, conducerea statului a dezbătut deciziile politice de adoptat în consiliile de coroană din ianuarie-februarie 1918. La 7 februarie 1918, şeful guvernului, generalul Alexandru Averescu, concludea pentru acceptarea condiţiilor de pace „*deoarece armata nu poate face decât o scurtă rezistenţă, că ne lipsesc subsistenţele şi muniţiile*", opinie împărtăşită şi de comandanţii armatei. Conform aceloraşi protocoale ale şedinţelor Consiliului de Coroană – redactate pentru I.I.C. Brătianu – regele prezentase şi opinia generalului Prezan care „*nu crede într-o rezistenţă de lungă durată*". Dar în Consiliul din 9 februarie, după ce se cunoscuseră pretenţiile Centralilor asupra întregii Dobroge şi a rectificărilor graniţei spre Austro-Ungaria, generalul Prezan personal „*declară în numele oştirii că are şi voinţa şi putinţa de a lupta*". La aceasta se adăuga aceea a generalului Eremia Grigorescu potrivit căreia „*oastea de sub comanda sa, ofiţeri şi soldaţi, este totdeauna gata la ordinele regelui*"[49].

În opinia generalului Berthelot de la începutul noului an, se produsese o creştere a propagandei pacifiste, al cărui promotor era în ochii săi generalul Averescu, obişnuitul său ţap ispăşitor.

„Triunghiul morţii" era socotit de şeful misiunii franceze drept pretext al acestei propagande, acest proiect de disperată rezistenţă fiind echivalat, abuziv, cu dorinţa sa de a vedea astfel distrusă România şi armata sa spre unicul folos al susţinerii frontului francez[50].

Cred că nu trebuie pierdut din vedere pentru a judeca starea de spirit a conducătorilor României de la Iaşi publicarea faimoaselor 14 puncte ale preşedintelui Wilson privitoare la condiţiile unei „*păci democratice*" (Discursul din 8 ianuarie 1918 în faţa Congresului). Punctele 10 şi 11 referitoare la Austro-Ungaria, România, Serbia şi Muntenegru erau departe de a preconiza desfacerea imperiului dublei monarhii şi realizarea unităţii naţionale a celorlalte trei. Mai mult, cu câteva zile înainte, la 5 ianuarie 1918, Lloyd George pronunţase un *speech* la congresul *trade-unions*-urilor susţinând că defecţiunea Rusiei făcea necesară o revizuire a tratatelor şi că dezmembrarea Austro-Ungariei devine irealizabilă[51].

La nivelul militarului din tranşee avem astăzi atât de sincera relatare a locotenentului apoi căpitanului Marcel Fontaine din Misiunea militară franceză, o adevărată revelaţie pentru viziunea războiului, mai ales în maniera Şcoalei istorice militare franceze de la Peronne.

Însemnările zilnice ale fostului profesor francez, acum ofiţer, dau o imagine vie a Moldovei de la sfârşitul anului 1917. Abia încheiate marile bătălii de la Porţile Moldovei, dezertările continuau şi mai ales ale unora din cei mai buni soldaţi. Bucuria permisiilor era întunecată de neputinţa de a pleca

la familiile rămase în teritoriul ocupat sau oriunde într-o țară infestată pretutindeni de tâlhari ruși[52].

La finele lui noiembrie 1917, mizeria în orașele Moldovei era la paroxism: la Bârlad, rația oficială obținută de la primărie era de 20 de verze de familie pe lună și nici o altă legumă. Nu se mai găseau petrol, lumânări și lemne. Pe sub mână se obținea petrol cu 9 lei litrul și făină cu 4 lei kg; un decret interzicea consumul cărnii de către civili, ceea ce provoca proliferarea comerțului la negru[53].

La începutul lui decembrie chiar, și în zone liniștite și unde de mult nu mai fuseseră lupte, soldații ruși părăseau frontul, iar comandamentul român ajunsese să trimită spre a umple golurile până și pe miliționii cei mai bătrâni[54].

8-12. Am preferat să reunesc întrebările referitoare la continuarea operațiilor militare și consecințele lor într-o unică expunere având în vedere interconditionarea lor.

La o privire de ansamblu, în toamna târzie a anului 1917, după dezagregarea militară a imperiului Rusiei, ultima parte liberă a României, Moldova dintre Carpații Orientali și Prut, rămăsese să fie apărată de cele 15 divizii ale armatei române reformată de Misiunea militară franceză.

Cu un efort extraordinar, prin grija specialistului acesteia în transporturi militare, fusese făcut funcțional un circuit feroviar circular care, prin căile ferate secundare, permitea aprovizionarea frontului din Carpați și din sud.

În condițiile rezistenței propuse pe Prut, cu un ieșind în jurul Iașilor, nu se putea beneficia decât de legătura feroviară Iași-Ungheni, de calea ferată cu ecartament lat de la Unghenii Ruși la Chișinău-Tighina, fără ca frontul de-a lungul râului să poată fi susținut altfel decât pe drumuri de țară.

O încheiere, desigur provizorie, poate fi că **indiferent de rezultatul imediat al rezistenței românești, pe orice aliniament ea nu s-ar fi putut, nu avea resursele să se prelungească până în septembrie-octombrie 1918,** când în sfârșit frontul de la Salonic s-a pus în mișcare – mai mult din cauza imploziei austro-maghiare și, direct, a cele bulgare, decât a unei ofensive aliate covârșitoare.

13. Este evident că în general istoriografia românească mai veche și mai nouă a căutat să justifice politica guvernelor de la Iași, cu atât mai mult cu cât a existat impresia, dacă nu certitudinea, că acțiunea politică a lui Alexandru Marghiloman era rezultaul unei vechi înțelegeri cu I.I.C. Brătianu, ceea ce acesta din urmă nu a dezmințit categoric niciodată. Și cum rezultatul final a fost dincolo de asteptări, printr-o suită cu adevărat extraordinară de împrejurări favorabile, politica românească a anilor 1917-1920 a fost judecată drept cea mai indicată pentru că a condus la realizarea aproape desăvârșită a obiectivelor propuse la declanșarea Marelui Război **de ambele și principalele partide politice – liberal și conservator.**

Istoriografiile altor națiuni au fost în general critice, dacă nu categoric negative față de politica românească a celor ani, cu precădere punând în discuție chestiunea centrală – formarea statului național unitar, **și doar incidental îndreptățirea încheierii armistițiului și păcii separate din 1917 și 1918.**

Referitor la evenimentele de la sfârșitul anului 1917 și din 1918, dispunem și de judecata artizanului apropierii dintre Rusia și România, fostul ministru de externe Serghei Sazonov. Într-un rezumat – care face abstracție de rolul militar românesc în oprirea ofensivei inamice prin Porțile Moldovei – el conchidea: *„Puțin după deschiderea ostilităților, armata română a fost victima unei catastrofe care a împins națiunea la două degete de pieire. Doar o pace dezastruoasă a putut să o salveze; numele lui Marghiloman este îndeaproape legat de aceasta. Regele și regina, credincioși Antantei, au făcut dovada unor înalte tării și patriotism. Victoria definitivă a aliaților noștri pe frontul de vest a reușit să salveze România și, grație lor, ea a putut ieși mărită teritorial din furtuna în care fusese cât pe-aci să piară"*[55]. Dincolo de omisiunea efectului revoluției ruse și a armistițiului apoi păcii Rusiei sovietelor cu Centralii și alături de denunțarea *„acaparării"* românești a Basarabiei, Serghei Sazonov recunoaște că doar pacea de la Bufteа-București a salvat națiunea română de la distrugere.

•

Imi îngădui la încheiere să exprim un punct de vedere, poate provenit din specializarea mea de medievist căutător și critic al textelor. Anume că atât în istoriografia românească tradițională, până

foarte curând – excepție fiind totuşi generalul Eugen Bantea – cât şi în cea internațională, nu au fost luate în discuție izvoarele esențiale, firește din ambele tabere aflate atunci în luptă. Desigur trebuie deplânsă absența încă a documentelor de primă mână ale Înaltului Comandament German. Tot atât de gravă este distrugerea arhivei Brătienilor de la Florica, petrecută după instaurarea criminalei cârmuiri comuniste în România, în 1948. Ceea ce rămâne de cercetat cu precădere sunt şi arhivele franceze, austriece şi maghiare, ca şi arhivele personale ale protagoniştilor evenimentelor. Cred că doar cu îndeplinirea acestor cerințe răspunsurile noastre vor fi mult mai circumstanțiate şi se vor apropia sensibil de ceea ce s-a întâmplat cu adevărat.

---

[1] Maurice Paléologue, *La Russie des Tsars,* vol. III, Paris, 1923, p. 273.

[2] *Ibidem*, p. 317.

[3] *Journal de Russie d'Albert Thomas*, ed. Ioannis Sinanoglu, în „Cahiers du monde russeet soviétique, vol. 14, no.1-2, 1973, p. 98.

[4] *Ibidem,* p. 162.

[5] N. Iorga, *Supt trei regi*, p. 242.

[6] Comte de Saint-Aulaire, *Confessions d'un vieux diplomate*, Flammarion, Éditeur, Paris, 1953, p. 407.

[7] *Ibidem*, pp. 416-418.

[8] *Ibidem*, p. 417.

[9] *Ibidem*, p. 423.

[10] *Ibidem*, pp. 429-430.

[11] *Ibidem*, p. 433.

[12] *Ibidem*, p. 440.

[13] *Ibidem*, p. 441.

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem*, p. 445.

[16] *Ibidem*, p. 457.

[17] *Ibidem*, p. 459.

[18] *Ibidem*, p. 461.

[19] N. Iorga,*Supt trei regi*, p. 256.

[20] *Ibidem*, p. 258.

[21] *Ibidem,* p. 274.

[22] *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondence*, ed. *Glenn* E. Torrey, East European Monographs. Boulder, CCXIX, Columbia University Press, New York, 1987, p. 104.

[23]*Ibidem*, pp. 107-108.

[24] *Ibidem*, p. 112.

[25] *Ibidem*, p. 116.

[26] *Ibidem*, p. 120.

[27] *Ibidem*, p. 121.

[28] *Ibidem*, pp. 122-123.

[29] *Ibidem,* pp. 125, 126.

[30] *Ibidem,* p. 129.

[31] *Ibidem*, p. 136.

[32] *Ibidem*, p. 137-138.

[33] Michel Roussin, *op. cit.*, p. 63.

[34] *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondence*, p. 143-144.

[35] *Ibidem*, p. 143.

[36] *Ibidem,* p. 140.

[37] *Ibidem,* p. 142.

[38] *Ibidem*, p. 147-148.

[39] Eugen Bantea, în AIIAI, 1987, p. 344. Vezi şi Eugen Bantea, *Misiunea Berthelot şi unghiurile ei de vedere asupra relațiilor franco-române*, în *Românii în istoria unversală*, vol. II, ed. I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iaşi, 1987, pp. 149-168.

[40] *Ibidem*, p. 349.

[41] Michel Roussin, *La Mission militaire française pendant la première guerre mondiale*, Thèse pour le doctorat du 3ème siècle, Institut National des Langues et Civilisations Orientales, vol. II, Paris, 1972, p. 103.

[42] I. Calafeteanu, p. 309.

[43] *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondence,* p. 149-150.

[44] *Ibidem,* p. 151.

[45] *Ibidem,* p. 153-156.

[46] Michel Roussin, *La Mission militaire française pendant la première guerre mondiale*, p. 38

[47] *Ibidem*, p. 39.

[48] N. B. Cantacuzino, *Amintirile unui diplomat român*, Bucureşti, 1944, p. 203.

[49] N. Iorga, *Supt trei regi*, pp. 269-270.

[50] *General Henri Berthelot and Romania. Mémoires et Correspondence*, pp. 139-140.

[51] Comte de Saint-Aulaire, *Confessions d'un vieux diplomate*, pp. 454-456.

[52] Marcel Fontaine, *Journal de Guerre. Mission en Roumanie. Novembre 1916 – avril 1918*, ed. Alain Legoux, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2009, p. 278 (30 septembrie 1917).

[53] *Ibidem,* pp. 32, 324-325.

[54] *Ibidem,* p. 326.

[55] Sergueï Sazonov, *Les années fatales,* Paris, 1927, p. 287.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

Prof. univ. dr. GHEORGHE NICOLESCU:

„...Guvernul român se hotărâse pentru armistițiu din cauza lipsei de alternative viabile, dar nu vedea în acesta decât un mijloc de a aștepta evoluția evenimentelor şi de a depăşi acea situație critică în care se află”

Cu toate rezultatele strălucite din campania lui 1917, soarta României va fi marcată de o serie de defecțiuni ivite în interiorul alianței din care făcea parte.

Încă din toamna lui 1917, premierul David Lloyd George, într-un discurs rostit la Paris, prefigura cauzele dezastrului ce se va abate asupra poporului român, evidențiind lipsa de coordonare a planurilor strategice ale Aliaților şi implicit rolul ei nefast în lunile următoare pentru România[1]. Dar, preponderentă în pecetluirea situației României, a fost defecțiunea rusă. Atitudinea trupelor ruse bolşevizate a devenit tot mai amenințătoare. Ea pusese în cumpănă victoria chiar din vara lui 1917, dar spre sfârşitul anului a fost pusă în pericol însăşi ființa statului român, a instituțiilor sale fundamentale, foştii aliați părăsind masiv liniile de front, organizându-se în bande, jefuind şi terorizând Moldova. Comandamentul român a fost obligat să ia măsuri energice de curățire a spatelui armatei de toate aceste elemente turbulente. Mai mult de jumătate din forțele române au fost trimise pe teritoriu pentru a dezarma, a constitui în convoaie şi trimite peste Prut trupele ruse dezorganizate[2].

Situația din Rusia, în general, şi cea a trupelor acesteia aflate pe frontul românesc, în special, l-a preocupat în mod deosebit pe generalul Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze în România. Încă de la jumătatea lunii septembrie 1917, el îşi exprima îngrijorarea față de consecințele pe care le avea pentru România şi, implicit, pentru interesele Franței, disputa dintre Kerenski şi Kornilov, care se acuzau reciproc că fac jocul nemților, „cedând la solicitările maximaliştilor”, disputa lor generând anarhie care, arăta generalul francez, „face situația României foarte gravă”[3].

Referindu-se la situația trupelor ruse de pe frontul din Moldova, el nota: „Ceea ce ne îngrijorează cel mai tare este senzația că totul se îndreaptă în Rusia către debandadă. Hrana necesară armatelor nu mai soseşte şi trupele sunt alimentate numai din rezervele româneşti. Şi măcar dacă rechizițiile s-ar face cum ar trebui, dar cel mai adesea este un jaf prin care se irosesc resursele după bunul lor plac; şi cum acestea nu sunt inepuizabile, mă întreb ce se va întâmpla aici în ianuarie sau februarie! Din punct de vedere al operațiunilor militare, pe frontul nostru pare să fi revenit calmul. Nemții şi-au dat cu siguranță seama că românii nu sunt chiar atât de uşor de înghițit ca ruşii şi au renunțat la atacuri, care nu le aduceau decât pierderi. Dar mă tem să nu-şi concentreze efortul pe direcția nordului Moldovei, acolo unde nu sunt decât ruşi, adică bande care nu au în comun cu armata decât numele”[4].

Agravarea situației din rândul trupelor ruse l-a determinat la 23 octombrie pe generalul francez să-şi afirme pesimismul în legătură cu evoluția evenimentelor pe Frontul de Est şi teama de o pace separată[5]. În opoziție cu acestea, el remarca situația trupelor române considerând că: „Este într-adevăr trist să fii obligat să iei în considerare perspective atât de sumbre când constați cât este de bună situația militară. Bine instruită, călită în campania din acest an, cu o disciplină perfectă, sobră şi antrenată, armata română se prezintă, la capătul unui an de război, ca un instrument excelent. Datorită Franței este acum înzestrată cu armament bun, cu o artilerie grea bună; artileria sa cu bătaie scurtă de calibru mare începe să sosească. Primăvara viitoare ea va fi foarte bine înzestrată”[6].

Interesul Aliaților de a obține victoria, de a fixa pe Frontul Oriental cât mai multe forțe ale Puterilor Centrale, pentru a putea apropia astfel mai ușor decizia în Vest, a determinat atitudinea acestora față de România, poziția lor față de situația deosebit de dificilă în care se afla ea în toamna anului 1917.

Interesate de menținerea armatei române în front, puterile Antantei subliniau atât eroismul unităților române, cât și necesitatea ca ea să rămână cât mai mult posibil un factor activ în operațiunile din Est[7]. Apreciind semnificația comportării armatei române în vara anului 1917, importanța ei pentru Aliați, Victor Pétin scria mai târziu: „N-am uitat și nu vom uita niciodată [...] că în 1917, ea [România – n.n.] a activizat prin credința sa întregul front rus din sud-vest, care fără România s-ar fi prăbușit lamentabil încă din iunie 1917. S-ar fi putut produce atunci un aflux al trupelor germane spre frontul francez... Ce de calamități s-ar fi putut întâmpla într-un atare caz!"[8]. Aceleași temeri au determinat atitudinea aliaților occidentali și față de încheierea unui armistițiu de către armata română la sfârșitul anului 1917.

La gravele pericole ce planau asupra României, ca urmare a dezagregării armatelor ruse și izolării armatei române, s-au adăugat și unele tendințe manifeste ale marilor puteri de a nesocoti angajamentele asumate la încheierea convențiilor din vara anului 1916 și care au dus la angajarea României în război.

Toate acestea nu erau de natură să potențeze încrederea în Aliați a factorilor politici români și să determine adoptarea unei poziții favorabile rezistenței cu orice preț și în orice situație. Erau vii în memoria acestora, nerespectarea obligațiilor asumate prin Convențiile din 4/16 august 1916, refuzul voalat al Franței de a-și mai respecta angajamentele privind dotarea a 15 divizii românești reorganizate atunci când considera că rolul pe care Stavka îl acorda trupelor române pe front va fi unul minor, care nu merita continuarea efortului francez. Deși, așa cum sublinia însuși generalul Berthelot în rapoartele sale, în cazul unei defecțiuni totale ruse și al abandonării luptei de către aceasta, situația României devenea una fără ieșire[9], deși chiar Aliații împărtășeau părerea că, pentru România nu exista altă soluție decât armistițiul, totuși, în fapt, Clemenceau miza pe o rezistență a României în colaborare cu Rada ucraineană și cu generalii ruși ce se situau în opoziție față de bolșevici.

Aceste considerații, care în mod obiectiv puneau pe primul loc interesele Franței, ce dorea limitarea posibilităților inamicului de a transfera pe frontul occidental trupe de pe alte fronturi, au determinat conținutul directivelor pe care Clemenceau le va transmite șefului Misiunii Militare Franceze din România, generalul Berthelot. În acest sens, generalul francez a primit la 23 noiembrie 1917 din partea președintelui Consiliului de Miniștri o telegramă prin care era stabilit cadrul activității sale în România în conjunctura acelei perioade. „Guvernul francez – se sublinia în telegramă – înțelege toată gravitatea care va rezulta pentru România dintr-o defecțiune totală rusă. Dar el consideră că nu se va pune problema dezarmării armatei române și licențierii ei. Această armată restabilită cu prețul atâtor eforturi și a cărei valoare s-a afirmat deja în mod fericit reprezintă o forță pe care România nu o poate dizolva fără a sacrifica viitorul ei și să proclame neputința în ochii inamicului. Dacă evenimentele vor face inevitabil abandonul teritoriului român, armata română trebuie să continue lupta în Basarabia și în teritoriul Donețk. Este important de a orienta în acest sens hotărârea guvernului și comandamentului român și să uzați pentru creșterea speranței și menținerea moralului lor de înalta autoritate pe care v-o dau eminentele voastre servicii. România trebuie să fie asigurată că în ochii Aliaților cauza sa rămâne sacră. Prima lor grijă în timpul Conferinței Interaliate ce se va reuni la 29 noiembrie va fi să decidă, în sensul cel mai favorabil interesului român, măsurile energice pe care le comportă situația de pe Frontul Oriental"[10].

Continuarea luptei armatei române prin retragerea acesteia pe teritoriul rus nu era o idee agreată de ministrul Franței la Iași, Saint-Aulaire, acesta considerând o asemenea acțiune ca fiind aproape sinucigașă. Asemeni lui, și ceilalți ofițeri din Misiune considerau că niciunul nu s-ar mai întoarce din haosul rusesc[11].

Poziția lui Berthelot față de eventualitatea ieșirii României din acțiune, ieșire impusă de comportamentul aliatului rus, a avut o evoluție contradictorie. Astfel, prin raportul său din 30 septembrie, atrage atenția asupra noilor pericole pentru România generate de criza rusă „care nu poate

decât să mărească anarhia nu numai în interior, ci şi în armată. Se poate ca Armata a 6-a rusă, care acoperă sudul României, să cedeze rapid în faţa unui atac german.

Dacă aceasta se va produce şi dacă armata română nu va putea opri înaintarea germană în această regiune, eu nu ştiu sigur dacă guvernul şi armata română vor putea păstra fidelitatea faţă de Aliaţi, repliindu-se în Rusia în acelaşi timp cu trupele ruse. Se poate argumenta cu anarhia rusă şi cu certitudinea în care toată lumea se găseşte aici, că românii vor fi totdeauna rău primiţi şi trataţi. Acesta este marele punct negru al situaţiei actuale", sublinia Berthelot[12].

La 20 octombrie / 11 noiembrie, el se situa încă pe poziţia favorabilă României în cazul acceptării unei păci separate din cauza defecţiunii ruse. „Situaţia României îmbracă în prezent un aspect poate şi mai tragic decât înainte. După ce a cunoscut în noiembrie şi decembrie 1916 neliniştile retragerii şi ale unui dezastru nemaiîntâlnit provocat de propria sa imprudenţă şi de trădarea rusească, după ce şi-a refăcut, primăvara, o armată şi o conştiinţă naţională, după ce a cunoscut speranţa unei revanşe, ea nu a scăpat consecinţelor ruşinoasei retrageri [a armatelor ruse – n.n.] decât din cauză că inamicul s-a oprit în pragul Moldovei de Nord, fără să se ştie exact din ce motiv. România, cel puţin, se poate lăuda că a participat la propria sa salvare, deoarece a apărat Siretul cu succes.

Astăzi, în această agonie a Rusiei, când toată lumea se întreabă dacă fiecare nouă zi nu rezervă surpriza unei păci separate, ne întrebăm ce poate face România. Soldaţii săi nu au consolarea de a se lupta, frontierele sale nu sunt atacate, şi totuşi ea este obligată să aibă în vedere perspectivele cele mai sumbre"[13].

Prin alte două telegrame expediate în 18 şi 19 noiembrie 1917[14], el atrăgea atenţia Statului Major General al armatei franceze asupra situaţiei foarte grave în care ultimele evenimente din Rusia plasaseră România. El considera că întreruperea comunicaţiilor cu Petrogradul permitea să se presupună faptul că bolşevicii şi guvernul provizoriu tratau cu inamicul o pace separată, ale cărei urmări aveau să aducă în România catastrofa finală. În acest context, el sugerează ca, pentru evitarea ireparabilului, puterile aliate să ia imediat măsuri concertate contra bolşevicilor[15]. Statul Major General al armatei franceze, minimalizând temerile lui Berthelot, aprecia că acestea se datorează pesimismului ce caracterizează de mai mult timp starea de spirit a conducătorilor români, considerând că era necesar ca el să arate că nu există nici un indiciu care să permită concluzia formală de semnare a unei păci separate şi nici trădarea totală a Rusiei[16].

Îngrijorării manifestate de către Berthelot i s-a asociat şi ataşatul militar american în România, H.E. Yates, care considera că România era „singurul loc de pe frontul oriental unde bolşevicii nu au putut să creeze dezordini" şi propunea ministrului de Interne român ca marile oraşe şi centrele importante ale căilor ferate să fie ocupate de detaşamente române care să asigure ordinea[17].

Tot el sublinia, adresându-se şefului de stat major al Misiunii Militare franceze, că „trebuie să considerăm armata română atât cât va fi posibil numai ca o parte din frontul oriental pe care noi vom putea conta" şi propunea ca toate trupele române să fie retrase de pe front, pe cât posibil, şi plasate în apropierea Prutului, în vecinătatea drumurilor şi a căilor ferate pe care le pot întrebuinţa în caz de retragere în Rusia[18].

Pentru întărirea potenţialului armatei române, Berthelot a acţionat în vederea asigurării unei aprovizionări constante cu armament, muniţie echipament şi hrană. Toate acestea pentru pregătirile în vederea desfăşurării unor operaţiuni independente în cazul abandonării frontului de către trupele ruse. Tot în scopul optimizării acţiunii de aprovizionare a armatei române, de asigurare a securităţii căilor de comunicaţii, au loc o serie de schimburi de opinii între ataşatul militar american în România şi şeful de stat major al Misiunii franceze. H.E. Yates propunea dezvoltarea unui plan constând în apărarea căilor ferate ruse în faţa atacurilor elementelor anarhiste şi revoluţionare şi de a face o cerere colectivă pentru trimiterea de trupe americane, franceze şi engleze. El considera că această cerere – pentru menajarea susceptibilităţilor ruse – trebuia neapărat făcută de către România şi Ucraina pentru a putea fi argumentată prin aceea că se impunea prezervarea transporturilor pentru România, care era şi aliata Rusiei, şi pentru Ucraina, care căuta să-şi menţină frontul[19]. Se considera că pentru aplicarea acestor măsuri erau suficiente forţe la nivelul a trei divizii, dotate cu armamentul necesar.

Pornind de la convingerea sa că rezistența armatei române nu putea fi continuată decât dacă va avea o asigurare logistică suficientă, constând din depozite de alimente, căi ferate şi linii de etape bine păzite, generalul Berthelot îi declara generalului Prezan că în acel moment toate eforturile României pentru a evita o invazie germană depindeau de posibilitățile de aprovizionare, care, la rândul lor, depindeau de felul în care se asigura paza zonei din spatele frontului. El a încercat să obțină colaborarea autorităților basarabene în acest scop. În vederea asigurării securității acestei zone de o importanță vitală pentru armata română, el a sugerat autorităților de la Chişinău, prin intermediul reprezentantului său, locotenent-colonelul d'Albiat, să solicite sprijin militar din partea României pentru combaterea jafurilor şi reprimarea bandelor dezorganizate de dezertori din armata rusă. Asigura autoritățile basarabene că măsura propusă avea un scop exclusiv militar şi urma să fie anulată atunci când nu vor mai exista motive care să justifice menținerea ei şi că ea nu va reprezenta nici un fel de pericol politic pentru statul basarabean[20]. Ca urmare a acestor sugestii, la 5 ianuarie, guvernul basarabean a făcut cunoscut şefului Misiunii Militare că dorește ca forțele române să treacă imediat Prutul. Berthelot a vorbit autorităților române despre această cerere ca fiind prezentată în mod spontan de guvernul basarabean, ascunzând faptul că el însuşi se aflase la originea ei. Motivele pentru care abordase o asemenea atitudine erau fie faptul că nu dorea să încurajeze prea mult implicarea românilor în Basarabia sau să-i lase să afle că luase inițiativa într-o problemă atât de delicată, fie faptul că dorea să obțină acordul miniştrilor aliați de la Iaşi[21].

Guvernul român a hotărât să trimită trupe în Basarabia pentru a ocupa Chişinăul şi zona înconjurătoare, unde existau sau trebuiau să fie organizate depozite[22].

Rezistența armatei române în situația încheierii păcii de către Rusia putea fi potențată, considera Berthelot, prin ocuparea frontului lăsat liber de trupele ruse cu divizii formate din voluntari români căzuți prizonieri din armata austro-ungară şi cu legiunile cehe şi sârbe[23]. Preocupat de această idee, în raportul nr. 23 din 29/11 noiembrie 1917, Berthelot arăta că „Deja există două divizii cehe; cei care le-au văzut au fost impresionați de comportarea lor frumoasă, de disciplina bună şi sentimentele de simpatie pe care le manifestă față de Franța. Ei cer ofițeri francezi. A-i aduce pe frontul român înseamnă a-i sustrage ambianței ruse şi a întări acest front, permițând plecarea de aici a unor unități ruse, cel mai puțin dezirabile. Consolidarea armatei române îmi permite, fără inconveniente, să micşorez numărul de instructori care îi sunt repartizați pentru a încadra unitățile cehe cu ofițeri recuperați astfel. Îmi propun deci, ca de la sosirea cehilor să introduc ofițeri francezi în regimentele şi şcolile de specialitate"[24].

Simultan cu aducerea legiunilor sârbe şi cehe pe frontul din Moldova, generalul Berthelot a susținut şi ideea unei colaborări militare între România şi Ucraina. El declara, în raportul către factorii de conducere francezi, că „este imperios necesar pentru noi să încercăm şi să susținem blocul Ucraina-România cu o forță serioasă, care ar menține Donul. Unirea dintre aceste două grupări ar menține restul Rusiei sub dependența sa economică. Uniunea aceasta nu este himerică – sublinia el – Ucraina s-a aliat cu cazacii refuzând trecerea corpului bolşevic trimis împotriva lor"[25]. Temându-se să nu expună Franța la reproşul guvernului rus că încuraja deschis separatismul ucrainean, Berthelot a îndemnat la o acțiune prudentă pe acest plan[26]. Pentru punerea în practică a planului, a trimis la Kiev o misiune franceză pentru a intra în legătură cu autoritățile ucrainene, sub pretextul aprovizionării frontului românesc, şi pentru a determina printr-o acțiune politică o atitudine antigermană, menținerea ordinii în interior şi menținerea frontului. De asemenea, misiunea trebuia să acționeze pe lângă Rada ucraineană şi Comitetul cehoslovac pentru trimiterea imediată pe frontul român a unităților cehe deja constituite[27].

Din păcate, eforturile de constituire şi aducere pe frontul românesc a unor unități cehe nu s-au soldat cu succes.

Printre inițiativele lui Berthelot de substituire a trupelor ruse pe Frontul Oriental nu a lipsit nici ideea folosirii trupelor americane şi japoneze[28].

Situația în care se găsea România era descrisă de către primul ministru român în următorii termeni: „Cu greu se găseşte în cursul istoriei o situație mai tragică decât aceea a României. Armata sa este izolată şi fără nici o linie de retragere asigurată, cum au avut belgienii şi sârbii. Ea are în față

duşmani puternici, în vreme ce milionul de ruşi veniți ca aliați, departe de a fi de ajutor, amenință regele şi guvernul român, care nu consimt să încheie o pace cu orice preț. În aceste condiții se înțelege că România nu poate continua lupta singură, privată de proviziile care îi vin prin Rusia, de artileria rusă care a sprijinit până acum o anumită parte a infanteriei noastre şi lipsită de singura ei cale de comunicație cu Aliații”[29]. Această stare de fapt îl determinase pe I.I.C. Brătianu să intervină în mai multe rânduri[30], stăruind plin de hotărâre pe lângă reprezentanții Aliaților ca aceştia să preîntâmpine planurile de pace cunoscute ale ruşilor, pe care le-a numit un „veritabil dezastru pentru România”. Şeful Misiunii Militare Franceze a insistat la rândul său în acelaşi scop. Răspunsul nu a fost de natură să încurajeze guvernul român. Astfel, guvernele Aliate, deşi se arătau alarmate de cursul evenimentelor din România, „n-au arătat României altceva decât simpatie”. Ceea ce era insuficient pentru depăşirea situației în care ea se afla. Ele „nu s-au grăbit să răspundă cererii de împrumut a lui Brătianu, au ezitat să admită România la următoarea Conferință a Aliaților de la Paris, n-au fost de acord să susțină cererea generalului Henri Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, de a trimite legiunile cehilor şi sârbilor să înlocuiască unitățile ruseşti ce părăseau frontul românesc. Dimpotrivă, nu mai târziu de 1 noiembrie, Antanta a cerut o ofensivă românească menită să-i ajute pe italieni la Caporetto. Berthelot a combătut ideea, arătând că şi numai ca să mențină frontul românesc le-ar fi trebuit un «echilibru miraculos»”[31].

Eforturilor depuse de Berthelot în această direcție li se adaugă şi cele ale ataşatului militar american de la Iaşi. Referindu-se la o convorbire avută cu generalii Prezan şi Văitoianu, acesta sublinia că amândoi erau de părere că inamicul ar invada şi ar ocupa Rusia de Sud cu aproape 10 divizii venind din nordul României. În aceste împrejurări, situația României ar fi fără ieşire. Ei credeau că trupele americane sau japoneze plasate de-a lungul liniei de comunicație ar schimba situația din punct de vedere material. „Acum, dacă nu-i putem convinge pe cei doi conducători militari importanți – şi care sunt, fără nici o îndoială, de partea noastră – ce şansă avem cu politicienii indiferenți?

Remediul, după cum văd – continua ataşatul militar american – este de a-i convinge pe aceşti doi generali. De a avea o publicitate mare asupra aprovizionărilor de care ei dispun astfel ca, cel puțin, principalii generali şi politicieni să o înțeleagă clar. De a obține ca aceleaşi persoane să înțeleagă care sunt perspectivele militare (...). Problema este şi politică – aliații trebuie să dea garanțiile necesare pentru viitorul României. După părerea mea, dacă armata română acționează aşa cum dorim noi, rezultatul obținut va merita, sigur, prețul”[32].

Într-un memoriu adresat unor membri ai guvernului român, H.E. Yates încerca să argumenteze necesitatea continuării războiului de către România, neezitând să recurgă chiar la unele amenințări, mai mult sau mai puțin voalate. În acest sens, el menționa în memoriul său: „În această perioadă critică pentru istoria țării dumneavoastră, permiteți-mi să vă atrag atenția asupra anumitor fapte şi opinii.

1. România a intrat în război pentru a realiza anumite scopuri. Aceste scopuri n-au fost încă atinse.

2. Este încă posibil a atinge aceste scopuri? Deşi nu sunt la curent cu politica aliaților în ceea ce priveşte aceste scopuri, cred totuşi că se poate afirma că – pentru ca România să-şi realizeze scopurile – acțiunea ei trebuie să fie astfel ca să-i satisfacă pe aliați.

Ca urmare, fără a ține seama de faptul că aceste scopuri pot fi realizate printr-o conduită diferită de cea dorită acum de aliați, rămâne încă problema datoriei – o datorie nu numai față de românii de acum, ci față de Umanitate în ansamblu”[33].

Când România a intrat în război, motivația a fost – în mintea poporului – de a elibera pe frații lor care erau sub jugul străin. Dar, timpul trecând, această idee în spiritul multora, şi mai ales în armată, a fost înlocuită de o idee mult mai largă – că luptau pentru o cauză dreaptă împotriva unui mare inamic al speciei umane.

După părerea lui, instrumentul pe care România îl avea pentru a-şi realiza scopurile dorite era armata. Examinarea situației conducea la următoarele concluzii:

„a) O armată de operații de 300 000 de oameni – perfect antrenați, disciplinați, bine echipați, prevăzuți cu muniții şi acum, cu Basarabia sub controlul românilor, asigurată cu hrană şi, mai presus de toate, cu un moral excelent, cu voința şi dorința de a continua.

b) Ea are în față, de la Nistru la Marea Neagră, un dușman inferior ca forță şi material.

c) Pe aripi şi în ariergardă, avem Rusia, o ţară care n-a încheiat încă pacea cu inamicul.

d) Ce vrea inamicul – nu teritoriu, ci provizii – şi ele pot fi obţinute în mare cantitate nu aici, ci în Rusia. De aceea este logic că va încerca mai întâi să obţină proviziile prin pace. Personal sunt de părere că nu va folosi forţa, mai întâi pentru că situaţia la Est este astfel că trebuie să-şi concentreze eforturile acolo – şi, în al doilea rând, poate să-şi realizeze în fapt acelaşi scop prin metode de pace.

e) Din motivele arătate – dacă foloseşte forţa, dacă dă un atac direct, va fi învins, deoarece contra unui atac direct armata dumneavoastră poate menţine orice forţă pe care ar concentra-o aici.

Dacă inamicul avansează în forţă prin Ucraina, evident că armata română se va retrage în Rusia de Sud.

Dar înaintarea inamicului pe o distanţă atât de lungă în Rusia cu forţele relativ mici de care dispune, ar fi atât de periculoasă că este greu de conceput.

Dar dacă inamicul o va face, armata română se poate retrage într-o regiune cu foarte multe provizii – şi unde ea poate rezista oricărei forţe pe care inamicul ar trimite-o pe o distanţă atât de mare”[34].

El evidenţia şi alte mijloace capabile să ajute armata română. Printre ele enumera faptul că inamicul se concentra pe Frontul de Vest, că declanşarea ofensivei de primăvară în Est avea să împiedice orice mişcare a acestuia, că fusese realizat un plan al Aliaţilor de a se înfiinţa forţe voluntare ruse, fuseseră solicitate noi efective pentru acest front şi considera că acestea urmau să fie obţinute. De asemenea, nu excludea posibilitatea deschiderii Dardanelelor şi aceea ca tulburările interne din Germania şi Austria să influenţeze situaţia politică a adversarilor.

„Permiteţi-mi să afirm – declara el – că nici unul dintre scopurile României nu poate fi garantat de Puterile Centrale – mai întâi pentru că în momentul păcii finale ele vor fi fără putere – şi, în al doilea rând, pentru simplul motiv că, oricare le-ar fi promisiunile, nu şi le vor ţine, dacă nu vor fi de acord cu ele.

Concluzia paragrafelor de mai sus este clară – **nu este momentul** de a vă gândi la pace.

Aceasta este concluzia tuturor reprezentanţilor militari aliaţi de aici – şi nu mă îndoiesc nici o clipă că este şi concluzia tuturor conducătorilor militari ai armatei dumneavoastră, care studiază situaţia cu mintea clară. [...]

Nu este nici cea mai mică îndoială asupra deznodământului final al acestei lupte mondiale, dar dacă dumneavoastră încheiaţi pacea acum, va fi o diferenţă tristă – România nu va fi în campania glorioasă a naţiunilor care au tras spada pentru dreptate şi vor lupta cu încăpăţânare până la sfârşit.

Domniile voastre sunteţi doi desemnaţi să conduceţi destinele patriei dumneavoastră în timpuri grele.

Ştiu că sunteţi, ca şi mine, un fervent al doctrinei Responsabilităţii Personale. Şi scopul scrisorii mele este ca dumneavoastră să puteţi cunoaşte situaţia aşa cum o vedem noi şi să fiţi capabil s-o judecaţi mai clar”[35].

Răsturnarea guvernului provizoriu rus şi luarea puterii de către bolşevici la 7 noiembrie 1917 au condus la accelerarea acţiunilor de încheiere a păcii cu Puterile Centrale. Această situaţie punea în pericol însăşi existenţa statului român, care se vedea izolat prin retragerea Rusiei din război, cu armata română singură împotriva unui inamic mult mai puternic şi mai bine dotat, cu toate căile de aprovizionare tăiate[36].

În aceste condiţii, pentru definirea atitudinii de luat, Regele Ferdinand a convocat la 2 decembrie un Consiliu de Coroană la care a fost invitat să participe şi generalul Berthelot. Alături de el au luat parte şi generalii Prezan, Averescu, Iancovescu şi Grigorescu. Consiliul hotărăşte ca:

„1. În privinţa armistiţiilor de detaliu ce au fost încheiate – a nu se ţine cont de ele şi a continua ca şi în trecut, astuparea breşelor create în front de trupele ruse care abandonează.

2. Armistiţiul general încheiat de ruşi – a nu ne amesteca nici aici, a refuza toate propunerile, a interzice toate fraternizările în cadrul trupelor române, a nu provoca inamicul, dar a respinge orice atac.

3. Abandonarea completă a frontului de către ruşi – a da înapoi împreună cu ei şi a stabili un nou front în faţa Prutului, înglobând Iaşii, pentru a avea ca punct de sprijin ambele maluri ale râului.

4. Luarea unor măsuri de protecţie împotriva jafului în zonele de retragere a armatei ruse”[37].

Berthelot a considerat ziua de 4 decembrie ca fiind o zi nefastă, deoarece atunci au fost lansate

telegramele generalului Scerbacev către comandanții Armatelor a 4-a, a 6-a, a 8-a şi a 9-a şi către feldmareşalul Mackensen şi arhiducele Joseph, prin care se solicita începerea unor tratative la Focşani, pentru în încheierea unui armistițiu pe frontul trupelor ruse şi române din România[38]. Afectat profund de această inițiativă, Berthelot a apreciat că guvernul român se asociase la o adevărată trădare față de Aliați[39].

Încheierea armistițiului la 9 decembrie 1917 s-a făcut cu acordul – într-o anumită formă – al miniştrilor Franței, SUA, Angliei şi Italiei. Referindu-se la aceasta, ministrul Franței la Iaşi, contele de Saint-Aulaire, mărturisea că Ion I.C. Brătianu, „pentru a se acoperi în plan internațional şi a proteja viitorul raporturilor țării sale cu Aliații", a cerut reprezentanților acestora de la Iaşi să-i adreseze o scrisoare prin care „recunoşteau ceea ce la fața locului sărea în ochi: că România, după ce luptase eroic până la limita imposibilului, era constrânsă de trădarea rusească la nevoia absolută să depună provizoriu armele şi că, drept urmare, armistițiul nu putea dăuna angajamentelor noastre față de dânsa [...] Deoarece nu ne-am crezut datori să răspundem: «Sacrificați-vă ultimul soldat!» eu însumi [Saint-Aulaire – n.n.] şi colegii mei aliați am semnat fără a şovăi scrisoarea cerută de Brătianu" [40].

Cu toate acestea, Clemenceau i-a transmis o telegramă lui Berthelot arătând, conform relatării celui din urmă, cu claritate, că „Guvernul francez protestează cu indignare împotriva unui armistițiu pe frontul român, care nu este decât o manevră de capitulare. El dezaprobă declarația semnată de ministrul Franței, fără a vă fi consultat. Vă bucurați de întreaga noastră încredere. V-am pus la dispoziție toate mijloacele cerute. Am fi dispuşi să luăm toate deciziile recomandate de dumneavoastră pentru a salva ceea ce mai poate fi salvat"[41]. Clemenceau se referea la faptul că Saint-Aulaire, împreună cu ceilalți miniştri ai Aliaților de la Iaşi au declarat că „ei recunosc, de asemenea, împreună cu preşedintele Consiliului român, gravitatea pericolelor care, în situația actuală, amenință armata română", atitudine pe care Berthelot o considera o semnătură dată în alb lui Brătianu, cu care nu era de acord. În urma indicațiilor primite de la Paris, poziția generalului Berthelot față de încheierea armistițiului devine intransigentă în condamnarea actului încheiat de guvernul român. În primul rând, el îşi exprimă uimirea în legătură cu armistițiul, afirmând că această hotărâre a produs o descurajare generală şi a determinat formarea a două grupări în cadrul armatei române, una care se bucura că războiul se apropia de sfârşit pentru România, iar cealaltă care considera că România trebuia să rămână fidelă Antantei până la capăt şi să nu cedeze „decât în fața forței, pentru a salva astăzi onoarea şi a rezerva zilei de mâine un viitor[42]".

Lui Clemenceau, care îi ceruse să-i comunice lui I.I.C. Brătianu „că, din moment ce s-a declarat gata să ne dezlege de angajamentele noastre chiar a doua zi după ce i le reînnoiserăm, n-am putut interpreta această propunere decât ca expresia unei dorințe de a-şi dezlega propriul guvern"[43], Berthelot îi comunică informațiile privind reacția lui I.I.C. Brătianu la aserțiunile lui Clemenceau, protestul acestuia referitor la acuzațiile ce i se aduceau, de a fi avut inițiativa renunțării la obligațiile asumate de Aliați față de România. „Am transmis azi-dimineață – raporta şeful Misiunii – observațiile dumneavoastră domnului Brătianu, care mi-a părut foarte mirat şi care a protestat foarte energic contra interpretării pe care ați dat-o. El mi-a spus că nu s-a declarat niciodată gata să ne elibereze de obligații. Dimpotrivă, a vrut să spună că nu ar trebui ca Aliații să vadă vreun motiv de a fi dezlegați de angajamentele lor față de România, prin faptul că, pentru un caz de forță majoră, guvernul român nu şi-a putut ține integral promisiunile făcute față de ei. El a reînnoit în fața mea dorința de a fi fidel până la capăt acestor angajamente. Eu i-am pus clar întrebarea: «Sunteți decis să aplicați hotărârile luate în Consiliul de război de la 1 [2 n.n.] decembrie?». El mi-a răspuns: «Cu fermitate, da». Răspunsul confirmă telegrama pe care v-a adresat-o ieri, în care vă asigură de intențiile guvernului român în sensul pe care vi-l indic mai sus"[44].

Toate acestea ilustrau faptul că guvernul român se hotărâse pentru armistițiu din cauza lipsei de alternative viabile, dar că nu vedea în acesta decât un mijloc de a aştepta evoluția evenimentelor şi de a depăşi acea situație critică în care se afla. Faptul că I.I.C. Brătianu a refuzat să încheie pacea cu Puterile Centrale, că ea, deşi încheiată, nu a fost niciodată ratificată, demonstrează acest lucru.

Şi după încheierea armistițiului, deşi situația României se agravase, Aliații au continuat presiunile pentru menținerea frontului român. Însuşi

generalul Berthelot solicita guvernului român să nu semneze pacea până în primăvară decât dacă s-ar fi ajuns la concluzia că un sprijin venit din partea ucrainenilor nu ar fi fost posibil. Argumentându-şi poziția, el încerca să convingă conducerea română, la 1 ianuarie 1918, că nu se putea aştepta la un atac din partea nemților în luna ianuarie, deoarece informațiile pe care le deținea arătau că aceştia dislocau trupe, tunuri şi muniții de pe frontul românesc pe alte fronturi. Atacul pe frontul românesc nu s-ar fi putut produce, după părerea lui Berthelot, nici în februarie sau martie, deoarece în acea perioadă urma să se declanşeze o ofensivă puternică pe frontul francez, care ar fi durat cel puțin două luni. În consecință, până în luna aprilie cel puțin, România trebuia să stea liniştită în privința unui atac german[45].

În ianuarie 1918, Regele Ferdinand a primit scrisori prin care aliații săi îi cereau continuarea luptei. Una dintre ele a aparținut lui Raymond Poincaré, care, la 5 ianuarie, îi scria: „Apărând pas cu pas teritoriul român, eroicele trupe ale maiestății voastre vor contribui la victoria generală a aliaților, care ar fi mai încetinită şi mai grea prin lipsa de colaborarea militară a României”[46]. La 2 februarie 1918, miniştrii Aliaților de la Iaşi, contele de Saint-Aulaire, Sir George Barclay, baronul Carlo Fasciotti şi Charles Vopicka au comunicat că guvernele lor îşi exprimă speranța că România „va rămâne fidelă nobilelor sale tradiții şi intereselor sale vitale, va continua lupta cu aceeaşi energie ca şi în trecut şi nu se va separa de aliații săi”[47]. Asemenea îndemnuri au fost primite şi din partea regelui George al Angliei şi a guvernului american, care promitea ajutorul său şi susținerea României la Conferința de Pace[48]. Primul ministru român îşi exprima, la 4 februarie, regretul că statele respective, preocupate în special de interesele lor, nu luau în calcul situația din zonă, care punea în pericol însăşi existența României[49]. Deşi declarau că îşi vor respecta angajamentele asumate față de România în momentul intrării sale în război, nu puteau acționa eficace pentru a o ajuta în momentul critic generat de defecțiunea rusă[50].

Cu toate că realitatea evidenția cu pregnanță faptul că armata română era pusă într-o situație imposibilă, atât din punct de vedere tactic cât şi strategic, fiind izolată, fără nici un ajutor şi înconjurată de inamici, Berthelot susținea cu încăpățânare că rezistența este posibilă şi că este o trădare „nu numai față de aliați, ci şi față de România, pentru fiecare român, de a vorbi că România trebuie să facă pace”[51]. La rândul său, reprezentantul militar american considera că primul ministru „este oriental şi fidel acestui tip; el nu va lua o decizie care să ne fie favorabilă. Mă gândesc că ar fi mai bine ca el să demisioneze şi dacă Take Ionescu nu vrea să formeze un guvern să obținem ca generalul Prezan să fie numit dictator militar cât va dura această perioadă”[52].

Referindu-se la poziția lui I.I.C. Brătianu, care nu vedea decât o soluție, şi anume aceea de a începe negocieri cu Germania şi de a tergiversa tratativele cât mai mult posibil, Berthelot îşi exprima îngrijorarea[53]. Amintind faptul că primul ministru i-a convocat la el pe miniştrii aliați, şi, rezumându-le din nou situația la 7 februarie 1918, le-a spus că, prins între pacea imediată sau războiul fără ieşire, el doreşte să înceapă tratativele, pentru a temporiza evoluția evenimentelor, Berthelot îl acuză că a reproşat Aliaților că „vor să continue războiul până la ultima picătură de sânge românesc şi să sacrifice țara fără nici un avantaj pentru nimeni. Eu însumi eram considerat mai intransigent decât diplomații...”[54].

Nici față de noul prim-ministru, instalat la 26 ianuarie / 8 februarie, nu a manifestat mai multă simpatie, suspectându-l chiar de intenția de a-şi atribui „beneficiul unei regențe, şi aici rezidă poate secretul atitudinii lui actuale [pacifiste n.n.], care n-ar fi decât o trădare de neînțeles față de țara lui, dacă ea n-ar avea cel puțin ca scop să-i satisfacă ambiția senilă”[55].

Deşi Berthelot s-a manifestat cu constanță împotriva încheierii păcii, în dialogurile sale secrete cu Parisul, el accepta ideea că România va fi obligată la un moment dat să încheie pacea. Dacă nu o făcea în acelaşi timp cu ruşii, îi explica el lui Clemenceau, avea să rămână la cheremul Puterilor Centrale care o vor trata fără milă[56]. Convingerile sale intime au fost cele care l-au determinat să propună ca a doua zi după semnarea forțată a tratatului de pace de către România să fie publicat de către cele patru puteri aliate un document prin care să se recunoască rolul jucat de România în apărarea cauzei acestora, faptul că ea a cedat sub imperiul forței şi că tratatul impus României de Germania trebuia considerat nul şi neavenit[57].

Marile puteri aparținând blocului Antantei şi-au exprimat regretul pentru încheierea păcii separate de către România, dar în acelaşi timp au început să acorde circumstanțe atenuante guvernului român. Secretarul general al Departamentului de Stat american, Polk, arăta doctorului C. Angelescu, ministrul României la Washington, că „guvernul său înțelege, pe deplin, circumstanțele care au forțat România să intre în negocieri cu Puterile Centrale”[58]. De asemenea, Raymond Poincaré exprima, într-o scrisoare adresată regelui Ferdinand I, profunda tristețe că România a trebuit să se resemneze cu o pace separată cu Puterile Centrale[59]. Dar, cea mai tranşantă poziție a fost exprimată la 19 martie, când, la Londra, în cadrul Conferinței Aliaților a fost adoptată o declarație de bun augur pentru poporul român. Documentul sublinia că România „a căzut victima torentului neîndurător de dominare (exercitat de Germania)” şi că „toate păcile de acest fel, noi nu le putem recunoaşte pentru că ne propunem ca, prin eroism şi stăruință, să lichidăm cu politica de spoliațiuni, pentru a face loc unui regim de pace durabilă, prin organizarea dreptului”[60].

Atitudinea Antantei față de pacea separată a reieşit şi din comunicatul din 14 mai al celor patru miniştri aliați, de la Iaşi, care considera clauzele Păcii de la Bucureşti nule şi neavenite, precum şi contrare principiilor pentru care militau Aliații[61].

Nici în ultimele clipe, generalul Berthelot nu era dispus să accepte o realitate evidentă, fiind obsedat de ideea transferării unor importante forțe de către Puterile Centrale de pe frontul românesc pe cel din Franța. În 7 martie, el consemna în raportul său: „Am mers încă o dată la generalul Averescu, i-am pus încă o dată întrebarea pe care o pusesem de trei zile la mai mult de zece dintre personalitățile române (Brătianu, Take Ionescu, Constantinescu, Titulescu, Greceanu, Mihai Cantacuzino etc.): există vreo şansă ca România să nu accepte condițiile puse şi să începeți lupta ? Dacă da, rămân, dacă nu, plec; - răspunsul lui Averescu a fost: „Nu, accept condițiile care mi-au fost impuse, nu vreau nici măcar să le discut, pentru a nu părea că nu le accept - unic mod de a concepe tratativele cu nemții !

Deoarece România era lipsită de frontierele sale, de Dobrogea, de produsele solului său, de armata sa; deoarece va trebui să suporte fără îndoială ocupația inamicului un timp nedefinit, ce diferență ar fi fost între aceste condiții şi cele suportate în urma unei ultime lupte dezastruoase, în care măcar onoarea ar fi fost salvată? Părerea de a da această luptă era a reginei şi a prințului Carol. Dar pentru asta ar fi trebuit ca imediat generalul Averescu să fie demis şi ar fi fost o lovitură de stat pe care doar regele o putea ordona. Ar fi trebuit ca timp de câteva zile să se stabilească un fel de dictatură militară în mâinile comandantului armatei (generalul Prezan) cu misiunea de a rupe armistițiul şi a relua ostilitățile, apoi puterea ar fi fost dată unui om politic.

Dar fiecare se eschiva; generalul Prezan nu a vrut să-şi asume dictatura militară, nici unul dintre oamenii politici, Brătianu, Take Ionescu, n-au vrut să-şi asume responsabilitatea ulterioară de a guverna. Desigur, indignarea tuturor era unanimă față de capcana care părea să se organizeze împotriva misiunilor aliate, cu complicitatea generalului Averescu”[62].

---

[1] V.Fl. Dobrinescu, *Relații româno-engleze, 1914-1933*, Iaşi, Universitatea “Al. I. Cuza”, 1986, p. 28.

[2] Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General, dosar nr.crt. 828, f. 132-133.

[3] General H. Berthelot, *Jurnal şi corespondență 1916-1919*, Iaşi, Cronica, 1997, p. 205.

[4] *Ibidem.*

[5] Michel Roussin, *La mission militaire française en Roumanie pendant la première guerre mondiale*, vol.II, Paris, Université de Sorbonne Nouvelle, 1972, p. 92-93.

[6] *Ibidem*, p. 93.

[7] *România în relațiile internaționale. 1699-1939*, Iaşi, Editura Junimea, 1980, p. 420.

[8] Victor Pétin, *La drame roumain, 1916-1918,* Paris, Payot, 1932, p.14.

[9] Michel Roussin, *op.cit.*, p. 92.

[10] *Ibidem.*

[11] Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile unui bătrân diplomat*, Editura Humanitas, Bucureşti 2003, p. 194.

[12] Arhivele Naționale (Bucureşti), fond Microfilme Franța, rola 176, c.576-577.

[13] Service Historique de l’Armée de Terre (în continuare se va cita S.H.A.T.), 17 N, carton 540, Raportul nr. 23, p. 8.

[14] Arhivele Naționale (Bucureşti), fond Microfilme Franța, rola 177, c. 595-596.

[15] Ibidem, rola 176, c. 28.

[16] Ibidem.

[17] Ibidem, rola 174, c. 681.

[18] Ibidem, c. 682.

[19] Ibidem, c. 670.

[20] George Cipăianu, *Le Général Henri Mathias Berthelot et la Bessarabie (janvier-février 1918)*, în „Transylvanian Review", vol. V, nr. 4/1996, p. 107.

[21] *Ibidem*, p. 108.

[22] George Cipăianu, *La răscruce (Toamna anului 1917 – primăvara lui 1918). Marea Britanie şi încheierea de către România a unei păci separate*, Editura Cogito, Oradea, 1993, p. 169

[23] Glenn Torrey, *Romania and World War I, A Collection of Studies*, Iaşi, Oxford, Portland, The Center for Romanian Studies, p. 293.

[24] Michel Roussin, *op.cit.,* p. 94.

[25] *Ibidem*, p. 95.

[26] *Ibidem.*

[27] S.H.A.T., 17 N, carton 540, Raportul nr. 24, p. 12.

[28] Ibidem, p. 15.

[29] George Cipăianu, *La răscruce...*, p. 116-117.

[30] Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile...,* p. 189 (vezi şi C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*, vol. IV, partea a V-a, p. 56).

[31] Glenn Torrey, *op.cit.*

[32] Arhivele Naționale (Bucureşti), fond Microfilme Franța, rola 176, c. 703-704

[33] Ibidem, c. 705-706.

[34] Ibidem, c. 707.

[35] Ibidem, c. 705-708.

[36] Keith Hitchins, *România, 1866-1947*, Bucureşti, Editura Humanitas, p. 295.

[37] General H. Berthelot, *op.cit.,* p. 229.

[38] *Ibidem*, p. 233.

[39] *Ibidem*, p. 234.

[40] Contele de Saint-Aulaire, *Confesiunile...*, p. 193.

[41] General H. Berthelot, *op.cit.*, p. 236.

[42] S.H.A.T., 17 N, carton 540, Raportul 25, p. 2.

[43] General H. Berthelot, *op.cit.*, p. 240.

[44] *Ibidem.*

[45] C. Argetoianu, *Memorii. Pentru...*, vol. IV, partea a V-a, p. 97.

[46] Arhivele Naționale (Bucureşti), fond Casa Regală, dosar nr. 71/1918, telegrama din 5 ianuarie 1918 semnată Poincaré, către Ferdinand I.

[47] Eliza Campus, *Din politica externă a României. 1913-1947*, Bucureşti, 1980, p. 146.

[48] *Ibidem*, p. 147.

[49] *România în relațiile internaționale...*, p. 426; vezi şi Paul Oprescu, *Întreruperea operațiilor militare pe frontul românesc (noiembrie 1917 – martie 1918) şi relațiile României cu Aliații*, în „Studii şi Materiale de Istorie Modernă", vol.VI, Editura Academiei, Bucureşti, 1979, p. 161.

[50] C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României, 1916-1919*, vol. II, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1989, p. 308.

[51] Arhivele Naționale (Bucureşti), fond Microfilme Franța, rola 174, c. 694.

[52] Ibidem, c. 697.

[53] Ibidem, p. 99.

[54] Ibidem.

[55] Apud Bantea Eugen, *Misiunea Berthelot şi unghiurile ei de vedere asupra relațiilor franco-române,* în „Românii în istoria universală", II/1, Coordonator I. Agrigoroaie, Gh. Buzatu, V. Cristian, Iaşi, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, 1987, p. 168.

[56] Jean-Noël Grandhomme, *Le général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie méridionale, 1916/1918,* Vincennes, France, Service historique de l'armé de terre, 1999, p. 582.

[57] *Ibidem*, p. 781.

[58] Biblioteca Academiei Române, fond Dr. C. Angelescu, mapa nr. 21 (scrisoarea Departamentului de Stat către dr. C. Angelescu).

[59] Arhivele Naționale (Bucureşti), fond Casa Regală, dosar nr. 114/1918 (scrisoare semnată Raymond Poincaré către Ferdinand I).

[60] Apud Eliza Campus, *op.cit.,* p. 149-150.

[61] V.Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la cele două Conferințe de pace de la Paris (1919-1920, 1946-1947). Un studiu comparativ,* Focşani, Editura Neuron, 1996, p. 17.

[62] Michel Roussin, *op.cit.*, vol. II, p. 102.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

Colonel (r) PETRE OTU:

„...Apreciez că Armata Română ar fi rezistat cel mult o lună de zile"

1. Cum apreciaţi contextul politic şi militar extern la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?

În perioada menţionată, evenimentul crucial al relaţiilor externe a fost preluarea puterii în Rusia de către bolşevici, la 25 octombrie / 7 noiembrie 1917, după mai bine de o jumătate de an de convulsii interne. Acest eveniment, botezat ulterior „Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie", s-a realizat cu sprijinul direct al Germaniei, interesată să scoată Rusia din război şi să pună capăt coşmarului strategic al luptei pe două fronturi.

Acest lucru s-a realizat mai întâi prin armistiţiul (22 noiembrie / 5 decembrie 1917) şi apoi pacea (18 februarie / 3 martie 1918), ambele încheiate în aceeaşi localitate – Brest-Litovsk. Condiţiile au fost, cum se cunoaşte, foarte grele, dar tandemul Lenin-Troţki a apreciat că acest lucru era absolut necesar pentru supravieţuirea sovietelor. De asemenea, noul regim îşi „plătea" în acest mod şi datoriile faţă de sprijinul consistent primit în cursul luării puterii.

Evenimentele tectonice din Rusia au determinat apariţia de noi state, cum ar fi, de exemplu, Finlanda şi Ucraina, recunoscute atât de Centrali, cât şi de Antanta. De altfel, la 27 februarie / 9 februarie 1918, la Brest-Litovsk, s-a semnat tratatul de pace dintre Tripla Alianţă şi Ucraina. De precizat că statul ucrainean reconstituit a nutrit ambiţii de posesiune a unor teritorii româneşti (Basarabia şi Bucovina), ceea ce a generat tensiuni între Iaşi şi Kiev. Totodată, ţările Antantei, pentru menţinerea Frontului Oriental, au cochetat la un moment cu statul ucrainean, generalul Berthelot vorbind de posibilitatea mobilizării a 61 de divizii ucrainene care să intre în luptă împotriva Puterilor Centrale. Evident, a fost o iluzie care nu avea nimic cu realităţile din spaţiul ucrainean.

Dacă pe Frontul Oriental, Germania şi aliaţii ei au obţinut victoria, pe teatrul de operaţii din Vest, situaţia militară la sfârşitul anului 1917 şi începutul celui următor se caracteriza printr-un echilibru de forţe, Antanta nereuşind, în pofida eforturilor de puse, să înfrângă Germania. Intrarea Statelor Unite ale Americii în război, la 6 aprilie 1917, nu îşi produsese efectul, numărul militarilor americani pe continentul european fiind redus. La începutul anului 1918, Washingtonul a accelerat trimiterea corpului expediţionar peste Ocean, astfel că, în martie, pe Frontul Occidental se aflau 329 000 de militari americani. În iulie 1918, numărul lor a sporit la peste 1 200 000, astfel că prezenţa militară americană a reprezentat factorul hotărâtor al victoriei aliate.

Dacă pe plan militar se înregistra o situaţie staţionară, pe plan politic un eveniment de excepţie a captat atenţia lumii întregi. Este vorba de programul de pace al preşedintelui american, Thomas Woodrow Wilson, lansat la 26 decembrie 1917/ 8 ianuarie 1918, în faţa camerelor reunite ale Congresului american. Cunoscut sub sintagma de „cele 14 puncte", programul a schimbat paradigma realistă din relaţiile internaţionale, preponderentă până în acel moment, şi a constituit baza dezbaterilor din timpul Conferinţei de Pace de la Paris din anul 1919. În esenţă, într-o viziune liberală, Wilson se pronunţa pentru o pace fără învinşi şi învingători şi repudia diplomaţia secretă la care au recurs ţările Antantei, dar şi ale Triplei Alianţe. Prin urmare, toate tratatele secrete din timpul războiului, inclusiv cel încheiat de România şi Antanta, deveneau caduce, după concepţia lui Wilson.

Încheierea păcii cu Rusia bolşevică a disponibilizat importante forţe, pe care Germania intenţiona să le folosească pe Frontul de Vest. La 21 martie 1918, sub conducerea cuplului Hindenburg-Ludendorff, Germania a declanşat o ofensivă de mare amploare, aşa numita „bătălie a

împăratului", menită să aducă victoria. Dar, rezistența franco-britanică a fost peste aşteptări, astfel că, la 5 aprilie 1918, ofensiva germană a fost oprită. O a doua operație a fost lansată de germani, la 9 aprilie, de data aceasta în Flandra, dar şi ea a avut acelaşi rezultat. Ultimele trei încercări germane de obținere a deciziei au avut loc în lunile mai-iulie 1918, dar ele s-au soldat cu un eşec. Germania era sleită, astfel că pentru toți liderii politici şi militari germani era clar că războiul este pierdut.

2. Cum vedeți situația politică şi strategică a României la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?

Situația politică şi strategică a României în această perioadă a fost înrâurită decisiv de evenimentele din Rusia. Preluarea puterii de către bolşevici şi încheierea armistițiului de la Brest-Litovsk au obligat România să urmeze aceeaşi cale, mai ales că generalul Şcerbacev, comandantul trupelor ruse din Moldova, se adresase Puterilor Centrale cu o cerere de armistițiu. Generalul rus era favorabil continuării acțiunilor militare, alături de România, împotriva Puterilor Centrale, dar presiunea enormă a trupelor din subordine l-a silit să ceară armistițiul. În acest mod, el spera să-şi păstreze controlul asupra unităților şi marilor unități din subordine, lucru care nu s-a realizat. Mai mult, generalul Şcerbacev a fost salvat de trupele române care i-au asigurat protecția împotriva tentativelor de asasinat venite din partea grupului de soldați ruşi bolşevizați de la Socola (Iaşi), aflați sub conducerea lui Rochal. Mai mult, acesta avea ca sarcină şi uciderea familiei regale.

La 5 decembrie 1917, trupele române au intervenit împotriva militarilor ruşi de la Socola şi apoi în luna decembrie 1917 şi începutul lunii ianuarie 1918 s-a desfăşurat operația de curățire a teritoriului național de trupele ruse bolşevizate, care amenințau grav stabilitatea şi ordinea între Carpații Orientali şi Prut. Acest lucru a impus redimensionarea dispozitivului, armata română preluând tot frontul de la Reni la pârâul Ața.

Un alt eveniment foarte important a fost pătrunderea trupelor române în Basarabia, la cererea expresă a Sfatului Țării din Chişinău, organism creat la 21 noiembrie / 4 decembrie 1917 care a proclamat Republica Democratică Moldovenească, în componența Republicii Federative Democratice Ruse. La 10/23 ianuarie, patru divizii românești (11 şi 13 infanterie, 1 şi 2 cavalerie) au trecut Prutul, iar la 13/26 ianuarie 1918, Divizia 11 infanterie, comandată de generalul Ernest Broşteanu, a intrat în Chişinău.

Reacția autorităților bolşevice de la Petrograd s-a concretizat într-un ultimatum şi apoi într-un document (13/26 ianuarie 1918) prin care relațiile cu România au fost rupte. El avea caracterul unei declarații de război, iar ca măsură punitivă, tezaurul românesc, depus spre păstrare la Moscova, a fost confiscat. Ca atare, România se afla în stare de război atât cu Puterile Centrale, cât şi cu Rusia bolşevică. Să mai reținem şi faptul că la 24 ianuarie / 5 februarie 1918, acelaşi Sfat al Țării a proclamat independența Republicii Democratice Moldovenești.

Prin urmare, situația politică şi militară a României era deosebit de complexă, clasa politică românească şi opinia publică fiind convinse că, în acel moment, „pentru noi, pericolul nu îl mai reprezintă germanii şi aliații lor, ci ruşii", ceea ce era doar parțial adevărat.

3. Care erau capacitățile militare ale României şi ale Puterilor Centrale în aceeaşi perioadă? (Care era raportul de forțe?)

La sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918, după abandonul trupelor ruse, întinsul front de circa 1.500 de km era apărat numai de armata română care avea 25 de mari unități (18 divizii de infanterie, două de cavalerie, cinci brigăzi de cavalerie). Puterile Centrale dispuneau, în septembrie 1917, de 24 de divizii, din care nouă germane, şapte divizii de cavalerie şi patru brigăzi, tot de cavalerie. Inamicul a făcut o serie de schimbări, transferând de pe Frontul Român zece divizii, dintre care şapte de infanterie, trei de cavalerie şi două brigăzi tot de cavalerie şi a adus alte patru divizii şi o brigadă mixtă. În pofida acestor schimbări, el dispunea de un raport de forțe favorabil în raport cu trupele române. Mai trebuie adăugat şi faptul, foarte important de altfel, că Puterile Centrale, în cazul reluării ostilităților, aveau posibilități de aprovizionare, pe când armata română trebuia să se limiteze doar la stocurile existente, orice legătură cu aliații occidentali fiind întreruptă.

4. Care erau planurile autorităților militare române privind continuarea operațiilor pe frontul din Moldova?

Având în vedere aliniamentul foarte întins al frontului, Marele Cartier General a preconizat o conduită defensivă. Într-o primă fază, marile unități trebuiau să ducă lupte de ariergardă în spațiul dintre

Carpații Orientali și Siret, această regiune urmând a fi abandonată. În acest scop formațiunile de servicii au fost retrase în stânga Siretului. La fel s-a procedat și cu artileria grea, marilor unități fiindule lăsată doar cea mobilă.

Poziția principală de rezistență era stabilită pe diverse poziții organizate între Siret și Prut, între care amintim: Adjud-Nicorești-nord-est Tecuci-Băleni-Lacul Brateș; Valea Șerbului (pe Siret)-nord Vulturești-Iveşti-Oancea. O variantă mult discutată a fost așa numitul „triunghi al morții", în cadrul căruia armata română urma să susțină o ultimă luptă împotriva inamicului. El era jalonat de localitățile Tecuci-Vaslui-Huși.

O altă variantă luată în calcul de autoritățile militare, în fapt reactualizată în noile condiții, a fost retragerea în Rusia, mai precis în Basarabia și regiunea Odessa. După ce Puterile Centrale au dat, la 17 februarie / 2 martie 1918, ultimatum României, Marele Cartier General a decis ca, în caz de ofensivă a inamicului, trupele române să lupte pe aliniamente intermediare la sud de linia Râbnița-Făleşti-Kojucian (în Basarabia).

Se poate aprecia că Marele Cartier General a fost preocupat de găsirea unei soluții la problema strategică a României, elaborând diverse ipoteze în cazul continuării stării de război cu Puterile Centrale. Opțiunile sale erau restrânse dată fiind izolarea totală în care se găsea țara, după ce Rusia ieșise din conflict.

5. Care erau intențiile strategice ale comandamentului Puterilor Centrale în eventualitatea continuării operațiilor în Carpații Orientali?

Încetarea ostilităților pe Frontul Oriental a creat condiții pentru ca Puterile Centrale să deplaseze trupe pe alte teatre de operații în special pe cel occidental, care era decisiv. În consecință, Frontul Român a fost slăbit cu cinci mari unități. Pentru înțelegerea situației operative complexe, se impune precizarea că, după investirea guvernului Alexandru Averescu, acesta a acceptat trecerea prin teritoriul românesc, în cursul lunii februarie 1918, a unor detașamente de trupe austro-ungare pentru a ocupa Odessa. De asemenea, în cursul aceleiași luni, au trecut prin nordul teritoriului românesc, în Ucraina, o serie de detașamente aparținând diviziilor 217 infanterie germană,1 cavalerie germană, 7 cavalerie austriacă, Brigăzii 145 austriacă.

Prin urmare, Puterile Centrale aveau posibilitatea să atace armata română atât din nord (varianta cea mai periculoasă pentru Marele Cartier General Român), cât și de pe aliniamentul de contact din Carpații Orientali și Siretul inferior. De altfel, aceasta a fost și intenția operativă când s-a decis denunțarea armistițiului și trimiterea unui ultimatum României.

6. Cum evaluați percepțiile clasei politice românești asupra situației politice și militare a țării la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918?

Până la defecțiunea rusească, în interiorul clasei politice românești a predominat ideea păstrării alianței cu Antanta prin rezistență militară împotriva Puterilor Centrale. După încheierea armistițiului, opiniile oamenilor politici români au devenit mai nuanțate, unii dintre ei luând în calcul și alte posibilități decât rezistența până la ultimul om. Au rămas consecvenți cu ideea păstrării cu orice preț a alianței cu puterile occidentale, grupate în Antanta, o serie de lideri cum ar fi: regina Maria, Take Ionescu, Matei Cantacuzino ș.a. Aceştia erau convinși de victoria Antantei și subliniau că România trebuie să accepte orice sacrificiu pentru a putea păstra intacte atât onoarea, cât și drepturile pe care aliații le-au consacrat juridic. Dacă în cazul reginei Maria se poate vorbi de o convingere de nezdruncinat, în cazul lui Take Ionescu și al conservatorilor din jurul său, aflați, în acel moment, la guvernare, guvernul de uniune națională, au intrat în calcul, pe lângă viziunea pe termen lung ce s-a dovedit corectă, și anumite calcule de ordin politic. Prezent la reuniunea care a decis conduita conservatorilor grupului condus de Take Ionescu, memorialistul de excepție care a fost Constantin Argetoianu rezuma, astfel, concepția acestuia: „Eu vă propun să ne declarăm hotărât și pe față împotriva oricăror tratative de pace. Dacă vrea Brătianu pacea tot se va face și noi rămânem cu gestul frumos. Dacă Brătianu nu vrea pace și n-o s-o încheie, vom putea spune că noi l-am împiedicat s-o facă. Nu riscăm nimic și rămânem credincioşi crezului nostru". (Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri,* volumul al IV-lea, partea a V-a (1917-1918), ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, Humanitas, București, 1993, p. 93).

De cealaltă parte, I.I. C. Brătianu a conștientizat situația deosebit de grea a României și a încercat, fără succes, de altfel, să convingă aliații de necesitatea încheierii unui păci separate cu Puterile Centrale. Concepția lui politică era mai flexibilă și ea poate fi sintetizată în cele scrise de Alexandru

Averescu în urma şedinţei guvernului din 7 decembrie 1917 (stil vechi) la care au participat şi cei mai importanţi lideri militari. „Brătianu, notează Averescu, spune că trebuie să facem orice sacrificiu, care ar servi aliaţilor, dar este de cântărit bine, ce sacrificii facem şi ce ajutor aducem Aliaţilor prin ele" (Mareşal Alexandru Averescu, *Notiţe zilnice din război*, volumul 2 (1916-1918), ediţie îngrijită, studiu introductiv şi note de Eftimie Ardeleanu şi Adrian Pandea, Editura Militară, Bucureşti, 1992, p. 222).

Foarte abil, el a determinat începerea negocierilor de pace, dar nu de către guvernul pe care îl conducea, ci de cel ce avea în frunte pe generalul Alexandru Averescu, investit la 29 ianuarie /10 februarie 1918. Liderul liberal i-a cerut lui Averescu să ducă tratativele cu Puterile Centrale „cu mâna pe sabie", ceea ce ar fi trebuit să însemne o tergiversare la maximum a acestora, eventual şi prin ameninţarea cu recursul la reluarea ostilităţilor, ceea ce nu convenea Puterilor Centrale.

Averescu, avid de putere, convins că a venit şi momentul său istoric pe plan politic, după ce în bătălia de la Mărăşti a cucerit gloria militară, nu s-a conformat sfatului venit din partea experimentatului Brătianu, care a reuşit să păstreze România doi ani în afara conflictului. Uzând de relaţiile personale cu von Mackensen stabilite cu două decenii în urmă, el s-a deplasat la Bucureşti, încercând să obţină condiţii cât mai favorabile din partea Centralilor. Nu a reuşit şi în urma ultimatumului dat de Puterile Centrale(17 februarie / 2 martie 1918) s-a încheiat, la Buftea, tratatul preliminar de pace între România şi Puterile Centrale. La 5/18 martie 1918, guvernul Averescu a demisionat, puterea fiind încredinţată unui cabinet condus de Alexandru Marghiloman, care a accelerat tratativele de încheiere a păcii separate. Tratatul a fost semnat la 24 aprilie / 7 mai 1918, la Bucureşti.

Mai trebuie menţionate şi presiunile mari exercitate de Centrali asupra regelui Ferdinand, care, în cadrul umilitoarei întrevederi de la Răcăciuni (14/27 februarie 1918) cu Ottokar von Czernin, devenit ministrul de externe al dublei monarhii, i s-a dat un ultimatum – păstrarea Coroanei în schimbul acceptării condiţiilor de pace.

Orientarea spre compromis şi înţelegere cu Puterile Centrale a unei părţi importante a clasei politice româneşti se mai explică şi prin oboseala războiului, manifestată, între altele, şi în irepresibila dorinţă de pace manifestată de către ostaşii de pe front. Imensa popularitate a generalului Averescu din anii 1917-1918 se explică şi prin calitatea de „om al păcii" atribuită de masele de ţărani-ostaşi fostului lor comandant.

Clasa politică românească a conştientizat situaţia excepţional de grea a ţării, creată ca urmare a evenimentelor din Rusia şi a ieşirii acesteia din război, dar opţiunile sale au fost diferite, chiar contradictorii. Cei mai mulţi oameni politici au refuzat „soluţia eroică" a rezistenţei până la capăt, optând pentru alte căi, fie de temporizare, fie de înţelegere cu inamicul. Nu era, însă, o situaţie anormală, având în vedere că la declanşarea conflictului mondial şi apoi, în cei doi ani de neutralitate, partidele politice şi liderii lor au avut atitudini similare.

7. Cum evaluaţi concepţiile establishmentului militar românesc faţă de perspectiva continuării/întreruperii operaţiilor?

Ca şi oamenii politici români, liderii militari au avut o perspectivă clară asupra situaţiei ţării după ce Rusia a ieşit din război, dar şi opţiuni diferite asupra căilor de urmat. Generalul Prezan, şef al Marelui Cartier General, aprecia că se impunea organizarea unei rezistenţe, dar nu îşi făcea iluzii asupra rezultatului ei. Generalul Prezan împărtăşea în bună măsură ideile generalului Berthelot, şeful Misiunii Militare Franceze, care aprecia că Frontul Român trebuia să rămână activ cu scopul imobilizării unor forţe cât mai importante. În acest mod, Germania nu putea întări Frontul de Vest, unde luptau armatele franceze şi engleze (Detalii în Petre Otu, *Mareşalul Constantin Prezan. Vocaţia datoriei,* Editura Militară, Bucureşti, 2008, p. 226-240).

Tot pentru rezistenţa armată s-au pronunţat şi cei doi comandanţi de armată – generalii Eremia Grigorescu şi Arthur Văitoianu –, deşi ei ştiau care le sunt posibilităţile. Cât priveşte pe generalul Constantin Iancovescu, ministrul de Război, el aprecia că o rezistenţă este inutilă, iar singura alternativă a guvernului era o pace negociată cu guvernul.

Un caz special l-a reprezentat generalul Alexandru Averescu, comandant al Armatei a II-a care se bucura de o popularitate imensă în rândul oştirii şi a opiniei publice. El nutrea mari ambiţii politice, iar până la desemnarea sa ca premier, a adoptat o poziţie ambiguă. Pe de o parte sublinia marile neajunsuri ale trupelor din subordine, în cazul în care se decidea rezistenţa, iar pe de altă parte

acuza factorul politic de indecizie, de lipsă de viziune. Din momentul preluării funcției de prim-ministru, opțiunea sa a fost neechivocă, el purtând tratative cu inamicul în vederea unor aranjamente de pace (detalii în Petre Otu, *Mareşalul Alexandru Averescu. Militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, Bucureşti, 2005, p. 192-212).

8. Care ar fi fost profilul operațiilor pe frontul din Moldova în cazul continuării ostilităților?

În cazul continuării ostilităților, în acord cu proiectele elaborate la nivelul Marelui Cartier General, operațiile ar fi luat turnura unor acțiuni pe aliniamente intermediare, care ar fi avut drept rezultat fie o ultimă confruntare decisivă (cazul „triunghiului morții"), fie o capitulare a forțelor rămase valide. Un alt scenariu luat în considerare a fost o ofensivă generalizată, evident, fără şansă de reuşită. În acest caz se mergea pe formula lui Ion I.C. Brătianu că dacă trebuie să murim, măcar să murim frumos.

Un alt plan, discutat în rândul oamenilor politici şi al liderilor militari, a fost împrăştierea forțelor, fie pe pozițiile pe care se găseau marile unități, fie în spațiul dintre Siret şi Bârlad (varianta Prezan). În eventualitatea retragerii în Rusia, operațiile ar fi avut tot un profil defensiv, respectiv apărarea unei regiuni mai mult sau mai puțin întărite. Armata română nu avea posibilitatea ca printr-o retragere prin luptă sau un marş să poată să ia legătura cu aliații săi occidentali, aşa cum a fost cazul Serbiei care s-a repliat pe coastele albaneze şi a continuat lupta.

9. Puteau aliații occidentali să ajute militar România în cazul continuării ostilităților?

Răspunsul este categoric, nu. Toate rutele de aprovizionare erau blocate, astfel că armata română, în cazul unei rezistențe trebuia să conteze doar pe resursele proprii, atâtea câte erau la momentul respectiv. Marile depozite de muniție, armament, alimente, echipament care ar fi existat în Rusia erau, la începutul anului 1918, mai mult o himeră, deoarece parte dintre ele fuseseră confiscate de germani şi de bolşevici. În plus, accesul la ele era dificil din cauza rețelei de transport atipice; este cazul în primul rând al diferenței de ecartament al căilor ferate.

O formă de ajutor pentru armata română, în ipoteza că ar ar fi continuat rezistența, menținând frontul activ, ar fi fost declanşarea unei puternice ofensive a corpului expediționar franco-britanic de la Salonic, dar, ca şi în toamna anului 1916, o asemenea acțiune avea puține şanse de a fi materializată. Abia în toamna anului 1918, Armata de Orient, condusă de generalul Franchet d'Esperey, a declanşat o ofensivă de amploare, care a avut drept rezultat scoaterea Bulgariei din război.

10. Cât ar fi putut rezista armata română în fața armatelor Puterilor Centrale?

Opiniile specialiştilor militari erau foarte diferite. Generalul Iancovescu, ministrul de război, aprecia durata rezistenței la o zi fie că armata se retrăgea în sudul Rusiei, întrucât nu era nimic pregătit(depozite, căi de comunicații, lucrări genistice etc.), fie că se deplasa către Bârlad, caz în care rezervele de alimente se epuizau în 24 de ore. Generalul Alexandru Averescu estima la 23 de zile durata rezistenței, din care 13 zile pentru retragere şi 10 zile pentru luptele propriu-zise. Generalul Eremia Grigorescu era mai optimist, subliniind că armata română putea să reziste două luni. Pe baza propriilor cercetări, ținând cont de toți factorii implicați (raport de forțe, resurse, armament, muniție, posibilități de aprovizionare, moralul ofițerilor şi al trupei etc.) apreciez că armata română ar fi rezistat cel mult o lună de zile.

11. Care ar fi fost, pentru România, consecințele politice, militare, psihologice etc., ale rezistenței încununate de succes a armatei române în prima parte a anului 1918?

O rezistență încununată de succes a armatei ar fi fost varianta ideală pentru România. Ea şi-ar fi respectat în totalitate angajamentele asumate față de aliați la intrarea în război, iar prestigiul internațional ar fi fost foarte mare, atât în fața învingătorilor, cât şi în fața învinşilor. La Conferința de Pace, desfăşurată la Paris în anul 1919, România ar fi avut un alt statut, dar ținând cont de multitudinea de interese, de cele mai multe ori contradictorii, ale marilor şi micilor puteri, nu cred că s-ar fi obținut mai mult. Am în vedere delicata chestiune a Banatului pentru care prim-ministrul I.I.C. Brătianu a şi plecat de la Conferință, la începutul lunii iulie 1919. El a fost împărțit între Regatul sârbo-croato-sloven şi România, o asemenea idee fiind împărtăşită şi de liderul conservator Take Ionescu.

Pe plan intern, o rezistență încununată de succes în fața Centralilor în cursul anului 1918 ar fi

contribuit, de o manieră considerabilă, la consolidarea României postbelice. Românii ar fi avut o altă stare de spirit, iar disputele din interiorul clasei politice, dar şi al opiniei publice, legate de atitudinea faţă de inamicul din perioada 1916-1918, ar fi fost evitate. Pe termen mediu, rezistenţa victorioasă din anul 1918 ar fi dus, foarte probabil, şi la o altă conduită în vara anului 1940, atunci când România Mare s-a destrămat fără o ripostă militară, ce era imperios necesară.

Pe termen lung, rezistenţa din anul 1918 ar fi constituit un punct de reper esenţial pentru conştiinţa naţională, similară celei din anul 1917, din marile bătălii de la „porţile Moldovei" – Mărăşti, Mărăşeşti şi Oituz. Rămâne de discutat modul cum s-ar fi realizat unirea Basarabiei cu România, ţinând cont de faptul că acest act s-a materializat cu acordul expres al Germaniei. Este posibil ca aliaţii la Conferinţa de Pace de la Paris să fi acceptat reunirea Basarabiei, aşa cum au fost de acord cu reconstituirea ţărilor baltice.

12. Care ar fi fost consecinţele unui eşec al armatei române în cazul continuării ostilităţilor pe frontul din Moldova?

Un eşec, anticipat de toate analizele militare, ar fi avut consecinţe dintre cele mai diverse, preponderent negative pe termen scurt. Statul român şi armata sa ar fi fost desfiinţate, iar reconstituirea lor ar fi fost destul de problematică după război, ţinând cont de ascensiunea spectaculoasă a bolşevismului în estul şi centrul Europei. Practic, la sfârşitul conflagraţiei, pe lângă Rusia, bolşevicii preluaseră puterea în Ungaria, iar numeroase alte „revoluţii" au fost organizate în alte ţări, în special în Germania. Armata română, chiar dacă fusese demobilizată după pacea de la Bucureşti (24 aprilie / 7 mai 1918), a fost, la sfârşitul lui 1918 şi în anul 1919, singura structură de putere din regiunea de sud-est a continentului european, care a combătut cu succes acest curent radical ce îşi propunea desfiinţarea, atât prin subversiune externă, cât mai ales prin forţa armelor, a statului român reîntregit în anul 1918.

Reamintesc faptul că puterile Antantei au organizat o intervenţie militară în sudul Rusiei, măcinată de război civil, dar ea s-a soldat cu un eşec, întrucât corpul expediţionar s-a bolşevizat. La cererea aliaţilor, armata română a intervenit pentru a asigura protecţia militarilor care nu mai doreau să lupte. La aceasta se mai adaugă şi înfrângerea trupelor cehoslovace de către forţele militare ale regimului lui Bela Kun din Ungaria precum şi bine cunoscutul episod al războiului româno-maghiar din vara anului 1919. Concluzia este că, la sfârşitul conflagraţiei mondiale şi în perioada imediat următoare, puterile Antantei nu aveau capabilităţile militare necesare pentru a asigura pacea şi securitatea în centrul şi sud-estul Europei. Desigur, se poate pune întrebarea care ar fi fost soarta statului român şi a întregii regiuni de sud-est a continentului european fără prezenţa armatei române, dacă ea ar fi luptat până la capăt în iarna şi primăvara anului 1918 şi ar fi fost distrusă în întregime.

Pe termen lung, însă, o rezistenţă eşuată în faţa Puterilor Centrale ar fi sporit credibilitatea naţiunii române şi ar fi evitat acuzele de neloialitate atribuite României de către unii oameni politici sau istorici de peste hotare. Şi pe plan intern, spiritul de mândrie şi de solidaritate ar fi fost întărit, deşi la nivelul clasei politice este de presupus că n-ar fi lipsit disputele legate de „vinovăţiile" referitoare la această înfrângere.

13. Cum apreciaţi opiniile manifestate în istoriografia naţională şi internaţională faţă de opţiunea României de a încheia pace separată cu Puterile Centrale?

Finalul fericit al evoluţiilor din anii 1918-1919 a determinat ca o lungă perioadă istoricii români să nu-şi mai pună problema rezistenţei şi a consecinţelor ei. Cei mai mulţi au analizat evenimentele şi au concluzionat că soluţia aleasă, pacea cu duşmanul de până atunci, a fost cea mai bună, ea asigurând continuitatea statului, a dinastiei şi a armatei. Acest lucru a convenit şi multor oameni politici, mai ales celor de orientare liberală, dar nu numai, care au gestionat, nu fără erori grave de apreciere, dar şi de acţiune, această secvenţă dramatică din istoria naţională

S-a cristalizat, astfel, o tradiţie de sorginte pozitivistă, inaugurată, în bună măsură, de Constantin Kiriţescu, în celebra sa lucrare consacrată războiului de reîntregire, care a refuzat să ia în considerare o analiză ce operează cu principiul „ce s-ar fi întâmplat dacă". Justificată din cele mai multe puncte de vedere deoarece istoricul operează cu „regula epilogului", o asemenea orientare nu trebuie obligatoriu sancţionată. În anumite limite, interogaţia „ce s-ar fi întâmplat dacă" poate contribui la schimbări benefice de perspectivă pentru analiza istorică.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

ADRIAN PANDEA:

„...Nu cred că o rezistență armată, chiar încununată de succes, ar fi putut conferi ceva mai mult decât a obținut România la sfârşitul anului 1918”

1. Cum apreciați contextul politic şi militar extern sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?

Decisiv marcat de „defecțiunea” rusă. Incertitudinea privind decizia pe frontul de vest continua; anul 1917 a fost unul slab din punct de vedere militar pentru Aliați, dacă luăm în considerare avantajul politic şi militar obținut prin intrarea SUA în război. Dar victoria bolşevicilor în Rusia şi voința lor de a ieşi cu orice preț din război determinau o schimbare majoră în ecuația de forțe a Primului Război Mondial. Puterile Centrale (în special, Germania) scăpau de fatalitatea strategică a poziției lor geografice – angajarea pe două fronturi – şi dobândeau o libertate de mişcare care a avut (şi va avea) de-a lungul istoriei consecințe nefaste pentru adversarii occidentali (vezi 1870-1871 şi 1940).

2. Cum vedeți situația politică şi strategică a României la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?

Studiul întocmit de Ion Antonescu în decembrie 1917, „Constatări şi învățăminte în privința situațiunii actuale a armatei şi Țării Românești”, reflectă cât se poate de exact poziția țării după instaurarea puterii Sovietelor: „a) înconjurați din toate părțile de inamici [...] b) fără nicio speranță în posibilitatea celui mai mic ajutor; c) fără niciun loc de refugiu; d) fără linii de retragere; e) fără depozite de hrană şi munițiuni; f) fără bani, fără adăpost şi fără putința de a-şi procura echipamentul [...]”.

3. Care erau capacitățile militare ale României şi ale Puterilor Centrale în aceeaşi perioadă? (Care era raportul de forțe?)

Numeric, datorită situației extrem de schimbătoare pe frontul de est, poate că forțele române au fost peste cele ale Centralilor. Dacă în septembrie 1917, forțele ruse şi române însumau în jur de 75 de divizii de infanterie şi 10 de cavalerie, la începutul anului 1918 nu mai rămăseseră decât cele 15 divizii de infanterie şi 2 de cavalerie române. Centralii aveau aproximativ 36 de divizii de infanterie şi 10 de cavalerie în septembrie 1917, dar, datorită acalmiei de pe frontul din Moldova, au retras treptat forțe (în primul rând, cele bulgare şi otomane, apoi şi austro-ungare şi germane, ducându-le pe alte fronturi, inclusiv pe frontul de vest). Ludendorff spune că ar fi fost retrase 40 de divizii (deşi nu este foarte clar dacă numai de pe frontul românesc), ceea ce concordă cu constatarea sa că, în martie 1918, mai rămăseseră 4 divizii germane şi 2 austro-ungare.

Din punctul de vedere al efectivelor, armata română „de operații” număra, în decembrie 1917, 397 987 de ofițeri şi soldați. La aceştia se adăugau 183 000 de oameni din părțile sedentare, contingentele aduse din Muntenia la retragerea din 1916, voluntarii ardeleni. În aparență, forțe suficiente pentru a ține frontul din Moldova. Numai că situația se schimbase, frontul (dacă putea fi numit aşa) se lungise prin plecarea trupelor ruse şi prin dislocarea unor trupe în Basarabia pentru a contracara reacția trupelor ruse bolşevizate.

În altă ordine de idei, situația permitea Centralilor să manevreze liniştit şi să îşi aducă forțe

suficiente în cazul unei tentative românești de rezistență armată. România nu mai avea însă alte resurse umane la dispoziție, iar joncțiunea cu forțele alb-gardiste (Denikin, Kaledin) a rămas un vis al cabinetelor occidentale (în special al celui britanic).

4. Care erau planurile autorităților militare române privind continuarea operațiilor pe frontul din Moldova?

Documentul pe care l-am amintit mai sus preciza în ce mod putea armata română să susțină o decizie politică care ar fi presupus rezistența. Erau două soluții, de fapt două variante ale luptei „până la ultima extremitate": până la Prut sau dincolo de Prut, eventual chiar dincolo de Nistru și de Bug. Varianta rezistenței până la Prut a luat și forma mult-mediatizată a „triunghiului morții" (despre care foarte mulți cred, datorită unui cineast entuziast, că ar fi Mărăști-Mărășești-Oituz, ceea ce este complet greșit), un perimetru plasat undeva în zona Bârladului. Ea avea să fie abandonată datorită necesității intervenției în forță împotriva trupelor ruse și eșecului previzibil al unui aranjament politic și militar cu Ucraina. Nu au fost puțini cei care ne-au consiliat pentru o retragere în adâncimea teritoriului rusesc, cum a fost cazul ataşatului american, locotenent-colonelul Yates, care ne propunea retragerea dincolo de Bug, cu promisiunea că guvernul SUA ne va susține cu bani. Chiar dacă în 1917 fusese studiată o asemenea posibilitate, nimic nu era în realitate pregătit pentru acest gen de aventură.

Din păcate, indiferent de proveniența lor, îndemnurile aliate aveau ca scop nu salvarea României, ci a Rusiei și, implicit, a frontului de est.

5. Care erau intențiile strategice ale comandamentului Puterilor Centrale în eventualitatea continuării operațiilor în Carpații Orientali?

Memoriile lui Ludendorff arată că acesta și-a dorit încă din primăvara lui 1917 să rezolve o dată pentru totdeauna chestiunea românească. Desfășurarea evenimentelor politice și militare a împiedicat realizarea unei asemenea intenții, Ludendorff încercând să o readucă în prim-plan în toamna lui 1917. Prăbușirea Rusiei a determinat însă reducerea importanței României pentru frontul de est.

Ceea ce spune însă Ludendorff despre modul în care Reichul judeca importanța României pentru organizarea postbelică a Europei nu lasă loc la multe interpretări. O rezistență a României ar fi determinat o intervenție în forță și impunerea celor trei condiții puse de germani: alungarea dinastiei Hohenzollern, încetarea relațiilor cu Antanta și desființarea armatei.

6. Cum evaluați percepțiile clasei politice românești asupra situației politice și militare a țării la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918?

Cred că decizia din decembrie 1917 este luată cumva în oglindă față de cea din august 1916. Protagoniștii sunt aceiași (aliații occidentali, Rusia, România), miza, aceeași: din perspectivă românească – soarta țării –, din perspectivă occidentală – decizia pe frontul de vest. Rusia, ca întotdeauna, încearcă un joc propriu. De data aceasta, Brătianu nu mai cedează presiunii aliate, ci, forțat și de situație, încearcă să impună Aliaților soluția românească. Brătianu nu a fost o clipă tentat să facă politică anti-Antanta (nici nu mai putea în acel moment), decizia lui de a suspenda ostilitățile fiind o alegere clară între două pericole: unul imediat, al distrugerii României, celălalt, încă îndepărtat, al nerespectării unui tratat cu Marile Puteri.

7. Cum evaluați concepțiile establishmentului militar românesc față de perspectiva continuării/întreruperii operațiilor?

Au fost, inițial, două poziții divergente, determinate, în primul rând, de poziționarea față de puterea politică și de Aliați (mai precis, de reprezentanții lor la Iași): Averescu și Iancovescu – pentru armistițiu; Prezan, Antonescu și alții – pentru rezistența cu orice preț. Cea din urmă tabără era, în exprimarea tipică a epocii, pentru soluția rezistenței armate „până la ultima extremitate", care ne salva onoarea (varianta rezistenței pas cu pas, urmate de dispersarea armatei) sau, în varianta retragerii peste Prut, era „cea mai militărească, cea mai onorabilă". Această poziție era exprimată însă înainte de confruntarea cu trupele ruseți, urmată de dispariția acestora de pe front.

Ulterior, cele două poziții s-au reconciliat. Mai mult, rolul pe care Prezan l-a acceptat la începutul anului 1918 arată că liderii militari erau dispuși la sacrificiu pentru a salva monarhia și leadershipul politic.

Deşi guvernul Brătianu a prezentat armistiţiul ca pe o soluţie strict militară, decizia a fost în mod evident politică.

8. Care ar fi fost profilul operaţiilor pe frontul din Moldova în cazul continuării ostilităţilor?

Depinde la ce dată ar fi fost declanşată rezistenţa (în decembrie 1917 sau în februarie-martie 1918), de planurile celor doi beligeranţi. Cât ar fi putut fi menţinut însă moralul trupelor române în cazul unei rezistenţe sinucigaşe sau al unui marş în necunoscut? Cred că nu se poate supraevalua „cumînţenia" ostaşului român, care a rezistat atât de bine ademenirii bolşevice. Pentru o armată formată din ţărani, pentru care promisiunea reformei agrare contase foarte mult, părăsirea teritoriului naţional ar fi fost o încercare deosebit de dificilă, cu implicaţii greu de anticipat. În 1916, în retragere, mare parte din dezertori erau originari din teritoriile ocupate de inamic.

9. Puteau aliaţii occidentali să ajute militar România în cazul continuării ostilităţilor?

„Lumea întreagă este cu noi, dar nimeni nu ne poate ajuta!" spunea studiul citat anterior.

Dar de unde şi pe unde să vină acest ajutor? Numai din vest, pe mare (în condiţiile retragerii dincolo de Nistru), sau de la Salonic, terestru. Dar abia în septembrie 1918 această din urmă variantă avea să devină operabilă, ceea ce înseamnă că România ar fi avut nevoie de o rezistenţă solitară de 6-9 luni.

10. Cât ar fi putut rezista armata română în faţa armatelor Puterilor Centrale?

Sunt prea multe necunoscute pentru a face un calcul, răspunsul intrând într-un domeniu care depăşeşte chiar şi istoria contrafactuală.

11. Care ar fi fost, pentru România, consecinţele politice, militare, psihologice etc., ale rezistenţei încununate de succes a armatei române în prima parte a anului 1918?

Sincer, nu întrevăd care ar fi fost consecinţele imediate, fiindcă nu cred că o rezistenţă armată, chiar încununată de succes, ar fi putut conferi ceva mai mult decât a obţinut România la sfârşitul anului 1918. „Salvarea onoarei", amintită şi de liderii militari români în epocă, era totuşi un câştig prea mic faţă de miza aflată în joc... Bănuiesc că a fost luat în calcul exemplul Serbiei, dar apropierile între cele două cazuri sunt limitate.

Iar judecăţile în perspectiva istoriei ulterioare pot fi, în egală măsură, pozitive şi negative (vezi chiar cazul Serbiei).

12. Care ar fi fost consecinţele unui eşec al armatei române în cazul continuării ostilităţilor pe frontul din Moldova?

Anihilarea României ca stat independent sau transformarea ei în cine ştie ce ar fi creat o situaţie cel puţin dificilă, în orice caz, extrem de greu de descifrat. Germania, aşa cum ne dezvăluie Ludendorff, avea ca revendicare minimală şi obligatorie schimbarea dinastiei. Marile Puteri, în special Marea Britanie, aveau o cu totul altă agendă în această zonă şi erau dispuse la negocieri cu o Rusie albă, în orice formă s-ar fi coagulat ea. Chestiunea românească nu prezenta, la acea dată, o importanţă decisivă pentru a impune cu necesitate o anumită soluţie. Se deschidea astfel un evantai de posibilităţi, unele extrem de defavorabile nouă, la care nu puteam fi parte la nivel de putere statală.

Aşa cum arată generalul Max Hoffmann, deşi Pacea de la Brest-Litovsk a fost abrogată, prevederile sale în privinţa României şi a statelor succesoare Imperiului Rus nu au fost modificate/rectificate de Aliaţi după încheierea războiului. În cazul înăspririi condiţiilor păcii (de anticipat, în cazul unei rezistenţe armate), este posibil ca strategia şi logica „faptului împlinit" să nu ne fi avantajat.

Dezbatere
Putea România rezista militar în anii 1917-1918?

Colonel (r) dr. VASILE POPA:

„România, rămasă singură în fața inamicului, nu i-ar fi putut face față, iar acceptarea păcii era cea mai bună soluție de moment”

1. Cum apreciați contextul politic şi militar extern la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?

După ce în 1916, aplicând „strategia epuizării”, taberele beligerante suferiseră însemnate pierderi umane şi materiale, fără a se fi obținut certitudini asupra victoriei, anul 1917 a stat sub semnul unor schimbări semnificative în abordarea raporturilor militar-strategice şi politice la nivelul celor două tabere beligerante.

A. După cum se stabilese la Chantilly (decembrie 1916), Antanta urma să preia inițiativa prin acțiuni ofensive majore pe toate fronturile, cu lovitura principală în vest (Aisne-Franța, sub comanda generalului Nivelle) şi lovitura secundară în Flandra sub comandă britanică.

Printr-o lovitură combinată franco-britanică, germanii urmau a fi respinşi dincolo de Meuse şi chiar de Rin.

Ofensive aliate erau planificate şi pe celelalte fronturi prin care se urmărea:

– prăbuşirea Austro-Ungariei prin conjugarea eforturilor armatelor ruse şi italiene în Galiția şi Carpații nordici, respectiv în nordul Peninsulei Italice;

– scoaterea Bulgariei din luptă prin acțiunile conjugate ale armatelor ruse şi române la sud de Dunăre şi a Armatei aliate de la Salonic;

– înfrângerea Turciei prin acțiunea armatelor engleze în nordul Mesopotamiei.

B. Puterile Centrale au fost afectate mai mult de pierderile din anul 1916, decât puterile aliate. Rezervele lor, oricum mai mici decât ale adversarului, trebuiau conservate în vederea unei acțiuni decisive.

Pentru 1917, Centralii şi-au propus:

a) În plan militar:

– să atenueze efectul ofensivei Nivelle, printr-o repliere pe linia Siegfried, pregătită din timp;

– să declanşeze războiul submarin nelimitat cu scopul de a diminua forța economică a adversarului şi, indirect, a-i altera moralul.

b) În plan politic:

– eliminarea Rusiei din competiție printr-o mişcare revoluționară declanşată din interior, care să instituie pacea atât de mult aşteptată de poporul rus. Una dintre lozincile revoluționare era „jos războiul”. Acest scenariu a fost serios complicat de două evenimente majore:

b1) Izbucnirea revoluției ruse din februarie 1917 care va duce, spre finele anului, la căderea frontului aliat din Răsărit (1 500 km între Marea Baltică şi Marea Neagră)

– După armistițiul de la Brest-Litovsk (5 decembrie 1917), Rusia va încheia pace separată cu Puterile Centrale (Brest-Litovsk, martie 1918), creându-i României o situație disperată;

b2) Intrarea SUA în război de partea Antantei (aprilie 1917). Potențialul ei deosebit, militar şi economic, va înclina tot mai mult balanța în favoarea aliaților. Analişti militari din ambele tabere apreciau că pentru a anihila efectul intrării în război a SUA, Centralii trebuiau să obțină victoria în următoarele câteva luni.

– Din 30 iunie, şi Grecia (guvernul Venizelos) se alătură Antantei.

c) În plan diplomatic:

– la conferința de la Saint-Jean-de-Maurienne (aprilie 1917), Italia cere Franței şi Angliei să respingă propunerea de pace separată avansată de Austro-Ungaria.

Pe fronturi

– în Vest – semieşec al ofensivei Nivelle; înlocuirea sa cu generalul H. Ph. Pétain şi adoptarea ofensivelor metodice, cu caracter local;

– în Gaza – turcii rezistă atacurilor engleze;

– în Macedonia – ofensiva aliată nu înregistrează succesul scontat (mai 1917);

– în România – Centralii nu reuşesc să ocupe Moldova deşi transferaseră forţe însemnate din Macedonia.

2. Cum vedeţi situaţia politică şi strategică a României la sfârşitul anului 1917 şi începutul anului 1918?

Semnarea armistiţiului între Rusia Sovietică şi Puterile Centrale (5 decembrie 1917) împinge România într-o situaţie fără ieşire. Ea nu putea face faţă de una singură presiunilor exercitate de Centrali şi este nevoită să accepte tratative pentru a semna, la rându-i, armistiţiul cu Puterile Centrale (Focşani, 9 decembrie 1917).

În urma cererii ministrului de externe bolşevic, L. Troţki, ca România să-şi precizeze, până la 19 noiembrie 1917, poziţia faţă de intenţia declarată a Rusiei de a încheia armistiţiul, se întruneşte un consiliu militar în 18 noiembrie la care participă generalii Prezan, Iancovescu, Averescu, Grigorescu şi Berthelot.

Reprezentanţii armatei au declarat că „nu au nimic de obiectat contra respingerii armistiţiului, dacă guvernul, mai ales, consideră respingerea necesară şi din punct de vedere politic". La momentul respectiv se aprecia că trupele ruse din Moldova erau în parte sub controlul generalului Scerbacev, care nu agrea ideea păcii separate.

Evoluţia evenimentelor în Rusia şi pe frontul din Moldova a impus reanalizarea situaţiei şi revenirea asupra hotărârilor din 18 noiembrie privind neacceptarea armistiţiului. Consiliul din 21 noiembrie 1917 decide, în unanimitate, că „armistiţiul este impus de un caz de forţă majoră şi el va avea un caracter pur militar şi nu politic". Totodată s-a hotărât ca armistiţiul să fie semnat pe aceleaşi baze cu armata rusă „fără a se angaja câtuşi de puţin în vederea păcii". Marele Cartier General a transmis trupelor din subordine ordinul nr. 5163 prin care ostilităţile erau suspendate începând cu 22 noiembrie, orele 8 dimineaţa. Trupele rămâneau pe poziţiile pe care se aflau şi trebuiau să menţină vigilenţa necesară.

La sfârşitul lunii decembrie, Mackensen raporta Kaiserului: „Contactele cu ofiţerii români, ca şi comportamentul trupelor române pe linia de demarcaţie arată că armata română păstrează încă o disciplină severă".

3. Care erau capacităţile militare ale României şi ale Puterilor Centrale în aceeaşi perioadă? (Care era raportul de forţe?)

După oprirea forţelor Puterilor Centrale în Poarta Focşanilor, la sfârşitul lunii septembrie 1917 pe frontul românesc erau dispuse următoarele forţe:

Antanta

– forţe române: 17 divizii din care 2 divizii de cavalerie; 4 brigăzi de cavalerie;

– forţe ruse: 59 divizii de infanterie, 8 divizii de cavalerie.

În total: 76 divizii de infanterie; 10 divizii de cavalerie; 4 brigăzi de cavalerie

Puterile Centrale

– 36 divizii de infanterie, dintre care: 13 germane, 18 austro-ungare, 2 turce, 3 bulgare.

– 10 divizii de cavalerie dintre care: 8 austro-ungare; 1 bulgară; 1 germană.

Raportul de forţe ar fi fost favorabil Antantei, cu condiţia ca Rusia să-şi fi angajat întregul potenţial pentru cauza aliată. Cum noile organe de putere bolşevică au acţionat pentru semnarea armistiţiului şi păcii separate şi cum, chiar înainte de oficializarea încetării acţiunilor militare, armata rusă nu mai răspundea unei comenzi unice, raportul real de forţe era net favorabil armatelor centrale.

Mai mult, după semnarea armistiţiului dintre Rusia şi Puterile Centrale, trupele germane şi austro-ungare au ocupat Ucraina, ajungând până la Odessa. România era înconjurată de inamici şi în mod real nu mai putea să se angajeze în acţiuni militare cu şanse de succes. Singurul lucru pe care-l mai putea face era să tergiverseze negocierile pentru a-l determina pe inamic să menţină forţe pe Frontul Oriental.

La 6/18 decembrie 1917, maximaliştii au pus mâna pe comandamentul Armatei 4 ruse, dislocat la Roman, iar noul comandant, un sergent numit de bolşevici, a dat ordin de retragere a trupelor ruse de pe front. În acest fel, aripa dreaptă a Armatei 2 române a rămas complet descoperită.

4. Care erau planurile autorităţilor militare române privind continuarea operaţiilor pe frontul din Moldova?

La sfârşitul anului 1917, situaţia militară pe frontul din Moldova era foarte complicată, armata având de rezolvat simultan următoarele sarcini:

– acoperirea sectoarelor de apărare repartizate unităților ruse, în condițiile în care, stimulate de propaganda bolșevică, acestea părăseau frontul (retragerea Armatei 4 ruse era un fapt iminent încă din prima jumătate a lunii decembrie 1917);

– intervenție pentru stoparea jafurilor și a dezordinii produse de trupele ruse în retragere spre țară;

– trimiterea unor forțe în Basarabia pentru paza depozitelor (rezervelor) și a căilor ferate, împotriva trupelor bolșevizate;

– apărarea efectivă a frontului de la Galați la Noua Suliță (aceasta se putea face doar prin dispersarea forțelor și dispunerea lor pe o singură linie de apărare – fără niciun fel de organizare în adâncimea frontului –, ceea ce ar fi însemnat o eficiență scăzută.

Asupra posibilității sau imposibilității de a apăra linia frontului și a refuza armistițiul, în Consiliile militare desfășurate în decembrie 1917 și ianuarie 1918 reprezentanții militari au făcut următoarele aprecieri:

– Generalul Prezan și generalul Berthelot au opinat că se poate rezista, iar amenințările sunt doar pentru partea de nord a frontului, putând fi contracarate prin acțiunea a 3 divizii, care puteau fi pregătite în trei săptămâni. Ei apreciau că Centralii nu mai aveau suficientă artilerie grea și nu puteau suplimenta forțele în scurt timp pentru a declanșa ofensiva;

– Generalii Iancovescu și Averescu erau de părere că Centralii puteau denunța oricând armistițiul și relua lupta, pe motiv că se produceau mișcări de trupe pe front; în acest caz, Mackensen ar fi pregătit temeinic orice acțiune, victoria nefiind o mare problemă în fața unei apărări insuficiente.

Decizia încetării sau continuării acțiunii militare trebuia luată de guvern, militarii urmând să se conformeze în oricare dintre situații.

5. Care erau intențiile strategice ale comandamentului Puterilor Centrale în eventualitatea continuării operațiilor în Carpații Orientali?

Pentru 1917, în ceea ce privește Frontul Oriental, Puterile Centrale au elaborat un plan de operații care viza scoaterea României din război.

Astfel, Armata 9 germană trebuia să rupă apărarea și să dezvolte ofensiva spre nord în spațiul dintre Siret și Prut.

În același timp, Armatele 3 și 4 austro-ungare trebuiau să acționeze ofensiv în sudul Galiției și Bucovinei și să-și direcționeze efortul spre sud pentru a face joncțiunea cu Armata 9 germană în spatele forțelor române și ruse care ar fi fost nevoite să capituleze.

Pasul următor viza pătrunderea forțelor centrale în Basarabia și Ucraina, rezervoare de resurse care ar fi trebuit exploatate în folosul mașinii de război conduse de Germania.

La sfârșitul lunii decembrie 1917, pe teritoriul României se afla un efectiv de aproximativ 480 000 de oameni (în teritoriul ocupat și în zona frontului), efective care puteau fi folosite pentru exercitarea unor presiuni care să determine România să semneze pacea separată sau în scopuri operative, dacă acestea ar fi denunțat armistițiul.

După bătăliile din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz, cele două armate române și-au păstrat pozițiile pe aliniamentul pe care fusese oprit inamicul.

Armata 1 era dispusă pe un front de 56 de kilometri între Ireşti și Torceşti, iar Armata 2 pe un front de 65 de kilometri între Ireşti și Valea Uzului.

Ținând seama de situația generală a Frontului Oriental, în care marea problemă era comportamentul trupelor ruse (refuz de a lupta, dezertări și părăsiri ale frontului, fraternizări cu inamicul), cu ordinul nr. 4967/11.11.1917 Marele Cartier General a dispus să nu se mai execute operațiunile proiectate (acțiuni ofensive izolate pentru ocuparea unor poziții avantajoase).

Scopurile vizate erau de a se face față cu ușurință și cu propriile mijloace oricăror eventualități și de a se menține și dezvolta capacitatea de luptă a unităților.

6. Cum evaluați percepțiile clasei politice românești asupra situației politice și militare a țării la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918?

Situația deosebit de complexă din punct de vedere militar, în perioada analizată, reclama o solidarizare a întregii clase politice românești în jurul idealului național. Peste două treimi din

teritoriu erau sub ocupație inamică, structurile politice şi de stat aflate în Iaşi urmând să acționeze astfel încât să salveze ființa statală românească atât din fața inamicului consacrat, Germania şi aliații săi, cât şi din fața noului inamic, Rusia bolşevică.

Față de problema politico-militară majoră a perioadei, clasa politică s-a situat pe poziții diferite în funcție de modul în care percepea rezolvarea interesului național pentru moment, dar şi după război. La 19 noiembrie, situația contradictorie din Rusia mai lăsa loc unor oarecari speranțe în posibilitatea de a lupta împreună cu România evitând astfel armistițiul, dar, către începutul lunii decembrie 1917 devenise tot mai clar că rușii nu mai doreau să lupte şi că vor da mâna cu inamicul. În această situație, guvernul de coaliție (liberali-conservatori-democrați) a avut o poziție echilibrată între a semna sau nu armistițiul şi apoi pacea separată.

Dacă Take Ionescu, viceprim-ministru, susținea teza conform căreia România trebuia să rămână fidelă până la ultima extremitate, asta însemnând respingerea oricăror negocieri cu adversarul, premierul I.I.C. Brătianu a exprimat o poziție mai nuanțată: „...Trebuie să facem orice sacrificiu care ar servi Aliaților, dar este de cântărit bine ce sacrificii facem şi ce ajutor aducem prin ele".

Opoziția conservatoare era pentru semnarea rapidă a armistițiului şi înlăturarea dinastiei (P.P. Carp, Kostache Lupu, D. Nenițescu, Alex. Beldiman, Virgil Arion).

Alexandru Marghiloman era şi el pentru semnarea păcii, dar asta trebuia să se facă de către un guvern numit de rege. Poziția şi disponibilitatea sa de a acționa pentru obținerea unor condiții mai bune de pace l-au determinat pe suveran să-l aibă în atenție, ca o alternativă la guvernul Averescu.

Curentul socialist, al cărui exponent era Cristian Rakovski, fără a avea influență în decizia politico-militară, era susținătorul tezei bolşevicilor, care preluaseră puterea în Rusia, promovând încetarea războiului şi semnarea păcii.

După primirea ultimatumului german în 24 ianuarie 1918, prin care se cereau lămuriri asupra mişcărilor de trupe, premierul oscila între următoarele soluții:

– reluarea ostilităților, care, în situația dată, nu putea duce decât la ruină;

– tergiversarea tratativelor de pace în ideea de a se câştiga timpul necesar aliaților pentru a se redresa şi a ne veni în sprijin;

– începerea tratativelor de pace – imposibil de acceptat sub guvernul său, cel care declarase războiul în august 1916 şi care ar fi trebuit, prin urmare, să demisioneze.

Întrucât nu s-a putut lua o decizie asupra soluției care să satisfacă cerințele de ordin militar şi politic, guvernul şi-a dat demisia, generalul Averescu fiind însărcinat să formeze un nou cabinet.

7. Cum evaluați concepțiile establishmentului militar românesc față de perspectiva continuării/întreruperii operațiilor?

Numirea unui nou guvern (29 ianuarie 1918), în fruntea căruia era desemnat generalul Averescu, în a cărui componență au intrat oameni care nu mai făcuseră parte din guvernele anterioare (unii dintre ei nefiind nici măcar membri ai vreunui partid politic), ca şi primele măsuri inițiate de acesta vizau prelungirea stării de armistițiu, amânarea cât se poate de mult a păcii şi obținerea unor condiții cât mai bune pe timpul negocierii acesteia prin fructificarea mai vechii relații „de prietenie" dintre feldmareşalul Mackensen şi primul ministru român.

Istoricul militar Petre Otu apreciază că guvernul Averescu era „o emanație a trioului Brătianu–Ştirbei–Ferdinand, misiunea sa fiind sondarea păcii şi nu încheierea ei". De altfel, fostul prim-ministru îl sfătuise pe Averescu să negocieze „cu mâna pe sabie", ceea ce însemna o atitudine fermă, dar controlată, şi o cedare treptată şi în timp îndelungat la pretențiile germane.

Contactele şi discuțiile de la Buftea ale generalului Averescu cu feldmareşalul Mackensen şi apoi cu miniştrii de externe Kühlmann şi Czernin nu au condus la scăderea pretențiilor germane şi austro-ungare. Mai mult, pe 16 februarie, Centralii au somat guvernul că vor denunța armistițiul dacă până a doua zi la ora 12.00 nu se acceptau ca bază de discuții propunerile lor.

Au fost convocate trei şedințe ale Consiliului de coroană în 17, 18 şi 19 februarie pe timpul cărora s-a pus în discuție poziția pe care urma să o adopte România în raport cu Puterile Centrale, care transmiseseră deja condițiile de pace prin Ottokar Czernin.

Starea de adversitate dintre şeful Marelui Cartier General şi generalul Averescu, ajuns prim-ministru, s-a menținut şi în acele momente deosebit de grele, ceea ce a făcut ca generalul Prezan să nu fie convocat la şedința din 17 februarie.

Aşadar, trebuia lămurită dilema: acceptarea condiţiilor de pace sau rezistenţa armată, fiecare situaţie având consecinţe greu de evaluat.

Nu s-a putut tranşa poziţia ce urma a fi adoptată, singura idee degajată fiind aceea a rămânerii în funcţie a guvernului. Nici în şedinţele de a doua zi ale Consiliului de coroană şi guvernului nu s-a convenit asupra unei soluţii unanim acceptate, pe 19 februarie fiind convocat din nou Consiliul de coroană.

Au fost invitaţi şi reprezentanţii armatei, respectiv şeful Marelui Cartier General, generalul Prezan, cei doi comandanţi de armată şi intendantul general Zaharia, dar nu de guvern, ci de rege, mai exact spus de regina Maria.

S-au exprimat mai multe poziţii, fiecare dintre ele făcând apel fie la sentimentele de mândrie şi demnitate naţională, aşa cum era cazul reginei Maria care susţinea să reintrăm în luptă, fie la raţiunea de stat care însemna salvarea ţării prin acceptarea condiţiilor de pace, aşa cum s-a exprimat regele încă de la începutul şedinţei.

Reginei i s-au mai alăturat atât prinţul Carol, cât şi generalii Grigorescu şi Văitoianu care comandau cele două armate, deşi ştiau că acestea au un potenţial de luptă mult diminuat. Chiar dacă fusese sfătuit de Brătianu să susţină rezistenţa armată în faţa inamicului, generalul Prezan a trebuit să recunoască faptul că armata suferea de mari lipsuri şi nu ar fi avut sorţi de izbândă dacă s-ar fi respins pacea. Aceasta a fost şi concluzia finală a şedinţei. Intendantul general Zaharia a spus că, din punct de vedere al subzistenţelor, rezistenţa era o utopie.

Semnarea păcii separate dintre Rusia şi Germania la 18 februarie/3 martie 1918 (Brest-Litovsk) a întărit concluzia că România, rămasă singură în faţa inamicului, nu i-ar fi putut face faţă, iar acceptarea păcii era cea mai bună soluţie de moment, cu toate consecinţele negative în plan diplomatic.

Fostul premier I.I.C. Brătianu, dispus să ofere sprijin guvernului indiferent de ce hotărâre va lua, a ţinut să dea două sfaturi:

– pacea să fie semnată de cei rămaşi la Bucureşti (liderii conservatori Marghiloman, Carp ş.a.), care ar fi putut obţine condiţii mai bune;

– condiţiile de pace, oricât de dure ar fi, să fie acceptate în bloc şi fără discuţii, pentru a putea arăta lumii că ele au fost dictate (impuse) şi nu negociate.

Partidul Conservator-Democrat, prin liderul său Take Ionescu, a rămas la vechea poziţie – rezistenţa armată –, demararea negocierilor de pace fiind motivul pentru care va părăsi guvernul. Partidul Conservator nu îmbrăţişa soluţia păcii pentru că dorea ca România să-şi păstreze drepturile faţă de aliaţi aşa cum se convenise la 4/17 august 1916.

8. Care ar fi fost profilul operaţiilor pe frontul din Moldova în cazul continuării ostilităţilor?

În timp ce ruşii şi germanii discutau asupra încheierii armistiţiului (care se va semna la 22 noiembrie / 5 decembrie 1917 pentru perioada 24 noiembrie-2 decembrie / 7-15 decembrie 1917), regele a convocat Consiliul de război în 18 noiembrie / 1 decembrie 1917, unde au participat reprezentanţii politicii de decizie, dar şi capii armatei române şi generalul Berthelot. S-a hotărât în unanimitate:

– să nu se ţină seama de starea de armistiţiu (nu era semnat, dar se manifesta în fapt) dintre ruşi şi germani şi să se închidă breşele create prin plecarea ruşilor;

– niciun amestec în cazul semnării unui armistiţiu ruso-german; refuzarea oricărei propuneri; interzicerea oricăror fraternizări cu inamicul; nicio provocare a inamicului, dar respingerea oricărui atac;

– dacă ruşii părăseau în totalitate frontul, trupele române să se retragă pe un nou front în faţa Prutului, cuprinzând şi Iaşii, cu posibilitatea de a-şi sprijini flancurile pe acest râu;

– măsuri de protecţie împotriva jafurilor trupelor ruseşti care se retrăgeau în debandadă.

Generalul Berthelot, împotriva tuturor evidenţelor, aprecia că armistiţiul nu trebuie încheiat. În concepţia sa, armata română trebuia să lupte până la limitele sale de apărare şi apoi să se retragă în Ucraina (independentă din 29 noiembrie 1917), coalizându-se cu forţele de aici care se opuneau Rusiei bolşevice. Mai exista şi varianta propusă de generalul Berthelot ca armata română să se retragă în Rusia, spre Don şi Caucaz, pentru a face joncţiunea cu armata engleză din Mesopotamia, concomitent cu deplasarea diviziilor de prizonieri, cehă şi sârbă, organizate în Rusia. Considerat nerealist şi aventuros, acest plan a fost respins de toţi cei care ar fi fost implicaţi (români, cehi şi sârbi).

9. Puteau aliații occidentali să ajute militar România în cazul continuării ostilităților?

Din datele prezentate în istoriografia Primului Război Mondial rezultă că țările occidentale, Italia şi, în mod special, Franța şi Marea Britanie, erau preocupate, către finele anului 1917, de contracararea loviturilor planificate de Centrali, în special a celei care viza zona de joncțiune dintre armatele engleze şi franceze. Nici pe frontul italian, Antanta nu putea fi liniştită, fiind nevoită să transfere forțe în peninsulă, sub comanda generalului Foch, pentru a evita prăbuşirea armatei italiene. Astfel întărite, trupele aliate au putut rezista atacului german şi austro ungar de la Monte Grappa (26 noiembrie).

După ce la sfârşitul lunii noiembrie 1917, armata germană a executat lovitura în sectorul de la Cambrai şi a recuperat terenul pierdut, Marele Cartier General german a început transferul mai multor divizii din Răsărit în Vest. Până în aprilie 1918 fuseseră transferate în vest 48 dintre divizii.

Nici ofensiva aliată din Flandra nu poate fi trecută la capitolul victorii, englezii pierzând 332 000 oameni față de 217 000 cât au totalizat pierderile germane.

Din datele prezentate de generalul H. Ph. Pétain, rezultă că în lunile ianuarie-februarie 1918 germanii se pregăteau să concentreze în Franța forțe semnificative (200 divizii active, 100 divizii de rezervă, 1 600 baterii grele şi încă 1 000 de baterii grele în rezerva strategică) ceea ce obliga Marele Cartier General francez la adoptarea unei atitudini defensive în Vest, cel mai devreme până la debarcarea marilor unități americane.

Toate acestea demonstrează faptul că occidentalii aveau problemele lor pe Frontul de Vest, iar insistența pentru menținerea activă a Frontului Oriental, mai ales în condițiile semnării păcii separate de către Rusia, nu era întâmplătoare. Se dorea imobilizarea pe acest front a numeroase forțe germane şi austro-ungare care, altfel, ar fi fost transferate în vest.

În aceste condiții este foarte greu de spus dacă exista disponibilitatea țărilor occidentale de a sprijini frontul român. Înclin să cred că nu exista această disponibilitate.

Fostul ministru francez Albert Thomas, care vizitase frontul român, afirma că, la sfârşitul anului 1917, Antanta nu era în stare să se achite în mod eficace de obligațiile pe care şi le luase față de România, aşa cum nu făcuse nici până atunci: „Dacă este cineva care a fost trădată, aceasta nu este Antanta, ci România care a fost trădată chiar în momentul când a pornit atacul, atunci când era îndreptățită să aibă certitudinea că va dispune din abundență de echipament şi muniție, şi trădată din nou după atac, când ne aflam în Rusia, iar misiunile franceze răspândite de-a lungul căilor ferate ruseşti erau incapabile să îndrepte spre România echipament şi munițiile de care aceasta avea nevoie".

10. Cât ar fi putut rezista armata română în fața armatelor Puterilor Centrale?

Analiza acestei chestiuni la nivelul conducerii politice şi militare s-a făcut în cadrul consfătuirii din 21 decembrie 1917, la care au participat regele, primul-ministru, generalii Prezan, Iancovescu, Grigorescu, Văitoianu şi Averescu.

– Generalul Grigorescu a apreciat că frontul se poate menține şi două luni;

– Generalul Averescu a dat ca termen de rezistență o lună, ținând seama şi de dificultățile retragerii.

În caz că s-ar fi optat pentru continuarea operațiunilor, armata română ar fi trebuit să reziste până în momentul în care armatele occidentale ar fi obținut victoria pe Frontul de Vest şi ar fi putut disponibiliza forțe de sprijin pentru frontul din Moldova. În fapt, pe Frontul de Vest situația era critică pentru că:

– Puterile Centrale planificaseră acțiuni ofensive de mare amploare în vest (ipotezele „Saint-Georges" şi „Castor şi Pollux"), cu scopul de a tranşa soarta războiului în primele 6 luni ale anului 1918;

– Puterile Antantei nu aveau capacitatea, în prima parte a anului 1918, să reacționeze eficient la acțiunile ofensive locale germane, fiind de cele mai multe ori surprinse, deşi cunoşteau intențiile şi pregătirile adversarului;

– nu au ajuns la un consens asupra coordonării militare a eforturilor decât în 3 aprilie 1918, când generalului Foch i-a fost încredințată comanda unică pe Frontul de Vest.

Cu toate problemele pe care le aveau, Puterile Centrale dispuneau de un potențial ofensiv remarcabil:

– din 18-19 ianuarie 1918, germanii şi austro-ungarii încep înaintarea spre Kiev cu acordul Radei Centrale; se semnează pacea între Puterile Centrale şi guvernul ucrainean, iar din 28 ianuarie trupele lor vor mărşălui spre Odessa;

– în 18 februarie, armata germană reia ofensiva împotriva Rusiei Sovietice, înaintând pe un front larg, între Riga şi Volhinia. La 24 februarie ajung pe aliniamentul Pskov, Reval, Talin (Marva);

– la 3 martie, Rusia semnează pacea separată cu Puterile Centrale. Diviziile germane înaintează spre Don şi Crimeea până pe linia Peipus–Harkov–Rostov–Marea de Azov.

În acest context, la 5 februarie 1918, guvernul român primea o notă ultimativă prin care era ameninţat că vor reîncepe ostilităţile prin atacuri nimicitoare dacă nu se vor deschide convorbiri diplomatice pentru încheierea păcii.

Germanii transferă pe Frontul de Vest câteva divizii, în rezerva strategică, dar menţin în zona orientală (Rusia, Ucraina, România) 53 de divizii şi 13 brigăzi mixte, totalizând 1 milion de oameni.

În februarie 1918, pe Frontul de Vest raportul de forţe era defavorabil Antantei (177 de divizii faţă de 197 divizii germane).

Pe aceste date se poate aprecia că disponibilitatea acesteia de a susţine frontul din Moldova era minimă, mai ales că acţiunile ofensive ale germanilor s-au desfăşurat cu succes pe frontul din Franţa până în prima parte a lunii iunie şi abia pe 6-9 iunie aliaţii au putut stăvili asalturile germane pe Marna, preluând iniţiativa în a doua jumătate a lunii iulie (Operaţiunea Aisne-Marna).

11. Care ar fi fost, pentru România, consecinţele politice, militare, psihologice etc., ale rezistenţei încununate de succes a armatei române în prima parte a anului 1918?

În plan psihologic:

– succesul ar fi însemnat o creştere a moralului şi încrederii în forţa şi tăria de caracter a armatei române, atât din partea populaţiei României, cât şi în plan extern, chiar dacă pierderile umane şi materiale ar fi fost mai mari;

– s-ar fi consolidat bunele impresii faţă de modul în care s-au comportat trupele române în vara anului 1917 şi faţă de rezistenţa acestora la fenomenul bolşevizării în toamna aceluiaşi an, cu beneficii majore în planul imaginii armatei şi a autorităţilor statale.

În plan militar şi politico-diplomatic:

– Aliaţii ar fi adoptat o poziţie de respect faţă de poporul şi armata română şi ar fi acţionat fără rezerve pentru susţinerea intereselor naţionale româneşti la Conferinţa păcii, aşa cum se angajaseră prin Convenţiile politică şi militară din 4/17 august 1916;

– Victoria aliată ar fi survenit mai repede, iar pierderile umane ar fi fost mai mici pentru toate părţile beligerante;

– Cum revoluţia din Rusia îşi produsese în parte efectele în ceea ce priveşte drepturile popoarelor Rusiei (Declaraţia din 1/14 noiembrie 1917), foarte probabil, procesul realizării statului naţional unitar ar fi urmat acelaşi curs inclusiv în privinţa Basarabiei, pentru că:

– Rusia bolşevică, iniţiatoare şi promotoare a principiului autodeterminării popoarelor nu ar fi putut să pună în discuţie realizarea în practică a acestuia; în plus frământările interne deosebite nu ar fi permis autorităţilor să se ocupe de problema naţionalităţilor;

– Franţa, Anglia şi Italia nu ar fi avut nici un motiv să se opună alipirii Basarabiei la Ţara mamă mai ales că serviciul pe care România l-ar fi adus aliaţilor ar fi fost deosebit. În plus, se putea spera că România întregită va constitui o barieră serioasă în calea bolşevizării zonelor adiacente Rusiei împiedicând exportul de revoluţie.

12. Care ar fi fost consecinţele unui eşec al armatei române în cazul continuării ostilităţilor pe frontul din Moldova?

– Ocuparea întregii ţări şi, în cazul victoriei finale a Puterilor Centrale (situaţie puţin probabilă, totuşi) dispariţia sa ca entitate statală prin împărţirea între învingători;

– Creşterea semnificativă a pierderilor umane şi materiale şi prelungirea războiului;

– Alterarea semnificativă a independenţei şi suveranităţii naţionale şi instaurarea unui regim de ocupaţie temporară (cu consecinţele sale) până când Aliaţii ar fi obţinut victoria;

Acestea ar fi condus la:

– involuţie în plan economic şi exploatarea de către ocupant a resurselor ţării;

– scăderea dramatică a nivelului de trai al populaţiei şi transformarea acesteia în forţă de muncă ieftină, folosită discreţionar.

INFLUENȚA LIMBAJULUI MILITAR (DACO-)ROMAN ASUPRA LIMBII ROMÂNE (II)

Dr. CRISTIAN MIHAIL

Abstract

In this article, I have solved the controvery regarding the Latin etymology of some Romanian words – apparently in collision with their semnatics – by placing their etymona in the military (Dacian-)Roman environment – where (by the specific semantic changes) were perfected the new and surprising senses of these Romanian words, as: 1) Lat. cofea „night cap" > Rom. coif „halmet"; 2) Lat. in-sellare „to put the saddle on horse" > Rom. a înşela „to cheat"; 3) Lat. pop. ingannare „to cheat" (sense transfered în lat. in-sellare) > Rom. a îngâna „to imitate"; 4) Lat. milles „soldier" > Rom. mire „fiancé"; 5) Lat. plicare „to fold (the tents)" > Rom. a pleca „to leave"; 6) Lat. rostrum „beak at prow of Roman warship" > Rom. rost „sense", „role"; 7) Lat. fossatum „trench" > old Rom. fsat > Rom. sat „village"; 8) Lat. sĕssus „place for stay, for tents" > Rom. şes „plane"; 9) Lat. soldi „devaluated golden currencies" > Rom. solzi „scales"; 10) Lat. squama „scale" (sense transfered in lat. soldi) > Rom. scamă „lint".

By the analysis of the Latin vocabulary, inherited in romanian language, I find out a lot of unprecedented semantic changes in the military (Dacian-)Roman environment.

***Keywords**: Romanian language, military (dacian-)roman jargon, etymona, senses, semantic changes, inherited Latin vocabulary.*

MODIFICĂRI SEMANTICE DE MEDIU MILITAR (DACO-)ROMAN

În articolul publicat în numărul precedent al Revistei de Istorie Militară, am prezentat modificările semantice general acceptate ca având origini militare (daco-)romane. Vom continua cu analiza categoriei cuvintelor de mai jos.

Etimologii şi explicații semantice controversate, rezolvate prin integrarea „rătăcirilor" în mediul militar (daco-)roman

Din analiza lingvistică a primei categorii de modificări semantice, am constatat şi postulat importanța unui factor extrinsec limbii, anume cel al influenței istorice puternice a unui amplu mediu militar(daco-)roman asupra lexicului latinei orientale (carpato-dunărene). Astfel, vom clarifica etimologiile şi semantica în controversă ale următoarelor cuvinte româneşti.

1. Dr. ***coif*** este admis – exceptând pe Cihac, (D, II, 697), care îl consideră neologism – ca moştenit din lat. pop. *cofea* „scufie", provenit din germ. vestic *kufia* „bonetă" (<lat. *cuppa* „cupă"). Cu acest sens, a fost continuat în vest: prov., pg. *coifa*, it. (*s*)*cuffia* ş.a. (REW, 2024).

Rom. *coif* denumeşte „casca de metal sau de piele, purtată în evul mediu de militari în luptă, pentru protejarea capului" (şi, prin extindere, „cascheta de hârtie în joaca copiilor sau pentru protejarea capului de soare"). Ne este clar că acest sens s-a născut din cel de „scufie", printr-un proces metaforic de mediu militar, în cadrul căruia s-a stabilit o analogie ironică între „casca militară" şi „boneta (de noapte)". În felul acesta se înlătură „dificultăţile" de explicare a sensului rom. *coif* (A. Graur, *Corrections*) sau „incertitudinea" etimologiei sale (Battisti-Alessio, DEI).

Pentru sensul „coif", în limbile romanice occidentale sunt utilizaţi, descendenţi ai germ. vestic **helm* „coif" (prin latina populară): it. *elmo*, fr. *heaume* ş.a. (REW, 4101; DEF).

2. Dr. ***a înşela*** provine din lat. *in-sellare* (EWR, 1490 ş.a.), compus cu *sella* (de altfel, continuat în dr. *şa*), care denumea „scaunul ce se aşeza pe spatele calului, pentru comoditatea şi siguranţa călăreţului" (DLR). Alte ipoteze etimologice – precum cea a lui Weigand (din bg. *msel* „pungăşie") ş.a. (consemnate în DER, 7301) – au fost înlăturate ca fiind „improbabile şi nici necesare" (REW, 7795 ş.a.). Vom subscrie la REW, prin a constata apartenenţa cuvântului la mediul militar roman şi/sau al rezistenţei armate daco-romane, argumentând după cum urmează.

Dr. *a înşela* are două sensuri: 1. (înv.) „a pune şeaua pe cal" şi 2. „a păcăli". Cu primul sens are termeni corespunzători în grupul limbilor neolatine occidentale, moşteniţi tot din lat. *(in)sellare*, precum fr. *seller* ş.a. (REW, 7795), care însă nu au şi sensul „a păcăli".

Rătăcirile etimologice în acest caz ar fi fost evitate dacă dificultatea semantică dintre ,,a pune şaua pe cal" şi a ,,păcăli" ar fi fost înlăturată prin observarea metaforei populare militare care leagă aceste sensuri. Această comparaţie semantică ar putea fi atribuită şi mediului agropastoral, dacă s-ar face abstracţie de faptul că cei ce ară sau păstoresc folosesc doar animale deşelate. Ideea este sprijinită de uitarea lat. *in-sellare* în dialectele sud-dunărene ale comunităţilor care, în locuri neinvadate continuu, nu mai foloseau călăreţi pentru atacuri sau retrageri rapide.

Pentru sensul ,,a înşela", în celelalte limbi romanice, sunt prezenţi termeni fără legătură cu limbajul militar al călăreţilor, precum fr. *tromper* provenit din fr. *trompe* ,,trompetă" (< germ. nord. *trumba*; DEF), sau continuatorii lat. **ingannare*, ca prov. şi pg. *enganar* ş.a. (REW, 4416).

3. Dr. ***a îngâna*** este moştenit din lat. **ingannare* ,,a înşela" (EWR, 854 ş.a.), dar are sensul (tranz.) ,,a imita", ,,a repeta (în bătaie de joc) vorbele, vocea cuiva" (DEX). Opinăm că acest sens a intrat în golul ce s-a produs în forma **ingannare* prin transferul metaforic – operat în limbajul rezistenţei armate (daco-)romane – al sensului ei ,,a înşela" în forma **in-sellare* (alături de sensul acesteia ,,a înşeua"). Prin urmare, se poate considera că de sensul ,,a imita" al dr. *a îngâna* este responsabil, de asemenea, mediul rezistenţei armate (daco-)romane.

Sensul ,,a imita (în bătaie de joc)" al dr. *a îngâna* apare ca o nuanţare a celui de ,,a amăgi", care este încă sensul formei reflexive a acestui verb, ceea ce sugerează că disponibilizarea (golirea) semantică a formei lat. *ingannare* în dacoromână a fost parţială, păstrându-se amintirea sensului ei etimologic/clasic „a înşela". În dialectul aromân, acest sens s-a modificat şi mai mult – cf. ar. *angan* ,,a chema (cîinii)", din ,,a ademeni" (DEMR, I, 1072; REW, 4416).

În limbile romanice occidentale, sensul ,,a imita" este redat prin cuvinte fără legătură cu limbajul militar, precum fr. *imiter* ş.a. preluate din lat. *imita*ri ,,a imita" (DEF ş.a.).

4. Dr. ***mire*** „logodnic" este admis (REW, 5568; Puşcariu, LR, I, p. 363; Rosetti, ILR, p. 179 ş.a.) ca moştenit din lat. *miles* „soldat" (fără a se clarifica semantismul formei).

Totuşi, etimologia rom. *mire* < lat. *miles* a suscitat îndoieli şi a determinat alte etimologii şi explicaţii semantice dintre cele mai ciudate, precum: o calchiere târzie după o situaţie (totuşi diferită) din sîrbo-croată şi bulgară (cf. Skok); o „militia" creştină a căsătoriţilor (cf. Spitzer); din alb. *mirë* „frumos" (Hasdeu; Şăineanu, DU ş.a.); din sl. *milu,* împreună cu rom. *milă* (Cihac, D, II, p. 196); din tc. *(e)mir* „şef" (Pascu); < cum. *mir* „principe" (Philippide); din substrat (Russu), ş.a. (pentru detalii Mihail 1990). Iată la ce multiple şi aberante ipoteze etimologice s-a ajuns, în absenţa luării în consideraţie a factorului istoric al influenţei mediului militar (daco-)roman asupra românei.

Confuzia a fost stimulată de faptul că lat. *miles* nu avea continuatori (doar împrumuturi livreşti) în nici o altă limbă romanică, deşi tocmai moştenirea unui cuvânt militar numai în română, n-ar fi trebuit să surprindă, ci să constituie un argument pentru proveniența din latină a cuvântului.

Opinăm că dificultatea evoluţiei semantice de la „soldat" la „mire" este îndepărtată dacă se are

în vedere procesul metonimic prin care au fost inversați termenii determinării logice: „militar în disponibilitate de căsătorie" a devenit „mire" în cugetul şi în limbajul, în special, al femeilor din părțile carpato-dunărene, pentru care căsătoria cu un *miles* sau *veteranus* era o reuşită. Asemenea căsătorii trebuie să fi fost frecvente, căci încă de la Hadrianus (117-138) veteranii se puteau căsători cu autohtone, iar sub Septimius Severus (193 – 211) chiar soldații în termen au primit permisiunea de a încheia căsătorii legale.

În vest, sensul de „mire" este ataşat unor forme nemilitare, precum: fie continuatori ai lat. *spo(n)sus* „logodnic" (>it. *sposo* ş.a.; REW, 8177), fie formații noi de la lat. **novius* „recent căsătorit" (> sp. *novio*, ş.a.; REW, 5971) sau de la lat. pop. *fidare „a încredința" (> fr. fiancé, DEF).

5. Dr. ***a pleca*** (ar. *plec, plecare*; ml. *plec, plicari*) este unanim considerat a proveni din lat. „a îndoi", „a înfăşura"; doar evoluția sa semantică este controversată.

Dr. *a pleca* are două sensuri: 1) (intranz.) „a părăsi un loc" şi 2) (refl. şi tranz.) „a (se) apleca". Noi vom reține în discuție doar primul sens, care se explică prin abrevierea expresiei de comandă militară *plĭcāre tentoria* „a înfăşura, a plia corturile", pentru luptătorii care, înainte de plecare, înaintând sau retrăgându-se, trebuiau să strângă tabăra (cf. şi fr. *plier la tente, plier bagage*).

Multe explicații semantice puțin convingătoare sunt consemnate în DER (6506), iar alte semnificații ale lat. *plĭcāre*, precum: „a se înclina spre ceva", „a se îndrepta spre", „a se apropia de" şi, chiar, „a se înapoia" sunt derivate târzii ale sensului latin militar „a plia corturile".

Tagliavini (*Originile*) – menționând sensul de grup militar al rom. *a pleca* – arată că urmaşii în spaniolă şi portugheză, *llegar* şi, respectiv, *chegar*, ai lat. *plĭcāre* semnifică „a sosi" (opusul sensului cuvântului românesc), prin abrevierea expresiei *plĭcāre vela* „a plia velele", folosită în mediul marinăresc. Un exemplu ilustrativ de stabilire diferențiată a sensurilor (până la opoziții) în diferite limbi romanice, odată cu trecerea aceluiaşi cuvânt la diferite grupuri de vorbitori. Astfel, putem sublinia că situația din limbile iberice reprezintă încă un argument pentru explicația prin „*sermo castrensis*" a primului sens al rom. *a pleca*.

Pentru acest sens al rom. *a pleca* în celelalte limbi romanice, s-au impus neoformații fără legături cu mediul militar, precum: it. *partire*, fr. *partir* ş.a., de la lat. *partiri* „a separa" (REW, 6259).

6. Dr. ***rost*** este moştenit din lat. *rostrum* (EWR, 1476; REW, 7386 ş.a.), care semnifică: 1. ,,cioc", ,,bot", (la om) ,,gură" şi 2. ,,pinten la prova corabiei, cu care se izbea în ambarcațiunile inamice" (DLR). Dr. *rost* are (şi el) două sensuri: (1) a) (înv.) ,,gură"; b) (sens lărgit) ,,spațiu între fire în războiul de țesut sau între construcții" şi (2) ,,înțeles", ,,sens", ,,rol", ,,scop", ,,regulă", ,,rânduială în viață"; (în expr.) ,,are rost", ,,a face rost de ceva", ,,a-şi face, afla un rost" (cf. DEX).

Primul sens al formei româneşti (de altfel, studiată de Şăineanu 1887, p. 194) – care continuă şi lărgeşte acest prim sens al lat. *rostrum* – nu face obiectul interesului nostru.

Opinăm că cel de al doilea sens al dr. *rost* provine din cel de al doilea sens al lat. *rostrum*, prin intermediul unui proces metaforic în mediul militar dunărean. Această opinie este susținută de legăturile multelor cuvinte din familia lat. *rostrum* cu mediul militar, precum: (I) *rostra, -orum*, care denumea (1) ,,tribuna oratorilor din forul roman ornată cu ciocurile corăbiilor capturate" şi (2) ,,forul (astfel ornat)"; *rostratus* ,,prevăzut cu cioc", ca în *Columna rostrata* (Titus Livius, 59 î. Cr. -17): ,,Columna rostrată, de marmură ornată cu ciocuri de corabie şi ridicată în for pentru cinstirea victoriei navale a lui C. Duetius asupra cartaginezilor în anul 260 î. Cr."; (II) *corona rostrata* ,,cunună ornată cu mici ciocuri de corabie din aur, acordată soldatului care se arunca primul pe o navă inamică sau contribuia substanțial la capturarea acesteia" şi (III) în expresii ca *tempora navali rostrata corona* (P. Vergilius Maro, 116-27 î.Cr.) ,,tâmplele încinse de cununa rostrată" (ThLL, DLR).

Metafora, ,,tocită" de timp, din cel de al doilea sens al dr. *rost* are la bază un proces *abstractum ex concreto* menit să exprime – prin comparația cu ciocul corăbiilor militare de pe Dunăre (atât de important în scufundarea ambarcațiunilor inamice) – idei precum: ,,sensul", ,,scopul" sau ,,rânduiala". Această metaforă este mai greu identificabilă, deoarece procesul intelectual care a determinat-o s-a produs într-un grup de vorbitori foarte îndepărtat în timp (1500-1900 ani).

Sensul metaforic al dr. *rost* nu este cunoscut în dialectul aromân, în care *aróstu* şi *aróstru* (cu aceeaşi etimologie) semnifică doar ,,gură" şi ,,spațiu între spată şi sulul cu țesături la războiul de țesut" (DDA, p. 150). Faptul se explică prin uitarea sensului

metaforic în spații lipsite de circulații fluviale şi, deci, fără nave militare prevăzute cu cioc de atac.

De asemenea, continuatorii occidentali ai lat. *rostrum* au sensuri dezvoltate doar din primul sens nemilitar al acestuia, precum: sp., cat. *rostro* şi pg. *rosto* ,,față" (REW, 7386) sau it. *rostro* (înv.) ,,cioc" (la păsări) şi ,,rât", ,,trompă" (la animale).

Explicația noastră pentru originea sensurilor abstracte ale dr. *rost* are calitatea de a se folosi de logică. Aceea în prezent necontestată se revendică de la: «Această împărătească cu rostul ei blajin... (Ispirescu). De aici [?!], apoi, înțelesul de „regulă, rânduială, căpătâi"» (Şăineanu 1887, p. 194).

În limbile neolatine occidentale, sensurile metaforice ale dr. *rost* sunt asigurate prin cuvinte fără legătură cu mediul militar, precum: (1) pentru ,,înțeles", de la: lat. *sensus* ,,înțeles" (it. *senso* şi fr. *sens*, cultisme; REW, 7822; DEF) sau lat. *sentire* ,,a simți" (sp., pg. *sentido*; DCELC, IV, p. 191); (2) pentru ,,scop", de la: lat. *designare* ,, a indica" (fr. *dessein*; cf. REW, 2596; DEF), lat. *fine(m)* (it. *fine,* fr. *fin* cf. REW, 3315), lat. medieval *obiectivus* ,,obiect pus înainte" (fr. *objectif,* cf. DEF; sp. şi pg. *objectivo*, cf. DCELC, I, p. 15) sau franc. **bût* (fr. *but*, cf. DEF) şi ngr. *scopos* (it. *scopo*); (3) pentru ,,rânduială", de la lat. *ordine(m)* (it. *ordine* ş.a., cf. REW, 6094; DEI ş.a.) şi (4) pentru ,,regulă", de la lat. *regula* (it. *regola*, fr. *rĉgle*, pg. *regra*, ş.a. sunt cuvinte culte; cf. REW, 7177; DEI; DEF; NDELP) etc.

Procesul metaforic de la *limes*-ul Dunării, prin care a fost încărcată semantic forma lat. *rostrum*, a făcut inutile continuările în română ale lat. *sensus, designare, fine(m), ordo, -inis, regula* etc.[1] Acesta este un exemplu de modul în care s-a particularizat limba română sub influența mediului militar latinofon, implicând neconservarea în română a unor cuvinte latine prezente în vest, precum cele de mai sus. (Pentru cuvintele româneşti *a înşela*, *a îngâna* şi *rost,* a se vedea şi Mihail 1996.)

7. Dr. ***sat*** (v. rom. *fsat* „aşezare rurală") este moştenit din lat. *fossatum* „şanț de apărare" (Bogrea 1920). Totuşi, s-au emis şi alte ipoteze, precum rom. *sat* din: (1) lat. *sătum*, derivat din lat. *sĕro*, „a semăna" (Cipariu), ipoteză contrazisă de forma veche *fsat*; (2) lat. *fixatum* (Giuglea); (3) lat. **massatum* (Şăineanu ş.a.); (4) din albaneză (Cihac ş.a.) şi (5) din substrat (Reichenkron). (Pentru detalii, a se vedea Mihail 1990.) Ceea ce a fost posibil din cauza aparentei dificultăți semantice a etimologiei lat. *fossatum* >dr. *(f)sat.*

Această „dificultate" este înlăturată dacă se are în vedere factorul istoric al rezistenței armate, întinsă pe secole a (daco-)romanilor. Astfel, sensurile „şanț de apărare" şi „localitate" s-au întâlnit, printr-un proces metonimic, în cuvântul *(f)sat,* denumind o localitate întărită, apărată. Sfera semantică mai largă a v. rom. *fsat* - cuprinzând şi semnificațiile adăpost, teren cultivat ş.a. - se explică prin protecția pe care o asigura satul întărit terenurilor interioare cultivate.

Dr. *(f)sat* a putut proveni şi din lat. *fossatum*, „cartier al corpului de trupe" (Daicoviciu 1927). La fel, în acest caz sensul dr. *sat* are la bază tot o metonimie militară: „cartier militar" - „localitate".

În dialectele româneşti sud-dunărene, cuvântul *(f)sat* a fost uitat. În prezent, pentru „sat", în aromână este utilizat cuvântul de origine grecească *hoară.* (Ar. *sat,* dintr-un text din DDA, este un dacoromânism)

În vest, lat. *fossatum* a fost continuat cu sensul „şanț", exceptând v. pg.. *fossado* „armată" (REW, 3461), iar cuvintele cu sensul „sat" nu aparțin mediului militar: fr. *village* ş.a (< lat. *villa* „conac"; REW, 9330).

8. Dr. ***şes*** continuă lat. *sĕssus* (EWR, 1586 ş.a), care este derivat de la lat. *sĕdĕre* (DEL, p. 609). Proveniența dr. *şes* din alb. *šeš* menționată în REW (7882) este considerată ca lipsită de argumente de A. Graur (*Corréctions*, p. 36) şi Cioranescu. (DER, 7709). Prin atribuirea acestui cuvânt limbajului militar (daco-)roman vom fundamenta semantic etimologia latină a cuvântului.

Astfel, dr. *şes* (s.) are sensul ,,întindere vastă de pământ, fără diferențe (mari) de nivel, situată la mică altitudine; câmpie; suprafață plană de pământ situată într-o depresiune" (DEX). Este evident că „şederea"/„locul de şezut" a devenit „loc plan"/„şes", în mintea şi limbajul soldaților unităților armatei romane, care căutau să-şi amplaseze corturile (tabăra) într-un loc prielnic, de bună şedere.

Metonimia ,,(loc de) şedere" – „loc plan" a fost uitată în aromână, ca şi chiar lat. *sĕssus* (rămas doar în toponimie), iar continuatorii occidentali ai acestuia au sensul clasic ,,şedere", ,,şezut", precum: v. it. *sesso*, v. fr. *ses* etc. (REW, 7882), modificându-se semantic, nemilitar la... ,,gaură a şezutului" (,,anus"), ca în cazul sp. *sieso* (DCELC) şi pg. *sesso* (NDELP).

În limbile neolatine occidentale, pentru sensul „şes", sunt prezente continuări ale unor cuvinte clasice sau înlocuiri populare ale acestora, toate fără legături cu mediul luptelor armate, precum:

lat. *planitie(m)*, în port. *planicie* (NDELP); lat. *plan* (care a eliminat lat. *planus*), în fr. fem. *plaine* (care a înlocuit fr. masc. *plain*) (DEHF, p. 586), sp. *llano* şi (fem.) *llanura*, it. *pianura* etc.

9. Dr. ***solz***. Hasdeu a fost primul care a propus etimologia dr. *solz* „squama de pesce, de serpe"< lat. *solidum*, „solid". În dicţionarele anterioare, nu este menţionată etimologia cuvântului, cu excepţia Dict. *B* (dr. *solz*< lat. *solex*, *-cis* „haină grosolană").

Combătând etimologia dr. solz < v. sl. *sluzu* „mucozitate" a lui Cihac (D, II, 354) – care a influenţat, în 1886, pe Miklosich (EWS, p. 308) şi împreună cu acesta, pe Şăineanu (DU) ş.a. – Hasdeu a arătat că v. sl. *sluzu* nu a avut decât în mod excepţional şi sensul „solz", iar «cu sensul „squama" nu există în nici un dialect slavic» (CB 1983, p.554). Miklosich (EWS) nu a justificat din ce motiv, numai şi tocmai, „continuatorul românesc" al v. sl. *sluzu* trebuie să conserve sensul rar „solz", în timp ce bg. şi sb. *sluz* moştenesc doar sensul „mucozitate". Cu atât mai mult cu cât, iniţial, Miklosich (*Die slavischen*), în 1861, nu menţionase rom. *solz* între cuvintele de origine slavă din română. Dar, zdruncinat de „slavişti", Hasdeu a avansat etimologia dr. *solz* din polon. *zolza* „gâlcă la cai" (CB 1983, p. 554), fără a reuşi să o fundamenteze fonetic şi semantic, într-un mod convingător.

Urmând pe Tiktin (în TDRG) – care a combătut etimologiile atât latină cât şi slavă ale dr. solz – mulţi autori de dicţionare nu vor mai indica vreo etimologie pentru acest cuvânt şi el nu va mai fi prezent nici în lucrările privind influenţa slavă asupra românei (Mihăilă 1960 ş.a.).

Fapt interesant: rom. *solz* nu era «strein» în Eliade (Vb. p. 35).

Cioranescu (DER, 7990) pledează în favoarea unei creaţii expresive, dar în final a optat pentru «origen desconocido». Ca o concluzie «etimologia acestui cuvânt rămâne şi astăzi controversată» (G. Mihăilă, în CB 1963, p. 607).

Totuşi, Puşcariu arătase că dr. *solz* este refăcut de la pl. *solzi* < lat. *soldi* (LR, p. 178), «pentru sens, cf. ung. *penz* „Geld (monedă)" şi „Fischuppe" (solz)» (DR, VII, 1938). DEX şi mda îl urmează, precizând că moneda (*soldus-ul*) este de aur (*aureus*).

Toate aceste încâlceli etimologice şi semantice s-au produs prin nesesizarea metaforei militare a ***devalorizării*** *sol(i)di* „monede de aur romane", prin care aceste monede au fost comparate, ca dimensiune, strălucire şi, mai ales, ca valoare, cu solzii de peşte.

Căci, emis în anul 312, «sub Constantin cel Mare, *sol(i)dus* a desemnat „o monedă de aur masiv"» (DEL), care s-a depreciat rapid, mai ales ca urmare a dirijării de mari cantităţi de *soldi* pentru plata soldaţilor de la *limes*-ul Dunării şi finanţarea politicii de recuceriri la nordul acesteia.

Evident, metafora devalorizării *soldus*-ului s-a definitivat în latina dunăreană, când legăturile acesteia cu romanitatea occidentală s-au întrerupt, căci ea nu este cunoscută în vest.

Devalorizarea *soldus*-ului este reflectată şi în neolatinitatea vestică, precum în fr. *sou* (< v. fr. *sol,* provenit din lat. *solus*, < *soldus*) care a ajuns să semnifice cea mai mică monedă, ca în: *ętre sans le sou* („a nu avea nici măcar un chior"), *un sou-le-sou* („un sărăntoc") etc. Dar, fără de legături militare.

Utilizat pentru plata soldaţilor, lat. *sol(i)dus* a făcut „carieră" în mediul militar din vest, fiind continuat în: it. *soldo* „ban" şi „soldă", fr. *solde* (> rom. *soldă*), dar şi în: it. *soldate* „cel plătit", fr. *soldat* (> rom. *soldat*), din derivatul lat. *sol(i)dare* „a plăti" (Meillet 1948, p. 294; DCELC, IV, p. 296), confirmându-se faptul că «dacă o limbă se îndepărtează, pentru o idee familiară, de surorile sale, putem presupune că a adoptat o (altă, n.n.) expresie metaforică» (Bréal 1924).

Continuitatea circulaţiei monedei *sol(i)dus* în romanitatea orientală este atestată arheologic (cele mai multe monede descoperite aparţinând împăratului Theodosius al II-lea; 408-450), atât în Transilvania, Oltenia şi Banat (Protase 1966), cât şi în celelalte provincii româneşti (Butnaru 1987), cu provenienţe de până la ultima emisiune de *solidi*, aceea a împăratului Mihail al IX-lea; 1295–1320 (Preda 1972). Emisiile de *solidi* au fost întrerupte doar în perioada împăraţilor francezi ai Bizanţului (Hennin 1872).

Continuitatea circulaţiei (a emisiunilor) *sol(i)dus*-ului până în secolul al XIII-lea sprijină ideea privind calchierea semantică a ung. *penz* în Transilvania, pe sensurile iniţiale ale v. rom. **soldzu* şi nu invers.

A fost firesc ca sensul „monedă" al lat. pl. *soldi*/ v. rom. pl. **soldzi* (cf. ar. *soldzi,* DDA, p. 963) să fi fost vehiculat (până la ieşirea din circulaţie a *soldus*-ului) alături de sensul metaforic „solzi". Această situaţie a fost explicată anterior prin trimitere la sensurile ung. *penz:* „Geld (monedă)" şi „Fischuppe (solz de peşte)", după care ar fi fost calchiat semantic cuvântul românesc.

Însă: (1) ung. *penz* are două sensuri numai în maghiara vorbită în Transilvania, în timp ce în aceea din Ungaria (cf. şi dicţionarelor) ung. *penz* semnifică doar „monedă", iar sensul „solz" este purtat de forma ung. (*hal*)*pikkely* şi (2) prezenţa aromânescului *soldzu* – cu etimologie şi sens identice cu cele ale corespondentului dacoromân – face imposibilă calchierea semantică în română pe ung. *penz*, fiindcă aromânii şi maghiarii nu s-au învecinat vreodată. (De unde lipsa cuvintelor maghiare vechi în dialectul aromân; cf. Coteanu–Sala, *Etimologia*, p. 133.) Aşadar, această influenţă semantică interetnică este inversă în raport cu aceea avansată anterior.

A fost normal ca, până în secolul al XIV-lea, ungurii – infiltraţi în Transilvania după secolul al XI-lea – să fi luat cunoştinţă (în cadrul unui bilingvism elementar) de cele două sensuri („monedă" şi „solz"), pe care le vehicula forma v. rom. **soldzu*, până la dispariţia *soldus*-ului din piaţa monetară. Astfel ung. *penz* va conserva, în Transilvania, aceste două sensuri, prin calc semantic pe cuvântul românesc vechi.

Prin definitiva devalorizare a *soldus-ului* şi răspândirea unor noi sisteme monetare, forma v. rom. **soldzu* a pierdut sensul „monedă" şi va vehicula doar pe cel de „solz de peşte". Ceea ce s-a petrecut în secolul al XIV-lea, în care nu s-au mai emis *soldi*, deoarece aceştia nu mai aveau căutare, comparativ cu monedele de aur occidentale, în primul rând cu ducatul veneţian. Până în secolul al VII-lea, compoziţia *soldus*-ului scăzuse la 45% aur, iar în secolul al XIII-lea a ajuns la 25% aur, pierzându-şi astfel definitiv reputaţia (Drîmba, *Cult., civ.*, II, p. 170).

Când v. rom. **soldzu* va semnifica doar „solz", sensul „monedă" va fi preluat: (1) în dialectul dacoromân, de *ban* (< ung. *bány*; cf. Treml 1929) şi, apoi, *leu* (prin traducerea tc. *arslanli* „leu" şi „piastru", cf. TDRG) din sl. *livu* (cf. Ţonev 1919) şi (2) în dialectul aromân, de *pará* (< tc. *pará*, cf. DDA).

10. Dr. ***scamă.*** În debutul analizei lingvistice a rom. *scamă,* vom constata că sensul „solz*"* al lat. clasic *squama* este redat în limbile romanice occidentale: (1) fie prin continuatori ai formei lat. pop. **scama* – formă avansată de Rosetti (ILR, p. 117) şi Corominas (DCELC, II, p. 323) – ca: pv., cat., sp. şi pg. *escama*, (2) fie tot printr-o metaforă (dar fără legătură cu limbajul militar), aceea din formele: it. *scaglia*, fr. écaille ş.a.; REW, 7971 (cf. got. *skalja* „ţiglă"; DEF, p.199), pe baza asemănării de dispunere a solzilor pe spatele peştelui cu cea a ţiglelor pe acoperişul casei.

Lat. cl. *squama* „solz" nu a fost continuat în neolatinitate (fr. *squame* „mici desprinderi în dermatoze" este cult), cu excepţia it. *squama*, care însă s-a restrâns la „solz de reptilă" şi „frunză în formă de solz".

Forma lat. pop. **scama* înlătură îndoiala asupra etimologiei latine a rom. *scamă* din TDRG («deoarece *q* latin trece în română în *p*»; cf. aqua > apa) şi din DEX («etimologie necunoscută»). Aceste sentinţe sunt anulate prin evidenţierea golirii semantice a formei lat. pop. **scama,* în urma transferului metaforic – în mediul militar – al sensului său „solz(i)" în forma lat. pl. *sol(i)di*. Forma lat.**scama* – golită de sens prin metafora de mediu militar care a încărcat lat. *sol(i)di* şi cu sensul *solzi* – a primit (în acelaşi mediu) sensul „scamă", printr-o altă metaforă, legată de analogia dintre„firele scurte dintr-o ţesătură destrămată"şi „solzii rămaşi după curăţirea incompletă a peştelui". Deoarece, pentru sensul „scamă", nu exista un cuvânt specializat în latina clasică.

În comparaţia de mai sus, s-a apelat la sensul originar al lat. *squama* („solz"). Ceea ce explică specializarea regională (ca şi aceea a it. dial. *squama)* a rom. *scamă,* pentru „solzii de pe aripile fluturilor".

Prezenţa ar. *scamă*, cu origine şi sens identice cu cele ale dr. *scamă*, atestă vechimea „călătoriei" formei prin mediul militar latinofon, adică în perioada anterioară separării aromânilor de dacoromâni.

În vestul romanic, pentru sensul „scamă" nu se pot identifica neoformaţii de *sermo castrensis* care să fi suplinit lipsa termenului latin specializat. Astfel, sensul „scamă" este vehiculat de neoformaţii ca: (1)sp. *hila(cha)* şi pg. *fios*, de la sp. *hilo* şi, respectiv pg. *fio* „fir", continuate (ca şi rom. fir) din lat. filum „fir" (DCELC, II, p. 918; NDELP, p. 812; REW, 3306 etc.); (2)it. *filàccia*, provenit din lat. pop. **filacea* (DEI, III, p. 1637) sau **filacia* (REW, 3292), ambele cu sensul „ţesătură" şi (3)fr. *charpie*, derivat de la v. fr. *charpir* „a tăia", „a face bucăţi", care este moştenit de la lat. pop. **carpire*, pentru lat. clasic *carpĕre* (DEF, p. 118) „a rupe bucată cu bucată".

Criteriile latinei de frontieră

Vom stabili o metodologie de analiză a lexicului latin moştenit al limbii române, în vederea decelării şi a altor cuvinte de mediu militar latinofon.

În acest sens, vom apela la un factor extrinsec limbii, anume cel istoric, pe baza căruia vom putea constata că în regiunea carpato-dunăreană se conservă cele mai multe vestigii lingvistice de mediu militar (neo)latin. Deoarece, în această regiune de frontieră, **armata romană a avut un rol important în romanizare**, avându-se în vedere nu numai **prezența** legiunilor şi a unităților auxiliare lor – cu veteranii aferenți – ci şi **dispersarea** acestora în întreg „capul de pod", pe care îl configura Dacia în apărarea Imperiului[2]. Astfel, **apare şi faptul că româna este continuatoarea *latinei militare* de la frontiera daco-dunăreană a Imperiului Roman**.

Deşi armata Rinului, în diverse perioade, era mai mare ca acea a Daciei, acest fapt nu a fost esențial în romanizarea Galiei, deoarece legiunile renane erau concentrate la *limes*-ul cu triburile germanice, între Meusa şi Rin, cu centre principale la Mainz, Trier, Köln, şi Xantem, (de altfel, regiune în prezent neromanică). Dar nu numai Renania, ci şi celelalte regiuni de frontieră ale Imperiului Roman din Europa (ca Pannonia), Africa şi Asia nu mai sunt astăzi romanice. Deci, **româna nu numai că este continuatoarea unei latine militare de frontieră, ci este şi singura limbă neolatină care conservă vestigii ale limbajului de castru (*sermo castrensis*).**

Pe baza acestui fapt istoric, vom stabili metodologia de căutare a acestor vestigii în lexicul latin moştenit al românei, adică ***criteriile latinei militare de frontieră,*** pe care le explicităm mai jos.

a. Când se constată ***modificări de sens ale unor cuvinte româneşti în raport cu sensul clasic al etimonului lor latin*** este posibil şi probabil ca inovațiile semantice să se fi produs în limbajul de grup al armatei romane şi/sau al luptătorilor daco-romani.

b. Iar, dacă ne aflăm în prezența unor ***cuvinte latine conservate, în aria neolatinității, numai în limba română*** – fie cu sensul lor clasic, fie modificate semantic – ***este de asemenea posibil şi probabil ca ele să fi aparținut aceloraşi grupuri militare de vorbitori.***

Modificări semantice de mediu militar nedecelate anterior

Pe baza primului criteriu (a), vom decela (de sub patina timpului) şi alte modificări semantice în mediul militar (daco-)roman, după cum urmează.

11. Dr. ***a (se) apleca*** (ar. *aplecu*, ml. *plec*) este moştenit din lat. *applĭcāre* (EWR, 97; REW, 548; DER, 332; DEX ş.a.), care avea următoarea structură semantică: (1) „a aplica", ca în: *applĭcāre moenibus scalas* (Titus Livius, 59 î.Chr. – 17) „a propti scările de ziduri"; *trunco se applicuit* (Caius Iulius Caesar, 100 – 44 î.Chr.) „s-a lipit de un trunchi"; (2) (mar.) „a acosta", ca în *navibus ad terram applicatis* (Caesar) „corăbiile fiind acostate la țărm"; (3) (fig.) „a (a)lipi", ca în *applicare se ad aliquem* (M.Tullius Cicero, 106 – 43 î.Chr.) „a se lipi de cineva" (ThLL, DLR). Se observă intensa circulație a lat. *applĭcāre* în mediul militar şi prin constatarea că ngr. *applikaio* „a trage în gazdă" provine din sintagma *applĭcāre castra* (NGSt, comentariu în REW) „a poposi în castru".

Dr. *a (se) apleca* are sensurile: 1) (de nuanță militară) „a (se) înclina" şi fig. „a (se) supune"; 2) „a alăpta" (sens păstrat în dialectul aromân); 3) (fig.) „a simți atracție/vocație pentru ceva"; 4) (în expr.) „a i se apleca", „a-i veni greață" (DEX).

Opinăm că sensul „a alăpta", din expresia „a apleca la sân" a urmat îndemnul militarului şi/sau veteranului roman către femeile lor, pentru ca acestea să lipească gura odraslei la sân. Iar sensul 4 din structura semantică de mai sus provine din faptul că, venindu-ți greață, te apleci pentru a nu vomita pe picioare (ceea ce înlătură dificultatea semantică exprimată în DER).

În limbile neolatine vestice, continuatorii lat. *applĭcāre* nu au sensurile sale principale militare („a aplica" şi „a acosta"), ci alte sensuri, precum: cat. *aplegar*, v. fr. *aplover*, sp. *allegar* şi pg. *achegar* „a aduce", „a se apropia", „a uni" (REW, 548 ş.a.). Iar, pentru sensul „a (se) apleca", se utilizează cultisme de la lat. *inclināre*, ca: it. *inclinare*, sp. şi pg. *inclinar* sau o moştenire de la lat. pop. **pendicāre* (cl. *pendēre*) „a spânzura", ca fr. *pencher* (DEHF). (Din lat. *inclināre* româna moşteneşte pe *a (se) închina,* iar *a (se) înclina* este neologism).

12. Dr. ***a (se) certa*** – ar. *nțertu*, ml. *(an)țertu*, ir. *certu* – este continuat din lat. *certare* (EWR, 347; REW, 1840; DA; DER, 1680 ş.a.) care semnifica „a se lupta", „a rivaliza" şi (târziu) „a dezbate".

Opinăm că acest cuvânt s-a restrâns semantic în mediu militar, la „a (se) disputa", „a (se) certa prin luptă", precum: *certare armis* (Cicero) „a se lupta" şi sub influența unor cuvinte cu sensuri militare din familia sa: *certamen, -inis* „întrecere", „luptă", „rivalitate"; *certatio, -onis* „luptă" şi *certatus* „luptă".

Apoi, lat. *certare* a devenit în mediu veteran „a (se) certa" (fără lupte armate) şi sub influenţa semnificaţiilor târzii (din secolul al II-lea) ale altor cuvinte din familia sa, precum: *certator, -oris* (Aulius Gellius, sec. II) „adversar într-o discuţie" şi *certabundus* (L. Apuleius, 125 - 170) „care discută aprins".

Lat. *certare* a mai fost continuat doar în v. it. *certare* şi sard. *kertare,* cu sensul „a certa", probabil prin influenţa militarilor şi „sau veteranilor (re)veniţi de la *limes*-ul estic.

În celelalte limbi neolatine, sensul „a (se) certa" este redat prin cuvinte care nu îşi au originea în mediul militar, precum cele preluate din latina cultă: *altercare, disputare, litigare, querela ş.a.* (necontinuate în română, fiind înlocuite de lat. *certare*) şi cele din latina moştenită, *repre(he)ndere* (REW, 7227) sau *grundire/grunnire* ... „a grohăi", din care provine fr. *gronder* (DEF).

13. Dr. (înv.) ***a cumpli*** (ar. *cumpli* „a termina") „a ucide", provine din lat. *complēre*, lat. pop. **cumplire* (EWR, 445; REW, 2101; DER, 2677 ş.a.), care semnifica: (1) „a umple", ca în *complere fossam aqua* (Caesar) „a umple şanţul cu apă"; (2) „a ocupa complet", ca în *complēre montem hominibus* (Caesar) „a umple muntele cu oameni", *milites murum celeriter complent* (Caesar) „îndată soldaţii umplu zidul"; (3) „a completa", ca în *complēre legiones* (Caesar) „a completa efectivul legiunilor"; (4) „a desăvârşi", ca în *ut summum mei promissi compleam* (Cicero) „ca să-mi îndeplinesc în totalitate promisiunea" (ThLL, DLR).

Dr. *a cumpli* s-a modificat semantic faţă de etimon la „a ucide" – sens de violenţă maximă – în mediul unor lupte necruţătoare, plecându-se de la sensul „a desăvârşi" al lat. *complēre*. Are şi derivate pe măsură: dr. *cumplit, cumpliciune* (înv.) „cruzime", *cumplitură* (înv.) „ucidere" (DER, 2677).

În celelalte arii romanizate, sensul ar. *cumpli* „a împlini, a desăvârşi" şi sensurile similare ale it. *compi(e)re*, sp., pg. *cumplir*, v. it. *cumplire*, v.fr. *complir*, fr. *accomplir* nu au fost conduse spre violenţă (în cadrul unei rezistenţe în masă a populaţiei, care a determinat un semantism violent), deoarece regiunea Munţilor Pindului a fost mai puţin atacată, iar occidentul, mai rapid „pacificat"/statalizat de barbari.

Nu aflăm moşteniri de mediu militar (violent) nici în cazurile derivatelor descendenţilor occidentali ai lat. *complēre*, precum sp. *cumplido* „desăvârşit", ci dimpotrivă s-a ajuns chiar la sensul ....„compliment", ca în cazul sp. *complimiento,* din care provin it. *complimento* şi fr. *compliment* (DCELC, DEHF). (Evident, rom. *compliment* este neologism.).

Pentru sensul „a ucide", în ariile romanizate sus menţionate, a fost normală şi suficientă: (a) continuarea cuvintelor latine clasice, precum: lat. *occidere*, în ar. *ţid(ere),* it. *uccidere* ş.a. (dar şi dr. *a ucide*); (b) generalizarea unor metafore populare (amuzante, dar cinice), ca fr. *tuer* – provenit din lat. pop **tūtāre* (cl.**tūtāre*) „a proteja", apoi, „a potoli" (DEHF) – şi it. *ammazzare* (> sp. *mazar* şi pg. *maçar*), de la lat. pop. **mattea* „ciomag" (DEI, I, 166) sau (c) un împrumut din arabă, în care cuvântul care a dat it. *assassino* (> fr. etc.) semnifica „băutor de haşiş" (DEHF). Pretutindeni, nici măcar o amintire de limbaj militar.

14. Dr. ***a (se) (în)dupleca*** (ar. *nduplic, - ari* „a încovoia") este moştenit din lat. pop.**(in)duplicāre*, lat. cl. *duplicāre* (EWR, 834; REW, 2801; DER, 3121 ş.a.), care avea două sensuri: 1) „a dubla", „a spori", ca în *duplicāre modum hastae* (Cornelius Nepos, sec. I, î. Chr.) „a dubla lungimea lancei" şi 2) „a îndoi", „a încovoia", ca în *hasta duplicat virum transfixa dolore* (Publius Ovidius Naso, 43 î.Chr. - 17) „lancea care a străpuns pe viteaz îl îndoaie de durere" (ThLL, DLR).

Un derivat interesant de la lat. *duplicāre* este *duplicarius* „soldat cu soldă dublă" (DEL, p. 188).

Sensul dr. *a (în)dupleca* – „a determina pe cineva să se supună, să consimtă (să facă) ceva" (DEX) – observăm că provine din cel de al doilea sens – violent – al etimonului latin „a îndoi", „a încovoia", devenit „a determina la supunere", sub amintirea indicelui semantic al violenţei/forţei.

Restrângerea semantică a lat. *duplicare* – în mediu violent – nu a fost remarcată de Ernout şi Meillet (în DEL), care afirmă – în registru etimologic – că descendenţii neolatini ai dublării se formează «mai ales în română de la *duplicāre*, iar în celelalte limbi romanice din *duplare*, cf. fr. *doubler* ş.a.» (DEL, p. 188). Autorii au neglijat sensul „îndoire/încovoiere", care duce la sensurile „supunere" şi „înduplecare" din română, unde dublarea nu are de-a face cu nici unul din aceste etimoane. Deoarece, rom. *a îndoi*, cu sensul „a dubla" provine din *în+doi* (<lat. *in+*lat. pop.**dui*, cl. *duae* ; DEX). (Rom. *a dubla* este neologism).

Rom. *dublu* este împrumutat din fr. *double*, care provine din lat. *dŭplus* (DEHF). Dr. (şi ar.) *duplu* (înv.) apare a fi moştenit din lat. *dŭplus*.

Dintre continuatorii din vest ai lat. *duplicare* (REW, 2001), doar sp. *doblegar* „a (se) îndoi" are la figurat şi foarte rar sensul „a (se) îndupleca". Pentru acest sens, avem de a face cu împrumuturi culte de la lat. *convingere* (>fr. *convaincre* ş.a.), lat. *persuadēre* (>sp. *persuadir* ş.a.) şi lat. *condescendere* (>pg. *condescender* ş.a.). Nici o moştenire din *sermo castrensis*.

15. Dr. ***lingură*** (ar., ml. *lingură,* ir. *lingurę*) este moştenit din lat. *lĭngulă*, dim. al lat. *lingua „limbă"* [3] (EWR, 981;REW, 5036; DER, 4884 ş.a.)[4].

Rosetti (ILR, I, p. 169) consideră că lat. *lĭngulă*, este continuat numai în română. Ca şi Meyer-Lübke (REW, 5036), care consideră culte: cat. *alegra* (chir.) „trepan" şi sp. şi pg. *legra* (chir.) „răzuitor de oase şi al pietrei de dinţi", pe care însă Corominas (DCELC, III, p. 71) le vrea ... semiculte (!?). Dar, nu există argumente pentru a nu fi considerate împrumuturi livreşti în chirurgia medievală. Astfel că **rom. *lingură* este unic continuator în neolatinitate al lat. *lĭngulă*[5].**

Lat. *lĭngulă* avea următoarele sensuri: 1) „limbă mică de pământ", ca în formularea verbală *oppida posita in extremis lingulis* (Caesar) „cetăţi aşezate la capătul unor mici limbi de pământ (spre mare)"; 2) „şiret la încălţăminte" şi fig. „secătură"; 3) „**lingură**"; 4) „spadă mică ascuţită" (M. Terentius Varro, 116 – 27 î. Chr.); 5) „limbuşoară la instrumentele de suflat"; 6) „acul balanţei"; 7) „capăt strâmtat de tub"; 8) „capătul scurt al unei pârghii" şi 9) „os al sepiei" (DLR).

Opinăm că lat. *lĭngulă* s-a restrâns semantic în doi timpi, în latina dunăreană, la sensul „lingură", ca urmare a utilizării sale frecvente în mediul militar, mai întâi, la sensurile 1, 3 şi 4 şi, apoi, trecut în limbajul veteranilor, a rămas firesc doar la semnificaţia 3 din ampla sa structură semnatică.

Dr. *lingură* – „obiect casnic (pentru gătit şi mâncat), scobit şi cu mâner" – a revenit la o structură semantică largă (a se vedea în DEX), specifică cuvintelor foarte vechi.

În limbile neolatine occidentale – lipsite de influenţa puternică a unui mediu militar – sensul „lingură" este asigurat de neoformaţii de la lat. *cochleārium, -are* „linguriţă pentru mâncat melci şi ouă" < lat. [6], ca fr. *cuillère* (DEHF), sp. *cuchara*, it. *cuchaio* (DEI, II, 1182) şi pg. *colher* (NDELP).

16. Dr. ***merindă (-de)*** (ar. *mirinde,* ml. *mirindi,* ir. *merinde)* este moştenit din lat. *merenda* (EWR, 1059; CDDE, 1081; REW, 5521; DA ş.a.), care denumea, în latina imperială, „gustarea de după amiază" (după ce semnificase – ca la T. Maccius Plautus, 254-184 î. Chr. – „masa de prânz").

Opinăm că schimbarea de sens a lat. *merenda* în latina carpato-dunăreană – transmisă dr. *merinde* ca „provizie în călătorie" – s-a produs în mediul deplasărilor armate. Apoi, sensul s-a extins în mediu veteran şi la „provizie pe care şi-o ia cineva la lucrul câmpului".

Iniţial, acest sens s-a dezvoltat, în româna comună, în paralel cu cel de „parte a zilei dintre orele 16 şi 17" (legat de sensul din latina imperială „gustarea de după-amiază"), pierdut în dacoromână, dar păstrat în dialectul aromân, cf. *t'ai culac di grâu mirinde (*tu ai colac de grâu ca merinde), dar şi *după prândzu cătră mirinde* (după prânz către merinde) (DDA*).*

Lat. *merenda* a fost continuat şi în it. şi sp. *merenda,* pv. *merendo* ş.a. (REW, 5521), cu sensul clasic „gustare de după amiază", iar în portugheză nu s-a definitivat tendinţa de restrângere semantică prin abreviere (ca în mediile militar şi agro-pastoral din latina dunăreană) a formulării *merenda que se leva em farnel* „gustare la pachet" („merindă"), din cauza utilizării sale sporadice. În celelalte limbi romanice, sensul „merindă" este redat prin cuvinte sau sintagme noi nemilitare, de la lat. *vivere* „a se hrăni cu..." (ca sp. *viveres* ş.a.) şi lat. *provisio, -onis* „prevedere" (ca fr. *provision* ş.a.) sau prin continuarea lat. *victualia*, „alimente" (ca v. fr. vitaille, fr. *victuailles* etc.; REW, 9314).

17. Dr. ***a peţi*** continuă lat. *petĕre*, lat. pop. **petire*, (EWR, 1208; CDDE, 1370 ş.a.), cf. v. nap. *pezzire* „a cerşi": (>) it. *pezzente* „cerşetor", sp. şi pg. „a peţi"[7], pg. *pedinte* „flaşnetă", sp. şi pg. *pedido* „livrare", „vânzare" şi (înv.) „petiţie" (REW, 6444; DER, 6312).

Lat. *petĕre* avea o structură semantică amplă: **I**. „a viza să lovească", ca în *petĕre caput* (Cicero) şi *petĕre Hesperiam bello* (Vergilius) „a lovi Hesperia cu războiu"; **II**. 1) „a dori", ca în *petĕre gloriam* (Ovidius) „a căuta glorie"; 2) „a peţi", ca în *multi illam petiere* (Ovidius) „mulţi au peţit-o"; 3) „a cere, rugându-se", ca în *pacem a Romanis petierent* (Livius) „au cerut romanilor pace"; 4) „a pretinde", „a reclama"; 5) „a se duce să ia", „a lua", „a scoate" (DLR, Th LL). Avându-se în vedere dorinţa firească a militarilor şi veteranilor romani de a se rostui, opinăm că lat. *petĕre* s-a restrâns semantic – în limbajul acestor categorii de vorbitori ai latinei carpato-dunărene – la „a peţi", care înglobează indicii semantici de „căutare", „dorinţă,

„rugă", „pretenții", „deplasare" şi „scoatere/luare de undeva", aflați în structura semantică a acestui cuvânt latin. De unde, în dr. *a peți,* aceşti indici semantici sunt însumați: „căutarea cu dorință/rugă a miresii", „scoaterea din căminul părinților" şi „ducerea ei la casa militarului/veteranului".

Ceea ce nu s-a petrecut în limbile romanice vestice, în care lat. *petĕre* a fost înlocuit de simplul semantic lat. *demandare* „a cere" (DCELC, III, p. 713), ca în fr. *demander en mariage* „a peți" etc.

Opinăm că lat. *petĕre* (>dr. *a peți*), lat. *miles* (> dr. mire) şi chiar lat. *vĕtĕrānus* (> *bătrân*) făceau parte din limbajul obsesiv atât al militarilor şi veteranilor romani dornici de a se căsători, cât şi al localnicelor care „vânau" o partidă cu aceştia, avându-se în vedere că, încă de la Hadrianus (117 – 138), veteranii se puteau căsători cu femei autohtone, iar de la Septimius Severus (193 – 211) chiar soldații în termen puteau încheia căsătorii (în legalitate).

18. Dr. ***sarcină*** (ar. *sárțină,* ir. *sorcirę*) este moştenit din lat. *sarcina* (EWR, 1523; REW, 7598; DER, 7449 ş.a.), care semnifica: 1) „boccea"; (mil. frecv. pl.) „bagaj personal al soldatului", ca în *legionem sub sarcinis adoriri* (Caesar) „a ataca legiunea împovărată de bagaje" şi *proiectis sarcinis fugiebant* (Caesar) „aruncându-şi bagajele fugeau"; 2) „sarcină a femeii", „făt": *sarcina effundere.* (Phaedrus, sec. I) „a naşte"; 3) fig. „povară", „sarcină": *sarcina publica rerum* (Ovidius) „povara conducerii statului" (ThLL, DLR).

Sensurile dr. *sarcină* sunt foarte apropiate celor ale etimonului latin: 1) „greutate" şi figurat; 2) „legătură de spate"; 3) „îndatorire"; 4) „misiune"; 5) „graviditate"; 6) (recent) „mărime fizică" (DEX). Ca orice cuvânt vechi are multe derivate: *a însărcina, însărcinat, însărcinare, a desărcina* ş.a. (DER, 7449).

Şi sensurile ar. *sárțină* sunt, în mare, aceleaşi cu cele ale dr. *sarcină,* conform: *s'adúcă 'nă sárțină di leamne* „să aducă o legătură (de spate) de lemne"; *erá sárțina greáuă* „era grea povara"; *s'mi discárcu di 'nă sárțină* „să mă descarc de o însărcinare"; *va s'armâ'nă sárțină* „va rămâne însărcinată" etc (DDA).

Lat. sarcina a fost continuat doar în română, în v. it. sarcina şi în două dialecte italiene (apul. şi nap. *sarcęnę* „legăturică de călătorie"; REW, 7598), probabil în zone cu veterani (re)veniți de la *limes*-ul daco-dunărean.

În limbile vestice, sensurile dr. *sarcină* sunt redate prin neoformații de la cuvinte latine moştenite sau culte şi de superstrat, *fără legături cu mediul militar* (cf.DEF, DEI, DCELC şi NDELP), precum:

– pentru sensul „greutate": lat. *pe(n)sum* (>it., sp. şi pg. *peso*, fr. *poids* şi rom. *păs*); lat. pop. **(in)carricare* (>pg., sp. *carga* etc); lat. pop. *fardelum,* provenit din arab. *fard* „încărcătura unei cămile" (>v. fr., v. sp. *fardel*, fr. *fardeau* ş.a.) etc;

– pentru sensul „legătură": lat. *fascis*, (>fr. *faix* ş.a); lat. pop. *brachia* (>fr. *brassée* ş.a); lat. pop. **facus* din gr. *phakelos* „legătură" (>it. *fagotto* ş.a.) etc.;

– pentru sensul „obligație": lat. *incumbĕre* „a fi în obligația cuiva" (>sp. *incombencia* ş.a.); lat. jur. *obligātiō, -ōnis* (>fr. *obligation* ş.a.); lat. r*esponsus* (>fr. *responsabilité* ş.a.); lat. mediev. *taxa* (>fr. *tâche*); cf. arab. *Tarîha* „cantitatea de muncă impusă cuiva" (>pg. *tarefa* şi sp. *tarea*) etc.;

– pentru sensul „misiune": lat. cult *missiō,-ōnis*, inițial cu sens religios (>fr. *mission* ş.a.);

– pentru sensul „graviditate": lat. *gravida* (>it. *gravidanza* ş.a.); lat. vulg. *grossus* (>fr. *grossesse* ş.a.); lat. pop. **bara* (>sp. *embarazar* „a împiedica", de unde *embarazo*) etc.;

– pentru sensul „mărime fizică" (ca şi în română) pg. *carga eléctrica, útil, estática; fr. charge* ş.a.

Opinăm că lat. *sarcina* a fost preferat de comandanții romani – mai ales de Caesar (ca în *Bellum Gallicum*) – datorită sensului său mobilizator „povară publică". Căci, termenul sugera militarului că poartă în sacul de spate responsabilități ale Imperiului. Astfel, a fost exclus, pentru sensul „raniță", lat. clasic *pēra,-ae*, care nu avea indici semantici de antrenare patriotică.

Calitatea lui Caesar de a înflăcăra oratoric armatele se va evidenția şi prin splendida metaforă patriotică din lat. *terra* – dr. *țară,* pe care o vom analiza spre finele articolului (pct. 24).

Rom. *sarcină* a pierdut sensul „sac de spate al soldatului", pentru care s-a impus rom. *raniță* , – provenit din rus. *ранец* (DEX) – în conformitate cu modelul influențelor inamicilor tradiționali, slavi în est şi germanici în vest, în înlocuirea unor cuvinte militare latine, precum: lat. *bellum*, înlocuit cu rom. *război* < v. sl. *razboj* „ucidere" şi, respectiv, fr. *guerre* ş.a. < francic **werra* ş.a. (mai multe exemple în primul nostru articol asupra temei).

Astfel, în vestul romanic, lat. *sarcina* a fost înlocuit de fr. *havresac* (atestat, în anul 1672, cu forma *habresac),* provenită din germanul *Habersack* „sac de ovăz", preluat de soldații francezi care

reveneau din Germania, în timpul şi după Războiul de 30 de ani (DEHF).

În forma rom. *sarcină*, în derivatele ei şi în expresiile aferente, s-au dezvoltat, cu precădere/ tradiţional, sensurile figurative: „obligaţie", „îndatorire", „răspundere (materială sau morală)", „misiune", „slujbă" şi „rol". Astfel, în mediul militar (daco-)roman şi, apoi, în română, au devenit inutile atât continuarea cuvintelor latine clasice – precum lat. *incumbĕre*, *obligātiō*, *-ōnis, missiō, -ōnis* etc. – cât şi apariţia de neoformaţii, ca în grupul limbilor latine vestice, de la lat. pop. *brachia, facus, taxa etc.*

19. Dr. ***scândură*** (ar. *scândură*, ml. *scóndură*) este moştenit din lat. *scandula* (EWR, 1152; DER, 7566; DA ş.a.), care avea sensul „şindrilă" (REW, 7652), cf. şi lat. *scandularius* „cel ce face acoperişuri de case din şindrile".

Opinăm că lat. *scandula* s-a modificat semantic în mediul atacurilor armatei romane – sub influenţa lat. *scandere* „a se urca" – în formulări ca *scandere in aggerem* (Livius) „a se urca pe întăritură". Metafora „şindrilă (scândură pe acoperiş)"– „scândură de urcat pe *vallum*", a fost creaţia luptătorilor care sprijineau scânduri pe metereze (ca şindrilele pe acoperişul caselor), pentru a intra în interiorul fortificaţiei inamice. Lat. *scansilis* (Plinius Secundus, sec. I) „pe care te poţi urca" şi *scansorius* (Vitruvius Polio, sec. I î. Chr.) „care serveşte la urcare" au favorizat apariţia şi utilizarea metaforei.

Lat. scandula a mai fost continuat doar în unele dialecte italiene şi în unul francez, dar numai cu sensul „şindrilă", cu excepţia dial. din Canistro *skannia* „scândură de pat"(REW, 7652).

În română, sensul „şindrilă" – pierdut sub influenţa factorilor istorici (atât prin specializarea militară metaforică a lat. *scandula*, cât şi prin reducerea standardului de viaţă sub repetatele invazii barbare) – va fi asigurat (în pas cu revenirea la un trai normal), prin împrumut din germanul *Schindel*.

În celelalte limbi neolatine, sensul „scândură" este redat predominant de continuatori (rezultaţi tot printr-o metaforă, dar nemilitară) ai lat. *planca* (fem. al lat. *plancus* „cu picioare plate", DEF), ca fr. *planche* ş.a. (REW, 6445) sau ai lat. clasic *assis*, ca it. *asse* (DEI).

20. Dr. ***a stoarce*** (ar. *astórcu*) este continuat din lat. *extorquere* (EWR, 1649; REW, 3094 ş.a.), care semnifica: 1)„a răsuci membrele", „a tortura", ca în: *servilem modum extorti* (T. Livius); 2)„a smulge din mâini", ca în: *extorquere capturam* (Plinius Secundus, 23-79) „a smulge prada" şi *extorquere alicui sicam de manibus* (Cicero) „a smulge cuiva pumnalul din mână" şi 3) (fig.)„a smulge", „a stoarce înşelând sau cu forţa", ca în: *ab aliquo pecuniam extorquere* (Cicero) „a stoarce bani cuiva" şi *ex ore eius confessionem extorquere* (Q. Septimius Florens Tertullianus, 160-230) „a stoarce mărturisiri din gura lui" (ThLL, DLR).

Este evident că un verb ca lat. *extorquere* – care redă acţiuni extrem de violente – aparţinea limbajului militar. Astfel, opinăm că, în latina de frontieră daco-dunăreană, acest cuvânt s-a specializat semantic la „a tortura prin răsucirea membrelor", pentru a stoarce informaţii de la prizonieri. Ca apoi, în viaţa veteranilor, să apară procesul metaforic prin care se storceau (torturau) rufele (spre a li se scoate apa) şi, apoi, *stoarcere de puteri, creierii, lacrimi, profit* etc.

Lat. *extorquere* a fost moştenit şi în limbile neolatine occidentale, dar cu sensuri fără legătură cu mediul luptelor armate, ca: it. *storcere* „a strâmba" (cf. *storcere la boca* „a strâmba gura") etc.; sp. *extorcer* „a scoate din încurcătură";v. fr. estordre „a răsuci" ş.a. (REW, 3094) şi a fost preluat din latina cultă, cu sensul său figurat (cf. *extorquer de l'argent à quelqu'un*, sp. *extorcar* etc).

În grupul limbilor romanice vestice, sensul „a stoarce" mai este redat prin cuvinte provenite din termeni latini care nu includ indicele semantic militar de „răsucire, torturare", precum: *exprimere* „a face să iasă*"* (cf. *exprimere sucum et semine* „a stoarce sucul din seminţe") şi *comprimere* „a strânge" (cf. *comprimere pugnum* „a strânge pumnul"). Astfel de neoformaţii, moştenite sau savante, sunt: it. (*s)premere,* pg. *espremer,* fr. *comprimer* ş.a. (DEL, DEI, DCELC, DEHF). Toate fără legături cu mediul militar.

Prin încărcarea metaforică a formei lat. *extorquere* în mediul militar din latina daco-dunăreană, nu au mai fost continuate în română lat. *presare*, *exprimere* şi *comprimere*. Ceea ce contribuie la explicarea particularizării românei prin limbajul militar (daco-)roman.

21. Dr. ***a sumete*** este continuarea lat. *submittere* (EWR, 1692, REW, 8382, ş.a.), care avea o foarte largă structură semantică (detalii în DLR). Acest cuvânt a fost perpetuat, în vest, de it. *sommettere*, fr. *soumettre*, ş.a. (REW, 8382, ş.a.), cu sensul „a supune", din utilizări clasice ca

submittere animum fortunae (P. Cornelius Tacitus, 50-118) „a se supune în fața sorții" (ThLL, DLR).

Opinăm că forma lat. *submittere* a fost golită semantic printr-o metaforă de mediu militar, în cadrul căreia sensul său „a supune" a fost transferat în forma lat. *supponere*, „a pune dedesubt", de unde dr.mil. *a supune*. Metafora populară militară s-a putut inspira din utilizări figurative culte, ca: *aethera ingenio supposuere suo* (Ovidius) „au supus cerul geniului lor" (ThLL, DLR)[8].

Golită astfel de conținut semantic, forma lat. *submittere* a primit în limbajul militarilor și/sau al veteranilor, tot printr-un proces metaforic, sensul „a supune părți rebele ale îmbrăcămintei (mâneci sau poale)", de la „a supune luptători, popoare sau țări". Cuvintele lat. *submittere* și *supponere* au fost uitate în dialectele sud-dunărene ale românei, ai căror vorbitori nu au mai folosit un limbaj impus de agresiunile armate seculare specifice spațiului carpato-dunărean.

În limbile romanice occidentale, sensul „a sumete" este redat prin neoformații fără legături cu mediul luptelor armate, precum: it. *tirare su* (*la sottana*), de la lat. **tirare* „a trage" (REW, 8755), fr. *relever*, de la lat. *relevare* „a ridica" (REW, 7192), sp. *sofaldar* „a sumete poalele", de la sp. *falda* „fald", provenit din franc. **falda* (DCELC, II, p. 476) ș.a.

Prin metafora din limbajul luptătorilor latinofoni, care a afectat semantic lat. *submittere*, a apărut în latina de frontieră daco-dunăreană termenul specializat (care lipsea latinei clasice) pentru „a sumete (mâneci sau poale)".

22. Dr. ***a (se) supăra*** este moștenit din lat. *superare* (EWR, 1096; REW, 8458, ș.a.), mai precis, din semnificația militară a acestuia „a învinge" – cf. *superare hostes proelio* (Caesar) „a învinge inamicul în luptă" și *terra marique superati* (Cicero) „învinși pe mare și pe uscat" (ThLL, DLR).

Lat. *superare* apare a fi modificat semantic în limbaj militar printr-un proces metonimic, în cadrul căruia, în cugetul luptătorilor, cauza – „învingerea" – a fost substituită de efect – „supărarea".

În dialectele sud-dunărene ale românei, lat. *superare* nu a fost continuat ca urmare a dispariției problemelor de rezistență armată la invazii și a limbajului aferent lor.

În vest, lat. *superare* a fost continuat cu sensuri fără legături cu mediul militar, precum: v. it. *soprare* și pv. *sobrar* „a supralicita" și cat., sp. și pg. *sobrar* „a fi de prisos" (REW, 8458). În aceste idiomuri, sensul „a (se) supăra" este asigurat prin formații noi, de asemenea, nemilitare, precum: fr. *(se) fâcher* (de la lat. *fastidire*, DEF), it. *affliggere* (din lat. *affligere* „a (se) plictisi", DEI), sp. și pg. *enojar* (*se*) (de la lat. *inodiare* „a (se) supăra", DCELC; REW, 4448).

Procesul metonimic care a încărcat semantic forma *superare*, în limbajul militar din latina dacodunăreană, a determinat inutilitatea continuării în română a lat. *fastidire*, *affligere* și *inodiare*. Fenomen care contribuie – ca și în alte cazuri similare – la particularizarea limbii române.

23. Dr. ***tindă*** „antecameră (pridvor) la case rurale și biserici" este moștenit din lat. pop.**tĕnda* (EWR, 1737; mda, IV, p. 918 etc.) "cort" (< lat. *tĕndĕre* „a ridica, a întinde cortul"; DEL, p. 682). Opinăm că lat. a căpătat sensul „tindă", în mentalul veteranilor romani, în urma analogiei dintre „antecamera casei" și „corturile de la poalele (în antecamera) fortificației", uzanță atestată la Caesar: «*tĕndĕre sub vallo (*mil. subînțeles *tentoria* „corturile")» (Th LL, DLR).

Modificarea semantică din mediul veteran roman este moștenită doar în (daco)română. Ar. *tendă*, *tentă* „cort" și „velință" este împrumut din italiană (DDA, p. 1029).

În celelalte limbi romanice, lat. a rămas la sensul său clasic „cort", cf. fr. *tente*, it., pv., cat., *tenda*, sp. *tienda* și ar. *tendă*, *tentă* (REW, 8639; DER, 8721).

Lat. clasic pentru sensul „tindă" era *vestibulum* (fără legături cu mediul militar), care nu era specializat pentru acest sens, ci semnifica: „vestibul (spațiul închis dintre linia străzii și ușa casei)"; (generic) „intrare", „prag"; (fig.) „pășirea pragului în știință etc." și „introducere (în tratarea unei cauze)" (DLR). Lat. clasic *vestibulum* nu a fost moștenit în neolatinitate (cf. REW), dar – devenind necesar, după invazii, prin revenirea populației la locuințe normale – a fost preluat, pe cale cultă, în: fr. *vestibule* (DEHF), it. *vestibolo* etc. Pentru acest sens, se mai utilizează: fr. *véranda* (< engl. *veranda*, DEHF), it., sp. *veranda* și pg. *varanda* , de asemenea fără origini de mediul militar.

24. Dr. ***țară*** (ar. *țără*, ml. *țară*) este moștenit din lat. *terra* (EWR, 1712; DER, 8512; DA ș.a.), care avea următoarele semnificații: 1) „Pământul (ca planetă)" (cf. *Terra in medio munda sita*, Cicero, „Pământul așezat în mijlocul universului"); 2) „pământ, ca materie" (cf. *terra filius*, Cicero, „fiul pământului"); 3) „pământ ca suprafață sau sol" (cf.

terra argilosa – M. Terenţius Varro, 116-27 î.Chr. „pământ argilos”); 4) „pământ, ca uscat, opus apei şi aerului” (cf. *terram videre*, Cicero, „a vedea uscatul”) şi 5) (fig.) „ţinut”, „ţară” (cf. *in ea terra* , Cicero, „în acel ţinut” şi, respectiv, ***in hac terra* „în acea ţară”, *terra Gallia* „ţara Galiei”, Caesar**) (ThLL, DLR).

Opinăm că, la frontiera nord-estică a Imperiului Roman, a fost utilizat mult şi continuu, în limbaj militar (până la restrângerea la sensul figurat 5), metafora *abstractum ex concreto* prin care Caesar încărcase lat. *terra* cu semnificaţia profundă „patrie”. Astfel, pentru apărătorii latinofoni din est, „pământul” va reprezenta (aşa cum se dorise prin lansarea acestei metafore culte de responsabilizare) universul lor ameninţat cu dispariţia, fie că acesta era „imperiul” sau „provincia”, fie – apoi –„organizarea regională a obştilor săteşti romanizate”. Dacă am face abstracţie de toate cuvintele militare pe care le-am analizat în articolele acestui studiu şi ne-am raporta numai la continuitatea lat. *terra* – dr. *ţară*, am constata, cu prisosinţă, atât *rezistenţa îndelungată* a (daco-)romanilor şi, apoi, a românilor pe pământurile lor, cât şi *conştientizarea* (poate „tocită”, în mileniul următor), la aceşti rezistenţi, *a importanţei vitale a salvgardării pământului lor*, cu ceea ce acesta includea: populaţie, civilizaţie şi etnicitate (cultură, onoare şi limbă).

Latinofonii care au părăsit spre sud (mai devreme sau mai târziu) spaţiul nord-dunărean al confruntărilor armate continue sau au fost autohtoni în regiunile lipsite de agresiuni din Peninsula Balcanică au uitat semnificaţia „patrie” a lat. *terra* (cf. ar. *di ţără him, ţára va nă mâ’ca* „din pământ suntem, pământul ne va mânca”; DDA, p. 844).

Explicaţia consacrată pentru dr. *ţară*, dată de Balotă (1941, p. 11-26), nu pune în evidenţă extraordinara valoare de „document” istoric a acestui cuvânt. Căci, deşi vede în dr. *ţară* «ataşamentul neîntrerupt al poporului pentru pământul său» (Balotă, op. cit. , p. 25), acest autor nu realizează *rezistenţa armată seculară, în masă, la invaziile barbare şi conştientizarea dramatică a importanţei acesteia la daco-romani şi dacoromâni*. Iar, Balotă este, cel puţin, neconvingător când explică lipsa sensului „patrie”, în dialectele sud dunărene prin «condiţiile de viaţă – pastorale sau comerciale – care nu au fost ataşate de pământ» ale vorbitorilor acestor dialecte.

La fel de eronat, unicitatea semantică a dr. *ţară* în aria limbilor europene (neolatine, slavă etc.) ar urma faptul că vorbitorii acestora «*n’ont jamais été attachées à la terre*». Oare agricultura era specifică în Europa doar spaţiului carpato dunărean? Şi parcă, de regulă, eram consideraţi eminamente... păstori? În realitate şi din fericire, dr. *ţară* este un „document” istoric complex, antiroeslerian, care atestă ***continuitatea, prin luptă armată, a populaţiei romanizate în Dacia.*** Căci, numai astfel semnificaţia acestui cuvânt nu a fost uitată în dialectul dacoromân (română).

Sămânţa metaforei intelectuale cu înaltă valoare patriotică, aruncată de Caesar armatei romane şi, implicit, întregului Imperiu Roman, a rodit (şi încă din plin) doar pe pământul Daciei şi al viitoarelor ţări româneşti, în limba şi conştiinţa apărătorilor frontierei estice a latinităţii şi neolatinităţii.

Sub noi invazii (maghiară, tătară, otomană) – cu sensul său unic între cuvintele lumii – dr. *ţară* a continuat să denumească generic regiunile româneşti în care s-a continuat organizarea social-politică dezvoltată din instituţia obştei (f)săteşti, precum: *Ţara Făgăraşului, Ţara Bârsei* ş.a. Astfel, acest cuvânt va intra în denumirea patriei-lider medievale a românilor: *Ţara Românească*. Această denumire include atât pământul (teritoriul) patriei, cât şi etnicitatea locuitorilor săi. Prin similitudine, vor fi denumite şi alte state, precum *Ţara Ungurească, Ţara Leşească* etc.

În limbile romanice occidentale, lat. *terra* a fost continuat numai cu sensul nemilitar „pământ” (REW, 8668). Pentru sensul „ţară” sunt utilizate cuvinte nemilitare, ca neoformaţiile de la lat. *page(n)sis* „de ţinut”, (>it. *paese*, fr. *pays*, sp. şi pg. *pais;* REW, 6145 ş.a.) sau ca preluările culte de la lat. *patria* < *pater, -tris* (>fr. *patrie*, it., sp. şi pg. *patria*, precum şi rom. neologic *patrie*).

25. Dr. ***pământ*** (ar. *pimintu*, ml. pimint, ir. *pemint*) este continuat de la lat. *pavimentum* „pardoseală” etc. (EWR, 1251; REW, 6312 ş.a.).

Cele două sensuri principale din latina dunăreană ale lat. *terra* „pământ” şi „ţară” s-au transmis românei comune. Dar, în dialectul aromân, *ţară* a rămas doar la sensul „pământ”, dar şi ar. *pimintu* „pământ” (de asemenea, continuat din lat. *pavimentum* „pardoseală”) este aproape uitat, comparativ cu sinonimul său ar. *ţară* (DDA, p. 844)[9].

În dacoromână – sub acţiunea îndelungată (seculară) a factorului istoric al rezistenţei armate, care a determinat specializarea semantică acestui cuvânt la sensul „patrie” – sensul „pământ” a fost transferat (în acelaşi mediu militar) formei lat.

pavimentum „pardoseală (cu lespezi sau mozaic)", golită de conținut semantic tot printr-un factor istoric, anume cel al traiului improvizat sub invazii.

Amintirea sensului „pământ" al (v.) dr. *țară* a determinat derivarea de la acest cuvânt a dr. *țărână* pentru sensul „pământ sfărâmat mărunt". (Dr. *țarină* este de origine slavă.)

În grupul limbilor neolatine vestice, lat. *pavimentum* a fost continuat cu sensul său clasic „pardoseală" sau cu modificări semantice fără legătură cu mediul militar, în: v.it. *palmiento*, sard. *pamentu* ş.a.(REW, 632). It. *pavimento* este împrumut livresc de la lat. *pavimentum*.

26. Dr. ***vârtos*** (ar. vîrtos, vărtos) este moştenit cu sensurile vechi „curajos"/„viteaz" şi „viguros", de la lat. *virtuosus* „virtuos" (mda, IV, p. 1276; DEX ş.a).

Acest cuvânt este atestat la Aurelius Augustinus, 354-430 (ThLL, DLR), ceea ce înlătură unele îndoieli asupra existenței acestui cuvânt în limba latină, care au trimis la derivarea sa din lat. *virtūtem* (REW, 9371; DER, 9301). Dar şi în această ipoteză, dr. *vârtos* are etimologie militară, provenind din sensul militar al lat. *virtutem* (vezi articolul următor).

Opinăm că modificarea semantică a lat. *virtuosus* „virtuos" s-a produs în mediul militar latinofon, în cadrul căruia era apreciat ca fiind „virtuos" luptătorul „curajos"/„viteaz" şi „viguros". Cuvântul aparține românei comune, căci şi în dialectul aromân ***vîrtos*** semnifică: (ca adj.) „puternic" (cf. *vinile suntu vîrtoase* „vinele sunt tari") şi (ca adv.) „foarte viguros" (cf. *s' trágă la scamnu vîrtos* „să tragă vârtos la scaunul cu pieptănuşi") şi „foarte viteaz" (cf. *irá vîrtos ğĭóne* „era foarte viteaz") (DDA).

Derivate vechi de la dr. *vârtos*, ca: (s.f.) *vârtoşie* (cu variantele *vârtoşenie* şi *vârtoşime*) „vigoare" şi (adj.) *vârtucios* „puternic" (DER, 9901) aparțin, de asemenea, limbajului de luptă armată.

Dubletul neologic *virtuos* (prezent în dicționarele limbii actuale) are semnificațiile nemilitare „om care respectă şi realizează dezideratele etice"; „om înzestrat cu virtuți" etc (DEX), preluate de la sensurile contemporane ale fr. *vertueux* şi it. *virtuoso*.

Neologismele *virtuoz* „persoană care stăpâneşte, în mod desăvârşit, tehnica unui instrument muzical sau a oricărei arte" şi *virtuozitate* provin din it. *virtuoso* şi, respectiv, *it. virtuositá* (DER, 9301; mda, IV, p. 1276; DEX)

În articolul următor, vom continua să prezentăm rezultatele explorării vocabularului latin moştenit al românei – utilizând cel de al doilea criteriu al latinei de frontieră (b) – în vederea decelării cuvintelor latine clasice (nemodificate semantic) cu circulație frecventă în mediu militar şi astfel păstrate numai în română (în aria neolatinității).

Abrevieri

adj. = adjectiv
adv. =adverb
alb. = albanez
apul. = apuliez
ar. = aromân
bg. = bulgar
cat. = catalan
cf. = conform
chir. = chirurgical
cl. = clasic
cum. = cuman
dial. = dialectal
dr. = dacoromân
f. = feminin
fig. = figurat
fr. = francez
franc. = francic
germ. = germanic
intranz. = intranzitiv
ir. = istroromân
it. = italian
înv. = învechit
lat. = latin
m = masculin
mar. = marinăresc
mil. = militar
ml. = meglenoromân
nap. = napolitan
ngr. = neogrec
pg. = portughez
pop. = popular
pv. = provensal
rf. = reflexiv
rom. = român(esc)
s = substantiv
sl. = slav
sp.= spaniol
tranz. = tranzitiv
ung. = ungar
v. = vechi
vulg. = vulgar
* = reconstituit/popular

Abrevieri bibliografice

• Balotă 1941 = A. Balotă, *Le problème de la continuité*, Bucureşti, 1941.
• Bogrea 1920 = V. Bogrea, *Originea cuvântului SAT*, Dacoromania I, Cluj, 1920-1921, p.253.
• Bréal 1924 = M. Bréal, *Essai de semantique*, Paris, 1924.
• Butnaru 1987 = V. Butnaru, *Monedele romane post aureliene în teritoriile carpato-dunărene pontice*, în "Arheologia Moldovei", Institutul de istorie A.D.Xenopol, Iaşi, 1987, p. 113–150.
• Capidan 1923 = Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-române. Influența română asupra limbii bulgare*, Cluj, 1923 p. 232.
• CB 1983 = B. Petriceicu Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*. Ediție îngrijită, studiu comparativ şi note de G.Mihăilă, Bucureşti, 1983-1984, (3 volume).

• CDDE = I. A. Candrea, Ov. Densuşianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elemente latine*, Bucureşti, 1907-1914.

• Cihac *D* = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie dacoromane*, I-II, Frankfurt/Main, 1870–1879.

• Coteanu–Sala, *Etimologia* = I. Coteanu – M. Sala, *Etimologia şi limba română*, Bucureşti, 1987.

• DA = *Dicţionarul Academiei Române*, Bucureşti, 1913 şi urm.

• Daicoviciu 1927 = C. Daicoviciu, *Fossatum-sat*, Dacoromania, V, 1927–1928, p. 478-479.

• DCELC = I.Corominas, *Diccionario critico etimológico de la lengua castellana*, Berna, 1954 -1957.

• DDA = Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, Bucureşti, 1963.

• DEF = O. Bloch, W.v. Wartburg, *Dictionnaire étymologique de la langue française,* Paris, 1950.

• DEHF = J. Dubois, H. Mitterand, A.Dauzat, *Dictionnaire étymologique et historique du français,* Larousse, Paris, 1994.

• DEI = C. Battisti, G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, Florenţa, 1950-1957.

• DEL = A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, 1960.

• DEMR = G. Pascu, *Dictionnaire étymologique macédoroumaine,* Iaşi, 1925.

• DER = Al. Ciorănescu, *Diccionario etimológico rumano,* Tenerife, 1958-1966.

• DEX = *Dicţionar explicativ al limbii române*, Academia Română, Bucureşti, 1996.

• Dict. *B* = Dictionariu rumânesc, lateinesc şi unguresc, dein orenduiala excellentii sa preasfinţitului Ioan Bobb, Cluj, I (1882), II (1828).

• DLR = G. Guţu, *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, 1983.

• Drăganu 1933 = N. Drăganu, *Românii în veacurile IX-XIV, pe baza toponimiei şi onomasticei*, Bucureşti, 1933, p. 85-86.

• Drîmba, *Cult. Civ.* = Ov. Drîmba, *Istoria culturii şi civilizaţiei*, vol. II, Bucureşti, 1987.

• Eliade, *Vb.* = I. Eliade, *Vocabularul de vorbe streine în limba română, adică Slavone, Ungureşti, Turceşti, Nemţeşti, Greceşti etc*, Editura Eliade, Bucureşti, 1847.

• EWR = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache, I. Lateinisches Element*, Heidelberg, 1905.

• EWS = Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavichen Sprache,* Wien, 1886.

• Graur, *Corrections* = Al. Graur, *Corrections roumaines au REW*, în Bull. ling., V, 1937.

• Hennin 1872 = M. Hennin, *Manuel de numismatique ancienne*, Paris, 1872, p. 452–505.

• ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române, I. Limba latină*, Bucureşti, 1938.

• mda = *micul dicţionar academic*, Academia Română., vol.IV (Pr-Z), Bucureşti, 2004.

• Meillet 1948 = A. Meillet, *Linguistique historiqueet linguistique générale,* Paris, 1948.

• Miklosich, *Die slavischen* = Fr. Miklosich, *Die slavischen Elemente im rumunischen*, în Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenchaft, phil.-hist. XII, Viena, 1861, p. 1-70.

• Mihail 1990 = Cr. Mihail, *Modificări semantice în lexicul latin al românei sub influenţa mediului militar (I)*, Acad. Rom. Cercetări de lingvistică, XXXV, nr. 1, Cluj, 1990, p. 21-31.

• Mihail 1996 = Cr. Mihail, *Modificări semantice în lexicul latin al românei sub influenţa mediului militar (III)*, Acad. Rom., Inst. de lingvistică şi istorie literară „Sextil Puşcariu", Dacoromania, serie nouă, II, Cluj, 1996-1997, nr. 1-2, p. 325-328.

• Mihăilă 1960 = G. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română, Bucureşti, 1960.*

• NDELP = R. Fontinha, *Novo diccionário etimológico de la lingua portughesa*, Porto (fără an).

• NGSt = G.Mezer, *Neugriechische Studien*, 2, 11, Wien, 1895.

• Preda 1972 = C. Preda, *Circulaţia monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, Studii şi cercetări de istorie veche, XXIII, nr. 3, Bucureşti, 1972, p. 375-394.

• Protase 1966 = D. Protase, *Problema continuităţii în Dacia, în lumina arheologiei şi numismaticii*, Bucureşti, 1966.

• Puşcariu, DR = Sextil Puşcariu, *Pe marginea cărţilor*, în Dacoromania, VII, 1931-1933, p. 480.

• Puşcariu, LR = S. Puşcariu, *Limba română, I. Privire generală*, Bucureşti, 1976.

• REW = W. Mayer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch,* ed. a III-a, Heidelberg, 1931.

• Şăineanu, 1887 = L. Şăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbii române*, Bucureşti, 1887.

• Şăineanu, DU = *Dicţionar universal al limbii române*, ed. VIII, Craiova.

• Tagliavini, *Originile* = Carlo Tagliavini, *Originile limbilor neolatine*, Bucureşti, 1977.

• TDRG = H. Tiktin, *Dicţionar român-german*, Bucureşti, I (1903), II (1911), III (1924).

• ThLL = *Thesaurus Linguae Latinae*, Leipzig, 1950 şi urm.

• Treml 1929 = L. Treml, *Die ungarischen Lehrwörter im rumänischen*, în Ungarische Jahrbücher, Berlin–Leipzig, IX, 1929, NR. 2/3, p. 302-303.

• Ţonev 1919 = B. Ţonev, *Ezikovnivzaimnosti mezdu Balgari i Rumani*, în Godisnik na Sofiska Univ., I, Ist.–filolog. Fac., XV–XVI, Sofia, 1919, p. 56.

[1] Evident, cuvintele româneşti provenite din acestea sunt neologisme preluate din alte limbi romanice sau din latină.

[2] De altfel, opinăm că viaţa militară intensă a Daciei – alături de prestigiul civilizaţiei, culturii şi limbii latine – constituie principala explicaţie pentru rapida romanizare a acestei provincii. În istorie, se mai cunosc cazuri de asimilare, într-o perioadă scurtă, a unei limbi de prestigiu militar şi cultural, căci, normanzii (debarcaţi în 841 în NV-ul Franţei şi creştinaţi în 911), după cucerirea Angliei în 1066, au influenţat, ca vorbitori ai francezei limba anglo-saxonilor, ceea ce arată că franceza devenise limba lor maternă după numai cca două secole.

[3] Lat. *lĭngua* este un derivat de la lat. *lingere* „a linge" (DEL).

[4] Din cuvântul românesc provine bg. *lingur* „ţigan lingurar", der. *ligurka* („ţiganca"), *lingurče* „ţigănuş" (Capidan 1923).

[5] Nu există motiv de surprindere că un cuvânt care (în opinia noastră) aparţine limbajului militar (daco-) roman s-a păstrat numai în română, căci aceasta este singura limbă neolatină copios influenţată de acest limbaj. Vom constata că doar în română mai sunt moştenite şi alte cuvinte latine de mediu militar, precum: *imperator*, *miles*, *procedere*, *tĕnuāre* , *attenuatus* etc (categorie de cuvinte pe care o vom prezenta în articolul următor).

[6] Lat. *cochlear*, *-are* provine din gr. *kochlós* „scoică" (NDELP).

[7] Dar numai cu complement (în expresii: sp. *pedir en matrimonio* şi pg. *pedir em casamento*).

[8] Formele romanice occidentale de la lat. *supponere* – precum it. *supporre,* pv. *suponere* ş.a. – au sensul, evident nemilitar „a presupune". (Fr. *supposer*, este francizarea împrumutului livresc de la lat. *supponere* după fr. *poser*; DEF.)

[9] În dialectul aromân *pămăntu* (pl. *pămănţi*) „pomană" provine din bg. *pametu* „comemorare" (DDA, p. 825).

PRIMA PARTICIPARE A ARMATEI ROMÂNE LA O MISIUNE DE MENȚINERE A PĂCII: ANGOLA

DUMITRU MOISA

Abstract

Following almost five decades of communist party rule, when the country remained well behind the Iron Curtain, in 1991 Romania has decided to start its participation to international missions and UN peacekeeping operations, but only with Military Observers and a Field Hospital as a support medical unit.

As a follow up of the official request addressed in February 1995 by the UN to the Romanian government regarding the involvement of Romanian Armed Forces with combat units and staff officers team in UNAVEM III peacekeeping operation, the Parliament approved in March 1995 the deployment in UNAVEM III TOO of a national contingent consisting of 1 Staff Officers Detachment, 1 Peacekeeping Infantry Battalion and 1 Military Field Hospital.

Following the Reconnaissance Mission carried out by the Romanian Armed Forces in Angola, UNAVEM III TOO, the Romanian General Staff initiated the deployment phase of the forces mentioned above as the mandatory phase of its first participation with combat units and international staff officers in a PKO conducted by UN.

The article highlights some operational details regarding the preparatory and the training phase, the deployment of the Romanian contingent, political and military situation in Angola, UNAVEM III organizational chart and the UN mandate, concept of operation and the UNAVEM III Force deployment, staff positions allocated to Romanian staff officers to include their duties and responsibilities, daily life in a military campus to include recreation and welfare in a PKO, contribution of the Romanian contingent to fulfilling the mandate of this mission. There are also underlined some harsh realities from Angola TOO, the operational environment and unknown difficulties and challenges the Staff Officer Team had to face while performing their tasks and responsibilities.

Keywords: *Romanian Armed Forces, peacekeeping operations, Angola, UNAVEM, UN*

Introducere

Participarea României la cel de al Doilea Război Mondial avea să fie pentru multe decenii ultima implicare activă în operații militare desfăşurate în teatre de operații din afara teritoriului național. Încheierea celui de al Doilea Război Mondial avea să aducă României, odată cu tancurile si consilierii sovietici, o schimbare dramatrică a destinului său istoric: peste patru decenii de comunism. În aceste condiții, România comunistă avea să rămână în spatele Cortinei de Fier şi să renunțe la orice implicare activă în misiuni sau operații militare în afara teritoriului național. Mai mult decât atât, dacă alte state comuniste, cum a fost cazul Poloniei şi Cehoslovaciei, începând cu decada anilor 1950, vor fi activ implicate în misiunile de menținere a păcii derulate de ONU, ceea ce le va asigura un real prestigiu internațional, România[1] nu avea curajul şi demnitatea națională de a se implica în acest gen de misiuni, deşi prestația sa la ONU avea să aducă unele realizări notabile din perspectiva diplomației, relațiilor internaționale şi a reprezentării pe plan mondial. Poate că diplomația românească a fost singura care a adus beneficii de imagine României, chiar cu limitele impuse de doctrina socialistă şi comunistă.

După mai bine de 46 de ani, România a început să participe la misiuni internaționale şi operațiuni ONU de menținere a păcii în anul 1991, cu o Echipă de Observatori Militari (MILOBS) şi un Spital Militar de Campanie[2]. În baza tratatelor şi înțelegerilor la care a aderat, România a luat parte începând cu 20.02.1991, la un număr însemnat de misiuni de menținere a păcii, fiind recunoscută de comunitatea internațională ca un partener de bază în efortul internațional pentru stingerea focarelor de conflict şi intrarea în normalitate a vieții economico-sociale din regiunile afectate.

Participarea la operații s-a executat în baza rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU, hotărârilor structurilor de decizie politică şi legislativă ale României, evidențiind opțiunea fermă a țării noastre de integrare, cât mai rapidă, în structurile politico-economice şi de securitate europeană şi euro-atlantică.

Participarea personalului la acest tip de operațiuni s-a realizat pe bază de voluntariat, militarii fiind admişi în urma susținerii unor teste medicale, psihologice, de capacitate şi de limbă străină.

Fondurile necesare desfăşurării în bune condiții a acestor misiuni au fost suportate din bugetul Ministerului Apărării. Pentru misiunile conduse direct de ONU, marea majoritate din acestea au fost rambursate, conform metodologiei stabilite.

Pentru a respecta principiile şi regulile Operațiilor de Menținere a Păcii (Peacekeeping Operations = PKO) derulate de ONU, trebuie să recunoaştem că prima implicare cu adevărat operativă, militară, a României într-o misiune tip PKO, care a adus într-un Teatru de Operații (Theatre of Operations = TOO) o unitate operativă de peacekeepers tip batalion, precum şi ofițeri/subofițeri de stat major internațional, a fost UNAVEM III din Angola, misiune stabilită prin rezoluția Consiliului de Securitate al ONU din februarie 1995. Până la această dată, România participase la următoarele misiuni:

– **DESERT STORM**. În baza Rezoluției nr. 678 a Consiliului de Securitate al ONU, România a participat în cadrul operațiunii britanice "GRANBY", ca parte a acțiunilor Forței Multinaționale de Pace din zona Golfului Persic (începând cu 20.03.1991).

– **UNIKOM –** Misiunea ONU de observare din IRAK ŞI KUWAIT (din 23.04.1991). Misiunea a avut la bază Rezoluția nr. 687 din 03.04.1991 a Consiliului de Securitate al ONU. Participare cu 6 observatori militari; misiunea a fost încheiată la 22.03.2003.

– **UNOSOM II –** UN Operation in Somalia - "Restore Hope" (06.07.1993 - 26.10.1994). Participarea a avut la bază cererea Secretariatului General ONU adresată Guvernului României şi a inclus, pe lângă asistența medicală de urgență pentru trupele ONU, şi o vastă activitate de specialitate cu caracter umanitar. Participare: un Spital de Campanie (235 militari, 50 paturi).

– **UNAMIR –** Misiunea de Asistență ONU in Rwanda, în cadrul detaşamentului belgian. Participarea României a avut la bază Rezoluția nr. 872 din 05.10.1993 a Consiliului de Securitate al ONU. Țara noastră a participat la misiune cu 5 observatori (6 martie-15 aprilie 1994).

România a participat de asemenea în misiunea **GROM** – Misiunea de Observare din Transnistria – sub egida OSCE. În perioada 19.04 – 19.06.1992, o grupă de 25 observatori militari români a participat la misiune în Republica Moldova[3].

Participarea la misiunea UNAVEM III a fost inițiată în februarie 1995. În baza ordinului şefului SMG de la acea dată, generalul Dumitru Cioflină, o echipă de ofițeri, din care am făcut parte, a executat o misiune de recunoaştere operativă în TOO Angola, pentru a asigura datele necesare decidenților politico-militari şi planificatorilor militari. In urma recunoaşterii executată în TOO din Angola în martie 1995 şi a raportului prezentat cu concluziile rezultate din această misiune, a propunerilor decidenților politico-militari de la acea dată, Parlamentul României a aprobat, la 13 martie 1995, participarea trupelor Ministerului Apărării Naționale la misiunea ONU de menținere a păcii UNAVEM III.

Conform deciziei parlamentului şi pe baza negocierilor şi a corespondenței purtate cu DPKO[4] / ONU de către Direcția Operații din SMG (prin intermediul misiunii României la ONU), contribuția cu trupe a României a fost stabilită la:

– 1 Echipă de Stat Major compusă din 28 ofițeri şi subofițeri (Staff Officers Team = SOT)

– 1 Batalion de Infanterie compus din 758 militari (Romanian Battalion = ROMBATT)

– 1 Spital de Campanie compus din 108 militari si civili (Romanian Field Hospital = ROMHOSP)

De la bun început, trebuie subliniat că aceasta era prima participare românească la o operație PKO şi, cu excepția Spitalului de Campanie, care avea experiența misiunilor din Golf şi Somalia, atât ROMBATT cât şi SOT erau fără o experiență operațională anterioară, fără un astfel de precedent, fără cunoştințele necesare derulării instrucției şi pregătirii operative a unei astfel de misiuni. Ofițerii şi subofițerii de stat major nu mai fuseseră numiți şi dislocați încă din faza de planificare şi conducere a misiunii în posturi internaționale ale Comandamentelor de Forțe ONU din TOO. Nu aveau cunoştințe despre folosirea computerelor şi a ADP, nu aveau pregătirea necesară investigării situațiilor de încălcare a acordurilor sau a violărilor de încetare a focului şi nici arta negocierilor. Despre procedurile de stat major, folosirea limbajului militar, a hărților în alte proiecții geografice şi a semnelor convenționale, utilizarea alfabetului şi a mijloacelor de comunicații în misiuni ONU, nici vorbă.

I. PLANIFICAREA ŞI DESFĂŞURAREA CONTINGENTULUI ROMÂN

La nivelul Direcției Operații din SMG, pentru coordonarea activităților din cadrul programului PfP[5] şi a misiunilor PKO, funcționa la începutul anului 1995 un birou pentru misiuni internaționale, care avea să se transforme rapid în Secția PfP şi PKO[6]. Aceasta, în cooperare cu celelalte secții ale Direcției Operații avea să conducă eforturile SMG de participare a armatei române la operații de menținere a păcii şi misiuni internaționale precum şi la activitățile în cadrul PfP (participarea la misiunea UNAVEM III şi ulterior în KFOR-IFOR etc.).

Planificarea şi desfăşurarea contingentului român a avut loc în 3 etape:

– selecția, constituirea subunităților/echipei SOT, pregătirea şi echiparea efectivelor pentru misiune;

– planificarea operativă şi coordonarea cu DPKO/ONU a desfăşurării efectivelor în TOO Angola;

– deplasarea şi intrarea contingentului român în TOO.

Drept date țintă pentru desfăşurarea efectivelor, după contacte repetate şi negocieri derulate de Direcția Operații din SMG[7], au fost stabilite împreună cu DPKO următoarele perioade:

– SOT şi ROMHOSP, în prima parte a lunii mai 1995;

– ROMBATT, în perioada iulie-august 1995.

Finalizarea planului de desfăşurare a efectivelor în UNAVEM III şi semnarea documentelor-cadru şi a contractelor cu furnizorii de servicii care asigurau transportul şi desfăşurarea efectivelor, tehnicii şi echipamentelor au impus actualizarea Planului Operativ de desfăşurare a contingentului român în TOO, astfel:

– SOT şi ROMHOSP, în două zboruri executate de compania ROMAVIA şi o cursă RO-RO (tehnică şi echipamente) în a doua parte a lunii mai 1995;

• Prima cursă ROMAVIA, care a transportat SOT şi parte din efectivul ROMHOSP (detaşamentul precursor) a decolat spre Luanda la 18.05.1995.

• A doua cursă ROMAVIA, care a adus eşalonul forțelor principale ale ROMHOSP, a decolat spre Luanda pe data 26.05.1995.

– ROMBATT, a fost desfăşurat în perioada 25.08 – 18.09 în Lubango şi Lobito (de unde au fost deplasate spre locațiile stabilite prin misiune).

Durata turului de serviciu pentru contingentul român avea să fie diferita. Conform principiilor

ONU, durata turului de serviciu (participarea în misiune) era diferențiată pe participanți, astfel: militarii SOT erau desfășurați pentru o misiune cu durata de un an, în timp ce ROMBATT şi ROMHOSP urmau să aibă rotirea efectivelor la fiecare şase luni (numai efectivele, care preluau tehnica şi echipamentele de dotare de la eşalonul precedent). Subliniez că, personal, nu cunosc durata pentru care România se angaja să asigure prezența contingentului său în Angola, contingent care va număra circa 1 000 militari şi civili, cifră ce avea să situeze țara noastră, în perioada septembrie 1995 – iulie 1997, între principalii contributori în misiuni ONU. Oricum, prezența contingentului român a fost până la încheierea misiunii UNVEM III, în iunie 1997[8]. Privind nivelul participării cu efective, România s-a situat, în anul 1996, pe locul 9 cu aproximativ 1 000 persoane, în anul 1997 pe locul 26, cu 155 persoane, iar în anul 1998 pe locul 21.

Trebuie subliniat însă impactul prezenței trupelor noastre, produs în planul reprezentării pe plan mondial şi al relațiilor internaționale ale României din această perioadă, impact pe care l-a adus această participare precum şi contribuția militară semnificativă a țării noastre. Practic această prezență a adus din nou România la masa discuțiilor şi negocierilor, a asigurat participarea de pe altă poziție la evaluarea situațiilor de criză şi stabilirea inițiativelor şi a misiunilor de pace ale ONU. Principiul conform căruia în funcție de nivelul de participare cunoşti situația reală, ai cunoştințele necesare şi capacitatea să spui ceva, poți să contribui în cunoştință de cauză... tot aşa şi vocile diplomației româneşti erau ascultate altfel. Poate că ar trebui măcar acum apreciat faptul că, prin contribuția armatei, diplomații din Ministerul de Externe şi diplomația românească în ansamblul ei au avut un sprijin eficient şi concret, absolut real, care anterior acestei misiuni nu a existat.

Aş mai aminti că în Angola anului 1995, România nu avea reprezentare la nivel de ataşat militar, iar personalul ambasadei noastre la Luanda era foarte redus din punct de vedere numeric, ceea ce a făcut dificilă cooperarea cu autoritățile statului gazdă.

În cele ce urmează, doresc să prezint unele considerente privind concepția ONU privind misiunea UNAVEM III, contribuția contingentului românesc la această operație, responsabilitățile şi activitățile militarilor români din cadrul SOT, prin prisma experienței pe care am avut-o în calitate de Ofițer cu Operațiile la Cartierul General al Forțelor ONU din UNAVEM III, prima astfel de funcție încadrată de un ofițer de stat major român la acest nivel. Pentru a respecta adevărul, precizez că, deşi inițial urma să încadrez funcția de Ofițer de Legătură al ROMBATT, după executarea misiunii de recunoaştere în TOO (martie 1995), am fost selecționat pentru poziția menționată mai sus, „Operations Officer" – UNAVEM III Force Headquarters, aşa cum a apărut în lista anexă la memo transmis de SMG la DPKO-ONU.

De la bun început, doresc să subliniez că, din punct de vedere al ierarhiei militare, nu aceasta a fost cea mai importantă funcție atribuită României: cele mai bine „cotate" funcții repartizate țării noastre au fost cele de CMPO[9] (Şeful Personalului Militar din Misiune) şi CMEDO[10] (Şeful Serviciului Medical al Misiunii), de asemenea premiere pentru armata noastră. Alte două funcții au avut o valoare militară incontestabilă: cea de Comandant de Regiune Militară şi cea de Locțiitor Comandant Regiune Militară[11]. Cu toate acestea, prin poziția avută, prin volumul şi valoarea informațiilor şi a activităților operaționale ce au revenit Ofițerului cu Operațiile, respectiv subsemnatul, pot să apreciez că şi această poziție a avut valoare politico-militară, militară şi strategică incontestabilă. Argumente sunt detaliile ce urmează în continuare.

Fie că place, fie că nu place, trebuie să recunoaştem că Angola a fost locul unde Armata Română a învățat ABC-ul misiunilor internaționale.

1. Selecția, pregătirea şi echiparea contingentului român pentru misiunea UNAVEM III

Ca o primă remarcă, trebuie subliniat că întregul proces de selecție a avut la bază sistemul de voluntariat. Nu este un secret că „amatorii" pentru funcțiile de ofițeri-subofițeri de stat major nu au fost numeroşi şi aproape la limită. Aceştia au fost selecționați în numărul oferit de ONU şi acceptat de România. Prima participare semnificativă în această PKO aducea cu sine rețineri privind participarea voluntară mai ales datorită elementelor de necunoscut ale acestui tip de misiuni, riscuri greu de anticipat, amenințări necunoscute şi negestionate de armata română, cum au fost: clima tropicală cu excesive influențe oceanice şi gradul de umiditate aferent, bolile tropicale puțin cunoscute, terenul şi vegetația variată, de la cele specifice zonelor de deşert la cele cu munți înalți, cu păduri

tropicale şi ecuatoriale, cu o floră şi o faună nemaiîntâlnită de militarii noştri, cu puncte obligate de trecere aproape de neabordat, cu un sistem hidrografic complex, greu de descris în puține cuvinte etc.

La nivelul SOT, selecția şi numirea pe posturi a avut loc exclusiv pe bază de voluntariat. Niciunui participant nu i-a fost impusă participarea şi nici poziția/funcția pe care urma să fie încadrat. Ulterior procesului de selecție pe bază de voluntariat, a avut loc procesul de verificare-testare şi apoi cel de pregătire a efectivelor astfel selecționate. A urmat verificarea finală şi emiterea ordinului de misiune, concomitent cu notificarea DPKO.

Pregătirea pentru misiune

Pregătirea pentru această misiune a SOT[12] a început în a doua parte a lunii aprilie şi fost gradual intensificată în perioada ultimelor două săptămâni înainte de plecare, respectiv după data de 1 mai 1995.

Era pentru prima dată când o echipă de ofițeri şi subofițeri români urma să încadreze poziții într-un Cartier General al Forțelor ONU dintr-o misiune PKO şi în Comandamentele Regionale subordonate acestuia şi drept urmare nu exista un nici un precedent şi nici experiența necesară unei astfel de pregătiri.

Nu exista un Plan de Pregătire elaborat anterior care să fie folosit pentru „copy/paste", conform filosofiei cunoscute „cărțile din cărți se fac". Practic, la baza pregătirii a stat experiența câtorva dintre foştii Observatori Militari (MILOBS) din UNIKOM, între care rolul determinant l-a avut col. Lucian Jumătate, şeful Biroului PKO din Direcția Operații, precum şi gradul de experiență şi pregătire profesională individuală a fiecăruia dintre cei selecționați pentru această misiune de pionierat. Acum, după peste 10 ani de experiență internațională, aş putea spune că nu au fost multe elemente de improvizare, dar nici nu a existat un plan consolidat al acestei pregătiri cu referire şi accent atât pe experiențe anterioare cât şi pe ceea ce astăzi este cunoscut ca Lecții Învățate.

În timpul perioadei de pregătire, am primit de la şeful Biroului PKO din Direcția Operații sau am procurat fiecare dintre noi, prin posibilități proprii, documente şi manuale privind procedurile de lucru şi activitățile unui stat major ONU; am studiat aceste materiale, care însă nu includeau şi detalii privind procedurile de lucru, diagramele relaționale sau conținutul documentelor care se întocmesc în cadrul diferitelor divizii/secții ale unui astfel de stat major (a nu se uita că o misiune ONU are două componente majore: componenta politică/civilă a misiunii şi, respectiv, componenta militară). Acest aspect a fost confirmat de întâlnirea avută cu şeful SMG, generalul Dumitru Cioflină, cu numai câteva zile înainte de plecarea în misiune: acesta a discutat cu fiecare ofițer de stat major şi subofițer şi a constatat, între altele, lipsa experienței anterioare pe astfel de posturi internaționale de stat major dar mai ales lipsa experienței în folosirea limbii engleze şi a terminologiei militare, precum şi faptul că mare parte din personalul selecționat nu avea nici un curs de limbă engleză[13], fiind astfel greu de demonstrat de unde şi cum a dobândit cunoştințele de limba engleză necesare unei astfel de misiuni; a ordonat repetarea testului de engleză cu un grad ridicat de dificultate, urmând ca numai după aceasta să semneze ordinul de misiune şi propunerile de participare şi încadrare a personalului SOT.

Parte din pregătirile pentru misiune ale SOT au avut loc la Batalionul 2 Infanterie „Călugăreni" / ROMBATT, inclusiv testul de limbă engleză menționat. Medicamentele pentru misiune şi vaccinurile specifice zonei tropicale în care plecam, inclusiv Carnetul de Vaccinări, au fost asigurate la Spitalul Militar Central.

Alte pregătiri direct legate de misiune nu au fost efectuate. Nici briefinguri de securitate în TOO, nici informații detaliate privind părțile beligerante prezentate de structurile de profil, nici date despre eventualul plan de extracție şi relocare în situația reluării conflictului sau alte situații de criză, aproape nimic.

Mai târziu, însă, aveam să înțeleg că cel puțin cunoaşterea şi folosirea terminologiei militare şi abrevierilor specifice acesteia, a simbolisticii, a hărților, a alfabetului din comunicații şi mai ales a mijloacelor de transmisiuni folosite de statele majore ONU, a tipurilor de rapoarte si mesaje specifice, a procedurilor de lucru, a atribuțiilor principale ale ofițerilor de stat major şi, nu în ultimul rând, conducerea autovehiculelor de teren ar fi trebuit sa fie incluse în Programul de Pregătire[14]. Nu ştiam nimic despre un SOP (Procedurile de Operare Standard), despre lansarea semnalului privind HIJACK, raportarea unui CFV, MEDEVAC, CASEVAC, SHOTREP etc. Anticipez şi îmi amintesc prima mea reacție când mai mult am intuit decât am ştiut ce însemna „Roger"[15], cuvânt pe care

maiorul Baines, ofițerul de stat major din India, îl repeta la cca. 30 secunde în timp ce nota un mesaj telefonic. Am glumit întrebând cine este „Roger" cu care vorbeşte, dar sub gluma mea se ascundea dorința de a îmi confirma intuiția privind semnificația cuvântului. Să nu anticipăm; toate la vremea lor.

Trebuie amintit că pregătirea pentru misiune a ROMHOSP şi a ROMBAT a avut loc prin grija eşaloanelor superioare şi coordonarea de către Direcția Operații din SMG.

Echiparea pentru misiune a SOT a fost făcută prin grija ROMBATT, având la bază „Tabelul cu Echipamente" necesare personalului din Comandamentele ONU, transmis de DPKO.

Prima constatare a fost că nu exista un tip standard de bagaje/ambalaje şi transport al echipamentelor personalului de stat major (tip sac, ladă sau minicontainer de transport), drept pentru care fiecare dintre noi a cumpărat ce a crezut de cuviință: genți, saci, valize, cutii etc.

Cantitatea de materiale şi echipamente aprobată pentru fiecare ofițer de stat major (şi pentru care DPKO asigura decontarea cheltuielilor) era de 120 kg. Poate va părea mult. Când însă începi să împachetezi casca, vesta antiglonț, sacul de dormit, costume mozaic, haine, cămăşi, maieuri, ciorapi etc. şi încălțăminte pentru un an de zile, ustensile de igienă personală, de gătit, de hrănire, întreținere echipamente etc., situația se schimbă. Aici a fost încă un exemplu privind lipsa de experiență şi de cunoaştere a regulilor ONU; odată ajunşi în Luanda, am observat că parte din aceste echipamente (ex. căşti şi veste antiglonț albastre – cele ale noastre erau kaki şi ar fi putut crea dificultăți în identificarea noastră ca membri ai misiunii ONU – saci de dormit, ustensile de gătit şi hrănire etc.) erau în depozitul central UNAVEM III şi multe contingente se aprovizionau de aici, fără a mai transporta din țară aceste echipamente, grele şi voluminoase. Nu aş respecta adevărul dacă nu am recunoaşte că norma de echipare a fost suficientă şi niciun ofițer de stat major nu a avut probleme cu cantitățile asigurate. Privind calitatea echipamentului pot exista păreri diferite, dar majoritatea am apreciat că materialele din care erau confecționate erau foarte bune (o mențiune specială pentru costumele mozaic şi bocancii de piele), însă coloranții folosiți erau de proastă calitate (după câteva spălări, culoarea cămăşilor devenea spălăcită, ceea ce a făcut ca la vizitele oficiale imaginea noastră să nu fie dintre cele mai elegante[16] în comparație cu alte contingente), iar bocancii de pânză aproape de nefolosit.

Am primit paşapoartele şi avans de misiune: câte 800 dolari; majoritatea dintre noi, inclusiv eu, niciodată până atunci nu mai avuseserăm atâta valută în mână. Acasă a fost o adevărată bucurie care a avut darul să mai liniştească puțin din grijile pentru pericolul misiunii. Aveau să fie o bucurie şi pentru familiile noastre: soții şi copii îngrijorați sau chiar puțin împotriva plecării noastre în necunoscut.

Un alt element definitoriu pentru această primă misiune PKO îl reprezintă cadrul legislativ sărac, neadecvat şi neactualizat cu evoluțiile şi participările in plan internațional al armatei române din ultimii 5 ani după participarea la războiul din Golf, precum şi faptul că suportul legislativ privind drepturile şi obligațiile militarilor trimişi în misiune în străinătate au fost stipulate abia la două luni după plecarea noastră în Angola, prin Hotărârea de Guvern nr. 518 din 10 iulie 1995 "Privind unele drepturi şi obligații ale personalului român trimis în străinătate pentru îndeplinirea unor misiuni cu caracter temporar".

În acelaşi timp, trebuie recunoscut şi faptul că segmentul mediatic militar aproape a lipsit la vremea respectivă. Jurnaliştii militari neavând experiența şi poate nici pregătirea specifică TOO pentru astfel de activități, iar comunicarea şi relațiile publice fiind un capitol nu tocmai bine stăpânit, mediatizarea desfăşurării trupelor române în UNAVEM III şi relatările ulterioare din această misiune au fost sărace şi foarte limitate. Auzise cineva de cursurile pentru jurnaliști în teatre de operații sau corespondenți de război? Nici gând.

2. Transportul şi desfăşurarea contingentului român în UNAVEM III TOO

Plecarea în misiune avea să aibă loc seara zilei de 17 mai. Către orele 21.00 ne-am prezentat la Batalionul 2 Infanterie „Călugăreni" (ROMBATT) pentru începerea afluirii către Teatrul de Operații (TOO) din Angola.

Imaginea îmi este încă vie în fața ochilor: tineri ofițeri care îşi luau la revedere de la familie, conştienți de riscul ridicat al misiunii în care plecau (mine, malarie, forțe neprietene, necunoscut, clima foarte caldă şi umedă, ...câte oare alte pericole ne mai aşteptau) dar convinşi de capacitățile şi gradul lor de pregătire profesională. Copii cu lacrimi în

ochi, soții palide la față și noi cu emoția plecării, încercând să-i liniștim și să îi asigurăm că ne vom revedea cu bine peste un an. Atunci am aflat că nu eram singurul care nu spusesem întreg adevărul familiei, decât cu numai câteva zile înaintea plecării: în loc de o misiune de 6 luni, noi, membrii SOT, urmam să avem turul de serviciu de un an (și nu șase luni ca ROMHOSP și ROMBATT); poate multe soții nu ar fi acceptat să fim atât timp plecați, ele urmând a rămâne singure cu grijile familiei, ale copiilor și casei; șase luni sună mai ușor de acceptat, dar un an... Numai acest sacrificiu al acestor femei minunate ar merita recunoștința celor care au profitat politic de prezența militarilor români in misiuni internaționale.

Prieteniile legate pe timpul pregătirii misiunii începeau să apară; ne ajutam reciproc pentru încărcarea bagajelor, nu puține sau ușoare; ne încurajam familiile, dar se simțea încercarea timidă de a ascunde prin glume emoțiile fiecăruia; nu prea reușeam să alungăm teama despărțirilor, dar trebuia să mergem înainte spre acea misiune de pionierat, care pe mulți dintre noi ne atrăgea ca un magnet. Lupta cu necunoscutul, continentul negru, misiunea ce urma, toate erau pentru mine o atracție și o provocare. Sunt convins că și pentru camarazii mei, aproape toți la prima misiune.

Puțin după ora 21:30, am început deplasarea spre Aeroportul Otopeni, unde ne așteptă „celebra" aeronavă IL-18 a companiei ROMAVIA ce urma să ne ducă la Luanda. Aici am făcut joncțiunea cu detașamentul Precursor al ROMHOSP.

O echipă din colegii noștri subofițeri a asigurat descărcarea și mânuirea bagajelor. După procedurile de aeroport, am urcat în avion și am așteptat plecarea. Cred că puțin după miezul nopții, spre orele 01:30, am decolat spre... necunoscut, necunoscut care avea să se dovedească Angola, UNITA, FAA, minele de toate categoriile, soldați copii, diamante și bogăție, dar și sărăcie extremă, malarie și orfani, mutilați de război, foamete, boli și răni deschise pline de infecții. Ce aveam să văd părea de domeniul fantasticului. Și totuși a fost real.

Discuțiile din avion au alungat puțin din preocuparea și încordarea din inimile noastre. Cel puțin până în momentul când ofițerul numit de col. dr. Drăguşin ca ofițer de serviciu pe durata transportului aerian ne-a spus că are în cala avionului armamentul individual și muniția aferentă. Din acel moment, tensiunea a atins cote maxime. Am discutat cu șeful contingentului român, col. ing. Cristian Crâmpiță (ca ofițer în Direcția Operații, aveam și responsabilitate de coordonare și sprijin al comandantului de contingent) despre escala de alimentare ce urma să aibă loc la Kano, în Nigeria, și despre riscul la care eram expuși în situația în care se controla avionul. Cu puțin timp în urmă, zona regiunii Kano se confruntase cu acțiuni de guerilă și lupte ale forțelor guvernamentale cu forțe militare ale rebelilor nigerieni. Chiar escala în sine era un pericol asumat. Dar acum, în condițiile în care, conform regulilor internaționale, trupele, inclusiv cele de menținere a păcii, nu se deplasează în aceleași mijloace de transport cu armamentul și muniția (acestea se constituie în eșaloane-coloane separate și au un regim special), eram într-o situație de-a dreptul periculoasă. Col. Crâmpiță a făcut apel la calm și ne-a cerut să nu manifestăm neliniște, să nu afișăm nici un simptom care i-ar putea alerta pe cei care vor efectua controlul.

Am aterizat la Kano, în jurul orelor 08.45, pentru o escală de alimentare, pe o căldură insuportabilă. Pentru cei care nu cunosc, oprirea motoarelor impune nefuncționarea sistemului de climatizare. În următoarele 15 minute eram într-un adevărat cuptor. Ne uitam pe geam și așteptam controlul. Nu voi uita niciodată privirea unuia dintre polițiștii de frontieră (cred). Un uriaș cu față ciupită de vărsat, cu o privire metalică, rece și pătrunzătoare. Ne-a privit câteva secunde în ochi pe aproape fiecare dintre noi. Am crezut că mi se oprește inima când a cerut control de cală, în timp ce a întrebat care este destinația peacekeeperilor români. La răspunsul că destinația era Luanda, Angola, misiunea UNAVEM III, spre deconectarea noastră, a renunțat. L-am văzut pe geamul avionului cum și-a aruncat rapid o privire în cală și a făcut semn de „verde". Mai târziu, la sosirea în Angola, am înțeles de ce a reacționat astfel; comandantul forțelor ONU din Angola era un general nigerian și stafful la acea dată includea mulți ofițeri nigerieni, inclusiv viitorul meu șef, Șeful Operațiilor.

Am decolat spre Luanda în jurul orelor 10.00 unde am aterizat către ora 12.30, pe terminalul militar destinat forțelor ONU. La ieșirea din avion m-a surprins extraordinar de plăcut temperatura exterioară: față de luna martie, când am venit pentru recunoaștere, era o adevărată binefacere; temperatura era de cca. 28 grade, mai mult decât plăcută, cu o briză oceanică ce luase locul căldurii excesiv de umede din martie.

Hotel Tropico (foto din balcon)

După formalitățile vamale, aceeaşi echipă de subofiţeri inimoşi a încărcat bagajele în camionul UNAVEM III şi ne-am deplasat la Hotelul Tropico, acelaşi în care am fost cazaţi la recunoaşterea din martie. Nu am fost surprins de intensitatea traficului din oraş, deja cunoscut mie de la recunoaştere, dar măsurile de securitate din capitala Angolei erau la fel de stricte (Luanda era de-a dreptul impresionantă după peste 20 de ani de război civil, iar Hotelul Tropico avea piscină şi sală de fitness). Împreună cu mr. Tudorel Negrescu, am fost repartizat în camera 412. Şeful contingentului nea comunicat că deplasarea la Cartierul General UNAVEM III va avea loc a doua zi, începând cu orele 08.00. Obosiți de emoțiile deplasării, ne-am cazat, am despachetat parțial şi am adormit aproape imediat după ce am pus capul de pernă.

3. Începerea misiunii la Comandamentul General al Forțelor UNAVEM III

Contactul cu UNAVEM III Force Headquarters (UNAVEM III FHQs sau FHQs în continuare) a fost încă o dată, chiar şi pentru mine, o surpriză plăcută. În cele două luni trecute de la recunoaştere, campusul arăta extraordinar: primise noi containere pentru lucru în secțiile Comandamentului şi pentru cazarea efectivelor. Misiunea se transforma dintr-o misiune de observatori (cu staff asigurat prin rotație de MILOBS) într-o misiune de menținere a păcii, cu staff militar şi civil permanent.

Practic, în primele zile am efectuat acomodarea cu misiunea şi pregătiri pentru intrarea pe funcții, inclusiv testele planificate. Deşi inițial se anunțase numai un test de limbă engleză şi un test auto, am fost anunțați că ofițerii de stat major urmau să treacă şi testul de competență profesională. A existat un moment de surpriză şi chiar disconfort. Nu eram pregătiți şi mai ales nu ştiam ce înseamnă un astfel de test. Teama de necunoscut, dar şi recunoaşterea subconştientă a limitelor profesionale pentru o astfel de primă misiune se făceau simțită.

În zilele de pregătire (interesantă denumirea de „indoctrination period"), am constatat o oarecare confuzie în cadrul Comandamentului Forței. Sosirea ofițerilor de stat major internațional şi preluarea funcțiilor de la MILOBS se desfăşurau cu o dificultate pe care abia mai târziu am înțeles-o: MILOBS urmau să plece în teritoriu, unde condițiile nu erau nici pe departe aşa de „elegante" ca în FHQs şi de aceea orice zi în plus petrecută în Luanda era o binefacere pentru aceştia. Cu toți colegii din SOT ne-am concentrat eforturile atât pentru testul de limba engleză, cât mai ales pe testul de competență profesională. Am înțeles că testele urmau să includă elemente ca: descrierea unui accident de circulație, a unui incident între părțile beligerante, întocmirea unui raport, elaborarea unui mesaj pentru executarea unei misiuni de patrulare sau post de observare, detalierea procedurile ONU şi descrierea modului în care organizezi o rundă de negociere între părțile beligerante sau o reuniune de lucru a Comitetului Mixt etc. Deşi nu arătam, îngrijorarea era evidentă pentru noi toți. Niciunul nu voia să fie respins la test (respingerea la primul test oferea însa posibilitatea unui al doilea test, după 10 zile de pregătire), ce ar fi însemnat un blam la adresa țării; înțelegeam că nimeni nu va spune că X sau Y a picat testul, ci va spune că ofițerul român a venit nepregătit şi va fi trimis acasă.

Nu voi dezvolta subiectul. Am primit partea de gramatică, la care am obținut unul dintre cele mai mari punctaje şi partea de competență profesională: ce să scriu când nici în română nu ştiam ce înseamnă exact Comitetul Mixt şi Reuniunea de Lucru a acestuia. Cele câteva noțiuni despre troica ce asigura implementarea Protocolului de la Lusaka, compusă din Portugalia, SUA şi Rusia, le-am armonizat cu principiile de organizare a unei conferințe, cu elementele de bun simț, de bune maniere şi protocol pe care le impune o reuniune la nivel înalt. A rezultat o notă de „bine", care, împreună cu nota de „foarte bine" de la gramatică, mi-a adus satisfacția unei note totale mai mult decât mulțumitoare. După test, a apărut însă un element de surpriză pe care l-am explicat şi detaliat mai târziu domnului general Mihăiță Costache, şeful Direcției Operații, şi domnului general Constantin Degeratu, locțiitorul şefului Direcției Operații: a fost luată hotărârea ca fiecare ofițer de stat major

(este drept că hotărârea nu a vizat numai ofiţerii români), în funcţie de rezultatele la testul de competenţă, să fie asistat şi consiliat, între 1-3 luni, de un ofiţer de stat major vorbitor nativ de engleză. Aceştia erau exclusiv MILOBS, în marea majoritate indieni. MILOBS astfel aleşi nu se mai deplasau la Team Site (TS), unele dintre acestea în locaţii dificile, fără posibilităţi de aprovizionare, fără electricitate, apă etc. Vor sta în condiţiile excelente de la Luanda.

În primele zile ale lunii iunie (chiar pe data de 5 iunie, cred), am fost chemat la Şeful Operaţiilor (Chief Operations Officer = COO), col. Bbengua din Nigeria, cu care am avut o discuţie de circa 30 de minute. Mi-a dat un exemplar din SOP şi mi-a comunicat că ar dori, dacă este posibil, chiar de mâine să încep activitatea în cadrul diviziei de operaţii, cu actualizarea Hărţii Operative. Mi-a făcut cunoştinţă cu maiorul Baines (India), cu care urma să desfăşor activitatea şi de la care urma ca în circa o lună să preiau funcţia de ofiţer cu operaţiile (OO2). Mi-a comunicat că indicativul meu era 96 LIMA, al său era 01 LIMA şi pentru probleme urgente urma să îl contactez prin radio. O lună mai târziu, la sfârşitul lunii iunie, avea să fie înlocuit de lt.col Charles Mambwe, din Zambia.

Mr. Baines, observator militar în misiune, detaşat la Comandamentul Forţei, era un ofiţer indian de familie cu blazon, rafinat şi educat în SUA. A fost un adevărat prieten şi cel care m-a învăţat tainele funcţiei de Ofiţer cu Operaţiile în PKO. La prezentarea noului ofiţer indian pentru funcţia de ofiţer cu operaţiile, maiorul Gupta, am înţeles că în continuare va trebui să mă bazez pe propriile puteri şi am apreciat cu adevărat valoarea lui Baines ca om şi profesionist.

Autorul alături de noul şef al operaţiilor, locotenentul-colonel Charles Mambwe

Odată cu intrarea pe postul de OO2 (Operations Officer 2), am luat contact cu detaliile misiunii UNAVEM III, mandatul, structura şi concepţia operaţiei.

Pentru a avea o imagine clară a celor ce vor urma în continuare, iată câteva dintre elementele de bază ale concepţiei ONU privind misiunea UNAVEM III.

II. UNITED NATIONS ANGOLA VERIFICATION MISSION III UNAVEM III

Despre mandatul UNAVEM III, am avut la dispoziţie date atât în ţară, în perioada de pregătire a misiunii, (Misiunea României la ONU asigurase rezoluţia CS care includea mandatul, iar DPKO a transmis Documentaţia adresată statelor care contribuiau cu trupe) cât şi la sosirea în TOO pe perioada de pregătire şi intrare pe posturi. Nu am intuit bine de la început, dar ulterior mandatul avea să asigure suportul legal pentru orice misiune şi mai ales pentru orice iniţiativă a UNAVEM III. Cum să înţelegi prevederea „verifică informaţiile primite de la Guvern şi UNITA privind forţele acestora şi mişcările de trupe”? Ce faci dacă mergi la verificare şi una din părţi nu vrea să te lase să treci? Deschizi focul, treci cu blindatele peste ei, îi arestezi? Doar mandatul îţi permite să verifici mişcările de trupe. Dar să nu anticipăm.

Principalele prevederi ale mandatului făceau referire la cadrul general, responsabilităţile din mandat şi structura de principiu a UNAVEM III.

Cadrul general al UNAVEM III a fost reprezentat de Rezoluţiile Consiliului de Securitate şi Acordurile semnate între părţile beligerante.

Misiunea se desfăşoară în contextul şi rezultatele:

a) Misiunilor anterioare ale ONU, astfel:

– UNAVEM I (ianuarie 1989 – mai 1991), care a executat verificarea retragerii în totalitate a trupelor cubaneze din Angola;

– UNAVEM II (iunie 1991 – februarie 1995), care a asigurat verificarea aranjamentelor de pace agreate între Guvernul angolez şi UNITA, stabilite în conformitate cu Acordurile de Pace pentru Angola, ulterior fiind chemată să asigure observarea şi verificarea alegerilor care au avut loc în septembrie 1992.

După reluarea luptelor dintre Forțele Guvernamentale şi Forțele UNITA în contextul de după aceste alegeri, UNAVEM II şi-a continuat prezența în Angola însă cu efective militare reduse.

b) Protocolului de la Lusaka

– Semnarea Protocolului de la Lusaka, din noiembrie 1994, a reprezentat o nouă etapă în cadrul procesului de pace din Angola. Protocolul constă din o serie de documente adiționale, fiecare din acestea fiind dedicate unei probleme specifice, particulare, din cadrul agendei negocierilor/discuțiilor procesului pentru pace, referitoare la aspectele legislative, politice, militare şi de poliție precum şi rolul ONU în cadrul acestui proces.

1. Mandatul UNAVEM III

La 1 februarie 1995, Secretarul General ONU, Dr. Boutros-Ghali, a recomandat Consiliului de Securitate ca UNAVEM III să fie desfăşurată şi să preia misiunea UNAVEM II pentru a ajuta părțile beligerante la reinstalarea păcii şi realizarea reconcilierii naționale.

La 8 februarie 1995, Consiliul de Securitate a autorizat constituirea misiunii UNAVEM III cu o forță militară compusă din maxim 7 000 militari şi personal de sprijin, 350 observatori militari, 260 observatori de poliție, circa 420 staff civil internațional şi 300 staff local, 75 voluntari ONU (rezoluția 976, care inițial a acordat un prim mandat până la data de 8 august 1995; mandatul a fost periodic reînnoit până în 1997, când misiunea de verificare a fost transformată în misiune de observare).

Data estimată de Consiliul de Securitate pentru îndeplinirea misiunii UNAVEM III era februarie 1997.

Misiunea şi funcționarea UNAVEM III erau stabilite pentru a asista şi sprijini guvernul Angolei şi UNITA[17] pentru reinstaurarea păcii şi realizarea reconcilierii naționale pe baza Acordului de Pace pentru Angola, semnat în 31 mai 1991, a Protocolului de la Lusaka semnat la 20 noiembrie 1994 şi a rezoluțiilor Consiliului de Securitate al ONU.

Principalele prevederi ale mandatului UNAVEM III au fost:

– asigurarea bunelor oficii şi medierea între părțile angoleze, monitorizarea şi verificarea extinderii administrației statale pe întreg teritoriul țării şi a procesului de reconciliere națională;

– supervizarea, controlul şi verificarea dezangajării forțelor militare şi monitorizarea respectării prevederilor acordului de încetare a focului;

– verificarea informațiilor primare de la Guvern şi UNITA privind forțele acestora şi mişcările de trupe;

– asistarea la constituirea şi funcționarea Taberelor de Încartiruire;

– verificarea retragerii trupelor UNITA, încartiruirea şi demobilizarea acestora;

– supervizarea colectării şi depozitării armamentului şi echipamentelor şi tehnicii militare a UNITA;

– verificarea mişcărilor forțelor guvernamentale spre garnizoanele de dislocare permanente şi finalizarea constituirii Forțelor Armate Angoleze (FAA);

– verificarea şi asigurarea liberei circulații a persoanelor şi bunurilor; verificarea şi monitorizarea neutralității Poliției Naționale Angoleze, dezarmării civililor, încartiruirii Poliției de Reacție Rapidă şi respectării aranjamentelor de securitate a liderilor UNITA;

– coordonarea, facilitarea şi sprijinirea activitățile umanitare legate direct de procesul de pace şi participare la activitățile legate de deminare;

– declararea formală că toate cerințele esențiale pentru ținerea celui de al doilea tur al alegerilor prezidențiale au fost realizate;

– sprijinirea, verificarea şi monitorizarea procesului electoral.

Cel puțin pentru mine, a fost simplu de identificat diferența între responsabilitățile şi implicarea părții „civile", politice a misiunii, şi responsabilitățile ce revin forțelor militare şi de poliție care constituiau trupele de menținere a păcii din UNAVEM III. Astfel, se desprinde cu claritate că, dacă din punct de vedere politic, misiunea era să asiste părțile în implementarea Protocolului de la Lusaka, din perspective militare, forțele de menținere a păcii aveau misiuni operaționale multiple:

– supervizează, controlează şi verifică dezangajarea forțelor, retragerea acestora pe aliniamentele stabilite şi monitorizează încetarea focului; investighează încălcarea acordului de încetare a focului; la ordin asigură zone tampon între forțele beligerante;

– asigură şi sprijină înfiinţarea şi funcţionarea Taberelor de Demobilizare (Quartering Areas = QA) a forţelor militare ale UNITA (estimate la 65 000 militari);

– verifică retragerea trupelor UNITA şi mişcările forţelor armate şi de poliţie guvernamentale (FAA);

– supraveghează colectarea şi depozitarea armamentelor şi a tehnicii de luptă a UNITA concomitent cu asigurarea protecţiei acestora în Depozite de Armamente (Storage Areas = SA);

– monitorizează completarea FAA (cu militari ai UNITA) şi constituirea Armatei Naţionale Unite;

– verifică şi monitorizează neutralitatea Poliţiei Naţionale Angoleze;

– participă la deminarea comunicaţiilor şi a punctelor obligate de trecere;

– verifică şi asigură libera circulaţie a persoanelor şi bunurilor materiale şi de larg consum;

– asigură protecţia şi securitatea convoaielor umanitare etc.

Astfel am înţeles de ce se spunea cu multă mândrie printre stafful militar permanent al ONU: „menţinerea păcii nu este o misiune pentru soldaţi, dar numai soldaţii o pot îndeplini". Şi eu m-am întrebat care este contribuţia efectivă a staffului civil, în număr mare desfăşurat în misiune când nu prea mişcă fără componenta militară (cu excepţia discuţiilor politice, negocierilor şi a ceea ce se vrea astăzi diplomaţie preventivă).

Rememorăm că operaţiile de menţinere a păcii decurg din Capitolul VI („Rezolvarea paşnică a diferendelor") şi Capitolul VII („Acţiunea în caz de ameninţări împotriva păcii, de încălcări ale păcii şi de acte de agresiune") din Carta Naţiunilor Unite. Majoritatea Operaţiilor de Menţinere a Păcii au fost desfăşurate pe baza capitolului VI.

Concepţia misiunii UNAVEM III a fost stabilită succesiv, pe parcursul a două etape.

Iniţial, în lunile martie-aprilie şi ulterior în iunie-iulie, când au fost aduse modificări semnificative de concepţie, mai ales privind dislocarea batalioanelor de peacekeepers, a companiilor de geniu şi a mijloacelor de transport aerian, dar şi renunţarea unor state de a contribui cu trupe, conform angajamentelor iniţiale (ex. Argentina şi Pakistan au renunţat la dislocarea trupelor, dar unele zvonuri au spus că şi România ar fi putut să renunţe la participare).

Astfel, elementele principale ale concepţiei generale a misiunii UNAVEM III au fost:

• Împărţirea teritoriului Angolei în 6 regiuni militare şi dislocarea a câte 1 INFBATT în fiecare din acestea (fiecare regiune era aproximativ de suprafaţa României). Unităţile de sprijin urmau să asigure 2-3 regiuni militare;

• Constituirea aşa numitelor „Quartering Area" şi „Storage Area" (Tabere de Încartiruire şi respectiv Depozite de Armamente) unde forţele UNITA urmau să fie demobilizate, dezarmate, instruite în meserii civile şi integrate în societatea civilă şi în armata angoleză;

• Preluarea şi creşterea numărului Team Siteurilor (TS) încadrate cu MILOBS cu CIVPOL si constituirea unor TS mixte. Numărul total al acestora nu va fi mai mare de 65;

• Iniţierea controlului maritim naval şi fluvial prin dislocarea navelor disponibilizate de FMM ale Argentinei şi posibil ale altor ţări;

• Reconfigurarea sprijinului logistic, constituirea unei noi Baze Logistice la Lobito şi deschiderea a două axe principale logistice;

• Reconfigurarea sistemului de comunicaţii şi informatic pe direcţiile deschise de subunitatea pusa la dispoziţie de Forţele Armate ale Portugaliei;

• Iniţierea şi sprijinirea redeschiderii axelor de comunicaţii rutiere, participarea la deminarea itinerarelor şi asigurarea libertăţii de circulaţie.

La acestea se adaugă definirea unor cerinţe incluse în ghidul elaborat de DPKO, pe care unităţile operative trebuiau să le respecte şi să le aibă în vedere la dislocarea în TOO:

• Unităţile de tip INFBATT trebuiau să fie suficient autosustenabile încât să poată desfăşura misiuni fără să depindă direct de sprijinul şi aprovizionarea UNAVEM III FHQs;

• Nu exista o linie a frontului continuă, în special în centrul şi estul ţării, trupele FAA fiind încercuite de forţele UNITA, fără a se cunoaşte exact dispunerea acestora; unităţile vor avea forţe şi mijloace de cercetare proprie;

• Deminarea în folosul trupelor de peacekeepers ale INFBATT va fi efectuată cu mijloace proprii; programele de deminare urmau să fie dezvoltate ulterior şi executate cu contribuţia unor NGOs, companii private şi agenţii ONU (deminarea urma să dureze mulţi ani şi costurile estimate erau

uriaşe[18]; Angola este ţara cu cel mai mare număr de mine din întreaga lume, până la cca 15 milioane de mine);

• Bolile tropicale – în special malaria –, condiţiile meteo şi în special căldura şi umiditatea precum şi lipsa surselor de apă reprezintă factori de luat în calcul la planificarea misiunii;

• Infrastructura era distrusă aproape în totalitate, ceea ce impune desfăşurarea trupelor prin deplasări combinate, aero-terestre şi folosirea preponderent a comunicaţiilor radio şi radio-releu;

• Echipamentele folosite de trupe trebuiau să fie în conformitate cu ToE elaborat de DPKO – ONU.

La începutul misiunii UNAVEM III, situaţia forţelor beligerante şi dispunerea acestora nu era suficient de clară iar forţele UNAVEM III constau din echipele de Observatori Militari şi Observatori de Poliţie care erau parte a misiunii UNAVEM II şi urmau a fi preluate şi integrate în concepţia noii misiuni UNAVEM III.

La sfârşitul lunii martie 1995, situaţia operativă prezentată în documentele preluate de la UNAVEM II era cea din harta alăturată.

2. Structura Organizatorică a UNAVEM III

Conform Rezoluţiei CS al ONU şi a mandatului primit, structura organizatorică a misiunii UNAVEM III era stabilită astfel:

– Reprezentantul Special al Secretarului General (SRSG)

– Locţiitorul SRSG

– Oficiul de Asistenţă al SRSG, compus din:

• Directorul Oficiului de Asistenţă

• Asistenţi speciali al SRSG şi DSRSG

• Consilier politic

• Consilier juridic

• Purtătorul de cuvânt

• Stafful administrativ şi de suport

• Secretariatul (asigura executarea responsabilităţilor SRSG de Preşedinte al Comisiei Mixte şi de Comandantul Forţei când prezida reuniunile Comisiei Militare Mixte).

– Componenta pentru Afaceri Politice

Era condusă de Ofiţerul Senior pentru Afaceri Politice (Senior Political Affairs Officer) şi avea:

• Biroul Afaceri Politice al UNAVEM III

• Birouri Regionale (la fiecare din cele 6 Comandamente Regionale)

• Secţia Informare Publică care includea Biroul Funcţionare şi Operare Staţia / Postul Radio UNAVEM III

– Componenta Militară

Era condusă de Comandantul Forţei (în grad de general maior), asistat de Locţiitorul Comandantului Forţei (general de brigadă) şi şeful de stat major (colonel). Componenta militară includea:

• Comandamentul Forţei

• Comandamentele Regionale (dislocate la Huambo, Lubango, Luena, Menongue, Saurimo şi Uige)

• Unităţi militare de menţinere a păcii (valoare batalion infanterie)

• Unităţi de sprijin operaţii (geniu, aviaţie transport, comunicaţii etc.)

• Unităţi sprijin logistic

• Observatori militari, conduşi de Senior MILOBS

• Biroul pentru Demobilizare şi Reintegrare (din Unitatea de Coordonare a Asistenţei Umanitare[19])

– Componenta Observatorilor de Politie (CIVPOL)

Era condusă de Şeful Observatorilor de Poliţie (în grad de Şef Superintendent sau echivalent). Are 6 Comandamente regionale dislocate în comun şi integrate logistic cu Comandamentele Militare Regionale.

– Componenta Administrativă

Era condusă de Şeful Administraţiei .

– Unitatea pentru Coordonarea Asistenţei Umanitare.

Aceasta urma să fie sub autoritatea directă a SRSG.

Situaţia operativă a UNAVEM II la 31 martie 1995

Noțiunea uzitată pentru toate aceste forțe integrate era de Cartierul General al Forțelor UNAVEM III. Pentru forțele militare se constituia Comandamentul Forței

Câteva prevederi ale Rezoluției CS

– SRSG va avea autoritatea generală asupra întregii misiuni şi a tuturor activităților organizate şi desfăşurate de ONU în Angola în sprijinul procesului de pace şi va fi responsabil de coordonarea întregii operații. Pentru aceasta este autorizat să constituie echipe integrate compuse din componente diferite ale misiunii şi UCHA. Toate componentele vor beneficia de serviciile integrate logistice, medicale, sprijin aerian şi de evacuare medicală. La nivel regional şi local, această cooperare va fi delegată ofițerilor seniori desemnați de SRSG;

– Comandantul Forței va acționa în numele SRSG, cu sprijinul UCHA şi al agențiilor umanitare ale ONU, şi va fi responsabil pentru supervizarea organizării, înființării şi managementului QAs precum şi cu înregistrarea personalului forțelor UNITA şi cu demobilizarea acestuia;

– Se vor desfăşura 3 companii de geniu independente împreună cu unitățile de infanterie pentru a asigura constituirea QA, înființarea şi funcționarea punctelor de aprovizionare cu apă, asistență în repararea drumurilor şi executarea altor misiuni. Printre acestea va fi şi participarea la deminarea drumurilor şi a porțiunilor de teren, în cooperare cu agenții ONU, ONG precum şi cu forțele FAA şi UNITA;

– Regulile de Angajare pe timpul noii operații vor fi conform practicilor uzuale/normale putând fi autorizată folosirea forței pentru auto-apărare, inclusiv împotriva încercărilor – tentativelor violente, prin forță – de a împiedica îndeplinirea mandatului operației.

3. Conducerea misiunii UNAVEM III

Reprezentantul Special al Secretarului General ONU (SRSG) era dl. Alioune Blondin Beye, din Mali, şef al misiunii şi principal responsabil de îndeplinirea mandatului CS al ONU.

Troica statelor implicate în implementarea Protocolului de la Lusaka şi a mandatului ONU, membre ale Comisiei Mixte (Joint Commission), era constituită din Portugalia, SUA şi Federația Rusă (ambasadorii acestor state la Luanda).

Comandantul Forței UNAVEM III era generalul maior Philipe Sibanda, din Zimbabwe. Din septembrie 1995, acesta l-a înlocuit pe Generalul Maior Chris Abutu Garuba din Nigeria.

Locțiitorul Comandantului Forței era generalul de brigadă S. Sacksena din India.

Seful de Stat Major al UNAVEM III era col. Ribeiro FARIA din Portugalia.

Cartierul General al Forțelor ONU din Angola era dislocat la Luanda (locația exactă era Vila Espa, cca. 4 km. Sud Luanda).

Trebuie să menționez că:

– Deşi misiunea UNAVEM III a fost planificată să se desfăşoare pană în februarie 1997, ea a fost derulată până în iunie 1997, când prin hotărârea CS al ONU a fost transformată în Misiunea de Observare a ONU din Angola / United Nations Observer Mission în Angola (MONUA), care va avea efective mult reduse, care nu vor depăşi 1 500 militari;

– La data încheierii misiunii UNAVEM III, totalul forțelor dislocate era 4 220 militari (3 649 trupe, 283 MILOBS şi 288 CIVPOL), ceea ce reprezenta o reducere cu circa 40% față de efectivele desfăşurate la începutul misiunii.

Principalele repere ale concepției şi elemente definitorii din implementarea acesteia:

– Pe o durată de 6 luni, corecturile aduse concepției operative au fost de profunzime. Se poate sublinia:

• schimbarea regiunilor de dislocare a BRABATT, INDBATT, ROMBATT[20] şi NAMBATT;

• anularea deciziei de dislocare a Grupării Navale Operaționale disponibilizată inițial de FMM ale Argentinei (echipa de recunoaştere a efectuat misiunea de recunoaştere în Angola în luna iulie);

• anularea deciziei de dislocare de forțe de menținere a păcii în Cabinda, luată de Comandantul Forței (FC)şi validată de DPKO / ONU;

– Desfăşurarea trupelor de menținere a păcii a fost întârziată cu 3-4 luni din varii motive (de ordin operațional sau imputabile ONU). Desfăşurarea forțelor principale ale UNAVEM III este considerată încheiată la sfârşitul lunii octombrie 1995.

– Elemente ale războiului psihologic şi informațional derulate de ambele părți beligerante nu au fost contracarate activ de UNAVEM III, acțiunile

şi măsurile fiind principal declarative şi preventiv-diplomatice; au lipsit aproape în totalitate cele proactive.

– Instalarea Taberelor de Încartiruire şi a Depozitelor de Armament a fost întârziată de tergiversarea deciziilor şi de acţiuni ale UNITA. Ulterior, încartiruirea militarilor UNITA a fost extrem de lentă, ceea ce a impus intervenţia energică a Secretarului de Stat al SUA de la acea vreme, M. Albright (vizita la Luanda şi intervenţia energică a acesteia a împiedicat reluarea ostilităţilor şi accelerarea programului de demobilizare a forţelor UNTA).

– Înfiinţarea şi funcţionarea Centrului Operaţional Întrunit / Joint Operations Center, primul JOC care a fost creat şi a funcţionat într-o misiune ONU.

– UNITA a predat în perioada primelor luni numai armament individual şi o cantitate extrem de mică de tehnică de luptă, veche şi de sorginte a fostului sistem comunist, majoritatea capturi de la FAA (toată lumea ştie că UNITA era înarmată de SUA, Israel, Africa de Sud). Ex. În aprilie-iunie 1996, erau raportate ca predate peste 50.000 pistoale mitralieră AK-47, numai 14 AG-9, câteva BRDM, 7 tunuri de cal. 122 mm şi câteva aruncătoare 120 mm. Lipsea tehnica şi armamentul furnizat de SUA-Israel-Africa de Sud (ulterior însă au apărut informaţii că unele state foste comuniste – Cehia, Bulgaria, Iugoslavia şi chiar România – au livrat armamente şi către UNITA, ce ar demonstra posibilităţile pentru predarea acestor tipuri de armamente şi muniţii).

– Abuzurile şi încălcarea drepturilor omului au fost raportate ca mărindu-se în intensitate, ceea ce a determinat UNAVEM III să înfiinţeze o mică subunitate care să gestioneze şi să investigheze aceste aspecte precum şi să monitorizeze direct implementarea prevederilor Acordului de la Lusaka în acest domeniu. Uniunea Europeană a detaşat 5 experţi în drepturile omului din Portugalia, Franţa şi Danemarca şi a asigurat finanţarea funcţionării acestei subunităţi.

– Şcolile şi cursurile de meserii pentru conversia profesională şi integrarea în societate a foştilor combatanţi UNITA au fost deschise de ONU cu întârziere (din cauza întârzierilor semnalate în deschiderea QA. Practic toţi tinerii din UNITA erau luptători şi după aproape 20 de ani de război nu cunoşteau altceva decât meseria armelor).

Soldat UNITA, recrutat la vârsta de 11 ani, aşteptând demobilizarea. De remarcat modelul armamentului

– Lipsa datelor privind caracteristicile unor categorii de armamente şi muniţii furnizate în timpul războiului civil (erau prezentate în broşuri ce se înmânau MILOBS şi INFBATT pentru identificarea acestora în misiuni, investigaţii etc.) şi refuzul unor state de a înainta aceste informaţii. Subliniez că şi mina antipersonal românească, deşi avea fotografia publicată în broşură, era pe această listă a echipamentelor ce nu aveau trecute caracteristici.

– Forţele Poliţiei de Reacţie Rapidă au continuat până la jumătatea anului 1996 raidurile şi acţiunile împotriva forţelor UNITA, sub motivarea investigaţiilor şi a protecţiei propriilor forţe şi a populaţiei din zonă.

– Traficul ilegal de arme şi muniţie cu încălcarea legislaţiei internaţionale şi a embargoului a continuat din partea ambelor tabere, deşi într-un ritm mult redus. Celebra deviză „Arme pentru Diamante" a continuat încă mult timp, in special din zonele controlate de UNITA, preponderent in nord şi nord-est (acestea vor continua până către anul 2002-2003. Spre exemplu, se estimează că, numai în anul 2000, diamante de cca. 500 milioane au fost folosite prin contrabandă către statele vecine, ceea ce a reprezentat 5% din comerţul mondial de diamante).

– Ciocnirile între forţele beligerante au continuat periodic, pe toată perioada mandatului, mai ales în regiunile diamantifere; au continuat de asemenea acţiunile detaşamentelor de rebeli conduşi de ofiţeri care nu acceptau acordul de pace. Au fost în continuare folosiţi copii-soldaţi în luptele de guerilă.

– Responsabilităţile militare asumate de UNITA au fost declarate de Trimisul Special al Secretarului

General ONU (SRSG) abia in decembrie 1996 (ceea ce a demonstrat tergiversările de ambele părți şi pericolul de reluare a ostilităților) şi a permis deputaților acesteia să preia locurile atribuite în Adunarea Națională.

– În luna aprilie 1997 a fost inaugurat Guvernul de Unitate şi Reconstrucție Națională, care a inclus şi miniştri ai UNITA.

Alte câteva repere cu impact asupra desfăşurării misiunii UNAVEM III:

– La 28 iunie 1995, Înaltul Comisar al ONU pentru Refugiați (UNHCR) a solicitat şi obținut 44 milioane USD pentru a fi folosite în următoarele 30 de luni pentru a asigura revenirea voluntară a peste 300 000 de refugiați[21] în regiunile de origine.

– La 7 august 1995, în urma vizitei Secretarului General ONU în Angola, dr. Butros Ghali, Departamentul pentru Afaceri Umanitare al ONU a alocat suma de 102 milioane USD pentru un program accelerat de demobilizare şi reintegrare socială a foştilor combatanți UNITA. Completa demobilizare a fost planificată să se desfăşoare pe o perioadă de 2 ani.

– Implicarea Europei a fost consolidată la Reuniunea de la Bruxelles din 25-26 septembrie când organizațiile guvernamentale şi neguvernamentale s-au angajat să asigure un ajutor de 998 milioane USD pentru sprijinirea şi consolidarea procesului de pace şi promovarea dezvoltării economice a Angolei.

Jonas Savimbi

Jose Eduardo dos Santos

Nu voi face comentarii asupra implicațiilor avute de aceste repere asupra forțelor de menținere a păcii, dar în cele ce urmează voi arăta cum au crescut în intensitate sprijinul umanitar, numărul şi valoarea convoaielor logistice şi de asistență umanitară, convoaiele de pace pentru creşterea încrederii între beligeranți derulate de Comisia Mixtă, intensificarea procesului de deminare, activități la care a trebuit să asigur însoțirea şi/sau securitatea acestora precum şi protecția subunităților şi militarilor UNITA în marş către taberele de demobilizare etc.

4. Situația specială la începutul anului 1995:

✦ Principalii actori politici ai războiului civil, MPLA şi UNITA semnaseră recent Protocolul de la Lusaka şi erau în perioada de pregătiri în vederea implementării acestuia sub coordonarea misiunii UNAVEM III şi a Troicii compusă din Portugalia, Rusia şi SUA.

✦ Forțele militare implicate în războiul civil îşi aveau cartierele generale astfel: Forțele Armate Angoleze (FAA) în Luanda iar UNITA la Bailundo (cca. 120 km nord de Huambo).

✦ Conducătorii celor 2 grupări erau Jose Eduardo dos Santos şi respectiv doctorul Jonas Malheiro Savimbi. *Generalul* Joao de Matos *era şeful de stat major al FAA, iar celebrul* General Arlindo Chenda Pena, cunoscut ca "Ben Ben", era şeful de stat major al trupelor UNITA.

Este interesant de subliniat că imediat după 1960, Savimbi a efectuat un stagiu de antrenament în China unde a fost instruit în secretele războiului de guerilă. Astfel, el a fost în măsură să mobilizeze segmente largi ale ţărănimii din zonele rurale dezvoltate ale Angolei ca parte principală a tacticii sale militare. Din punct de vedere al strategiei militare, Savimbi este în general evaluat ca unul din cei mai eficienţi lideri ai războiului de guerilă din secolul XX. Dacă iniţial Savimbi a dorit o poziţie de lider în partidul de orientare marxistă MPLA, ulterior, în 1964, el a denunţat marxismul şi a intrat în forţele UNITA. În acelaşi an, el a conceput noua UNITA împreună cu Antonio da Costa Fernandes. Savimbi a mers în China pentru ajutor de arme şi de pregătirea militară. Revenit în Angola în anul 1966, el a iniţiat acţiuni ale UNITA şi a început cariera de luptător de guerilă împotriva Portugaliei. Dar s-a luptat, de asemenea, cu FNLA şi MPLA (cele trei mişcări de rezistenţă care au încercat să formeze o Angola independentă, post-colonială). Portugalia va declasifica mai târziu arhivele PIDE dezvăluind că Savimbi, de fapt, a semnat un pact de colaborare cu autorităţile coloniale portugheze de a lupta împotriva MPLA.

De-a lungul carierei sale, după ce a supravieţuit la peste o duzină de atentate, a fost ucis pe 22 februarie 2002 într-o bătălie cu trupele guvernamentale[22]*. Cooperarea cu SUA şi Africa de Sud a început mai târziu, după obţinerea independenţei Angolei şi începerea războiului civil*[23]*.*

• Părţile nu dovedeau convingere şi decizie politică în implementarea planului de pace, iar experienţa anterioară confirma aceste ipoteze.

• Atât UNITA cât şi FAA executau manevre de forţe şi mijloace care să le pună într-o situaţie favorabilă pentru evoluţia ulterioară şi eventuale renegocieri ale planului de pace. Politica faptului împlinit încă era activă.

• În afara unor date şi informaţii limitate ale UNAVEM II şi a unei baze informatizate de date aproape inexistente, în condiţiile în care Comandamentul Forţei acestei misiuni a funcţionat pe principiul folosirii observatorilor militari desfăşuraţi în TOO (şi nu ofiţeri de stat major internaţional cu pregătire corespunzătoare), nu existau date informaţii clare şi exacte nici despre valoarea forţelor nici despre locaţia exactă a acestora, mai ales a trupelor UNITA. Practic nu se putea trece pe o hartă nici o linie a frontului clară, nici raioane de dispunere a forţelor beligerante[24], aproape nimic. Ceea ce era trecut pe harta operativă erau informaţii primite de la MILOBS din TS şi din bunăvoinţa părţilor beligerante care se angajaseră să furnizeze datele necesare.

• În linii generale, o linie discontinuă a frontului pornea de undeva din nord de la M'Banza şi mergea aproape paralel cu coasta Atlanticului până la Huambo şi Cubango, apoi urma cursul râului Cuambo până la frontiera cu Namibia.

• Centrul şi estul ţării era sub control UNITA, dar principale capitale regionale erau sub controlul guvernamental şi al FAA, încercuite însă de forţe UNITA. Nu se ştia însă unde se realiza această încercuire. Recunoaşterile efectuate duceau astăzi la un rezultat, mâine la altul, şi incertitudinea era zilnică.

• Infrastructura era distrusă aproape în totalitate şi deplasările coloanelor oficiale erau în mare măsură dependente de "amabilitatea" părţii adverse în a acorda autorizare de trecere. Acelaşi lucru se întâmpla chiar cu coloanele de ajutoare umanitare, care nu porneau înainte ca autorităţile locale să confirme MILOBS si TS că sunt de acord cu trecerea acestora.

• Drumurile principale de acces de la vest spre est care reprezentau şi axe de aprovizionare logistică erau în marea majoritate închise din cauza câmpurilor de mine dar şi distrugerii podurilor importante ce reprezentau puncte obligatorii de trecere. Nu existau planuri şi hărţi cu dispunerea câmpurilor de mine.

• Zonele diamantifere din nord şi nord-estul ţării erau preponderent sub control UNITA iar regiunile petroliere din nord şi vest erau sub control guvernamental.

• Erau sute de mii de persoane refugiate şi strămutate, numărul acestora nefiind cunoscut exact, organizaţiile umanitare fiind în proces de contabilizare a acestora şi planificare a revenirii şi ajutorării lor.

• Forţele guvernamentale aveau încă mulţi consilieri foşti sovietici şi primeau tehnică şi echipamente din F. Rusă pe baza contractelor în derulare. UNAVEM nu putea investiga aceste aprovizionări.

• UNITA nu avea surse de aprovizionare oficiale şi numai contrabanda cu armamente şi muniţii contra diamante era sursa de aprovizionare.

• Situația economică a țării era dezastruoasă şi nici una din părți nu dispunea de resurse necesare a continua conflictul la intensitatea anterioară.

5. Câteva concluzii de ordin personal

Angola are o suprafață suficient de mare, chiar dacă are şi zone aride, puțin prietenoase, în care ar fi putut trăi în linişte o populație de 5-6 ori mai mare ca cea actuală.

Angola are resurse naturale de excepție care ar fi asigurat un nivel de trai peste cel vest-european, pentru întreaga populație.

Agricultura beneficiază de condiții de excepție pe suprafețe întinse, cu 3 culturi pe an la unele soiuri de cereale şi legume, şi categoric ar fi putut asigura atât hrănirea populației cât şi rezerve importante pentru export.

Pe timpul războiului civil din Angola, au fost folosite toate formele şi procedeele de lupta cunoscute în arta militară şi chiar elemente noi de tactică militară: incursiuni şi raiduri, atacuri de noapte, operații aeropurtate, operații anti-tanc duse cu mijloace heliopurtate, crearea barajelor antiblindate prin salve reactive, epurare etnică, folosirea trupelor de cercetare pentru răpiri şi execuții etc. Angola este o adevărată lecție despre războiul de guerilă şi studierea atentă a acestuia ar aduce poate elemente de reținut pentru operațiile antiteroriste şi antiinsurgente de astăzi.

Cea mai mare problemă, după încheierea războiului civil în 2003, sunt câmpurile de mine antipersonal şi miile de copii sau adulți căzuți victime acestora, pentru care comunitatea internațională va trebui să facă eforturi semnificative.

Angola rămâne încă divizată politic între suporterii MPLA şi UNITA. Alegerile din 2008 au confirmat majoritatea simpatizanților şi susținătorilor MPLA, dar legitimitatea acestor alegeri a fost pusă sub semnul întrebării de observatori internaționali.

Ne putem întreba retoric:

Ce a lipsit Angolei de a generat sângerosul război civil pentru aproape un sfert de veac... cu morți, răniți, dispăruți, mutilați, orfani, bolnavi, săraci dincolo de limitele imaginabilului... Nu i-a lipsit nimic. Au existat însă conceptele ideologice şi politice din perioada Războiului Rece şi tendința unui sistem de extindere şi impunere prin forță.

[1] În fapt, România s-a implicat direct în războiul din Angola. În anii '80 a funcționat o şcoală de piloți pentru FAA la Negage. Surse internaționale indică şi participarea unor piloți români la misiunile aeriene, fără a face referire la piloții români instructori ai şcolii sau alte efective trimise special pentru astfel de misiuni. În cadrul "Operation Sirius", în Februarie 1981, România a trimis 12 avioane IAR-823, 6 *IAR-316B Alouette III* şi 6 BN-2A Islander, toate fabricate în România, şi un detaşament de piloți instructori. A fost înființată Şcoala de Piloți Militari ai Forțelor Aeriene din Angola. În cursul misiunii de instrucție şi formare a piloților angolezi, un avion s-a prăbuşit (pilotul român şi elevul angolez au decedat), dar celelalte aparate au fost donate guvernului angolez, după retragerea piloților români.

[2] În timpul războiului din Golf şi, respectiv, în misiunea UNIKOM. În baza Rezoluției nr. 678 a Consiliului de Securitate al ONU, România a participat în cadrul operațiunii britanice "GRANBY", ca parte a acțiunilor Forței Multinaționale de Pace din zona Golfului Persic (Coaliția Internațională împotriva Irakului, în perioada 20.02 – 20.03.1991) cu un spital de campanie, 384 militari, 200 paturi.

[3] Ca urmare a reizbucnirii conflictului dintre forțele separatiste transnistrene şi cele de la Chişinău din perioada 19.06 – 21.07.1992, participarea a fost reluată din data de 21.07.1992 până în luna februarie 1993 cu o grupă de 6 observatori militari.

[4] Department of Peacekeeping Operations.

[5] România avea să fie prima țară care în ianuarie 1994 semna aderarea la programul NATO privind Parteneriatul pentru Pace – PfP.

[6] PfP = Parteneriat pentru Pace.

[7] Acestea au fost derulate prin Misiunea României la ONU.

[8] După această dată România a continuat să fie prezentă în misiunea MONUA cu efective reduse, respectiv o Companie de Infanterie dislocată ca Forța de Reacție Rapidă şi ofițeri de stat major.

[9] Comandorul Gheorghe Iliescu a fost cel numit pe funcția de CMPO.

[10] Colonelul medic Marin Radu a fost cel numit pe funcția de CMEDO.

[11] Colonelul ing. Cristian Crâmpiță şi lt.col. Condea au fost comandant şi, respectiv, locțiitor comandant regiune militară.

[12] Pregătirea ROMHOSP a avut loc sub comanda col. Dr. Ioan Drăgusin si nu dispun de detalii privind acest proces.

[13] Ulterior, după circa 4 luni, un ofițer român de la Cartierul General al Forțelor UNAVEM III a fost repatriat şi înlocuit din cauza lipsei cunoştințelor minim necesare de limbă engleză.

[14] Ulterior, la revenirea din misiune, toate aceste lecţii învăţate le-am inclus în planurile de pregătire a MILOBS pentru UNIKOM şi ale ofiţerilor-subofiţerilor de stat major selecţionaţi pentru astfel de misiuni, inclusiv IFOR/KFOR.

[15] ROGER subliniază „am recepţionat şi înţeles, continuă mesajul".

[16] La acest capitol, militarii suedezi şi olandezi erau de departe cei mai „tari"; toţi selecţionaţi peste 1,80 m înălţime, iar ţinutele erau impecabile, deşi erau ţinute normale de lucru pe care ei şi le îngrijeau.

[17] Conflictul civil din Angola, de peste 25 de ani, avea ca actori naţionali guvernul şi Forţele Armate Angoleze (FAA) şi Uniunea Naţională pentru Independenţa Teritorială a Angolei (UNITA). Primele forţe fuseseră sprijinite de statele sistemului socialist/comunist, preponderent de URSS şi Cehoslovacia şi parţial România şi Bulgaria, iar forţele UNITA au avut sprijinul statelor capitaliste conduse de SUA, Africa de Sud, Israel etc.

[18] Se estima că plantarea unei mine reprezenta un cost mediu de 7-8 USD în timp ce deminarea ajungea la circa 200 USD.

[19] Demobilization and Reintegration Office of the Unit for Coordination of Humanitarian Assistance.

[20] Schimbarea regiunii de dislocare a ROMBATT a fost un element determinant în asigurarea succesului misiunii acestor forţe române. Regiunea atribuită iniţial ROMBATT era poate cea mai dificilă din ANGOLA din absolut toate punctele de vedere.

[21] Secretarul General ONU a solicitat în timpul vizitei la Luanda din iulie 1995 ca acţiunile viitoare să se concentreze de asemenea şi pe revenirea persoanelor dislocate pe teritoriul naţional precum şi pe întoarcerea, demobilizarea şi reintegrarea trupelor, deminarea şi reabilitarea comunităţilor, concomitent cu reconcilierea naţională.

[22] Şi, se pare, cu mercenari din Africa de Sud şi din forţe speciale israeliene.

[23] Sprijinul SUA a început să vină din abundenţă, iar liderii conservatorii din SUA au susţinut cauza UNITA; Savimbi a câştigat bătălii strategice majore la sfârşitul anilor 1980 şi începutul anilor 1990; Moscova şi Havana şi-au reevaluat implicarea în Angola urmare a înregistrării unei creşteri a pierderilor sovietice şi cubaneze şi a creşterii controlul lui Savimbi asupra teritoriului angolez. Savimbi controla circa jumătate din ţară şi a fost în măsură ca la începutul anilor 1989 şi 1990 să lanseze atacuri asupra obiectivelor guvernamentale şi militare din Luanda şi împrejurimile acesteia. Observatorii au apreciat că balanţa strategică din Angola s-a schimbat şi Savimbi a adus UNITA aproape de o victorie militară. Semnalând îngrijorarea privind înaintarea lui Savimbi în Angola, dar şi posibila acuzaţie privind implicarea fostei URSS, liderul sovietic Gorbaciov a adus războiul din Angola pe agenda discuţiilor sale cu preşedintele Reagan cu ocazia diferitelor întâlniri. Pe de altă parte, în plus faţă de întâlnirile cu Reagan, Savimbi de asemenea s-a întâlnit cu succesorul lui Reagan, George H.W. Bush, care a promis acestuia „toată asistenţa adecvată şi eficientă". În ianuarie 1990 şi din nou în februarie 1990, Savimbi a fost rănit în conflict armat cu trupele guvernamentale angoleze. Dar leziunile nu-l împiedică de la nou a reveni la Washington, unde s-a întâlnit cu suporterii lui americani si cu preşedintele George H.W. Bush într-un efort de a spori în continuare asistenţă militară SUA. Savimbi şi suporterii au avertizat că menţinerea sprijinului sovietic pentru MPLA pune în pericol colaborarea mai largă la nivel mondial dintre Gorbaciov şi SUA.

[24] Ulterior pe timpul misiunii, am avut momente când UNAVEM III HQs era informat că localitatea X a fost atacată şi este sub control FAA sau UNITA, fără a avea nicio dată despre valoarea forţelor. Apoi, peste 24 ore, eventual după investigaţii făcute de TS, aflam că atacatorii s-au retras spre o direcţie necunoscută. Ce să treci pe hartă?

MĂRTURII DOCUMENTARE PRIVIND ACȚIUNILE IREDENTEI BULGARE ÎN DOBROGEA

ALEXANDRU OŞCA, SORIN DAMEAN

Abstract

The present paper focuses on the context in which Romania lost Dobruja to Bulgaria during the First World War. It presents the underlying causes of the disastrous campaign of 1916/1917 and the events that led to the negotiations in Buftea and eventually to the signing of the Treaty of Bucharest in 1918, through which Romania was forced to give up vast portions of its territory (including Dobruja) to the Central Powers. The annexed documents present the Bulgarian claims and rationale,

Keywords: *First World War, Dobruja, Bulgarian communities, Treaty of Buftea*

Tratatul de pace dintre Puterile Centrale şi România (din 7 mai 1918) de la Bucureşti a consfinţit o realitate dureroasă pentru Regatul român după dezastruoasa campanie din 1916 şi defecţiunea produsă de bolşevici prin decizia unilaterală de a retrage Rusia din război (noiembrie 1917).

Împlinirea idealului naţional al românilor, recunoscut ca îndreptăţit de către puterile din Antantă, a fost total compromisă în foarte scurt timp de la intrarea României în război. Împrejurarea în care Armata română a fost în situaţia de a lupta concomitent pe două fronturi, diametral opuse şi la mare distanţă unul faţă de celălalt, fără suficient sprijin logistic şi strategic aliat, a fost una aproape singulară pe teatrele de operaţiuni şi, în orice caz, nu a lăsat nicio şansă ostaşilor români.

Oricât de impresionante şi bine motivate au fost acţiunile Armatei române pentru eliberarea Ardealului, ele n-au putut fi exploatate, dezvoltate şi menţinute după declanşarea ofensivei Centralilor pe Frontul de Sud, care a pus în pericol imediat capitala României. În climatul de emoţie generat de pericolul dinspre sud, starea de improvizaţie şi dezorganizare la nivelul comandamentelor româneşti s-a accentuat, iar deciziile strategice sau tactice au fost marcate de panica amplificată la nivelul clasei politice, autorităţilor, populaţiei, inclusiv şi mai ales la nivelul comandamentelor militare.

În acest context, pe Frontul de Sud, au fost pierdute poziţii tari din teren (cetăţile Turtucaia, poziţiile întărite de la Silistra, Bazargic şi de pe frontiera sudică dobrogeană). Câţiva comandanţi militari şi-au părăsit comenzile sau au refuzat să coopereze (deşi aveau disponibilităţi) şi să intervină în sprijinul trupelor învecinate, atacate de forţe inamice superioare.

Erorile de comandament, explicabile până la un punct (Marele Cartier General român se găsea în primele săptămâni de funcţionare şi era condus de un înlocuitor fără prestigiu militar – generalul Dumitru Iliescu), au fost exploatate magistral de experimentatul general von Mackensen, care a

condus atacul împotriva României, dinspre sud, al forțelor reunite germane, bulgare şi turceşti. Corpul expediționar rus, planificat să intervină în Dobrogea şi să execute o lovitură demonstrativă pentru a bloca inițiativele Centralilor, a sosit cu mare întârziere şi nu s-a arătat convins de importanța păstrării acestui spațiu. Corpul expediționar aliat de la Salonic, care trebuia să atace Bulgaria dinspre sudul acesteia, a rămas şi el inactiv. În aceste condiții, armata română – fără experiență de război şi cu o înzestrare precară – a devenit o pradă uşoară pentru trupele Centralilor comandate de doi dintre cei mai experimentați generali ai ei: generalii von Mackensen şi Falkenheim, fost şef al Marelui Cartier General german.

Campania anului 1916 s-a încheiat la 3/16 ianuarie 1917. În urma acesteia, Oltenia, Muntenia şi Dobrogea erau ocupate, inclusiv oraşul Focşani. Capitala a fost abandonată, iar principalele instituții ale statului, împreună cu numeroşi locuitori, s-au refugiat în Moldova.

După refacerea potențialului militar românesc cu sprijin aliat, Armata română a fost în măsură – în vara anului 1917 – să-i împiedice pe Centrali să-şi îndeplinească obiectivul lichidării Frontului de Est şi a înregistrat un remarcabil succes în bătăliile de la Mărăşti, Mărăşeşti, Oituz.

Din păcate, acest succes nu a putut fi exploatat din cauza evenimentelor petrecute în spațiul rusesc, unde, printr-o lovitură de forță, puterea la Petrograd a fost preluată de bolşevici. Interesați să-şi consolideze pozițiile în interior, liderii bolşevici s-au grăbit să încheie armistițiu, apoi pace separată cu Centralii, punând România în imposibilitatea de a continua războiul.

După mai multe tentative de a prelungi valabilitatea armistițiului de la Focşani, România a fost somată de Centrali să încheie pace separată (*pace accesibilă*). Preliminariile s-au negociat la Buftea sub guvernul Averescu, la 18 martie (stil nou), iar Tratatul s-a semnat de către guvernul conservator Marghiloman la Bucureşti (la 7 mai 1918).

Condițiile păcii au fost extrem de dure, iar, în final, negociatorii români le-au admis în bloc, pentru a sublinia caracterul lor de impunere prin dictat. Sub aspect teritorial, statul român era nevoit să cedeze zone întregi, cu populație exclusiv sau majoritar românească.

Dobrogea era în întregime cedată Centralilor (era prevăzută posibilitatea asigurării unui acces la Marea Neagră, pe calea de comunicație Cernavodă–Constanța), dar guvernul Marghiloman a sperat tot timpul şi a făcut demersuri pentru reintrarea statului român în posesia acesteia. Diplomații Puterilor Centrale au venit în întâmpinarea acestor cereri foarte târziu, după ce Bulgaria a semnat armistițiu separat cu Antanta, la Salonic.

Documentele pe care le supunem atenției se referă la acțiunea iredentei bulgare, capacitată cu mult timp înainte de Pacea de la Bucureşti, al cărei obiectiv a fost să-i convingă pe aliații Bulgariei că Dobrogea trebuie să fie înglobată în totalitate în componența statului bulgar.

Ulterior, deşi Bulgaria a făcut parte din categoria statelor învinse în război, iredenta bulgară dobrogeană – consolidată organizatoric – a făcut nenumărate demersuri la Conferința de Pace de la Paris pentru a-i convinge pe decidenți că aplicarea principiilor wilsoniene ar însemna obligatoriu ca teritoriul dobrogean să fie integrat statului bulgar.

Extrem de activi, reprezentanții populației bulgare din Dobrogea s-au dovedit şi foarte inventivi, memoriile lor au fost trimise către Paris pe mai multe canale, pentru a fi siguri că vor fi avute în vedere de forurile cu putere de decizie. Unul dintre aceste canale a fost prin ofițerii italieni care simpatizau cu liderii comunității bulgare. Aceasta este una din explicațiile pentru care în Arhivele Statului Major General italian au fost identificate, cu ocazia unei cercetări în arhivele militare italiene, diverse statistici, memorii şi scrisori din Dobrogea adresate Preşedintelui Conferinței de Pace de la Paris.

Studiind aceste documente (prezentăm, alăturat, doar o parte dintre ele), putem constata că liderii respectivi erau nu numai activi şi inventivi, dar şi incorecți în raport cu realitatea pe care o descriau. Trebuie menționat că, cel puțin pentru un timp, şi pentru unele personalități din Occident, propaganda acestora a avut efect, în sensul că i-a convins să le pledeze cauza. Statisticile sunt, evident, falsificate, în scopul susținerii argumentului că elementul bulgăresc este majoritar în provincie. Din tabelele cu cei care susțineau memoriile rezultă că toate oraşele şi satele dobrogene erau – chipurile – preponderent bulgăreşti, iar în unele situații câțiva români, evrei, germani, turci trecuți în tabel ar fi dorit şi ei ca Dobrogea să aparțină Bulgariei. De reținut că dorința liderilor bulgari dobrogeni nu a fost împărtăşită în totalitate nici măcar de aliații Bulgariei din Puterile Centrale, cu ocazia semnării Tratatului de Pace de la Bucureşti.

Din statisticile româneşti rezultă, dimpotrivă, caracterul românesc al provinciei sub toate aspectele, aşa încât, prin Tratatul de pace semnat de Puterile Aliate şi Asociate cu Bulgaria, frontiera dintre România şi acest stat s-a stabilit pe vechiul traseu, anterior anului 1916.

ANNEXE № 3.

RESOLUTION

du Congrès des représentants des villes et villages de la Dobroudja, votée par acclamation dans sa séance du 17 décembre 1917:

„Le Congrès des représentants de tous les villages et villes de la Dobroudja, après avoir échangé des vues sur le sort de la Dobroudja dans le passé, le présent et l'avenir et considérant:

1. Que toute la Dobroudja jusqu'aux bouches du Danube, par sa situation géographique, par son histoire et par sa population, constitue une partie intégrante de la patrie bulgare; que depuis la fondation de l'Etat bulgare, en 679, sanctionnée par un traité écrit entre le prince bulgare Asparouch et l'empereur de Byzance Constantin IV Pogonat, jusqu'en 1878, cette province balkanique, aux jours de servitude de même qu'aux jours de liberté, partagea invariablement le sort politique de la Bulgarie;

2. Que les Turcs, conquérants des Balkans, enlevèrent la Dodroudja vers la fin du XIV-e siècle au dernier souverain bulgare, le prince Ivanko, fils de Dobrotitch, qui donna son nom à la province;

3. Qu'au cours de la domination cinq fois séculaire des Turcs, la Dobroudja fut colonisée par des Musulmans et autres, mais qu'en dépit de tout, elle ne perdit pas son caractère bulgare;

4. Qu'après les guerres russo-turques de la seconde moitié du XIX-e siècle qui désolèrent, dévastèrent et dépeuplèrent la Dobroudja, la masse compacte bulgare, refoulée vers les Balkans, réintegra ses foyers détruits et, reprenant son travail réparateur avec une énergie décuplée, transforma les déserts, en créant partout l'aisance et la richesse;

5. Que dès les premiers jours de la renaissance bulgare, commencée au début du siècle passé, les Bulgares de la Dobroudja en possession d'églises, d'écoles et d'associations culturelles et économiques, participaient le plus activement aux luttes pour l'indépendance spirituelle et politique du peuple bulgare tout entier et grâce à leur supériorité à tous points de vue, étaient passés au rang de facteur dirigeant de la vie sociale, culturelle et économique de la province;

6. Que le caractère bulgare de la Dobroudja était reconnu par le firman impérial ordonnant l'institution de l'Exarchat bulgare, édité le 28 Février (12 mars) 1870 et par la Conférence des ambassadeurs de Constantinople de 1876;

7. Que le Congrès de Berlin de 1878 donnait la Dobroudja à la Roumanie non parce que cette dernière pouvait invoquer des droits sur cette province, mais parce qu'on croyait y trouver aussi une garantie pour la liberté de la navigation sur le Bas-Danube et qu'on voulait élever une barrière aux aspirations conquérantes de la Russie tzariste dans le Proche-Orient;

8. Que la Roumanie n'a pas rempli les obligations que les Grandes Puissances lui avaient imposées en 1878: qu'elle a déserté de son poste de „sentinelle du Danube" pour favoriser les visées impérialistes de la Russie dans les Balkans, causant par cela la dévastation et l'anéantissement de la Dobroudja et vouant à une misère inouïe et à des souffrances sans nombre des milliers de familles dobroudjaines;

9. Qu'en 1878 les Roumains reconnaissaient eux-mêmes que la Dobroudja ne leur appartenait ni géographiquement, ni ethnographiquement, ni historiquement et que pour cette raison ils ne voulaient pas l'accepter, à preuve les résolutions unanimes du Sénat et de la Chambre roumains, votées le 26 janvier 1878, le mémoire du gouvernement roumain, remis le 24 février (9 mars) de la même année aux Grandes Puissances protectrices des principautés danubiennes, les déclarations du plénipotentiaire de Roumanie Michel Kogalniceanu dans la séance du Congrès de Berlin le 1-er juillet, déclarations consignées dans le protocole № 10, ainsi que tout une série de déclarations roumaines officielles et officieuses;

10. Qu'au cours de leur domination de 38 ans dans la Dobroudja, les Roumains ne tinrent pas les promesses que le roi défunt Carol avait solennellement faites à la popu-

lation dobroudjaine dans son manifeste du 14/26 novembre 1878 et soumirent la population à un régime intolérable, qui non seulement était la négation des droits de l'homme les plus élémentaires, mais supprimait aussi l'égalité civile dont la population jouissait sous la domination ottomane; que les Roumains dépouillèrent la population indigène de la plus grande partie de sa propriété foncière pour la répartir entre des colons roumains, appelés de la rive opposée du Danube et installés dans la Dobroudja; qu'ils attentèrent à la liberté religieuse des Bulgares „schismatiques" les forçant à renoncer à leur église nationale autonome et à reconnaître la juridiction de l'église d'Etat roumaine;

11. Qu'au cours de la guerre actuelle la Roumanie a prouvé une fois de plus et jusqu'à l'évidence son attitude de marâtre envers les fils de la Dobroudja en emmenant en exil et en vouant à la misère plus de 25000 femmes, hommes, enfants et vieillards innocents de la Dobroudja;

12. Que la population de la Dobroudja a accueilli avec joie les armées bulgares et alliées qui lui apportaient la liberté et le droit et, dans leur œuvre sanglante, vit réalisé son idéal sacré, à savoir son affranchissement du joug politique et spirituel que les Roumains faisaient peser sur elle;

13. Que le retour de la domination roumaine serait une des injustices pour la réparation et la suppression desquelles l'humanité a versé son sang: qu'il pourrait devenir la cause de nouveaux bouleversements et conflits dont aurait à souffrir la population dobroudjaine qui a déjà éprouvé toutes les horreurs de la guerre et dont le pays a été dévasté au cours des trois dernier siècles;

14. Que la population de la Dobroudja, sans distinction de religion et de nationalité, jouira sous l'administration bulgare de tous les droits et libertés du citoyen bulgare et qu'elle sera placée sous l'égide de la Constitution Bulgare qui lui garantit toutes les conditions d'un dévéloppement paisible culturel, politique et économique;

15. Que la Dobroudja appartient maintenant à sa population et, conformément aux principes garantissant aux peuples le droit de disposer de leurs destinées, elle a le droit indiscutable, tant au point de vue juridique que moral, de déterminer son sort politique;

16. Que la Dobroudja ne saurait servir de monnaie d'échange aux aspirations égoïstes et impérialistes des étrangers, car sa population ne peut plus être traitée en troupeau de serfs.

Le Congrès a décidé à l'unanimité:

1. Il demande l'incorporation immédiate de la Dobroudja entière, jusqu'aux bouches du Danube à la Bulgarie;

2. Il déclare que la population de la Dobroudja ne tolérera pas sur la rive droite du Danube le retour de la domination roumaine et luttera, même les armes à la main, contre tout attentat à ses droits et à sa liberté de la part d'étrangers;

3. Il fait appel au gouvernement et au peuple bulgares d'appuyer et de défendre la cause juste de la Dobroudja;

4. Il prie tous les peuples et les représentants des Etats appelés à rétablir la paix entre les belligérants de prêter l'oreille aux demandes instantes de la population dobroudjaine et d'y conformer leurs décisions concernant le sort futur du pays;

5. Il charge le Comité National Central de la Dobroudja d'élaborer dans le sens de la présente résolution un mémoire circonstancié pour le remettre aux gouvernements des Etats neutres et belligérants.

Le Bureau du Congrès National de la Dobroudja:

Président: **Dr. Yvan Oghnianov**

Vice-Président: **Angel Ludscanov**

Secrétaires: **Stantcho Marinov**, **Sava Dobrev**, **Selim Hassan**, **Stoïan H. Nicolov**, **Vassil Tchobanov**, **Pètre Sivcov**, **Théodore Rakydiev**, **Ivan Vassilev**

ANNEXE № 5.

RESOLUTION

DE LA

Première Assemblée Nationale Régionale de la Dobroudja

(Second Congrès National de la Dobroudja)

Adoptée par acclamation dans sa séance du 23 septembre 1918.

La seconde assemblée des représentants des villes et villages de la Dobroudja, dans sa séance du 23 septembre 1918, après avoir examiné la situation faite à la Dobroudja par la paix de Bucarest du 7 mai a. c. et après avoir entendu les déclarations des groupes de délégués bulgares, russo-lipovans, turco-tatares, allemands et roumains, a pris en considération ce qui suit :

1. La paix de Bucarest a fait dévier la solution juste de la question dobroudjaine, en dédaignant les vœux et les aspirations politiques de la population dobroudjaine, exprimés dans les résolutions du Premier Congrès National de la Dobroudja du 17 décembre 1917, et a foulé aux pieds les promesses solennelles, données aux Dobroudjains aussi bien de la part du gouvernement bulgare que de la part des facteurs politiques responsables des Puissances centrales.

2. La paix de Bucarest a violé les principes contemporains du droit des gens, concernant les droits, l'égalité et la libre détermination des nationalités, en morcelant la Dobroudja et sa population pour satisfaire des calculs et des intérêts étrangers, faisant d'elles un objet de rachat et de troc en vue de conventions et de spéculations politiques et économiques, qui nous font revenir à l'époque du féodalisme et de la traite des noirs. Elle a répété l'injustice commise envers la population dobroudjaine par l'art. 19 du traité de San-Stefano et par l'art. 46 du traité de Berlin.

3. Le partage de la Dobroudja ne peut être justifié ni au point de vue géographique, historique ou ethnique, ni au point de vue des intérêts, de vœux et des aspirations politiques de la population dobroudjaine. La Dobroudja, par sa situation géographique, par son histoire, par la composition ethnique de sa population, par les liens économiques et culturels et par les aspirations politiques de cette dernière, est une province indivisible. La division de cette province en Dobroudja du *Nord* et du *Sud* est arbitraire et ne peut être expliquée que par l'existence de convoitises et d'intérêts impérialistes étrangers.

4. Le condominium imposé à la Dobroudja du Nord par la paix de Bucarest, expose la population à de nouvelles épreuves. Il ne sert que de prétexte à de nouvelles conventions et spéculations économiques et politiques sur le sort futur de la population dobroudjaine.

5. La juste solution de la question dobroudjaine ne réside ni dans la constitution d'un Etat séparé et autonome ni dans le retour du pouvoir roumain. La Dobroudja, comme Etat autonome deviendrait la pomme de discorde entre ses voisins, un lieu où les rivalités des aspirations et des influences impérialistes étrangères se livreraient bataille, et une voie d'accès à de nouvelles invasions et de nouveaux conflits sanglants, dont souffriraient les intérêts de la population dobroudjaine.

La Dobroudja sous la domination roumaine, resterait — comme pendant les 38 années écoulées, — un pays de pillage, des injustices, de l'arbitraire, de l'esclavage intellectuel et politique. Les expériences amères du passé ont convaincu définitivement toutes les nationalités de la Dobroudja que sous le régime rude de l'oligarchie roumaine, elles ne jouiront d'aucuns libertés et droits civiques et politiques, ni de conditions favorables à un

DISPUTELE PENTRU SUPREMAȚIE ÎNTRE REPUBLICILE MARITIME ITALIENE ÎN MAREA MEDITERANĂ ŞI MAREA NEAGRĂ ÎN SECOLUL AL XIII-LEA

Dr. VASILE MĂRCULEȚ

Abstract

The Disputes for Supremacy between the Italian Maritime Republics in the Mediterranean Sea and Black Sea in the 13th century. *The middle of the 13th century brings forth three Italian Maritime Republics, directly interested in the naval and commercial traffic from the Mediterranean and Black Sea: Venice, Genoa and Pisa. Even from this very epoch there will be a dispute among them over the control of trade and navigation in the Mediterranean-Pontic area, and this dispute will degenerate repeatedly into violent military conflict unleashed especially on the sea. In the second half of the 13th century, three such events marked in a decisive manner the relationship between the Italian Maritime Republics: Saint Sabas' War between Venice and Genoa (1255-1258), the crush of Pisa by Genoa in the fight from Meloria (1284) and the Venetian-Genoese war from Curzola (1294-1299).*

Keywords*: Italian Maritime Republics, Venice, Pisa, Genoa, Saint Sabas' War, Meloria, The War from Curzola, Mediterranean Sea, Black Sea.*

În a doua jumătate a secolului al XIII-lea, trei republici maritime italiene erau direct interesate în traficul naval şi comercial din Marea Mediterană şi Marea Neagră: Veneția, Genova şi Pisa. Între ele se va angaja, de altfel, începând încă din această epocă, şi disputa pentru controlul navigației şi comerțului în spațiul mediteraneano-pontic, ce va degenera în repetate rânduri în confruntări militare violente, desfăşurate îndeosebi pe mare.

Afirmarea republicilor maritime italiene în Mediterana Orientală şi Marea Neagră. Expansiunea occidentală spre Răsărit prin intermediul cruciadelor a constituit momentul optim pentru republicile maritime şi negustoreşti italiene – Veneția, Genova şi Pisa –, devenite adevărate talasocrații, de a penetra piețele Orientului, îndeosebi pe cele bizantine. Participarea lor la cruciadă a fost, în egală măsură, rezultatul îmbinării exaltării creştine, care anima societatea apuseană, cu spiritul capitalist, dornic de profit, specific societății acestor republici negustoreşti.

Veneția, la origine o creație de origine bizantină, a beneficiat încă din anul 1082 de însemnate privilegii comerciale în Imperiul Bizantin, primite din partea împăratului Alexios I Comnenos (1081-1118)[1]. Ea a fost urmată pe piețele bizantine şi orientale, în epoca primei cruciade (1096-1099), de rivalele sale, Pisa şi Genova. Tentativele lor de a pătrunde pe piața bizantină în această epocă a fost primită însă cu ostilitate de imperiu şi de Serenissima republică, aliata sa. În acest context, izvoarele istorice bizantine înregistrează în perioada respectivă o serie de conflicte maritime:

bizantino-pisan (1099)[2] şi bizantino-genovez (1100)[3], încheiate în favoarea imperiului. Perioada înregistrează însă şi momente de colaborare între Imperiul Bizantin şi republicile maritime italiene. Un asemenea moment s-a consumat în anul 1104 când Bizanţul şi republicile maritime italiene au încheiat o alianţă politico-militară îndreptată împotriva normanzilor din Sicilia[4].

În secolul al XII-lea, Veneţia a fost, incontestabil, principala beneficiară a legăturilor cu Imperiul Bizantin. Mai multe acorduri sau înţelegeri comerciale încheiate între cele două state – în 1126, 1147, 1148, 1175, 1187 şi 1198 – i-au asigurat republicii lagunelor controlul asupra pieţei bizantine.

Conştienţi de pericolul care plana asupra statului lor de instaurarea controlului veneţian asupra comerţului imperiului, autorităţile de la Constantinopol au căutat fie să limiteze accesul veneţienilor pe piaţa bizantină, fie să-i elimine complet din imperiu. Ca urmare, împăraţii bizantini au căutat să creeze o contrapondere Veneţiei prin acordarea de privilegii comerciale rivalelor acesteia, Pisa şi Genova.

Pisa a fost prima care a beneficiat de noua politică comercială promovată de împăraţii bizantini. În 1111 ea încheia cu împăratul Alexios I Comnenos un tratat prin care primea largi privilegii comerciale pe piaţa bizantină: reducerea la 4% a taxelor comerciale pentru negustorii săi, un cartier la Constantinopol, libertatea deplină de a face comerţ în imperiu. Tratatul era reînnoit în 1136 de împăratul Ioan II Comnenos. Pe fondul crizei generale a Imperiului Bizantin de la sfârşitul secolului al XII-lea, prin noi tratate încheiate în 1192 şi 1198, Pisa îşi consolida poziţiile deţinute pe piaţa bizantină[5].

Cucerirea latină a Constantinopolului din 1204 a condus la modificarea radicală a raportului de forţe în spaţiul mediteraneano-pontic. Prin *Partitio Romaniae* din aprilie 1204, teritoriul Imperiului Bizantin era împărţit între Veneţia, care lua 5/8, şi cruciaţi, cărora le revenea 3/8 din el. Constantinopolul era împărţit în acelaşi fel[6].

Prin achiziţiile făcute – majoritatea insulelor arhipelagurilor egeene şi importante puncte în Strâmtori, Propontida şi Pont –, Veneţia îşi crea un vast imperiu colonial, o *Romanie* veneţiană, şi îşi instaura monopolul navigaţiei şi comerţului în Marea Mediterană şi Marea Neagră pentru, cel puţin, un deceniu şi jumătate. Tratatul comercial, încheiat în 1214 cu Imperiul Grec de Niceea, reînnoit în august 1219, care-i asigura largi privilegii pe pieţele acestuia, fapt cea a contribuit decisiv la consolidarea poziţiilor sale în Pont[7]. Ca urmare, la mijlocul secolului al XIII-lea, Veneţia deţinea importante poziţii în Crimeea, la Marea Azov sau pe coasta Asiei Mici, asigurându-şi astfel controlul asupra terminalelor marilor artere comerciale transasiatice spre şi dinspre Marea Mediterană şi Marea Neagră.

Pătrunderea Genovei pe pieţele Imperiului Latin de Constantinopol, creat în 1204, s-a făcut cu mare dificultate, în condiţiile în care Veneţia îşi asigurase o poziţie dominantă în relaţiile cu autorităţile cruciate. Tratatul încheiat în 1218 cu autorităţile latine de la Constantinopol, reînnoit succesiv în 1228, 1232, 1238 şi 1251, a avut o însemnătate aparte: el a marcat spargerea monopolului comercial deţinut de veneţieni pe pieţele Imperiului Latin[8].

Reintrarea Genovei pe piaţa comercială a Imperiului Latin de Constantinopol, aparţinând altădată Imperiului Bizantin, a avut un impact deosebit asupra evoluţiei situaţiei economice şi politice din spaţiul mediteraneano-pontic. În prima parte a secolului al XIII-lea, lupta pentru dominaţia regiunii înregistra o intensificare necunoscută până atunci, angrenând în caruselul ei, pe lângă republicile maritime italiene, pentru perioade mai lungi sau mai scurte de timp, aproape toate puterile riverane.

Debutul competiţiei pentru supremaţie în Marea Mediterană şi Marea Neagră între Veneţia, Pisa şi Genova. *Războiul Sfântului Sabas (1255/1258).* Primul conflict generat de cauzele amintite, care a opus republicile maritime italiene, a rămas cunoscut sub numele de *războiul Sfântului Sabas*, nume primit după cel al mănăstirii omonime de la Saint-Jean d'Acre, a cărei stăpânire o revendicau atât veneţienii cât şi genovezii. El a implicat îndeosebi coloniile celor trei republici rivale de pe coastele Syriei şi de la Locurile Sfinte (Palestina).

Tensionarea relaţiilor dintre cele două puteri rivale s-a produs începând cu anul 1253, când Veneţia a refuzat reînnoirea tratatului cu Genova. În acest context, confruntarea dintre cele două rivale devenise doar o chestiune de timp. Cei care au reacţionat primii au fost genovezii. În 1255, ei au ocupat mănăstirea şi au devastat şi jefuit cartierul veneţian.

Riposta Veneţiei nu s-a lăsat mult aşteptată. Însărcinat de Consiliul republicii cu restabilirea situaţiei, în 1257, amiralul Lorenzo Tiepolo ocupă Saint-Jean d'Acre, incendiază flota genoveză ancorată în port şi demolează Mănăstirea Sfântul Sabas, motivul disputei.

Tentativele papei Alexandru IV de a media o pace între cele două republici italiene a eşuat. Confruntarea decisivă între flotele veneţiană şi genoveză are loc în anul 1258 în apele oraşului Saint-Jean d'Acre şi se încheie cu victoria veneţienilor.

Flota genoveză pierde 24 de galere şi înregistrează peste 1 700 de morţi. Curând însă, comuna ligură îşi va lua o strălucită revanşă asupra rivalelor sale[9].

Angajat în acţiunea de recucerire a Bizanţului de la latinii susţinuţi de Veneţia şi de papalitate, dar şi pentru a contracara poziţia dominantă deţinută de negustorii veneţieni în comerţul Imperiului de Niceea, împăratul Mihail VIII Palaiologos încheie la 13 martie 1261, la Nymphaion, un tratat cu Genova, caracterizat de istoricul Alecsandr A. Vasiliev drept *„o veritabilă alianţă ofensivă şi defensivă împotriva Veneţiei"*[10]. Tratatul acorda Genovei cele mai largi privilegii comerciale, toate regiunile imperiului fiind deschise negustorilor liguri cărora le era acordată libertate deplină şi scutire de vamă pentru mărfurile introduse pe piaţa bizantină. În schimbul privilegiilor primite, Genova se angaja să nu încheie pace separată cu Veneţia şi să pună la dispoziţia imperiului o escadră formată din 50 de vase de luptă, a căror întreţinere urma să fie asigurată de Bizanţ.

După 1261, prevalându-se de clauzele tratatului de la Nymphaion, genovezii au pus bazele unui întins imperiu colonial în Levant şi Marea Neagră, centrat pe cei doi piloni ai săi, coloniile Pera în Strâmtori şi Caffa în Crimeea. Veneţia va continua însă să deţină poziţii însemnate în regiune, chiar dacă multă vreme după 1261, aşezările sale din spaţiul mediteraneano-pontic vor rămâne într-o situaţie de netă inferioritate faţă de stabilimentele ligure.

Curând după tratatul de la Nymphaion, rivalitatea genovezo-veneţiană pentru controlul traficului naval şi al comerţului din Marea Mediterană şi Marea Neagră, în ultimă instanţă pentru controlul pieţei bizantine izbucneşte cu violenţă atrăgând în vâltoarea lui, chiar de la început, şi Imperiul Bizantin. Încă în 1261-1262, flota bizantino-genoveză lansează o ofensivă generală împotriva stabilimentelor veneţiene din *Romania*.

Luată pe nepregătite, Veneţia a fost la început dezorientată, dar curând însă ea îşi mobiliza forţele navale răspândite în Marea Mediterană şi prelua iniţiativa. În 1262, flota veneţiană comandată de Gilberto Dandolo obţinea o strălucită victorie asupra flotei genoveze în largul coastelor Moreei. La rândul său, Genova îşi stabilea o importantă bază la Pera, în Bosphor, de unde controla accesul în Marea Neagră. Serenissima republică a continuat însă ofensiva şi, în iulie 1263, Gilberto Dandolo, în fruntea unei escadre de 32 de galere, venite de la Negroponte, zdrobea flota genoveză, comandată de Pietro Grimaldi, formată din 38 de galere, în bătălia navală de lângă insula Settepozzi[11].

Anii 1264-1265 nu înregistrează evenimente deosebite, cele două puteri evitând să se angajeze în confruntări de amploare. În anul 1266 însă, flota veneţiană atacă flota genoveză în largul portului Trapani, din vestul Siciliei. În confruntarea care are loc, flota genoveză suferă un adevărat dezastru: 1 100 de marinari genovezi piereau în luptă, 600 erau făcuţi prizonieri şi 26 de galere erau capturate de veneţieni. Un an mai târziu o flotă genoveză blochează Saint-Jean d'Acre, dar, la sosirea flotei veneţiene, evită confruntarea cu aceasta şi se retrage[12].

Înfrângerile suferite alături de aliata sa Genova au determinat însă o reconsiderare a politicii Imperiului Bizantin faţă de republicile maritime italiene. În 1265, în urma medierii papei Clementus IV şi a regelui Franţei Louis IX, împăratul Mihail VIII Palaiologos accepta încheierea unui armistiţiu pe cinci ani cu Veneţia, a cărei dominaţie comercială în Levant era temporar încheiată. În 1270, între cele două republici maritime rivale era încheiată pacea, negociată la Roma prin medierea papei. Genova, deşi înfrântă, îşi păstra prestigiul neştirbit. Veneţia îşi conserva privilegiile deţinute în Imperiul Bizantin, dar din punct de vedere teritorial nu-i erau recunoscute decât stăpânirile din Moreea, Candia şi din Arhipelag.

Pacea din 1270 a fost în realitate doar un armistiţiu care a servit în egală măsură atât intereselor Veneţiei, cât şi celor ale Genovei. Din acest punct de vedere, semnificativ rămâne faptul că în ciuda alianţei sale cu Pisa, Veneţia nu a intervenit în conflictul aliatei sale cu Genova. Avantajele comerciale şi politice pe care i le aducea această *neutralitate suspectă* s-au dovedit mai importante pentru interesele sale decât alianţa cu Pisa: Serenissima a privit cu indiferenţă zdrobirea Pisei în bătălia navală de la Meloria, unde flota genoveză, comandată de amiralul Oberto Doria, a nimicit flota pisană (1284)[13].

Pentru Republica Pisană, înfrângerea în faţa Genovei a avut consecinţe insurmontabile. În plan politic şi militar, victoria genoveză din 1284 a determinat scoaterea Pisei din rândul puterilor maritime. Din punct de vedere economic, înfrângerea Pisei a însemnat eliminarea unui concurent comercial periculos. De acum înainte, în disputa pentru controlul navigaţiei şi al comerţului din Levant şi Marea Neagră se vor angaja aproape exclusiv Veneţia şi Genova.

Al doilea conflict veneţiano-genovez. *Războiul de la Curzola (1294-1299).* Armistiţiul negociat în 1270, la finalul unui conflict care a opus

Veneția Genovei între 1264-1270, care a cunoscut prelungiri succesive, a fost, în general, respectat circa două decenii şi jumătate. Unele încălcări minore ale acestuia au fost opera unor particulari. Conflictul dintre Veneția şi Genova va reizbucni însă cu furie în ultimul deceniu al secolului al XIII-lea.

Conflictul care a opus Hoarda de Aur Ilhanatului Persiei între 1289-1291 a constituit cadrul pe care se vor grefa acum interesele divergente ale Veneției şi Genovei. În timp ce Veneția, conchidea istoricul Gheorghe I. Brătianu, susținătoare a politicii Hoardei de Aur, *„complotase cu hanul tătar distrugerea stabilimentelor genoveze din Crimeea”*, Genova acționase deschis de partea Persiei şi *„echipase pentru împăratul de la Trebiz vase care făcuseră politica sa în bazinul oriental al Pontului”*[14].

La sfârşitul conflictului dintre Hoarda de Aur şi Ilhanatul Persiei, cele două republici italiene rivale se aflau în tabere opuse. În consecință, în politica promovată de Veneția şi Genova în timpul acestui război trebuie căutate cauzele care, dacă nu au generat, au constituit totuşi factorul decisiv care a grăbit redeschiderea conflictului dintre ele. Inițiativa declanşării ostilităților avea să aparțină de această dată Veneției.

În cursul anului 1293, intențiile belicoase ale Veneției devin tot mai evidente. Torpilarea de către Republica Lagunelor a conferinței de la Cremona (septembrie 1293) şi a misiunii nobilului genovez Stabile Ottaviano di Sestri Ponente la Veneția (ianuarie 1294) anunțau iminentul conflict. Cunoscut sub numele de *Războiul de la Curzola*, după locul confruntării decisive, războiul s-a derulat în întregul spațiu mediteranean şi pontic: Strâmtori, Marea Marmara, Marea Neagră şi Marea Adriatică. El a însemnat angajarea din partea celor două republici rivale a unui impresionant potențial naval.

Într-o primă fază, confruntarea a avut *„caracterul unui război comercial”*, datorat inițiativei particulare a negustorilor şi armatorilor venețieni şi genovezi, îndeosebi a celor din Pont, în condițiile în care *„antagonismul celor două rivale în Marea Neagră a constituit cauza principală a conflictului”*[15]. În fazele următoare acesta avea să se generalizeze în întreg spațiul mediteraneano-pontic.

Inițiativa declanşării operațiunilor militare a aparținut Republicii Lagunelor. În primăvara anului 1294, paisprezece galere de război venețiene, comandate de Marco Besegio sau Basilio, care escortau caravana spre Levant, întărite cu alte nave venețiene, care ridicau la 25 numărul lor, atacau stabilimentele genoveze de la Limasol şi Famagusta din Cypru, precum şi pe cea de la Lajazzo din Armenia. În această fază a conflictului riposta genoveză a venit prin intermediul coloniilor ligure din Marea Neagră. O flotă echipată de negustorii şi armatorii genovezi din Pont, comandată de Niccolo Spinola, traversa Strâmtorile şi, la 28 mai 1294, în largul portului Lajazzo obținea o victorie completă asupra escadrei venețiene. Aproape toate vasele din compunerea acesteia au fost capturate, împreună cu o mare cantitate de mărfuri[16].

Sub impulsul victoriei, în 1295, Genova arma o flotă formată din 165 de galere de luptă încadrată cu un număr de 35 000 de oameni. În acelaşi an, sub comanda amiralului Oberto Doria, învingătorul de la Meloria, flota genoveză deschidea ostilitățile. Armada genoveză înaintează până la Messina, dar în fața refuzului flotei venețiene de a se angaja într-o confruntare decisivă, revine în țară, ceea ce făcea ca rezultatele acestei impresionante demonstrații de forță genoveze să fie aproape nule[17].

Riposta venețiană, favorizată de reluarea luptelor interne de la Genova dintre facțiunile guelfilor şi ghibelinilor, se va produce în apele Mediteranei Orientale şi în Marea Neagră. Ea va avea ca obiectiv lovirea adversarului în comerțul său şi în aşezările care-i asigurau tranzacțiile.

La 22 iulie 1296, o escadră formată din 75 de galere venețiene, comandată de Ruggero Morosini, pătrundea în Strâmtori şi incendia colonia genoveză de la Pera, ai cărei locuitori se refugiaseră la Constantinopol, unde, ca represalii, i-au masacrat pe coloniştii venețieni lipsiți de apărare[18]. La rândul său, basileul Andronicos II Palaiologos sechestra bunurile venețiene din capitala Imperiului Bizantin şi solicita despăgubiri în valoare de 80 000 de hyperperi pentru arderea Perei, act echivalent cu o declarație de război[19].

Concomitent cu acțiunea lui Ruggero Morosini la Pera, o escadră venețiană, comandată de Domenico Schiavo şi Giovanni Soranzo, pătrundea în Marea Neagră şi devasta coloniile genoveze de pe litoralul acesteia şi din Crimeea, unde Caffa avea soarta Perei. În mai 1297, o escadră venețiană, comandată de amiralul Frosio Morosini, devasta aşezarea genoveză de la Lajazzo.

Genova, prinsă în vâltoarea luptelor interne dintre guelfi şi ghibelini, se arată incapabilă să-şi protejeze coloniile din *Romania*. Totuşi, în august 1298 comuna ligură echipa o puternică flotă, care, sub comanda amiralului Lamba Doria, pătrundea în Marea Adriatică, unde devasta coasta dalmată. Confruntarea decisivă a avut loc la 7 septembrie 1298 în apele insulei Curzola din largul coastei Dalmației. Efectivele angajate în luptă erau clar în avantajul Veneției, care dispunea de o escadră

formată din 95 de vase, comandată de amiralii Andrea Dandolo şi Niccolo Querini, faţă de cele 85 de nave ale escadrei genoveze. Izvoarele vremii sunt unanim de acord că bătălia a fost una de o violenţă extremă, ambele părţi suferind pierderi grele. În cele din urmă, flota genoveză a obţinut o victorie strălucită. Un mare număr de vase veneţiene era capturat de genovezi, care făceau şi 5 000 de prizonieri, după unii autori, 7 000, după alţii, între care celebrul călător veneţian, Marco Polo[20].

Pierderile mari suferite şi de flota sa l-au împiedicat pe Lamba Doria să atace Veneţia sau să o supună blocadei. În aceste condiţii, în anul următor, Serenissima republică era capabilă să armeze o nouă flotă şi chiar să treacă la contraatac. Sub conducerea lui Domenico Schiavo, un pirat veneţian, care îşi asumase comanda vaselor salvate la Curzola, flota veneţiană a întreprins un atac surpriză împotriva Genovei însăşi.

Epuizate de îndelungatul război, ambele puteri erau dispuse să accepte încetarea ostilităţilor. În urma medierii seniorului de Milano, Matteo Visconti, la 25 mai 1299 era încheiată pacea veneţiano-genoveză, pe baza *statu-quo*-ului, ratificată de Veneţia la 1 iulie. La scurt timp, la 31 iulie 1299, era încheiat un tratat de pace pe 25 de ani şi între Genova şi Pisa[21].

Pacea de la Milano a avut ca rezultat împărţirea sferelor de influenţă în Marea Mediterană şi Marea Neagră între cele două puteri maritime. Veneţia, care recunoştea supremaţia genoveză în Marea Thyrreniană, îi abandona stăpânirii ghibeline de la Genova pe exilaţii guelfi refugiaţi la Monaco şi se angaja să nu intervină într-un eventual conflict dintre Genova şi Pisa. Genova, în schimb, recunoştea supremaţia Veneţiei în Marea Adriatică şi se angaja să rămână neutră în iminentul conflict dintre Serenissima republică şi Imperiul Bizantin[22].

În finalul demersului nostru, pe baza constatărilor făcute, suntem în măsură să formulăm următoarele ***concluzii***:

1. Mijlocul secolului al XIII-lea consacră afirmarea a trei republici maritime italiene, direct interesate în traficul naval şi comercial din Marea Mediterană şi Marea Neagră: Veneţia, Genova şi Pisa. Între ele se va angaja, de altfel, începând încă din această epocă, şi disputa pentru controlul navigaţiei şi comerţului în spaţiul mediteraneano-pontic, ce va degenera în repetate rânduri în confruntări militare violente, desfăşurate îndeosebi pe mare.

2. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea, raporturile dintre republicile maritime italiene au fost de trei confruntări de mare amploare dintre ele: Războiul Sfântului Sabas, dintre Veneţia şi Genova (1255-1258), conflictul genovezo-pisan, încheiat cu zdrobirea Pisei în bătălia de la Meloria (1284) şi Războiul veneţiano-genovez de la Curzola (1294-1299).

---

[1] Ana Comnena, *Alexiada*, ed. Marina Marinescu, N.Ş. Tanaşoca, Bucureşti, 1977, VI, V, 10; Cf. E: Frances, *Alexis Comnène et les Privilèges octroyés a Venise*, „Byzantinoslavica", XXIX, 1968, p. 17-23; Cf. M.E. Martin, *The Chrysobull of Alexius I Comnenus to the Venetians and the Early Venetian Quartier in Constantinople*, „Byzantinoslavica", XXXIX, 1978, 1, p. 19-23; Cf. Ch. Diehl, *La société byzantine à l'époque des Comnènes*, „Revue Historique du Sud-Est Européen", VI, 1929, 7-9, p. 269.

[2] *Ibidem*, XI, X, 3-4.

[3] *Ibidem*, XI, XI, 1-3.

[4] *Ibidem*, XII, I, 2.

[5] S. Brezeanu, *Istoria Imperiului Bizantin*, Bucureşti, 2007, p. 154.

[6] Cf. Geoffroi de Ville-Hardouin, *Conquête de Constantinople avec la continuation de Henri de Valenciennes*, par M. Natalis de Wailly, Paris, 1882, p. 136-137, § 234; Cf. Robert de Clari, *Cei care au cucerit Constantinopolul*, ed. Tatiana-Ana Fluieraru, Ov. Pecican, Cluj-Napoca, 2005, p. 125-126, § 68; Cf. S. Brezeanu, *op. cit.*, p. 297.

[7] V. Mărculeţ, *Relaţiile Imperiului Bizantin şi ale republicilor maritime italiene cu Ţările Române până în secolul al XV-lea*, Sibiu, 2002, p. 35-36.

[8] *Ibidem*, p. 36.

[9] Cl. Rendina, *Dogii Veneţiei. Istorie şi secrete*, Bucureşti, 2003, p. 155.

[10] A.A. Vasiliev, *Histoire de l'Empire Byzantin*, t. II *(1081-1453)*, Paris, 1932, p. 215.

[11] Cl. Rendina, *op. cit.*, p. 155.

[12] J.J. Norwich, *A History of Venice*, London, 2003, p. 162.

[13] Fr. C. Lane, *Storia di Venezia*, Torino, 1991, p. 92.

[14] Gh. I. Brătianu, *Les Vénitiens dans la mer Noire au XIVe siècle. La politique du Sénat en 1332-33 et la notion de latinité*, Bucarest, 1939, p. 33; Cf. Gh. I. Brătianu, *Actes des notaires Génois de Péra et de Caffa de la fin du treizième siècle (1281-1290)*, Bucarest, 1927, p. 272, nr. CCXCVIII; Cf. M. Balard, *Gênes et l'outre-mer*, tome I: *Les actes de Caffa du notaire Lamberto di Sambuceto 1289-1290*, Paris-La Haye, 1973, p. 181, nr. 459.

[15] Gh. I. Brătianu, *Recherches sur le commerce Génois dans la mer Noire au XIIIe siècle*, Paris, 1929, p. 265 (*Le commerce Génois*).

[16] J.J. Norwich, *op. cit.*, p. 176-177; Cf. Ch. Diehl, *La Repubblica di Venezia. La storia secolare di questa città straordinaria la circostanze che la resero grande e le cause che ne provocarono la decadenza*, Roma, 2006, p. 56.

[17] Fr. C. Lane, *op. cit.*, p. 99.

[18] Ch. Diehl, *op. cit.*, p. 56.

[19] Cf. Nicephori Gregorae, *Byzantina historia*, Grece et latine cum annotationibus Hier. Wolfii, Car. Ducangii, Io. Boivini et Cl. Capperonnerii, cura Ludovici Schopeni, vol. I, Bonnae, 1829, p. 207-210.

[20] Cf. J.J. Norwich, *op. cit.*, p. 177; Cf. Gh. I. Brătianu, *Marea Neagră de la origini până la cucerirea otomană*, Iaşi, 1999, p. 353.

[21] Gh. I. Brătianu, *Le commerce Génois*, p. 262-275.

[22] *Ibidem*, p. 275.

RELAȚII MILITARE ANGLO-ROMÂNE ÎN PRIMII ANI DUPĂ RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ

ANDREI ALEXANDRU CĂPUŞAN

Abstract

The theme of this article is the evolution of the Anglo-Romanian military relations during the first years after the Romanian Independence War of 1877-1878. The author is proposing himself to present in details this evolution, pointing at the geopolitical and geostrategic British interests in the position of Romania.

After the Congress of Berlin, which didn't solve the "Eastern Question", the concern of the United Kingdom was directed to the tsarist Russia and the policy of this Power, aiming to the conquest of Constantinople and the two strategic straits, Bosphorus and Dardanelles, and to jeopardize in this way the important English commercial route to India. On the other side, the military conquest of the new independent state of Romania by the Russian armies and the forced entry of our country in the political sphere of influence and domination of this Eastern Great Power would surely jeopardize the strong position of the British merchants in the Danubian and the Black Sea trade.

In the period analyzed below, 1878-1882, the British authorities and political establishment granted o great importance to the modernization process of the Romanian Army and Fleet, following various aspects, such as: the modernization of the technical knowledge of the Romanian Officers in the British colleges, the offer to the Romanian Army of the latest standard guns, powder, bullets and cannons, and finally, modern warships. And the result was, of course, the expected one: by the end of the year 1882, a modern Romanian Army and Fleet could be noticed, completely different of the 1878 ones, fact remarked by the British diplomats accredited in Bucharest, in their diplomatic correspondence with Foreign Office. A strong Romanian army, able to face any kind of external danger, coming even from a foreign power.

***Keywords**: Anglo-Romanian relations, Romanian Armed Forces, Russia, Austro-Hungary, Charles I*

În primii ani după dobândirea independenței de stat a României, relațiile anglo-române au cunoscut, în plan militar, o certă şi reală evoluție. Acest mers ascendent s-a datorat, firește, interesului prezentat de România, în plan geopolitic şi geostrategic, pentru coroana britanică şi guvernul

de la Londra, dorinței acestora ca țara noastră să nu fie cucerită cu forța armelor de către Rusia țaristă, sau să intre, forțată ori de bună voie, în orbita imperiului țarilor, fapt care ar fi dat o puternică lovitură poziției economice (comerciale) de prim rang deținută de negustorii englezi la Dunăre şi în bazinul pontic. Astfel, pe măsură ce relațiile dintre Bucureşti şi Sankt Petersburg cunoşteau o înrăutățire clară, treptată, însă sigură, grija Saint James-ului față de România se accentua. În concluzie, pare cât se poate de firească acțiunea guvernanților de la Londra, a establishment-ului politic englez, de a înzestra armata română cu armament modern, de ultimă fabricație, de a se îngriji de perfecționarea cunoştințelor de specialitate ale ofițerilor români, de a le oferi acestora posibilitatea efectuării unor stagii de pregătire în şcolile şi instituțiile militare din Marea Britanie. Şi, evident, profiturile firmelor de specialitate şi ale negustorilor englezi creşteau, pe măsura creşterii numărului comenzilor venite din partea statului român.

De cealaltă parte, interesul statului român de a achiziționa armament şi muniții de fabricație britanică, moderne, conforme celor mai noi standarde, şi de a-şi trimite la perfecționare şi dobândire de experiență şi cunoştințe noi cadrele militare nu era nici el neglijabil. Armamentul şi muniția de fabricație britanică le vor concura serios pe cele de proveniență germană. La rândul lor, britanicii s-au arătat interesați de evoluția potențialului militar al României, căutând să-şi trimită reprezentanții, care să asiste la toate manevrele militare sau la testarea armamentului.

Încă din vara anului 1878, guvernul român începuse demersurile în vederea achiziționării unei cantități însemnate de puşti marca Henry-Martini. Astfel, agentul diplomatic al României la Paris, care gira şi capitala Marii Britanii, Nicolae Callimachi-Catargi, informa Ministerul de Război despre achiziționarea, din Anglia, a modelului şi şabloanelor puştii Henry-Martini, solicitând suma de 395 de lei pentru acoperirea cheltuielilor[1]. La 19 august 1878, girantul Consulatului General al Franței la Bucureşti, Bâcourt, înştiința Ministerul de Externe al Franței că guvernul român încheiase cu fabrica din Witten (Westfalia) un contract pentru livrarea a 60 000 de puşti Henry-Martini, calibrul 11 mm, la prețul de 68 lei/bucata[2]. Chiar dacă fabrica era germană, produsul avea marca britanică. La 20 septembrie, deci o lună mai târziu de la evenimentele sus-menționate, ministrul român de război, generalul Alexandru Cernat, îi telegrafia lui Callimachi-Catargi, cerându-i să dispună ca puşca Henry-Martini *„dimpreună cu şabloanele verificatoare"* să fie trimise colonelului Pastia, la fabrica de armament din Witten (Westfalia) şi trimițându-i, cu această ocazie, suma solicitată de diplomatul român, de 395 de lei, necesară achiziționării armelor respective[3]. Mai mult, demnitarul român ordonase Arsenalului armatei să-i expedieze agentului diplomatic al României o puşcă marca Peabody, aflată în dotarea armatei române, pe care acesta era rugat să i-o înmâneze secretarului ambasadei Marii Britanii la Paris, Adams[4].

Starea bună şi procesul modernizării armatei române şi înnoirea capacității ei combative preocupau în egală măsură autoritățile române şi diplomația britanică, din motivele enunțate mai sus. Astfel, la 18 octombrie 1878, din Bucureşti, consulul general al Marii Britanii, William Arthur White, îl informa pe secretarul de stat la Foreign Office, marchizul de Salisbury, despre faptul că *„guvernul român cumpără material de război şi face tot ce îi stă în putință şi cu o cheltuială considerabilă pentru a-şi restabili puterea militară"*[5]. Concret, guvernul de la Bucureşti achiziționase pentru armata română o cantitate de 60 000 de puşti Peabody[6]. White mai arăta, de asemenea, în raportul său, că *„cea mai mare atenție este acordată eficienței diferitelor forțe"* şi că *„se speră că acestea vor fi readuse într-o stare bună până la primăvara următoare"*[7]. În încheierea relatării sale, White sublinia că *„este evident faptul că prințul Carol nutreşte convingerea că pacea în Est este departe de a fi asigurată"* şi că *„în cazul ivirii unor noi complicații el să fie în stare să comande o respectabilă forță militară"*[8].

În cursul primei jumătăți a anului 1879, operația de dotare şi aprovizionare a armatei române cu arme şi muniții de fabricație britanică a continuat. Astfel, la 2 ianuarie 1879, maiorul Tell, director în Ministerul de Război al României, îl încunoştința pe N. Callimachi-Catargi despre nevoia susmenționatului minister de a avea o cantitate de 2-5 kg. de pulbere *„Curthis and Harwey" nr. 6,* fabricată în Anglia, şi de dorința ca aceasta să fie obținută *„direct de la guvernul englez"*[9]. În con-

secință, agentul român era solicitat „*a interveni la acest guvern şi a face tot posibilul spre a putea obține oficial această cantitate de pulbere şi a ne-o trimite cât se poate de repede, arătând şi suma ce trebuie rambursată*”[10]. În plus, agentul român era încunoştințat de de intenția Ministerului român de Război de a cumpăra „*100 de kilograme de aceeaşi pulbere, însă direct de la fabrica «Curthis and Harwey»*”[11]. În vederea realizării acestui lucru, el era rugat „*a cerceta adresa acelei fabrici”* şi a-i scrie conducerii ei „*a ne trimite direct la minister prețul cu care ne-ar putea preda acea cantitate de pulbere în țară şi epoca predării*”[12].

La 24 mai 1879, ministrul român de Război, colonelul Nicolae Dabija, îi telegrafia lui Callimachi-Catargi, încunoştințându-l că locotenent-colonelul Christodorescu era numit „*şef al misiunei şi preşedinte al comisiunei militare ce are a supraveghea, controla şi recepționa furnitura de cartuşe comandate în Englitera*”[13]. În continuare, agentul diplomatic român era solicitat să intervină pe lângă guvernul englez pentru a se putea obține „*o cantitate de 5 kg pulbere de infanterie, denumită R.F.G.2, ce este indispensabilă comisiunei spre a-i servi ca tip la recepția pulberii pentru cartuşe*”[14]. În acelaşi timp, lui Callimachi-Catargi i se mai cerea să-i înlesnească sus-menționatului ofițer român „*autorizarea necesară pentru vizitarea pulberăriei regale de la Waltham-Abbey şi ceia ce ar putea avea de cerut în interesul misiunei ce i s-a încredințat*”[15].

De asemenea, agentului român i se cerea să sondeze opinia autorităților de la Londra în privința primirii, ca piesă de muzeu, a unei puşti Henry-Martini, model românesc, „*care se va trimite îndată ce vor fi gata câteva arme*”[16].

Mijlocul anului 1880 găseşte armata română într-un stadiu avansat de modernizare şi perfecționare, ea dispunând de piese, de armament şi de muniție de înaltă calitate, conforme ultimelor standarde occidentale, provenind din Germania şi Marea Britanie. Într-un raport înaintat la 30 august (1880) principelui Carol privind „*situațiunea ministerelor de finanțe, rezbel şi lucrări publice în ultimele luni*”[17], se arăta:

„Pe lângă comandele de 144 tunuri Krupp şi 21 milioane cartuşe la Birmingham, s-au luat dispozițiuni la pirotehnie pentru construcția atelieurilor de încărcat şi fabricat cartuşe, în acest scop maşinile necesarii s-au comandat parte în Englitera, parte în Berlin”[18].

Într-adevăr, la 13 mai, căpitanul Hepites, de la Regimentul 1 artilerie, locotenentul Dimancea, de la Regimentul 2 artilerie şi locotenentul Stroescu, de la Divizia pompierilor din Bucureşti, erau autorizați ca, împreună cu trei subofițeri, să se deplaseze la fabrica de muniții din Birmingham, pentru a controla şi a lua în primire cartuşele comandate de Ministerul de Război al României de la acea fabrică[19].

Autoritățile de la Bucureşti aveau în vedere, în cadrul programului de modernizare a armatei, **atât armata terestră cât şi flota.**

Astfel, la 15 aprilie 1881, ministrul român de Război, generalul Gheorghe Slăniceanu, îl încunoştința pe colonelul N. Dimitrescu-Maican, comandantul flotei, că el, împreună cu căpitanul Ioan Isvoranu, aveau misiunea de a se deplasa în Anglia, unde urmau „*să ia de la guvernul englez recomandațiunile şi desluşirile necesare pentru a putea vizita în detaliu diferitele stabilimente de asemenea construcțiuni*”[20]. Cei doi ofițeri români de marină urmau a se informa în mod detaliat şi a hotărî şantierul naval unde să fie comandate, spre a fi construite „*în cele mai bune condițiuni*”...„*atât din punctul de vedere al tipului celui mai modern, cât şi al modului de construcție uzitat în acele stabilimente*”[21], următoarele vase destinate flotei române:

1. Un bric cu vele complete şi motorul auxiliar pentru şcoala de cadeți de marină.

2. Un avis-croiseur (vas de croazieră) cu trei arbori cu vele complete şi cu motorul necesar, având o viteză minimă de 11 mile/oră.

3. Două şalupe pontate, cu motorul de 20 de cai putere.

4. Un torpilor Thornicroft[22].

Misiunea ofițerilor români era clară, precisă şi implica o mare responsabilitate. După ce ei se vor fi decis asupra şantierului naval – stabilimentului – căruia urma să i se comande construcția sus-numitelor nave, cei doi trebuia să întocmească caiete de sarcini „*pe cât se poate mai detaliate*”, în care să fie specificate „*planurile şi prețurile bastimentelor ce sunt a se comanda*”[23]. În sfârşit, ei urmau apoi să se înțeleagă cu conducerea şantierului naval britanic ales, pentru ca aceasta „*să trimită îndată la Bucureşti un reprezentant al său, cu depline puteri, spre a stabili definitiv acele planuri şi caete de sarcini, precum şi a încheia cu ministerul*

contractele de comandă"[24]. Cheltuielile de transport şi sejur în Marea Britanie ale celor doi ofiţeri români, suportate din bugetul Ministerului de Război, se ridicau la suma de 1 200 lei[25].

La 25 aprilie (1881), regele Carol I era înştiinţat despre demersul ministrului său de război vizând „*trimiterea în Anglia a unei comisiuni compuse din: colonelul Dimitrescu N. Maican, şeful flotilei, şi căpitanul Isvoranu Ioan, de la Arsenalul Flotilei, pentru a vizita chiar în localitate diferitele stabilimente de construcţie navală şi a trata provizoriu construcţia vaselor necesare flotilei cu stabilimentul ce vor găsi cu mai bune garanţii de solida construcţiune*"[26]. După cum era şi firesc, regele Carol a aprobat această iniţiativă.

Cooperarea româno-britanică în domeniul construirii navelor comerciale şi de război, necesare flotei române, în şantierele navale engleze, a dat roade. Astfel, la 21 octombrie 1881, ministrul de Război ad interim, nimeni altul decât premierul Ion C. Brătianu, încheia la Bucureşti un contract cu reprezentantul firmei londoneze „*The Thames Iron Ship-Building Company*", A.F.Hills, care prevedea construirea de către aceasta, pentru flota română, a unui vas comercial pentru transportul mărfurilor – bastiment – şi a trei şalupe cu aburi, fiind stipulate, între altele, următoarele condiţii:

1. Construirea bastimentului şi a şalupelor conform planurilor şi caietelor de sarcini anexate la contract şi, în general, „*după modul utilizat în construcţiile pentru Marina Regală Engleză*"[27].

2. Capacitatea superioară a materialelor şi a execuţiei „*în modul cel mai satisfăcător şi ca să nu lase nimic de dorit*"[28].

3. Angajamentul constructorilor navali englezi de „*a preda bastimentul şi şalupele complet terminate, gata a ieşi în mare cu toate accesoriile necesare la navigaţie, cu excepţia de tunuri, afete, armament, obiecte de consumaţie la maşină şi echipaj*"[29].

4. Executarea operaţiunii „*sub privegherea unei comisiuni numită pentru acest scop de guvernul român*"[30].

5. Preţul bastimentului era de 13 450 lire sterline, iar al unei şalupe de 2 350 lire sterline, preţul total ridicându-se la suma de 20 500 lire sterline[31].

6. Durata construcţiei era fixată la 7 luni de la data semnării contractului[32].

7. La dorinţa guvernului român, constructorii britanici erau în măsură să asigure, contra cost, transportul bricului şi a celor trei şalupe într-un port românesc „*pe cheltuielile şi pe riscul lor*"[33].

În urma încheierii sus-numitului contract, se deplasau în Anglia, la începutul lunii decembrie, 1881, având misiunea de a supraveghea executarea lucrărilor, maiorul Vasile Urseanu şi locotenentul Nicolae Mardari, din Corpul flotilei, ofiţeri „*având drept la indemnitatea de misie reglementară, precum şi la o indemnitate de transport de 600 de lei pentru ducere de fiecare şi tot atât pentru întoarcere*"[34]. Cei doi ofiţeri români urmau aşadar a supraveghea construirea vaselor comandate. Din navele comandate, în cursul anului 1882 au fost deja terminate şi livrate statului român patru, între care şi bricul „Mircea", care sosea în rada portului Galaţi la 16/28 august 1882[35]. Două luni mai târziu, la 26 octombrie/7 noiembrie, un alt vas comandat, nava auxiliară „Alexandru cel Bun", părăsea şantierele navale britanice cu destinaţia România[36]. De altfel, în acelaşi an, 1882, Ministerul de Război al României lansa firmei britanice de construcţii navale „*Yarrow Poplar*" o nouă comandă pentru două torpiloare de tip „*Şoimul*" şi trei şalupe de tip „*Santinela*"[37].

Comenzile de vase erau efectuate în paralel cu cele pentru armament, autorităţile de la Bucureşti dându-şi întreaga silinţă să înzestreze armata de uscat şi flota română cu echipament şi armament modern, procurate de la cele mai vestite firme, şantiere navale şi fabrici de muniţie şi armament din Marea Britanie. La rândul lor, şi bineînţeles în avantajul lor material, constructorii şi fabricanţii de arme şi muniţii britanici se străduiau să răspundă cât mai prompt şi mai rapid comenzilor guvernului român, onorându-şi astfel contractele încheiate cu acesta. Şi, bineînţeles, guvernul şi diplomaţia britanică erau şi ele implicate – şi nici nu aveau cum să nu fie, fiind profund interesate în derularea acestor operaţii – având o contribuţie deloc neglijabilă. Astfel, la 11 aprilie 1882, printr-o notă verbală, ministrul plenipotenţiar al Regatului Unit la Bucureşti, fostul consul general, William Arthur White, înştiinţa Centrala Ministerului Afacerilor Străine al României, că, avându-se în vedere faptul

că, recent, guvernul român a încheiat un contract cu fabrica londoneză de armament *Nordenfeldt* în vederea achiziționării a patru mitraliere, patronul fabricii, *Nordenfeldt,* l-a însărcinat pe reprezentantul său, Chirol, să se deplaseze la Bucureşti şi *„să poarte discuții în această problemă, precum şi în alte puncte aferente, cu departamentul guvernamental regal interesat"*[38]. În acțiunea sa, reprezentantul sus-menționatei fabrici urma să-i ceară sprijinul şefului misiunii Marii Britanii la Bucureşti[39].

La mijlocul anului 1882, armata şi flota română de război se găseau considerabil întărite, diplomații Marilor Puteri acreditați la Bucureşti scoțând clar în evidență în rapoartele lor această stare de fapt, cât şi grija manifestată față de ele de autoritățile din România. Astfel, la 13 martie 1882, W.A. White atrăgea atenția Foreign Office-ului tocmai asupra acestei griji a autorităților române de înzestrare şi perfecționare a potențialului militar, a forțelor armate, pentru ca acestea, dată fiind *„în special aşezarea geografică a țării"*, să nu fie *„surprinse nepregătite"*, iar România *„să nu fie expusă să devină câmpul de luptă într-o eventuală coliziune între Rusia şi Austria"*, fapt care ar duce nu numai la *„imposibilitatea obținerii de arme şi muniții de la alte țări pe uscat"*, ci şi, în aceeaşi măsură, la *„afectarea rutei maritime"*[40].

Starea armatei române a făcut obiectul raportului diplomatic înaintat de White lordului Granville, secretar de stat la Foreign Office, la 25 iulie 1882, raport având mențiunea *„Secret"*.

De la bun început se grăbeşte ministrul plenipotențiar al Marii Britanii la Bucureşti să-şi informeze superiorul că serviciile de informații ale Rusiei şi Austriei strâng de zor date şi informații cu privire la potențialul militar românesc[41]. În continuare, referindu-se la infanteria română, White menționa că serviciile secrete de la Viena şi Budapesta aveau o opinie favorabilă despre aceasta, subliniind faptul că *„excelentele regimente ale infanteriei ungare sunt alcătuite din elemente ale aceleiaşi rase* [aici înțelesul este de naționalitate, evident – s.n.], *de români, locuitori ai Transilvaniei"*[42].

În optica justă şi clară a diplomatului englez, *„materia primă" ("Raw Material"),* de bază, a infanteriei, o reprezintă *„elementul autohton" ("Native Element"*), care *„fie în Transilvania, fie în Regatul României este excelent"*[43].

Cu toate acestea – nu uita White să facă o necesară precizare –, numai în timpul domniei lui Carol I *„a căpătat soldatul român antrenamentul şi instrucția adecvate"*[44].

Apoi, după ce ține să arate că informatorul lui reprezintă o sursă de încredere, fiind vorba despre un ofițer aflat *„în legătură cu Cartierul General de la Viena şi care vizitase de curând această țară"* (Austria), ofițer care îi procura lui White sus-menționatele informații, *„într-o modalitate strict confidențială"*, diplomatul britanic arată că, conform opiniei informatorului său, cavaleria română este cotată ca fiind *„inferioară"*, în schimb *„armamentul din toate ramurile serviciului militar este de primă calitate şi într-o stare perfectă"*[45].

White îşi continua raportul, exprimându-şi următoarea convingere:

„Sunt sigur că în actualul stadiu pot fi chemați sub arme 80 000 de oameni, şi atunci când cadrele şi echipamentul vor fi completate în România vor putea fi convocați la o primă chemare 100 000 de oameni"[46].

După calități, diplomatul englez prezintă şi deficiențele sistemului militar al României moderne:

„Partea deficientă a acestui serviciu o reprezintă numărul şi instrucția ofițerilor, în special în ramurile ştiințifice. Conform opiniei Cartierului General austriac, numai 2 400 dintre ei pot fi disponibili în caz de război, în timp ce un număr dublu necesită completarea instrucției. Promoția proaspeților ofițeri nu îi poate înlocui pe aceştia, aşa cum se întâmplă în alte armate"[47].

Documentul este foarte important, având în vedere atât conținutul şi incontestabila exactitate a informațiilor – altfel White, diplomat experimentat, nu şi le-ar fi însuşit şi nu le-ar fi împărtăşit superiorilor săi – cât mai ales caracterul inedit al sursei de proveniență a acestora. Oricum, el prezintă o caracterizare fidelă a armatei române la mijlocul anului 1882, **o armată care, cu toate calitățile şi deficiențele ei, se bucura de interesul reprezentanților a trei Mari Puteri, din care două vecine României: Rusia, Austro-Ungaria şi Marea Britanie.**

În primii ani după Războiul de Independență, relațiile militare dintre Marea Britanie şi România au înregistrat o traiectorie normală, firească, ascendentă.

[1] Arhiva M.A.E., fond *Paris, Militar-diverse, 1876-1878,* dosar nr. 519, nepaginat.

[2] Arhivele Naţionale, fond *Microfilme Franţa,* rola 22, vol. 44, f. 34-35.

[3] Arhiva M.A.E., *loc.cit.,* nepaginat.

[4] *Ibidem.*

[5] Arhivele Naţionale, fond *Microfilme Anglia,* r. 120, P.R.O. F.O. 104/1, f. 220-221. White către Salisbury, raportul din 18 octombrie 1878.

[6] *Ibidem,* f. 220.

[7] *Ibidem.*

[8] *Ibidem,* f. 221.

[9] Arhiva M.A.E., fond *Paris Militare-diverse,* 1879, dosar nr. 520, nepaginat.

[10] *Ibidem.*

[11] *Ibidem.*

[12] *Ibidem.*

[13] *Ibidem.*

[14] *Ibidem.*

[15] *Ibidem.*

[16] *Ibidem.*

[17] *Ibidem.*

[18] *Ibidem.*

[19] „Monitorul oastei" nr. 14 din 4 iunie 1880, p. 424.

[20] Arhivele Naţionale, fond *Ministerul de Război, Direcţia Geniu,* dosar nr. 4/1880, f. 48-49.

[21] *Ibidem,* f. 48.

[22] *Ibidem.*

[23] *Ibidem,* f. 49.

[24] *Ibidem.*

[25] *Ibidem.*

[26] *Ibidem,* f. 51.

[27] *Ibidem,* f. 194-196. Original. Text bilingv, româno-francez.

[28] *Ibidem.*

[29] *Ibidem.*

[30] *Ibidem,* f. 195.

[31] *Ibidem.*

[32] *Ibidem.*

[33] *Ibidem,* f. 196.

[34] „Monitorul oastei", nr. 38 din 3 decembrie 1881, p. 805. A se mai consulta, de asemenea, lucrarea *Documente privind istoria militară a poporului român, iulie 1878 – noiembrie 1882,* Editura Militară, Bucureşti, 1974, p. 308.

[35] General-maior Dumitru Atanasiu şi colaboratori, *Contribuţii la istoria învăţământului militar din România,* vol. I, 1830-1900, Editura Militară, Bucureşti, 1972, p. 97.

[36] *Ibidem.*

[37] *Ibidem.*

[38] Arhivele Naţionale, fond *Casa Regală,* dosar nr. 11/1882, f. 2. Original.

[39] *Ibidem,* f. 2.

[40] *Ibidem,* fond *Microfilme Anglia,* r. 133, P.R.O. F.O. 104/28, f. 74. White către Granville, raportul din 13 martie 1882.

[41] *Ibidem,* r. 134, P.R.O. F.O. 104/28, f. 198-200. White către Granville, raportul din 25 iulie 1882.

[42] *Ibidem,* f. 198.

[43] *Ibidem.*

[44] *Ibidem,* f. 199.

[45] *Ibidem.*

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem,* f. 200.

AL XXXVI-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ISTORIE MILITARĂ, AMSTERDAM, 29 AUGUST – 3 SEPTEMBRIE 2010

Comisia Internațională de Istorie Militară este un organism neguvernamental, înființat în anul 1938, care reunește în prezent 41 de comisii naționale din toată lumea. Ea își propune să contribuie la dezvoltarea cooperării în domeniul istoriei militare, să intensifice cercetările asupra trecutului militar al diferitelor țări și regiuni.

Cea mai importantă formă de strângere a legăturilor între comisiile membre sunt congresele internaționale, care au o periodicitate anuală. Reamintim cititorilor revistei că în anul 2003, Comisia Română de Istorie Militară a organizat, la București, al XXIX-lea Congres Internațional de Istorie Militară, cu o temă de mare interes: *Război, armată și media de la Gutenberg până în zilele noastre.*

În 2010, reuniunea a fost găzduită de Comisia Olandeză de Istorie Militară, tema supusă dezbaterii fiind *Insurgență și contrainsurgență: Războiul neregulat , de la 1 800 până în prezent.* Au luat parte 250 de specialiști, reprezentând 39 de comisii naționale, absențele notabile fiind Rusia, care în ultimii șapte ani nu a mai participat la o astfel de reuniune, deși cotizația este plătită la zi, și Grecia, din cauza dificultăților economice.

Congresul s-a desfășurat în sesiuni plenare și pe trei secțiuni de lucru, ceea ce a permis prezentarea a nu mai puțin de 84 de comunicări. Au fost organizate și două mese rotunde, care au dezbătut noutățile și lucrările semnificative privind insurgența și contrainsurgența, precum și modul cum istoriografia a reflectat revoluția maritimă militară. Totodată, a fost organizat și un atelier pentru tinerii cercetători, în cadrul căruia au fost prezentate opt comunicări aferente problematicii supuse dezbaterii congresului.

Comunicările și dezbaterile au evidențiat importanța deosebită a binomului insurgență-contrainsurgență în istoria militară a lumii din ultimele două secole. Războiul neregulat a reprezentat o constantă a acestei perioade, el fiind cunoscut în diferite regiuni – Peninsula Iberică la începutul secolului al XIX-lea, Peninsula Italică în secolul al XIX-lea, sudul Africii, la cumpăna veacurilor al XIX-lea și al XX-lea, Orientul Mijlociul în Primul Război Mondial, China în anii interbelici și ai celui de-al Doilea Război Mondial, Vietnamul, Afganistanul, în perioada postbelică.

Un aspect controversat l-a reprezentat decolonizarea, proces însoțit de numeroase războaie neregulate, desfășurate atât împotriva armatelor puterilor coloniale, cât și între diferite facțiuni rivale din statele care își cuceriseră independența. Distincția dintre „insurgent" și „luptător pentru libertate" a fost, în acest proces, destul de greu de realizat, lucru reieșit și din comunicarea generalului Solly Mollo, președintele Comisiei Sud-Africane de Istorie Militară, care a fost și el un „insurgent" în perioada apartheid-ului în Republica Sud-Africană.

Legat de acest aspect, mai multe comunicări au încercat să definească noțiunile aflate în discuție, dar paleta de interpretări a fost foarte largă. S-a conchis că fenomenul insurgență/contrainsurgență necesită o privire caleidoscopică din partea istoricilor, a analiștilor și a structurilor specializate.

S-a arătat, de asemenea, că insurgența-contrainsurgența, pe lângă o componentă militară importantă, are și o dimensiune ideologică semnificativă. În fond, ele vizează câștigarea populației, a opiniei publice.

Un alt aspect foarte important l-a reprezentat cunoaşterea amănunțită a situației de pe teren, activitatea informativă având un rol esențial în consultarea acțiunilor insurgente.

În cadrul dezbaterilor s-a ridicat şi problema elaborării unor manuale de combatere a insurgenței, deşi, în cadrul mesei rotunde dedicate lucrărilor reprezentative în acest domeniu, au existat cercetători care au arătat că normativitatea şi birocratizarea contrainsurgenței este dăunătoare. Activitatea de combatere a insurgenței este, în esență, o activitate foarte dinamică, greu de prins în canoane.

În ansamblu, comunicările şi dezbaterile au realizat un bun echilibru între dimensiunea istorică a problematicii şi aspectele curente din diferite teatre, unde au loc fenomene de insurgență sau războaie neregulate (Irak, Afganistan, Sudan, Columbia etc.).

Delegația română a prezentat, conform mandatului, comunicarea: "Dilema construcției militare româneşti în secolul al XX-lea. Război regulat sau insurgență" (autori: general maior (r) dr. Mihail E. Ionescu şi colonel (r) dr. Petre Otu). De asemenea, generalul maior (r) dr. Mihail E. Ionescu a moderat o sesiune a congresului şi a prezentat o sinteză a conferinței internaționale din anul 2009, a Grupului de Lucru "Studiul Conflictelor" cu tema: "End of Empires. Challenges to Security and Statehood in Flux", precum şi cartea cu acelaşi titlu.

De asemenea, delegația a avut numeroase contacte cu reprezentanți ai celorlalte comisii naționale prezente la Congresul de la Amsterdam. Astfel, cu reprezentanții sud-africani au fost luate în dezbatere aspecte privind activitățile ce urmează a fi desfăşurate în cadrul grantului comun de cercetare.

Cu delegațiile Institutului de Istorie Militară din Germania, condusă de colonelul Hans Hubertus Mack şi a Comisiei Austriece de Istorie Militară, condusă de Erwin Schmidl, s-a convenit lansarea unui proiect intitulat: „Valea Dunării: Interdependențe istorice şi de securitate. Potențial de cooperare şi perspective de dezvoltare". La acest proiect, ce urmează a fi propus spre finanțare Uniunii Europene, vor fi invitate să participe toate statele riverane marelui fluviu – Germania, Austria, Slovacia, Ungaria, Bulgaria, Serbia, România, Republica Moldova şi Ucraina. Proiectul va avea drept scop, pe lângă aspectele ştiințifice amintite mai sus, şi crearea unor legături permanente între instituțiile de cercetare ştiințifică din țările riverane Dunării.

Cu reprezentanții gazdelor, Piet Kamphuis şi Jan Hoffenaar, directorul Institutului Regal Olandez de Istorie Militară şi, respectiv, preşedintele Comisiei Olandeze de Istorie Militară, s-a discutat posibilitatea

realizării unui proiect comun de cercetare consacrat Războiului Rece. Cei doi interlocutori au fost de acord cu ideea, urmând ca detaliile să fie stabilite ulterior.

Cu secretarul general al Comisiei Franceze de Istorie Militară, Pierre Barral, s-a convenit elaborarea unui studiu referitor la blocada Mării Negre în timpul Primului Război Mondial, care să fie inclusă în viitoarea lucrare dedicată blocatelor, editată de colegii francezi.

La Congresul de la Amsterdam au avut loc alegeri pentru organele de conducere ale Comisiei Internaționale de Istorie Militară. În funcția de preşedinte al Comisiei Internaționale de Istorie Militară a fost ales dr. Piet Kamphuis, directorul Institutului Regal Olandez de Istorie Militară, iar în cea de secretar general, dr. Erwin Schmidl, preşedintele Comisiei Austriece de Istorie Militară. Trezorier a fost reales generalul Fritz Stoeckli, membru al Comisiei Elveţiene de Istorie Militară.

Componența Biroului a fost lărgită la 14 membri, aceştia fiind următorii: prof. dr. Massimo de Leonardis (Italia), colonel prof. dr. Tadeusz Panecki (Polonia), general maior (r) prof. Lekoa Solomon Mollo (Africa de Sud), colonel Blanco Nunez (Spania), dr. Lors Ericson Wolke (Suedia), Abdessalam Ben Hamida (Tunisia), dr. Joseph Pat Harahan (SUA), colonel (r) prof. dr. Reiner Pommerin (Germania), prof. Jean Avenel (Franța), colonel (r) prof. dr. Esat Arslan (Turcia), Hisashi Takahoshi (Japonia).

S-au stabilit şi locațiile viitoarelor reuniuni ale Comisiei Internaționale de Istorie Militară. În anul 2011 congresul va avea loc la Rio de Janeiro (Brazilia), iar în 2012, în Bulgaria. Se preconizează ca următoarele congrese să se desfăşoare în Turcia (2013), Japonia (2014) şi China (2015).

Participarea la cel de-al XXXVI-lea Congres Internațional de Istorie Militară a fost deosebit de utilă, contribuind la menținerea dialogului instituțional şi ştiințific cu forul mondial de resort.

PETRE OTU
Preşedintele Comisiei Române de Istorie Militară

MASA ROTUNDĂ
BIZANŢ *versus* BIZANŢ
19 OCTOMBRIE 2010

La 20 octombrie 2010, în sala de conferinţe a Complexului militar Haiducului, s-a desfăşurat sub egida Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară şi a Comandamentului Logistic Întrunit, masa rotundă *Bizanţ versus Bizanţ. O dezbatere asupra devenirii româneşti.* Evenimentul – prilejuit de împlinirea a 75 de ani de la apariţia cărţii deschizătoare de drumuri a lui Nicolae Iorga, *Bizanţ după Bizanţ* (1935) – a fost deschis de alocuţiunile directorului Institutului pentru Studii Politice de Apărare Militară şi Istorie Militară, general-maior (r) dr. Mihail E. Ionescu, şi şefului Comandamentului Logistic Întrunit, general-maior dr. Cătălin Zisu.

La dezbaterile deosebit de aprinse au luat parte academicienii Mircea Malița şi Şerban Papacostea, profesor univ. dr. Nicolae-Şerban Tanaşoca, directorul Institutului de Studii Sud-Est Europene, Adrian Pandea, directorul Editurii Militare, profesor dr. Alexandru Florian, directorul executiv al Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel", profesorii universitari Neagu Djuvara, Andrei Pippidi, Matei Cazacu (INALCO-Paris), Victor Neumann (Universitatea de Vest, Timişoara), Sergiu Musteață (Chişinău), Cristian Luca (Galați), Silviu Petre (SNSPA, Bucureşti), cercetători ştiințifici din țară şi străinătate – Mihail Sturdza (Paris), Gheorghe I. Cantacuzino (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan" al Academiei Române), Adrian-Andrei Rusu (Institutul de Istorie a Artei şi Arheologie, Cluj), Anca Popescu (Institutul de Istorie „N. Iorga" al Academiei Române), Dan Ioan Mureşan (Centre National de la Recherche Scientifique, Franța), Raluca Iosipescu, Josefina Postăvaru, Adriana Stroe şi Aurel Stroe (Institutul Național al Patrimoniului, Bucureşti), Ionuț Alexandru Tudorie, Vasile Adrian Carabă (Facultatea de Teologie, Universitatea Bucureşti), Ginel Lazăr (Muzeul Național de Istorie a României), Dorin Matei şi Florentina Dolghin („Magazin Istoric", Bucureşti), dr. Adrian Niculescu (Paris) –, precum şi membrii Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară.

Cu aceeaşi ocazie, Adrian Pandea, directorul Editurii Militare, a lansat volumul *Bizanț* versus *Bizanț. O dezbatere asupra devenirii românești*, apărut la aceeaşi editură şi care reuneşte răspunsurile specialiştilor din țară şi străinătate la chestionarul lansat anterior de institut referitor la tema în discuție.

Lucrările mesei rotunde vor fi reunite într-un volum şi făcute publice.

SERGIU IOSIPESCU

Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară la târguri de carte

SALONUL DE CARTE POLEMOS, 19-23 OCTOMBRIE 2010

Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară participă în fiecare an la diverse evenimente din viaţa ştiinţifică naţională şi internaţională. Astfel, unele din reperele agendei de activitate a instituţiei noastre au fost participările la diferite saloane de carte.

În perioada 20-23 octombrie 2010, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară a participat la Salonul de carte „Polemos" (istorie, ştiinţe politice, securitate şi apărare), salon de carte organizat de Editura Militară şi Societatea Scriitorilor Militari şi al cărui preşedinte de onoare este general-maior dr. Cătălin Zisu.

Această manifestare culturală a ajuns deja la a şasea ediţie şi se înscrie între evenimentele prin care Editura Militară marchează Ziua Armatei României. Salonul de carte „Polemos" a pus la dispoziţia participanţilor un spaţiu de expunere pentru producţia editorială care are ca tematică istoria, istoria militară, politicile şi strategiile de securitate, studiul conflictelor, problemele specifice ale comunicării legate de acestea.

Printre instituţiile participante la Salonul de carte „Polemos" s-au numărat: Editura Academiei Navale „Mircea cel Bătrân", Editura Academiei Forţelor Terestre „Nicolae Bălcescu" Sibiu, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, Fundaţia Culturală „Magazin Istoric", Revista „Gândirea Militară Românească", Revista „Istorie şi Civilizaţie", Editura Militară, Editura Ministerului Administraţiei şi Internelor şi altele.

Între numeroasele evenimente editoriale prezentate la salon, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară a avut una dintre cele mai aşteptate lansări de carte: *Bizanţ* versus *Bizanţ. Introducere la o dezbatere privind devenirea românească,* coordonatori: Mihail E. Ionescu şi Sergiu Iosipescu, Editura Militară. Cartea s-a bucurat de multiple aprecieri, prezentate de prof. univ. dr. Nicolae Şerban Tanaşoca, Adrian Pandea şi Sergiu Iosipescu.

Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară a avut la dispoziţie un spaţiu generos de expunere, unde a putut să prezinte publicului numeros lucrări din activitatea editorială a instituţiei, diverse numere din periodicele „Monitor Strategic", „Revista de Istorie Militară" şi „Occasional papers", monografii, volume de documente, culegeri de studii, rapoarte de cercetare etc.

CĂTĂLIN POPÂRLAN

Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară la târguri de carte

SALONUL DE CARTE AL MINISTERULUI ADMINISTRAȚIEI ŞI INTERNELOR, 24-27 NOIEMBRIE 2010

În perioada 24-27 noiembrie 2010, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară a participat la Salonul de Carte Juridică, Civică, Poliţistă şi Administrativă al Ministerului Administraţiei şi Internelor.

Într-o ambianţă deosebită, asigurată de participarea unor edituri cu prezenţe distincte în peisajul cultural românesc, instituţia noastră s-a remarcat din nou prin lansarea volumului: „End of Empires. Challanges to Security and Statehood in Flux", coord. Mihail E. Ionescu, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară, şi prin expunerea cărţilor de specialitate din domeniile politicii de securitate şi apărare, istoriei militare, a periodicelor şi a altor lucrări ce reprezintă activitatea editorială a institutului.

Pentru a-şi face mai bine cunoscută prezenţa activă din peisajul cultural şi ştiinţific românesc şi internaţional, Institutul pentru Studii Politice de Apărare şi Istorie Militară îşi anunţă de pe acum participarea la viitoarele ediţii ale diverselor saloane şi târguri de carte.

CĂTĂLIN POPÂRLAN

ALEXANDRU MIHAIL

La 22 octombrie 2010, s-a stins un prieten devotat al Revistei de Istorie Militară, un împătimit cititor al istoriei militare, fiu al unuia din iluştrii generali care şi-au înscris numele în cronica oştirii României. O boală necruţătoare a pus capăt vieţii reputatului inginer ALEXANDRU MIHAIL, veritabilă personalitate a comunităţii tehnico-ştiinţifice din Franţa.

S-a născut la 10 decembrie 1926, la Constanţa, în familia viitorului general Gheorghe Mihail – şef al Marelui Stat Major al Armatei României, numit de rege la 23 august 1944 – şi a Doamnei Lily Boscoff. Absolvent al Şcolii Naţionale Superioare de Geniu Maritim din Franţa, inginerul de armament Alexandru Mihail a avut o carieră profesională impresionantă, îndeplinind pe rând funcţiile de inginer-şef la Societatea Naţională de Studii şi Construcţii de Material Aeronautic, director adjunct al Secţiei Aeronautică şi Automobile, expert al Comisiei comunităţilor europene, vicepreşedinte al Societăţii inginerilor automobilişti din Grupul Industrial al Asociaţiei Aeronautice şi Astronautice din Franţa.

Investirea cu titlul de Cavaler al Legiunii de Onoare, decorarea cu Ordinul Naţional pentru Merit şi acordarea Medaliei Aeronautice sunt doar câteva dovezi ale recunoştinţei statului francez pentru activitatea lui Alexandru Mihail.

Pasiunea sa pentru studiul istoriei militare s-a concretizat prin numeroase studii publicate în reviste de specialitate, desemnarea sa ca membru al Comisiei Franceze de Istorie Militară, al Institutului Francez de Istorie Militară Comparată, ca vicepreşedinte al Asociaţiei Prietenilor Serviciului Istoric al Aviaţiei Militare Franceze, dar şi prin implicarea susţinută în acţiunile de comemorare a ostaşilor români, înmormântaţi în cimitirul localităţii Signy d'Abbay din Departamentul Ardenilor. Ca membru al Asociaţiei Souvenir Français, inginerul Alexandru Mihail îndeplinea cu conştiinciozitate dorinţa testamentară a tatălui său, fiind prezent, în fiecare an, alături de oficialităţile locale, la depunerile de coroane la mormintele soldaţilor români decedaţi în prizonieriat german, în iarna anului 1917, fapte consemnate în Revista de Istorie Militară.

În ultima parte a vieţii sale, m-am bucurat de amiciţia lui Alexandru Mihail, care avea legături strânse cu Serviciul Istoric al Armatei Franceze, partener al publicaţiei noastre.

Deplângem dispariţia unui remarcabil prieten şi exprimăm întreaga noastră compasiune familiei îndoliate.

Comandor (r) **GHEORGHE VARTIC**